

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

ЕВРИКА – XIII

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
2012

ББК 70.516
М34

*Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника.*

Редакційна рада: *Остафійчук Б.К.* – голова, доктор фізико-математичних наук, професор; *Васильєва В.А.* – доктор юридичних наук, професор; *Билиця Я.Т.* – кандидат філологічних наук, доцент; *Возняк С.М.* – доктор філософських наук, професор; *Грещук В.В.* – доктор філологічних наук, професор; *Кугутяк М.В.* – доктор історичних наук, професор; *Кульчицька О.О.* – кандидат філологічних наук, доцент; *Москалець В.П.* – доктор психологічних наук, професор; *Завгородня Т.К.* – доктор педагогічних наук, професор; *Толошняк Н.А.* – кандидат мистецтвознавства, доцент; *Ткачук І.Г.* – доктор економічних наук, професор; *Фреїк Д.М.* – доктор хімічних наук, професор; *Шийчук О.В.* – доктор хімічних наук, професор; *Таран І.М.* – кандидат педагогічних наук, доцент; *Мицкан Б.М.* – доктор біологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
Тел. 59-60-51

Еврика – XIII : збірник студентських наукових праць. – Івано-Франківськ :
М34 Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
2012. – 300 с.

У збірнику висвітлені результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.
Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

ББК 70.516

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

ГАЛИЦЬКИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО ІКОНОПИСУ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: РЕЛІГІЄЗНАВЧО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Руско Надія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Филипович Л.О.,
доктор філософських наук, професор.

Кінець другого тисячоліття ознаменувався в Україні ростом національного самопізнання. Осмислення традиційних цінностей, культури, рідної історії стало невід'ємною частиною духовної сфери сучасного українського мислення. У зв'язку з утратою багатьох етичних, естетичних, релігійних, екзистенціальних орієнтирів виникла необхідність реконструкції, повернення національних стилів мислення, у яких би була зосереджена давня велика українська культура й державність.

Українська й галицька ікона показує нам високі зразки ставлення людини не тільки до Бога, але й історії, культури, до світу всередині себе і навколо нас.

Галицькі ікони приваблюють тим, що майстри вкладали в них душу, створювали образи зі щирістю віри, з простотою й суворою духовністю. Ці ікони писалися з молитовним серцем, устремлінням до Бога. Майстри поєднували іконографічні канони з народними традиціями так, щоб якомога виразніше передати іконописний образ.

Галицька ікона вирізняється багатим образним змістом, своєрідністю втілених у ній естетичних поглядів. А, крім того, вона, і це дуже важливо, відображає національну свідомість народу. Ікони того часу занурювалися в глибину минулого української культури й надавали іконі українсько-візантійського характеру. Майстри сміливо вводять національні елементи в ікону, наприклад, одягають Маріїного батька Якима в український святковий одяг, а подругу Марії – у криноліни й віночки; старших жінок – в одяг, який носили заможні люди в українських містах ХІХ століття. Як замовники, так й ікономалюрі добре знали теологію ікони. І якщо вони одягли святих не в мученицькі окривавлені лахміття, а в істинно царственні шати, які тільки могла намалювати їхня людська уява, то це не для того, щоб показати через ікони розкішне світське життя панської гетьманщини чи інших реальних прототипів (це вони могли б зробити в будь-якій світській картині), а щоб виразити есхатологічне бачення раю [6, с.42].

Спроби нового трактування релігійних сюжетів були у творчості М.Сосенка та К.Устияновича. Іконописці створили наприкінці ХІХ століття фактично новий вид сакрального малярства в греко-католицьких церквах Галичини – іконо-картину. Вони використовували освячені віками суто іконні образи й сюжети, але вводили їх у конкретну історичну епоху, коли жили біблійні персонажі або коли відбувалися вікопомні події. У зв'язку із цим в іконо-картинах зро-

сла роль довкілля, особливо пейзажу та зображення інтер'єру. Образ набував більшої ілюстративності, приковував увагу віруючих численними історичними деталями, які, проте, не відвертали уваги від іконного, містичного характеру самого образу чи події. І ще одна характерна риса цих іконо-картин: прагнення мистців актуалізувати образ, наблизити його до умов України [4, с.115].

Народні іконописці використовували переважно яскраві фарби. Вони не розмірковували над символізмом окремих кольорів, а користувалися тими фарбами, які мали. Треба зазначити, що галицькі ікони писалися під впливом емоцій, тоді як на професійних іконах лики святих були умиротвореними. Наприклад, для селян Богородиця або Христос ставали майже членами родини, не були недосяжними й караючими [3, с.46].

Тенденції розвитку галицької ікони вивчав відомий мистецтвознавець Василь Откович. Зокрема, він зазначав, що українське мистецтво ХІХ–ХХ століття розвивалося в безпосередньому зв'язку з умовами життя народу, його боротьбою за соціальне й національне визволення [5, с.57].

На початку ХХ століття майстри намагалися більш реалістично трактувати образи, тяжіючи до насиченішого яскравого колориту й повітряної перспективи. Вплив народної картини, а подекуди й творів професійного малярства на галицьку ікону відчувався дедалі більше, тоді як релігійна тематика відходила на другий план. Натомість значним попитом почали користуватися релігійно-побутові сюжети. У народній іконі малярі перестали вживати традиційні іконографічні схеми зі стриманою тональністю та площинним трактуванням зображень. Ікона дедалі більше почала нагадувати народну картину [1, с.24].

Галицькі іконописці прикрашали ікони українськими орнаментами, святих зображали в українських вишиванках, Богородицю малювали в намисті, Варвару – у короні з атласними стрічками й квітами, Юрія Змієборця – пов'язаного поверх античних лат козацьким поясом (намисто й стрічки в народній свідомості – уособлення жіночої краси, пояс – мужності). Такі деталі в іконографії галицьких ікон мали подвійну семантичну особливість: вони наближали іконний образ до пересічного українця [2, с.265].

У галицьких іконах, на відміну від російських, не побачиш суворих облич, навпаки, святі лагідні й відкриті для діалогу. Не відчувається прірви між земним і небесним, і це дає відчуття, що кожна людина має надію на спасіння [7, с.85].

У цілому ікони Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття засвідчують нам наявність високого національного патріотизму, згуртованість іконописців навколо визвольних ідей нації. Вони засвідчують присутність нездоланного національного духу в нашому народі, який у всі часи своєї тяжкої багатовікової історії, у часи національно-визвольних змагань завжди черпав силу зі своїх животворчих витоків і духовно воскресав.

1. Голубець М. Сто літ галицького малярства / М. Голубець // Галицьке малярство. – Львів, 1928. – С. 23–31.
2. Жаборюк А. Український живопис останньої третини ХІХ – початку ХХ століття / А. Жаборюк. – К. : Либідь, 1990. – 312 с.

3. Івасенко С. Мистецький рух за утвердження національних святостей в церковному мистецтві Галичини II-ої половини XIX – початку XX ст. / С. Івасенко // Українське сакральне мистецтво: традиції, сучасність, перспективи. – Львів, 1995. – С. 45–52.
4. Корнило Устиянович // Альманах гомону України. – 1985. – С. 114–122.
5. Откович В. Народна течія в українському живописі XVII–XVIII століть / Віктор Откович. – К. : Наукова думка, 1990. – 96 с.
6. Свенціцький І. Іконопис Галицької України XV–XX століть / Іларіон Свенціцький. – Львів : Друкарня “Наукова думка”, 1928. – 100 с.
7. Степовик Д. Історія Української ікони X–XX століть / Д. Степовик. – К. : Либідь, 1996. – 341 с.

СЕРЕДНІЙ КЛАС У СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Малецька Ольга,
III курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Кучера І.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

Проблема середнього класу у структурі українського суспільства набуває все більшої наукової і практичної актуальності, зважаючи на сучасні соціоекономічні та політичні реалії життя соціуму. Окрім цього, українському середньому класові притаманні специфічні особливості, відмінні від тих, що прийняті в західній соціологічній думці. Саме тому важливо виокремити критерії середнього класу в Україні, а також самоідентифікацію українського населення щодо належності до середнього класу та розуміння сутності цього поняття.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали праці О.Симончук, С.Макеєва, М.Мищенко, О.Пшеничнюк та О.Романовської.

У західній соціологічній науці “середнім класом” прийнято вважати найчисельнішу соціальну верству суспільства – приблизно 55–65% (так звані “суспільства двох третин”), представники якої володіють таким рівнем економічного прибутку, який дозволяє задовольнити їхні потреби (у тому числі потреби в професійній реалізації, предметах тривалого користування, відпочинкові тощо). Середній клас, як зазначає О.Симончук, виконує ряд функцій у суспільстві: стабілізаційна, відтворення висококваліфікованих кадрів, ціннісноутворювальна, а також політично центристська та соціально консолідаційна [3, с.210]. Тому, виходячи із цього, західні соціологи відносять до середнього класу фахівців і менеджерів – людей, які мають досить високий рівень освіти, а відповідно до того в сучасних умовах, коли світом володіє той, хто володіє інформацією, саме вони мають стабільну й високу зарплатню, яка допомагає задовольнити всі їхні потреби.

Тому можна виокремити такі основні ознаки середнього класу: певна численність (ті ж 55–65% населення), високий рівень освіти, матеріальна забезпеченість, соціальний вплив.

Окрім того, як зазначають дослідники О.Пшеничнюк та О.Романовська, важливими критеріями середнього класу є всебічний розвиток особи та її соціально-психологічна спрямованість на сімейне благополуччя [2, с.79].

Ураховуючи ці критерії, відзначаємо, що середній клас українського суспільства відмінний від західного типу, що створює певні труднощі в його визначенні. Український економіст В.Юрчишин зазначає, що замість середнього класу в Україні є безліч квазі-класів, тобто таких, до яких можна зарахувати людей, які володіють лише якоюсь однією з особливостей середнього класу (наприклад, наявність відповідного рівня освіти, у той час як економічне забезпечення не відповідає тому, аби віднести людину до середнього класу тощо). Також однією із суттєвих відмінностей між українським і західними середнім класом є те, що українець, на відміну від, скажімо, американця, змінює свою кваліфікацію вкрай рідко, у той час як той самий американець вільно змінює місце своєї роботи, проживання, перекваліфіковується [1].

У цьому контексті слід також звернути увагу й на те, як самі українці відносять себе до того чи іншого класу. Так, на запитання: “Якщо українське суспільство умовно поділити на три соціальні класи, то до якого класу Ви себе віднесли б?” 50,7% громадян України відповіли, що відносять себе до середнього класу. Однак, незважаючи на це, дослідники зазначають, що, враховуючи певні психологічні та майнові ознаки, до середнього класу України можна зарахувати лише 17,6% жителів. А якщо врахувати ще й той факт, що однією з функцій середнього класу є політично центристська й соціально консолідаційна, то до середнього класу в Україні можна віднести лише 2,6% громадян [5].

З іншого боку, під час дослідження самоідентифікації українського населення щодо належності до середнього класу, слід ураховувати, що не кожен респондент здатен дати конкретну дефініцію “середнього класу”, а тому завжди буде присутнім певний суб’єктивізм. Так, на запитання: “Чому Ви відносите себе до середнього класу?”, респонденти відповідали таким чином: “Маю середній рівень доходів” (29,3%), “Просто я так себе відчуваю” (20,5%), “Не хочу відносити себе до нижчого класу, це принизливо” (15,2%), “Я хочу жити так, як живе середній клас в ЄС” (13,1%), “Займаюся діяльністю, якою, як правило, займаються представники середнього класу” (12,5%), “Маю високий рівень освіти (кваліфікації)” (6,4%), “Мої друзі належать до середнього класу” (1,6%), “Важко відповісти” (1,4%) [1].

Вирізняючи в структурі суспільства “низький”, “середній” і “вищий” класи, треба зауважити, що значна небезпека для суспільства полягає в його “біполярності”, що можемо спостерігати і в українському суспільстві: по суті, найчисельнішими є два класи – “нижчий”, як такий, у якого немає достатнього економічного прибутку, а тому всі зусилля спрямовані на досягнення більшого матеріального статку, а відтак не залишається часу для самоосвіти та професійного вдосконалення тощо, і “вищий” – характерний високим рівнем статків, такий, що постає діаметральною протилежністю до “нижчого”. Унаслідок цього все частіше відбувається зіткнення інтересів, можлива певна напруга в суспільстві. Для повноцінного функціонування суспільства, його всебічного розвитку необхідно, щоб значну його частку становив саме “середній” клас як певний урівноважуючий елемент, який, маючи достатній рівень матеріального забезпечення і високий рівень освіти, постав би виразником суспільних інтересів. Адже саме представники середнього класу – це, у першу чергу, економічно активні агенти,

чий податки є одним з основних джерел формування бюджету країни, а, по-друге, важливою є їх активна громадянська позиція, що вироблена не на основі певних політичних закликів, а на власному самостійному аналізі, що знову ж таки забезпечується відповідним рівнем освіти.

Таким чином, ураховуючи наведені особливості середнього класу в Україні, можна стверджувати, що середній клас за об'єктивними ознаками (чисельність, матеріальна забезпеченість, відповідний рівень освіти, соціальний вплив) наявний, хоча і в невеликій чисельності (2,6%). Такий показник пов'язаний, у першу чергу, з економічними реаліями життя українського суспільства, а саме: з неспроможністю населення задовольнити свої потреби. А тому проблемним постає той факт, що український середній клас не здатен повною мірою виконувати ті функції, які на нього покладає суспільство. А, отже, залишається погодитись із думкою, що середній клас, який би відповідав усім вищенаведеним критеріям, – це справа майбутнього.

1. Міщенко М. Середній клас: самовизначення в соціальній структурі суспільства / М. Міщенко // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 7. – С. 5–13.
2. Пшеничнюк О. В. Соціологія : посіб. для підготовки до іспитів / О. В. Пшеничнюк, О. В. Романовська. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2002. – С. 78–81.
3. Симончук О. Середній клас у соціальній структурі українського суспільства / О. Симончук // Структурні виміри сучасного суспільства : навч. посіб. / за ред. С. Макеєва. – К., 2006. – С. 209–243.
4. Замість середнього класу в Україні безліч квазі-класів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=894.
5. 50,7% українців вважають себе середнім класом. Справжня чисельність – від 17,6% до 2,6% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/news.php?news_id=117.

ПРОБЛЕМА ВІДЧУЖЕННЯ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ У ФІЛОСОФІЇ Е.ФРОММА

Раковецький Святослав,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Голянич М.Ю.,
кандидат філософських наук, професор.

Актуальність дослідження зумовлюється посиленням відчуження в сучасному суспільстві й пошуком альтернативних шляхів її розв'язання.

Еріх Фромм, розглядаючи два типи свободи: позитивну – “свободу для” і негативну – “свободу від”, указував на поширення втечі від своєї свободи, тобто від можливості проявлення в суспільстві власних думок, емоцій, почуттів із прийняттям чужих для себе шаблонів мислення й діяльності.

В основі самовідчуження є власна орієнтація людини на володіння – принцип “мати” (хочу мати друга, мати кохану) й на буття – принцип “бути” (бути другом, любити кохану). Це два основоположні принципи, що знаходяться на одному рівні, однак виникає дилема: якщо не задовольнити такі основні потреби володіння, як житло, одяг, їжа – людина не прагнучиме до духовного

самоствердження. У цьому випадку Е.Фромм не розглядає базовий рівень матеріального буття людини, а наступний рівень в ієрархії матеріальних потреб, коли в людини з'являється азарт до накопичення, невмолимість.

Якщо міркувати, що в основі принципу “мати” лежить мотив “я хочу” – бажання, пристрасть, якщо ж “мати” формується спонтанно, то щоб “бути” – потрібно прийти до самоусвідомлення й прикласти вольові зусилля, щоб перебороти себе. Однак, якщо ми стверджуємо, що бажання “мати” виникає спонтанно, то входимо у суперечність із Фроммом: спонтанність за ним – ознака буття. Однак це наше розуміння свідчить, що ми мислимо вже в контексті відчуженої системи: спонтанність – це вияв внутрішнього суб'єктивного світу, який може проявлятися як негативно, так і позитивно. Позитивно проявляють художники, поети, діти, коли відчуття свята приходить не тільки в неділю, а коли свято відчувається в душі; у негативному смислі – коли соціально-економічна система функціонує таким чином, що породжує в нас бажання хотіти: і це завдяки рекламі, яка, маніпулюючи принципом “бути”, викликає в нас бажання мати, наприклад, кожна людина прагне “бути” щасливою, реклама використовує слово щастя як приманку – цей автомобіль зробить тебе щасливим, т. ч. у суспільстві формується стереотип, згідно з яким, щоб бути щасливим, потрібно мати автомобіль, дачу, високооплачувану роботу... У такій системі Е.Фромм підкреслив: “Я є тим, що я маю”.

Реклама породжує відчуження шляхом навіювання певних шаблонів мислення, тому потрібно покласти край владі реклами. Це, по-перше, зупинить фабрикацію мислення, і, як наслідок, маніпуляцію свідомістю, а по-друге, – саме смаки споживача визначатимуть хід подій, “переорієнтація виробництва на «здорове споживання»” [3, с.182].

Коли ж людина в такому суспільстві забезпечує рівень “мати”, не подбавши про духовне, у неї створюється ситуація “емоційного вибуху”, і це виявляється в тому, що “вона задовольняється будь-якими сурогатами збудження: пияцтвом, спортом або переживанням чужих і вигаданих пристрастей на екрані” [1, с.213].

Не можна нехтувати суб'єктивний чинник, бо цим породжена бездуховність. На противагу деяким науковцям, зокрема М.Ерлібу, який стверджує, що “Фромм апелює тільки до трансформації свідомості, тому заходи з оздоровлення існуючої соціальної системи не можуть привести до усунення дійсних причин кризи” [4], можна ж довести, що в контексті подолання відчуження в системі суб'єкт-об'єктних відносин системи центральне місце повинен займати суб'єкт, інакше відчуження не зникне, а посилиться.

У книзі “Здорове суспільство” [2] Е.Фромм окреслив шляхи подолання відчуження, які зводяться до двох основних: 1) створити здорову економіку, яка орієнтована на здорову людину, коли потреби формуватимуться споживачем; важливим кроком до цього є обмеження влади реклами; 2) гуманітарний переворот, що полягає в заміні технічних наук на гуманітарні.

1. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм ; пер. с англ. ; общ. ред. и послесл. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1989. – 272 с.

2. Фромм Э. Здоровое общество. Догмат о Христе / Э. Фромм. – М. : АСТ: Транзиткнига, 2005. – 576 с.
3. Фромм Э. Иметь или быть? / Э. Фромм ; пер. с англ. ; общ. ред. В. И. Добренъков. – 2-е изд., дополн. – М. : Прогресс, 1990. – 336 с.
4. Эрлиб Н. Здоровое общество? К вопросу о взглядах Эриха Фромма на капитализм XX века [Электронный ресурс] / Николай Эрлиб. – Режим доступа : <http://rksmb.org/get.php?2243>.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПРАКТИЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Мартинишин Анастасія,
ІІІ курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Гасюк М.Б.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Практичний інтелект – це здатність формувати суб’єктивний психологічний простір у навколишньому світі. У повсякденному житті практичний інтелект є більш затребуваним, ніж інтелект академічний. У повсякденному житті практичний інтелект перш за все виступає як здатність адаптуватися до повсякденних умов існування, формувати їх і робити вибір умов, оптимальних для індивіда. Індивідів з розвиненими знаннями, уміннями та здібностями, необхідними для життя і професії, називають успішними. Отже, дослідження основ такої успішності, що, на нашу думку, тісно пов’язано з практичним інтелектом, зумовлює актуальність його дослідження у сучасній психологічній науці.

Методологічною основою роботи є монографія Р.Дж.Стернберга “Практичний інтелект”, а також праці А.А.Панкратової та В.А.Мазілова.

Мета статті – дослідити феномен практичного інтелекту.

За визначенням А.А.Панкратової, практичний інтелект – це здатність вирішувати в повсякденному житті практичні завдання з погано визначеними умовами, включаючи більшість завдань зі сфери професійних занять, яким людина рідко буває безпосередньо навченою [3].

Можна виділити три основні критерії практичного інтелекту:

1) здатність вирішувати практичні завдання, які виникають у повсякденному житті, і професійні завдання;

2) здатність вирішувати завдання, які погано визначені й неповні за умовами, вимагають формулювання й мають безліч методів рішення та відповідей;

3) здатність до пошуку практичного ноу-хау при вирішенні повсякденних завдань, що відбувається на основі власного досвіду і в окремих випадках на основі знань, отриманих у ході навчання.

Протягом останніх кількох років з’явилася нова цікава тенденція в дослідженнях розвитку практичного інтелекту. Ряд учених пропонує вивчати структури більш високого порядку, що є прототипними формами практичного інтелекту – інтуїцію і мудрість.

Немає одностайної думки щодо того, що таке інтуїція або як вона розвивається. Традиційне визначення інтуїції описує цей метаконструкт як “наявні у нас знання, джерело та спосіб отримання яких ми не можемо пояснити” [4,

с.61]. Зв'язок між інтуїцією й неявними знаннями – дуже важливий момент у побудові теорії про процеси вирішення практичних проблем. Неявні знання орієнтовані на дії і зазвичай їх отримують без безпосередньої сторонньої допомоги. Вони допомагають конкретній людині досягати важливих для неї цілей. Неявні знання мають три особливості: вони процедурні, значущі в досягненні важливої для конкретної людини мети, отримуються при незначному сприянні ззовні. Ці знання утворюють важливу частину практичного інтелекту.

Ще один концепт, який можна охарактеризувати як багаторівневий результат практичного інтелекту, – мудрість. Мудрість, у свою чергу, знаходить відображення в п'яти компонентах:

- 1) багатий фактичний досвід (загальні й спеціальні знання про умови життя та їх зміни);
- 2) багатий процедурний досвід (загальні й спеціальні знання про стратегію прийняття рішень і поради щодо різних життєвих випадків);
- 3) лінія життя в певному соціокультурному контексті (знання про контексти життя та про їх темпоральний (мінливий) взаємозв'язок);
- 4) релятивізм (знання про відмінності в цінностях, цілях і пріоритетах);
- 5) невідомість (знання про відносну недетермінованість і непередбачуваність життя та способів керувати ним).

Таким чином, якщо оцінювати лінію розвитку мудрості протягом усього життя людей, стає очевидним, що вона схожа більше на кристалізований, ніж на текучий інтелект [4, с.63].

Р.Дж.Стернберг також висунув експліцитну теорію мудрості, припустивши, що її розвиток можна простежити по шести компонентах, що послідовно актуалізуються в процесі отримання знань. Цими компонентами є:

- 1) знання, які припускають розуміння передумов і їх значення, а також ступеня локалізації;
- 2) обробка інформації, що включає розуміння того, які з проблем можуть бути вирішені автоматично, а які таким чином не вирішуються;
- 3) критичне осмислення;
- 4) терпимість до невизначеності й до перешкод у житті;
- 5) мотивація в частково знайомій і новій ситуаціях;
- 6) навколишній контекст, що включає розрізнення контекстуальних чинників у зовнішньому середовищі, що ініціює різні думки та дії.

Таким чином, мудрість схожа з практичним інтелектом у тому, що й вона передбачає збалансованість реакцій на зовнішні контексти [4, с.64].

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Практичний інтелект – це здатність формувати суб'єктивний психологічний простір у навколишньому світі. У повсякденному житті практичний інтелект більше затребуваний, ніж власне інтелект академічний.
2. Практичний інтелект має прототипні форми, з яких він розвивається, – це інтуїція й мудрість.
3. Розвиток практичного інтелекту відбувається на базі розширення та збагачення власного особистісного досвіду.

1. Мазилев В. А. Психология практического мышления: специфика обобщений и природа реализуемости знаний / В. А. Мазилев // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20, № 4. – С. 124–126.
2. Панкратова А. А. Практический, социальный и эмоциональный виды интеллекта: сравнительный анализ / А. А. Панкратова // Вопросы психологии. – 2010. – № 2. – С. 111–119.
3. Практический интеллект / [Р. Дж. Стернберг, Дж. Б. Форсайт, Дж. Хедланд и др.] ; под общ. ред. Р. Стернберга. – С. Пб. : Питер, 2002. – 272 с.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ТЕОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕНЕ ДЕКАРТА

Машанов Олександр,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Пятківський Р.О.,
кандидат філософських наук, доцент.

В епоху Нового часу у філософії та науці Західної Європи виникла низка питань, що часто постають і в час ХХІ століття. Одне з них – це пошуки узагальнюючого методу, на якому мала б конструювати цілісну, органічну наукову систему і, відповідно, політичні, етичні, соціальні теорії. Таким універсальним методом став метод критичного сумніву Р.Декарта, який пропонував новий спосіб пізнання дійсності, більш досконалий та здатний задовольнити вимоги часу [1, с.124].

Незважаючи на деякі моменти дегуманізації пізнавального й діяльнісного процесів, раціональний підхід Р.Декарта став важливим фактором подальшого становлення соціально-політичних поглядів. Філософ відстоював необхідність людини в пошуках істини спиратися на метафізично обґрунтований розум, певний універсальний метод [2].

Цю тезу підтримували й інші мислителі епохи Просвітництва, які особливу увагу звертають на соціально-філософські проблеми (Дж.Локк, Т.Гоббс, Ш.Л.Монтеск'є тощо).

Така установка, що бере початок від Р.Декарта, ніяк не применшувала пізнавально-діяльнісних можливостей людини. Навпаки, вона розширювала їх, перетворюючи сферу пізнання в цілісну органічну систему, тим самим полегшуючи теоретичні операції з уявними чи наявними конструктами. Ще один її позитивний бік – це активність, котра породжується постійним сумнівом, пошуком альтернатив. Метод Р.Декарта стимулює суб'єкта соціальної дійсності постійно сумніватися в запропонованих варіантах розвитку (у розумних межах), шукати кращі альтернативи [3]. Таким чином, росте ефективність діяльності окремого індивіда та суспільства в цілому.

Крім того, спосіб пізнання, запропонований Р.Декартом, дозволяє суб'єкту схоплювати певну частину реальності, відсторонюючись від потоку дійсності, й аналізувати та удосконалювати її. Існуюча особа відтепер не лише могла розуміти світ, але й діяти та змінювати його. Як і епоха Нового часу, ХХІ сто-

ліття вимагає від людини саме активності, а не лише пасивного сприйняття та реакції на соціальну дійсність [1, с.125].

Є ще один момент, на якому варто зацентувати. Історичний процес та розвиток суспільств, на думку Р.Декарта, є складним органічним поєднанням змін через наслідування (збереження) основ попередніх способів людського буття. Нова епоха не є повним запереченням попередньої. Зі старого суспільного ладу залишаються деякі “опори”, які вже проявили свою ефективність, були апробовані часом і здатні продовжувати службу в новому ладі. Тобто все найкраще має залишатися, у той час як те, що заважає успішному функціонуванню суспільства, гальмує його розвиток, має відсікатися.

На думку Р.Декарта, суб’єкт не лише повинен перетворювати навколишній світ, але мусить трансформувати й себе [3]. Без цього вдосконалити соціальну сферу буття не вдасться. Світ навколо варто добре прорахувати й надалі перетворювати.

1. Денисенко В. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії / Валерій Денисенко. – Львів : ПАІС, 1997. – 274 с.
2. Декарт Рене. Размышления о первой философии, в коих доказывается существование Бога и различие между человеческой душой и телом [Електронний ресурс] / Рене Декарт. – Режим доступу : <http://www.philosophy.ru/library/descartes/01/01.html>.
3. Декарт Рене. Міркування про метод – як правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках [Електронний ресурс] / Рене Декарт. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/vision/vis017.html>.

ВІЗУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРЕДМЕТНОМУ ПОЛІ ЕТНОСОЦІОЛОГІЇ

Безденко Юлія,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Максимович О.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

Динамічний розвиток технічних засобів зумовлює розширення горизонту пізнавальних можливостей дослідників суспільних явищ. Глобалізація суспільного світу стає дедалі видовищнішою і різнобарвнішою, експансія нових засобів масової інформації збагачує образи повсякденного життя. Безумовно, насичення суспільного життя візуальним вмістом, а, відповідно, й візуальними уявленнями, як і візуальними проявами явищ, постійно зростає в умовах інформаційного суспільства. Як наслідок, фундаментальні, глибокі й приховані властивості суспільної структури або закономірності функціонування суспільства проявлятимуться дедалі чіткіше саме у формі візуальних текстів, адже людство якоюсь мірою “втомилося” від серйозної панорами вербальних текстів. Візуалізація сучасного суспільства переконливо проглядається в орієнтації сучасної людини на візуальні джерела інформації, як-от мода, дизайн, декор, Інтернет, телебачення, реклама, кіно й т. ін. Саме тому візуальна компетенція стає дедалі

важливішою для всіх учасників суспільного життя, як і візуальна уява для соціологів.

Візуальна соціологія як науковий напрям виник упродовж останніх кількох десятиріч. Предмет візуальної соціології – прояви візуального, що формують разом універсум візуального в суспільстві, тому візуальна соціологія використовує зображення та інші соціальні об'єкти, щоб аналізувати суспільство й культуру, виходячи з розуміння того, що візуальна образність завжди конструюється через різноманітні практики, технології та знання.

Важливу роль візуальні дослідження відіграють у предметному полі етносоціології. Візуальний образ займає чільне місце в цій теорії, адже візуально опосередковане сприйняття меншою мірою залежить від детермінант соціокультурного простору.

Етносоціологія – наука, що досліджує параметри соціальної структури народів, вагомими явищами культури різних етносів, взаємозумовленість змін у культурі, зокрема в мові, побуті, етнічних орієнтаціях, закономірності й особливості міжетнічних стосунків [1, с.73]. Одним із головних завдань етносоціології є з'ясування механізму відтворення етнічних явищ, їхньої взаємодії із суспільними явищами.

Візуальний образ виконує роль перевірки, надаючи емпіричні докази, які підтверджують чи спростовують гіпотетичні твердження теорії. Візуальний образ фіксує те, що видиме, розрізняється оком, те, що можна сфотографувати чи намалювати. У сфері суспільного життя візуальними даними можуть бути люди, їхні дії, тобто загалом – матеріальні свідчення діяльності людини.

В етносоціології для вивчення національної ідентичності, особливостей сприйняття різних національних груп і змістовного наповнення стереотипів використовується метод проєктивного малюнку. Цей метод відкриває можливості роботи із численними соціальними групами. Він знімає деякі проблеми вербальної комунікації, полегшуючи роботу з дітьми та підлітками. Його суть полягає в такому: респондентам пропонується завдання художньо відтворити образ представника однієї чи кількох етнічних груп. Наголошується, що малюнок має віддзеркалювати особливості та найтипівіші риси групи. Для обробки результатів дослідження можуть застосовуватися методи як кількісного, так і якісного аналізу.

Як приклад розглянемо роботу болгарського художника, ілюстратора, дизайнера й фотографа. Янко Цветкова, котрий склав карти, на яких країни Європи представлені з точки зору національних стереотипів [4].

Так, на карті “Європа на погляд США” Росія та Україна пофарбовані в червоний колір, а її жителі презирливо названі “комуняками”.

На карті “Європа очима Великобританії” європейські сусіди Сполученого Королівства позначені як “Зла об'єднана європейська імперія”, росіяни названі “Великими тринькалами”, а Україна залишається для британців дивною країною.

За словами Цветкова, на створення першої карти у 2009 році його надихнув газовий конфлікт між Україною та Росією. На першій карті Росія відзначена поєднанням “параноїдальна нафтова імперія”, у той час як Україна позначена епітетом “газові злодії”.

Італія сприймає Україну як країну, де живуть жінки з косами. А для болгарів Україна взагалі прабатьківщина.

Отже, сучасна культура характеризується зростанням візуального різноманіття: наше суспільне життя переповнене візуальними образами. Ми отримуємо велику кількість інформації про інших і надаємо інформацію про себе, посплугуємочись візуальним сприйняттям. В етносоціології візуальна течія займає чільне місце в тому сенсі, що завдяки їй є можливість працювати з візуальними образами та здійснювати обробку візуальних даних, котрі є важливим джерелом формування етнічних уявлень і стереотипів. Самі ж стереотипи формуються на основі тієї інформації, якою володіють учасники міжетнічної взаємодії. Ця інформація складається із знань, почерпнутих у результаті контактів, спілкування з представниками інших етнічностей, із ЗМІ, художньої та наукової літератури, історичних джерел – і не в останню чергу усних переказів певних історій, епізодів із життя етнічних спільнот.

1. Етносоціологія: терміни та поняття : навч. посіб. / за ред. Євтух В.П., Галушко К. Ю. та ін. – К. : Фенікс, 2003. – 179 с.
2. Серета В. В. Етносоціологія / Вікторія Віталіївна Серета. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 160 с.
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Soc/2011_122/index.html.
4. Режим доступу : <http://yesway.ru/yanko-cvetkov-yanko-tsvetkov-mir-stereotipov.html>.

ДИНАМІЧНА МОРАЛЬ ТА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ АКСІОСФЕРИ У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

Клід Дмитро,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Зеліско Л.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Класик писав, що все життя – це театр, а люди в ньому – актори. Прослідковуючи зміст метафори, припустимо, що кожне прожите людське життя – це зіграна роль, акторська трупа – це суспільство, а вистави та репертуар театру – це різноманітні сторінки буття цього суспільства. Після цього задамося запитанням: що визначає все вищезазначене? Від чого залежить манера гри акторів, специфіка їх взаємовідносин у своєму колективі? Хто пише сценарії та визначає репертуар? Відповідь на ці запитання передбачає наявність чогось, що виходить за рамки самого “театру” та подій у ньому, певної системи, що більша від усього цього, яка стоїть над людським життям у просторі впливу та часі існування. Очевидно, що це певна система координат, в умовах якої відбувається усе те, про що велася мова вище. У цій системі координат одним полюсом будуть табу й заборони – все те, що найбільш не варто робити, іншим – усе, що заохочується, що прийнятне та потрібне.

Таким чином, увага дослідників до вивчення аксіологічної проблематики більш ніж актуальна й обґрунтована, адже мова йде про ту систему духовних координат, у межах якої протікає життєва історія кожного з нас і тих суспільств, у які ми вписані. Щоб знати, куди йти й що робити, необхідно вміти орієнтуватися у ситуації, що в ній знаходимося. Сьогоднішнє інформаційне суспільство – це, багато в чому, світ смислів і цінностей, які і є базовими орієнтирами для соціального й індивідуального рухів – власне вони й визначають “репертуар” та “манеру гри”.

Об’єктом нашого дослідження можна визначити проблему формування аксіосфери, а предметом дослідження – процес творення сфери цінностей у контексті суспільства з динамічною мораллю або, іншими словами, у рамках сучасної культури.

Метою дослідження є визначення особливостей і джерел формування аксіосфери в умовах сучасної культури.

Фундатор баденської школи неокантіанства Генріх Ріккерт у своїх працях намагається побудувати систему філософії як теорії цінностей. У контексті цих же спроб учений декларує сферу цінностей як загальну, системоутворюючу категорію, яка є джерелом демаркації не лише сутності явищ і процесів, але й історичних, цивілізаційних епох.

Хто є джерелом змін і законодавцем власне даної аксіологічної системи? Цими питаннями задавалося чимало видатних мислителів, особливо представників ХІХ–ХХ століть – періоду загострення інтересу до соціально-філософської проблематики. Однією з найбільш обґрунтованих концепцій-відповідей на ці питання є теорії А.Тойнбі та Х.Ортега-і-Гассета, згідно з якими фундатором вищезазначених змін в аксіосфері суспільства є так звана творча меншість.

Повертаючись до сьогодення, варто відзначити, що сучасне українське й західне суспільство за формою може бути охарактеризоване як відкрите, тобто таке, що ґрунтується на засадах динамічної моралі. Утім, сутнісне наповнення ціннісних систем цієї моральнісної парадигми має вкрай суперечливий характер. Динамічна мораль передбачає внутрішню прихильність як основний рушій дотримання тих чи інших ціннісних координат, однак прихильність у людини викликають не лише позитивні установи, але й такі, що можуть бути охарактеризовані як аморальні, антигуманні та ін. Таким чином джерела змістовного наповнення ціннісних систем стають основним предметним полем діяльності творчої меншості як групи людей, що володіють потенціалом і пориванням до позитивних та конструктивних змін у суспільстві. Дані зміни коріняться в домінантній системі ціннісних координат (аксіосфері), і саме це є ключовою точкою спрямувань зусиль прогресивних прошарків населення. Методологія та інструментарій такої діяльності повинні формуватися виключно з урахуванням ситуаційного аналізу, тобто конкретних актуальних умов. При цьому доцільним буде введення результативності – як основного критерію якості діяльності. Нарікання на непридатність нових поколінь до виховання чи їх хибну природу не дають ніякого ефекту, окрім негативного. Формування аксіосфери творчою меншістю – це завжди впровадження чогось нового, незнайомого. Це нове потрібно спершу пояснювати, вводити за рахунок інструментів, які зрозумілі цільовій ауди-

торії – і лише тоді дана діяльність буде мати бажаний ефект. Творення системи цінностей – це завжди грандіозний проект, для його позитивних плодів завжди необхідними будуть такі компоненти, як терпіння, працелюбність, уміння домовлятися та почуття гумору.

1. Аршинов В. Гражданское общество в синергетическом осмыслении / В. Аршинов // Вызов познанию: стратегии развития науки в современном мире / В. Аршинов, Н. Савичева ; [отв. ред. Н. К. Удумян]. – М. : Наука, 2004. – 324 с.
2. Бергсон А. Два источника морали и религии / А. Бергсон ; [пер. с фр. А. Гофман]. – М. : КДУ, 2010. – 288 с.
3. Бергсон А. Творческая эволюция / А. Бергсон ; [пер. с фр. В. Флеровой]. – М. : КАНОН-пресс, Кучково поле, 1998. – 272 с.
4. Поппер К. Открытое общество и его враги : в 2 т. / К. Поппер ; [пер. с англ. ; под ред. В. Н. Садовского]. – М. : Феникс, 1992.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА

Пашкевич Сергій,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Пятківський Р.О.,
кандидат філософських наук, доцент.

Теоцентричний характер і зміст доктрини Августина не потребує особливих доказів, він очевидний і виразно зафіксований у відомій тезі, що фактично визначає зміст усіх його релігійно-філософських рефлексій: “Хочу пізнати Бога і душу” [4, с.89].

Віддаючи пріоритет Богу та вірі, Августин разом з тим пам’ятає і про людину, її реальне життя, прагнення, інтереси. Це й було першим новим кроком у філософському обґрунтуванні християнства. Попередники Августина “людське” заторкували лише поверхово. Августин же поєднав “побутово-людське” й “велично-Боже” в єдине ціле [2, с.108].

Принцип креаціонізму слугував Августину також важливим методологічним ключем для осмислення природи людини. Остання хвилювала мислителя не як абстрактна сутність, а як конкретне людське Я, особистість, індивід у його багатоманітних життєвих проявах та особливому способі існування. Августин все ж чи не найбільше цікавило, а яке місце відвів Творець людині в ієрархічній драбині живих істот, надавши їй свій образ та подобу?

Говорячи про це, Августин цитує Біблію, де сказано: “І сказав Бог: Створю людину за образом Нашим, за подобою Нашою, і хай панують над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею” [3, с.346].

Сам факт визнання у людини Божої подоби, як міркує християнський мислитель, засвідчує її особливе місце й призначення в цьому світі. Августин чітко підтверджує, що людська душа фактично відображає в собі всі три іпостасі Бога [4, с.97].

Говорячи про богоподібність людини, Августин цитує Біблію, де написано: “Улюблені, – ми тепер Божі діти, але ще не виявилося, що ми будемо. Та знаємо, що, коли з’явиться, то будем подібні до Нього, як Він є” [3, с.273].

Буття людини, відтак, є одним з найбільш досконалих у світі, бо захоує в собі іскорку Божу, завдяки якій людина в стані не лише пізнати Бога, але й повернутися до Нього.

Таким чином, духовна природа людини є визначальною, головною. Окреслюючи сутність людини, Августин твердить, що ми насамперед говоримо про неї як таку, що володіє душею, а вже згодом ведемо мову й про її тіло [4, с.98].

При розгляді людини Августин займає послідовну індивідуалістичну позицію: він не визнає колективної відповідальності, відмовляється від античної громадянської соборності, розширяє одночасно масштаби усвідомлення значення світу [5, с.129]. Побудова “Царства Божого” на землі неможлива, згідно з Августином, без активної участі у цьому процесі окремої людини [2, с.110]. “Погані часи, важкі часи – ось те, що люди не стомлюються повторювати, але давайте жити добре, і часи стануть добрими. Ми і є часи”, – так у “Сповіді” мислитель говорить про те, що наближення “Царства Божого” на землі залежить від активності кожного, окремо взятого громадянина [3, с.77].

Перспективізм Августина – найбільш визначне досягнення його концепції. Есхатологічна перспектива ставить у центр історичних подій людське спасіння. Тим самим історія радикально “олюднена”: Бог – ціль, людина – шлях. Віднині людина – не міра всіх речей, але шлях. Людське буття представляється як центр творіння і як творче завдання будь-якого роду діяльності, яке передбачає простір для удосконалення: можливість “сходження” до вищої справедливості [5, с.129].

Отже, принцип креаціонізму слугував Августину важливим методологічним ключем для осмислення природи людини. Августин чітко підтверджує, що людська душа фактично відображає в собі всі три іпостасі Бога. Сам факт визнання в людини Божої подоби засвідчує її особливе місце й призначення в цьому світі. Духовна природа людини є визначальною, головною. Августин займає послідовну індивідуалістичну позицію. Мислитель не визнає колективної відповідальності. З філософії Августина випливає, що людина в суспільстві не повинна бути пасивною, адже прогрес мислитель розумів неможливим без активної участі окремо взятої людини. Аврелій Августин своїм баченням людини на тисячоліття випередив філософську думку Європи. Антропологічна концепція мислителя найбільше перекликається з філософією гуманістів Відродження, які також відводили людині центральне місце в ієрархії сутностей, підносили гідність людини, прирівнюючи її в чомусь до Бога. Тому філософську концепцію Аврелія Августина ми можемо виокремити як антропоцентричну.

1. Актуальні питання релігієзнавчої та богословської думки : колектив. монографія / за ред. В. О. Балуха. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – 378 с.
2. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії / В. П. Андрущенко. – К. : Тандем, 2000. – 416 с.
3. Блаженный Августин. Творения / Блаженный Августин. – С. Пб. : АЛТЕЙЯ, 1998. – Т. 1. – 740 с.

4. Кондзьолка В. Історія середньовічної філософії : навч. посіб. / В. Кондзьолка. – Львів : Академічний Експрес, 2001. – 320 с.
5. Чанышев А. Н. “Град земной” в эсхатологической перспективе: переосмысление опыта античной истории и гражданской культуры в историософии Августина / А. Н. Чанышев // Вопросы философии. – 1998. – № 1. – С. 124–131.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СІМ’Ї

Пожар Оксана,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Заграй Л.Д.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Теорія опанування, “копінгу” особистості в складних життєвих ситуаціях виникла в психології в другій половині ХХ ст. як форма поведінки, яка відображає готовність людини вирішувати життєві проблеми, і була названа копінг-стратегією, що в перекладі з англійської “to cope” – справлятися, опанувати [1].

Поняття “копінг” у психологічній літературі використовується для опису характерних способів поведінки людей у складних життєвих і професійних ситуаціях. Це безперервно змінні когнітивні й поведінкові спроби справитися із специфічними зовнішніми або внутрішніми вимогами, які оцінюються як надмірні або такі, які перевищують ресурси людини [4]. У цілому до базових копінг-стратегій науковці та практики відносять стратегії: “вирішення проблем”, “пошук соціальної підтримки” та “уникнення” [6].

Найбільш уразливіша пора в житті кожного з нас – це підлітковий вік, період переходу від дитинства до дорослості. Американський психолог Ф.Райс зауважував підлітковий період як певний відрізок життя між дитинством і зрілістю, а видатний український педагог В.Є.Сухомлинський зазначав, що це – друге народження особистості, адже “перший раз народжується жива істота, другий раз – громадянин, активна, мисляча, діюча особистість, яка бачить не тільки оточуючий світ, але й саму себе”. Саме на даному віковому періоді відбувається ціла низка змін на фізичному, моральному, розумовому, соціальному та психологічному рівнях, а також відбувається формування “Я”-концепції [5], що спонукає підлітків до використання певних стратегій поведінки, у результаті яких вони спроможні опанувати “копінг”.

Проте стратегії опанування, які вибирають підлітки, формуються ще з раннього дитинства, основний вплив на формування яких відіграють школа, ровесники, ЗМІ тощо. Провідне місце серед них займає сім’я, адже це те середовище, в якому дитина проводить більшу частину свого дитинства, яке має як спеціальний, так і стихійний та некерований вплив з боку батьків. Адже, з одного боку, батьки застосовують навмисний виховний процес, за допомогою якого в дитини формуються спеціальні знання, вміння, навички, способи поведінки, а з іншого, – дитина несвідомо під впливом зовнішніх факторів, а саме – процесу

спостереження за батьками та їхньою взаємодією між собою, шляхом як свідомого, так і несвідомого наслідування засвоює певні моделі поведінки.

Однак варто зауважити, що в кожній сім'ї відбувається по-різному взаємодія між батьками й дітьми, і висвітлити їх однією теорією та згорнути їх до одного якогось психічного феномену безглуздо, відтак, науковці з давніх-давен використовують різні підходи до даного психологічного явища, які нині висвітлюють у таких моделях взаємодії батьків і дітей: психоаналітична модель сімейного виховання, транзакційний аналіз, біхевіористична модель впливу батьків на дитину, гуманістична модель взаємодії батьків і дітей [3]. Кожна з них відображає значний вплив на формування дитини, унаслідок чого в нас виникла гіпотеза про те, що стратегії поведінки підлітків у копінгових ситуаціях формуються в умовах сім'ї.

Провівши емпіричне дослідження, вибірку якого складала тридцять дві сім'ї, за допомогою первинної обробки даних ми побачили, що основне місце у процесі виховання дитини належить матері, у той час як роль батька відходить на другий план, тому при інтерпретації стратегій поведінки ми брали до уваги й зіставляли між собою результати матері й дитини, унаслідок чого нам удалося з'ясувати, що матері в копінгових ситуаціях зорієнтовані на вирішення ситуації, у той час як підлітки потребують ще допомоги з боку довкілля, адже, з одного боку, у них є прагнення бути дорослими, а з іншого – вони ще не можуть попрощатися з позицією дитини. Разом із цим, порівнявши стратегії поведінки батьків і підлітків у конфліктних ситуаціях [2], ми побачили, що в 90% батьків і дітей стратегії подолання конфліктних ситуацій є типовими, так, наприклад, якщо в мами домінуючою стратегією вирішення конфліктів є співробітництво, то й у підлітка ця ж стратегія є провідною.

Отже, “копінг” – це прагнення людини опанувати ті ситуації, які перевищують її фізичні й психологічні можливості та ресурси, значну роль на формування яких відіграє сім'я, у процесі взаємодії з якою відбувається свідоме й несвідоме наслідування певних моделей та зразків поведінки.

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – М., 2000.
2. Большая энциклопедия тестов. – М. : Эксмо, 2008. – 416 с.
3. Ефимкина Р. П. Психология развития : метод. указания / Р. П. Ефимкина. – Новосибирск : Новосибир. гос. ун-т, 2004. – 54 с.
4. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус // Эмоциональный стресс. – Л., 1970. – С. 127–208.
5. Заброцький М. М. Вікова психологія / М. М. Заброцький. – 2 вид. – К., 2002. – 95 с.
6. Нартова-Бочавер С. К. “Coping Behavior” в системе понятий психологии личности / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 5. – С. 20–30.

МОРАЛЬНИЙ СМИСЛ ЛЮБОВІ

Величко Інна,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Михайлюк С.Я.,
кандидат філософських наук.

Любов вважається найпривабливішою моральною силою, однією з найважливіших життєвих цінностей, найглибшим та емоційно насиченим ставленням між людьми. Парадокс любові в тому, що одночасно вона – найпоширеніше, практично всім відоме почуття та, разом з тим, загадкове, таємниче, яке не піддається раціональному тлумаченню [1, с.56].

Як виникла любов? Прихильники еволюції твердять, що безкорислива любов, як-от між матір'ю і дитиною, з'явилася випадково й збереглася завдяки природному добору, оскільки була потрібна для виживання видів. В одному онлайн-овому часописі для матерів сказано: “У процесі розвитку людського мозку, який еволюціонував з мозку плазунів, найперше з'явилась лімбічна система, що відповідає за емоції. Власне завдяки їй зароджуються зв'язки між матір'ю і немовлям”.

І справді, дослідження підтверджують, що лімбічна система нашого мозку відіграє важливу роль у вияві емоцій. Але чи логічно вірити, що материнська любов – це результат випадкових змін мозку плазунів?

На противагу цьому в Біблії сказано, що людина була створена на образ Божий, тобто могла відображати риси Творця (Буття 1:27). Головною рисою Бога є любов. Апостол Іван писав: “Хто не любить, той Бога не пізнав, оскільки Бог є любов” (1 Івана 4:8). У цьому вірші не сказано, що Бог має любов, тут говориться, що Бог є любов. Він – джерело любові.

За Огієнком, “...любов і правда – основи світу; любов – правдива, всевибачальна, діяльна і розумна” [3, с.28–30].

Любов – природна якість людини, визначена початковою її сутністю. Люди народжуються з почуттям прагнення один до одного, з бажанням знайти у ближнього підтримку. Це почуття є організуючим фактором людського співіснування. На ранньому етапі людського життя воно об'єднує на рівні сім'ї, пізніше – на рівні дружніх стосунків і любовних переживань закоханих і, врешті-решт, – на рівні соціальної спільноти.

Якою насправді має бути любов, описав апостол Павло у посланні до коринтян: “Любов довготерпелива і добра. Любов не ревнує, не нахваляється, не зазнається, не поводить ся непристойно, не шукає власної вигоди, не дратується, не веде лічби образам. Любов не тішиться неправедністю, але радіє правді. Любов усе зносить, в усе вірить, на все надіється, все терпить. Любов ніколи не згасає” (1 Кор: 13:4).

Згадавши на початку про важливість любові, Павло пише до коринтян: “Любов... не ревнує”. Ревнощі виявляються тоді, коли ми заздримо й невдоволені успіхом та досягненнями інших. Такі ревнощі є руйнівними для нашого фізичного, емоційного та духовного здоров'я.

Любов “не шукає тільки свого” (1 Кор: 13:5). Керована любов'ю людина не буде маніпулювати іншими, аби досягти своєї мети.

Апостол Павло звертає увагу на те, що любов “добра” й “не поводить не пристойно” (1 Кор: 13:4). Так, любов не дозволить нам поводитися грубо, вульгарно або зневажливо. Навпаки, ми братимемо до уваги почуття інших. Також любов шукає можливості, щоб виявляти доброту, яку видно в словах і вчинках.

Любов “не радіє з неправди, але тішиться правдою” (1 Кор: 13:6). Це означає, що любов допоможе нам знаходити радість у тому, що збудує, а не руйнує.

Із повним правом Павло додає, що любов “не веде лічби кривді” (1 Кор: 13:5). У цьому місці він ужив бухгалтерський термін “лічба”. Павло хотів створити образ людини, котра записує образу до книги обліку – аби не забути її. Якщо людина закарбовує в пам’яті болюче слово або вчинок, щоб у разі необхідності згадати про нього, то чи справді вона керується любов’ю? Якщо ми швидко ображаємося, то можемо самі собі завдати набагато більшої шкоди, ніж той, хто нас образив. Замість того необхідно пам’ятати, що любов “вірить у все” (1 Кор: 13:7).

Апостол Павло підкреслив, наскільки важливо виявляти любов, назвавши цю божественну рису “найкращим шляхом” (1 Кор: 12:31).

Аналіз джерел дає змогу стверджувати, що любов – не образ споглядання чи почуття, яке може існувати лише на рівні теорії, а конкретна дія стосовно конкретної людини.

1. Біблія.
2. Етика. Естетика : навч. посіб. / [І. Є. Волошко, Р. М. Вечірко, Т. С. Пітякова та ін.]. – 3-тє вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 152 с.
3. Тіменик З. Огієнкові афоризми і сентенції / З. Тіменик. – Л., 1996. – 79 с.
4. Християнські цінності: історія і погляд у третє тисячоліття : зб. наук. записок Нац. ун-ту “Острозька академія”. – Острог, 2002. – Т. VI. – 544 с.

ФОРМУВАННЯ УЯВИ ШКОЛЯРІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Зьола Ольга,
V курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Петрів О.П.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Перед сучасною психологією та педагогікою постає завдання, що направлене на більш глибоке вивчення уяви й процесу її розвитку з урахуванням сучасних новоутворень людства та умов його розвитку.

Коли людина уявляє, в її свідомості виникають різноманітні психічні образи. Залежно від їх походження розрізняють уяву репродуктивну (або відтворюючу) та продуктивну (або творчу). Образи репродуктивної уяви виникають на основі словесного або графічного описів. Образи творчої уяви завжди оригінальні. Вони синтезуються людиною самостійно, без опори на певний опис. Також розрізняють пасивну й активну уяву. Пасивною називають уяву, яка виникає мимовільно, “сама собою”. Активна уява спрямована на вирішення конкретних завдань.

Узагалі, уява – це психічний процес побудови чуттєво-наочних образів предметів чи явищ дійсності ще до їх виникнення, а також створення програми поведінки у тих випадках, коли проблемна ситуація характеризується невизначеністю.

Перетворення дійсності в уяві відбувається за допомогою засобів, які називаються “техніками” уяви. До них належать: комбінування, аглютинація, акцентування, гіпербола, ідеалізація, типізація, алегоризація, метафоризація, символізація.

Дослідження психологів доводять, що уява дитини розвивається поступово, з накопиченням нею певного досвіду. Всі образи уяви, якими чудернацькими вони не були б, ґрунтуються на уявленнях і враженнях, отриманих у реальному житті. Дитяча уява переважно бідніша за уяву дорослого, бо життєвий досвід дитини невеликий – отже, й матеріалу для фантазій небагато, й комбінації образів, які вона будує, менш різноманітні. Усе, із чим дитина зустрічається в житті, вона пояснює по-своєму, а дорослим ці пояснення видаються незвичними й оригінальними. За допомогою уяви діти пізнають навколишній світ і самих себе.

Генетичними передумовами розвитку уяви дітей є активність, потреба в нових враженнях, а також потреба в спілкуванні й самоствердженні, які спонукають дитину до пізнавальної, комунікативної, моторної активності. Формування уяви здійснюється шляхом створення уявної ситуації й образу в спільних діях дорослого та дитини. Це і є інтерпсихічний етап розвитку уяви. Становлення уяви тісно пов’язане з бурхливим мовним розвитком, тому в іграх дошкільнят велике місце займає промовляння подій замість їх дієвої реалізації, що і є ознакою екстрапсихічного етапу.

У молодшому шкільному віці особлива увага приділяється формуванню та розвитку творчої уяви. І в основі власного життєвого досвіду в дітей з’являються нові образи й діти переходять на вищий щабель – від простого довільного комбінування переходять до логічно обґрунтованої побудови нових образів. Учитель для цього використовує творчі завдання: придумати кінець казки чи оповідання, уявити місто через 100 років, описати життя на іншій планеті, описати картину або героя тощо. Взагалі будь-яких проблем, пов’язаних із розвиненістю дитячої уяви, у молодших школярів зазвичай не виникає, майже всі діти багато й різноманітно граються в дошкільному дитинстві, і тому мають добре розвинену й багату уявою. Основні питання, які в цій сфері все ж можуть виникнути перед дитиною й учителем на початку навчання, стосуються зв’язку уяви та уваги, здатності регулювати увагу, а також засвоєння абстрактних понять, які уявити й представити дитині, як і дорослій людині, досить важко.

Розвиток уяви в молодшому шкільному віці тісно пов’язаний із розвитком мовлення, з формуванням пізнавальних здібностей дитини, її загальним інтелектуальним розвитком, зі становленням її особистості у тісному взаємозв’язку гри й навчання. Мислення школярів починає відображати істотні властивості й ознаки предметів і подій, що дає можливість робити перші узагальнення, висновки, проводити перші аналогії, будувати елементи розумових висновків. На цій основі починають формуватися перші наукові поняття.

Але, на жаль, навчальна програма початкових класів у сучасній школі передбачає недостатню кількість методик, прийомів тренування, вправ для розвитку уяви.

Отже, уяву дитини слід розвивати. Вона може творчо перетворювати дійсність, її образи гнучкі, рухливі, а їх комбінації дозволяють досягти нових, інколи несподіваних результатів. Тому розвиток цієї психічної функції стає основою для вдосконалення творчих здібностей молодших школярі та підготовки до творчості в майбутньому.

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5–15.
3. Загальна психологія : навч. посіб. / [О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін.]. – К. : А.П.Н., 2001.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; за ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
5. Розвиток пізнавальних процесів дитини / упоряд. С. Максименко, В. Масенко. – К. : Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.

ІСТОРІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНДРІЯ МЕЛЬНИКА: ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ

Шиян Іванна,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Марущенко О.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

Життєвий шлях полковника Андрія Мельника – це твердий шлях вояка України від українського січового стрільця до полковника. Він належить до тих нечисленних наших будівників державного життя, що своєю особистою посвятою, бойовими чинами, непохитністю своїх ідей визначали правильний шлях походу українського народу до волі і перетворювали наш народ у свідому державну націю.

Аналізуючи джерельну базу з даної проблематики, слід виділити чотири групи джерел, які внаслідок об'єктивних і суб'єктивних обставин по-різному оцінюють громадсько-політичну діяльність Андрія Мельника. До першої групи відносять документи радянського періоду, які тенденційно змальовують діяльність А.Мельника й звинувачують його в співпраці з нацистськими спецслужбами та терористичній діяльності, що чинили члени ОУН.

До другої групи джерел відносяться документи ОУН, які засвідчують досить активну громадсько-політичну діяльність А.Мельника, спрямовану на здобуття власної державності.

Наступну групу джерел становлять спогади політичних діячів того часу та сподвижників А.Мельника, які наголошують на тому, що він боровся за Українську суверенну соборну державу. Слід відзначити, що такі джерела мають подвійну оцінку: з одного боку, автори мемуарів є очевидцями подій і можуть якнайточніше відтворити картину життя й діяльності А.Мельника, а з іншого боку – містять суб'єктивну думку автора, від якої залежить зміст спогадів. Крім того, їм притаманна загостреність викладу, значний фактаж матеріалу, а також вони були написані в пізніший час від описуваних подій і можуть мати деякі неточності.

І останню групу джерел становить епістолярна спадщина А.Мельника, а також видані ним різноманітні документи, з яких ми дізнаємося, за що боровся полковник, які проблеми зустрічались на його шляху.

Історіографічну базу дослідження з цієї проблематики можна умовно поділити на три групи, що відображають позиції науковців, які займалися вивченням громадсько-політичної діяльності А.Мельника. Перша група – роботи істориків радянської школи, яким притаманні тенденційність, фальсифікація історії, традиційне підкреслювання реакційної ролі так званих буржуазних націоналістів, які виключали можливість об'єктивного наукового висвітлення місця й ролі А.Мельника в українському національному русі. До них належать праці В.Чередниченка, В.Шевцова, які трактували діяльність Провідника ОУН як антинародну, антипатріотичну, профашистську.

Друга група – дослідження представників діаспорної історіографії, які є цінними у фактологічному плані, їхні ж висновки не позбавлені суб'єктивності та певної гіперболізації, а зміст роботи є популярно-пропагандистським. Це на-самперед праці З.Книша, А.Бедрія та інших, які всіма силами намагаються виправдати деякі негативні вчинки й прояви націоналістичного руху.

Третю групу становлять праці та дослідження сучасних українських істориків. До них відносимо роботи В.Косика, А.Русначенка, Д.Веденєєва і Г.Биструхіна та інших, які позначені новими методологічними підходами, оригінальними концептуальними рішеннями проблеми й оцінюють діяльність А.Мельника не за кількістю помилок і недоліків, а за основною кінцевою метою, яку він собі поставив, – створення Української незалежної держави.

Таким чином, скільки б не було зібрано повідомлень про особу й характер полковника як людини, воїна й політика, скільки й хто б не писав про нього в минулому й майбутньому, перед новими українськими поколіннями завжди вийде він таким, яким був насправді ціле своє життя: скромним в особистих ставленнях з оточенням, привітним і ласкавим для своїх друзів і лицарським до противників. Бо він завжди вірив у доброту людської душі. Вона може помилитися, схибнути з рівноваги, але кінець кінцем добрий її бік мусить перемогти, й тоді зникнуть різниці й усі разом зійдуться на одному шляху до волі України.

Полковник Андрій Мельник увійшов в історію українського народу як організатор і провідник збройно-революційної й політичної боротьби за незалежність українського народу, державний муж, що цілим своїм життям дав доказ, як треба служити Батьківщині.

1. Дробот І. Провідник А. Мельник / Дробот І., Кучер В. // Пам'ять століть. – 2000. – № 5. – С. 39–58.
2. Книш З. Очима інших / З. Книш // ОУН: минуле і майбутнє. – К. : Фондація ім. О. Ольжича, 1993. – С. 50–60.
3. Кузьминець О. Андрій Мельник / О. Кузьминець // Історія України. – 2005. – № 2. – Січень. – С. 1–3.
4. Патриляк І. Сучасна вітчизняна історіографія ОУН і УПА як дзеркало суспільного ставлення до проблеми українського національно-визвольного руху 40–50 років ХХ століття / І. Патриляк // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Історія. – 2005. – № 77–79. – С. 29–31.

ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІПОЛЯРНОГО СВІТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Строкош Уляна,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Бурачок Л.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

Одним із найголовніших результатів Другої світової війни стала зміна глибинного змісту світової системи міжнародних відносин, яка від притаманної їй до того багатополарності доволі швидко трансформувалася в біполярну. Го-

ловні результати Ялтинської конференції протягом усіх десятиліть “холодної війни” сприймалися більшістю фахівців, насамперед західних, як формула поділу Європи між переможцями на Схід і Захід (у геополітичному сенсі).

Відповідно до нових політичних реалій і співвідношення сил на користь переможців відбувся поділ Німеччини на чотири окупаційні зони (американську, англійську, французьку й радянську). Політика СРСР, з одного боку, і недавніх союзників з антигітлерівської коаліції (США, Великобританії, Франції), з іншого, привела до утворення в 1949 році двох незалежних німецьких держав, на території єдиної раніше Німеччини, Федеративної Республіки Німеччини й Німецької Демократичної Республіки.

ФРН за зразком західних держав розвивалася швидкими темпами, тут відбулось так зване “німецьке економічне диво”, стрижнем зовнішньої політики ФРН і канцлера Конрада Аденауера був союз із США та інтеграція в європейські структури. Інакше склалася доля східних земель Німеччини. Опинившись у радянській зоні окупації, вони почали розглядатись як невід’ємна частина радянської зони впливу.

1985–1990 рр. – це період трансформації біполярного світу. Антитоталітарні революції в Східній Європі зруйнували існуючі там комуністичні режими з їхньою ціннісною системою, а натомість утворилися нові демократичні держави.

Одним із найяскравіших проявів як несподіваного відновлення національного питання, так і ще більш несподіваного його швидкого вирішення в сучасній Європі є приклад возз’єднання німецької нації.

Яким чином відбувалося зближення між двома німецькими державами? Характерною рисою політики ФРН стосовно НДР у 80-ті роки було прагнення, спираючись на “теорію магніту”, тісніше прив’язати східного сусіда економічно, поступово домагаючись від нього поступок у політичній сфері.

Епілогом до об’єднання Німеччини було падіння Берлінської стіни (побудованої в серпні 1961 р.).

Об’єднання Німеччини – та подія, яка змінила обличчя Європи й відкрила двері для процесів, які визначили в кінцевому результаті те, як виглядає сьогоднішній світ. Історики по-різному оцінюють цю подію. Дослідник Ахтамзян справедливо підкреслює, що “остаточне врегулювання з Німеччиною”, підписане 4-ма державами-переможцями й двома німецькими державами у вересні 1990 р., означало, що для німців Друга світова війна закінчилася без укладення мирного договору в прямому розумінні цього слова.

Сьогодні пройшло більше ніж 20 років з моменту об’єднання Німеччини. Це був нелегкий період вирівнювання умов життя східних і західних земель. Важче за все розвивається саме той процес, який не мав би викликати ніяких труднощів. Мова йде про виникнення почуття єдності у свідомості німців, у їх емоційному ставленні до життя.

Підрахувати з точністю до євро й цента вартість об’єднання Німеччини неможливо. Інститут економічних досліджень у Галле називає суму в 1 трильйон 300 мільярдів євро.

А чи виправдала себе “купівля” НДР? І сьогодні, через 20 років після об’єднання, “нові федеральні землі” відстають від західної частини країни в

економічному розвитку. Продуктивність праці на сході в перерахунку на душу населення складає приблизно 70% від західного рівня. Рівень безробіття значно вищий, і це попри те, що багато молодих і добре кваліфікованих людей у пошуках роботи переїхали на захід Німеччини. З моменту об'єднання населення “нових федеральних земель” скоротилося на 2 мільйони.

Тож чи вартувало багатому Заходу “купувати” розорений соціалістичною плановою безгосподарністю Схід? Можна сказати, що процес об'єднання затягнувся й обійшовся набагато дорожче, ніж усі передбачали. Але тепер мільйони східних німців живуть в умовах свободи й демократії.

Об'єднання Німеччини можна сміливо назвати небаченим проявом солідарності за всю історію країни. Незважаючи на всі проблеми, перехід від соціалізму до демократії та ринкового господарства для жителів НДР стався з незрівнянно меншими втратами, ніж для громадян інших східноєвропейських країн і республік колишнього Радянського Союзу.

1. Ахтамзян О. О. Объединение Германии: обстоятельства и последствия / О. О. Ахтамзян. – М., 2005. – 342 с.
2. Ватлин А. Ю. Германия в XX веке / А. Ю. Ватлин. – М., 2005. – 336 с.
3. Кінкартц С. Ціна об'єднання Німеччини – 1 трильйон 300 мільярдів євро [Електронний ресурс] / Сабіне Кінкартц. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/orgsrc/~2/0/4775/211817>.
4. Шульце Г. Історія Німеччини / Г. Шульце ; пер. з нім. О. Насика. – К. : Наука, 2010. – 280 с.

БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ (1991–2010 рр.)

Вацеба Христина,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Кобильник Р.В.,
кандидат історичних наук, старший викладач.

Усебічні зв'язки між народами Болгарії та України мають досить давні історичні традиції. Багато що поєднує Україну та Болгарію й сьогодні – це й приблизно однаковий економічний і суспільно-політичний розвиток, що ускладнюється сучасними соціальними проблемами, і важкі умови трансформаційних процесів, що характерні для посттоталітарних держав, і відмінні від Росії позиції щодо НАТО та ЄС, і чорноморське сусідство. Тому природно, що уряди й народи наших країн прагнуть до тісного співробітництва, спільної реалізації завдань.

Дипломатичні відносини між країнами були встановлені ще в грудні 1991 р. і наразі розвиваються поступово [4]. Поглибленню двостороннього співробітництва значною мірою сприяє наявність в Україні численної болгарської громади (234 тис. осіб) – найбільшої за межами Болгарії. Водночас у Болгарії мешкають 6 тис. громадян України та вихідців з її території [3].

5 жовтня 1992 р. підписано Договір про дружбу й співробітництво між Україною та Болгарією, де обумовлено співпрацю в усіх галузях суспільного життя [2]. У ході переговорів було також підписано низку міжурядових угод, а саме: про торговельно-економічні зв'язки та платежі, про співпрацю в галузях

культури, науки й освіти та про співпрацю у військовій сфері. З 1993 р. у Софії діє Посольство України, у Києві з 1992 р. – Посольство Болгарії, а в Одесі – Генеральне консульство Болгарії [5, с.62].

Загалом можна стверджувати, що поглибленню болгарсько-українських політичних відносин сприяли офіційні візити, які були як на найвищому міждержавному рівні – зустрічі президентів обох країн, так і на урядовому, міністерському, міжвідомчому, регіональному рівнях. Наразі договірно-правова база співробітництва нараховує 89 чинних документів, у тому числі 9 міждержавних, 32 міжурядових та 48 міжвідомчих, які регламентують розвиток взаємовигідної, партнерської співпраці в усіх сферах діяльності. Ведеться постійна робота щодо подальшої розбудови та вдосконалення договірно-правової бази [1].

Отже, розвиток договірно-правової бази двостороннього співробітництва мав позитивний вплив на стан взаємин обох країн. Практично всі напрямки міжнародної співпраці охоплені двосторонніми угодами, протоколами, конвенціями. Між Україною та Болгарією не існує суттєвих політичних проблем, принципових розбіжностей інтересів і потенційних загроз для обох країн. Разом з тим, реалії економічного життя в обох країнах такі, що не сприяють суттєвому збільшенню власних інвестицій в економіку одна одної. Болгарія, унаслідок входження до НАТО та ЄС, все більше орієнтується на компанії США, Німеччини, Італії та інших держав. Тому варто зважено підходити до терміну “стратегічне партнерство” стосовно українсько-болгарських взаємин.

1. Балтажи М. Українсько-болгарські відносини: погляд у майбутнє [Електронний ресурс] / М. Балтажи // Зовнішні Справи. Регіональна політика (27.12.2011). – Режим доступу : <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/ukrajinsko-bolgarski-vidnosini-pogljad-u-maibutnje/>.
2. Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарією (05.10.1992) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/100_003.
3. Іванов Є. В. Болгарська діаспора півдня України в контексті болгарсько-українських відносин [Електронний ресурс] / Є. В. Іванов. – Режим доступу : http://www.google.ru/url?q=http://evgenivanov.blog.ru/27559651.html&sa=U&ei=DT01T5yqB8LYtAbr_OSmdA&ved=0CBEQFjABODI&usq=AFQjCNFe8iNqWwumDRJLC6PtNa5EVYQVUQ.
4. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Болгарія (13.12.1991) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/100_006.
5. Силка О. М. Політична співпраця між Україною та Болгарією в 90-х рр. XX ст. / О. М. Силка // Вісник Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Історія. 80–81. – 2005. – С. 62–64.

НАСЛІДКИ ВСТУПУ ПОЛЬЩІ ДО ЄС

Скрипник Ірина,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Сардачук П.Д.,
кандидат історичних наук, професор.

Політичний перелом, що відбувся в Польщі на початку 1990-х років, відкрив країні шлях до змін, а саме – до фундаментальної трансформації політичної, економічної та соціальної систем. Одним з головних чинників початку перетворень стали європейські прагнення Польщі та перспектива вступу країни до Європейського Союзу. 1 травня 2004 року Польща набула членства в організації.

Про перші результати можна було говорити уже через 5 років після вступу. Тоді казали, що країна не увійшла, а повернулася до європейської родини.

Не було поляка, який би не відчув реальної користі для себе від членства країни в Європейському Союзі. То ж не дивно, що Польща належить до числа країн найбільших євроентузіастів.

За інформацією польського Управління Комітету Європейської Інтеграції, протягом п'яти років членства в ЄС країна отримала від Євроспільноти 30 млрд євро, а внесла до спільного бюджету 16 млрд євро. За гроші ЄС в основному було дофінансовано будівництво автошляхів, мостів, шкіл, бібліотек, стадіонів, закладів культури. Європейські кошти допомагали у діяльності різноманітних фірм – від великих до найменших.

Також було вираховано, що з бюджету ЄС протягом 2007–2013 років Польща може отримати 67,3 млрд євро, що допоможе подолати економічну кризу. На даний час основною проблемою фахівці називають лише те, що країна не встигає освоювати призначені для неї кошти.

Числа говорять самі за себе – п'ять років Польщі в Європейському Союзі – це період економічних успіхів. ВВП – показник багатства країни – з 2004 року зріс на третину, а безробіття знизилося з 19% у 2004 до 9% у 2009 році, частково завдяки відкриттю для Польщі ринків праці інших країн ЄС. Із членством у ЄС збіглося циклічне пожвавлення економіки у 2005–2008 роках.

Польська економіка швидко європеїзувалася – виготовляються товари для інших країн та купуються імпортні.

Разом з економічною інтеграцією реальністю стає більша залежність від міжнародних криз, але й тут членство в ЄС принесло більше користі, ніж загроз.

Серед позитивів також зростання безпосередніх закордонних інвестицій. Рекордним у цій сфері був 2007 рік, коли в польську економіку було інвестовано 16,6 млрд євро.

Перед вступом більшість побоювань поляків стосувалися цін – що все подорожчає, бо ціни на спільному ринку повинні вирівнятися. Проте ціни якщо й зросли, то не надто.

У звіті Управління Комітету Європейської Інтеграції підкреслюється, що членство Польщі в Євроспільноті суттєво вплинуло на захист прав споживачів,

на підприємців, які порушували інтереси споживачів накладено різних штрафів на суму понад 25 млн злотих – майже вдвічі більше, ніж перед вступом Польщі до ЄС.

Найбільшими опонентами вступу Польщі до ЄС були селяни – практично 70% висловлювалися проти. Це було спричинене перш за все рядом міфів і побоювань, які тоді поширювали популістські політичні сили. Коли пройшло лише 5 років, ситуація змінилася діаметрально протилежно: нині понад 70% селян – палкі прихильники ЄС.

Заробіткова міграція – це один з найбільш неоднозначних пунктів балансу членства Польщі в ЄС. Це підтверджують дослідження громадської думки. Можливість роботи за кордоном для євроентузіастів є одним з найважливіших аргументів “за” ЄС, а для євроскептиків – аргументом “проти”.

Ще одним контраверсійним пунктом балансу наслідків членства Польщі в ЄС став захист навколишнього середовища. З одного боку, усі усвідомлюють необхідність захисту природного середовища, але, з іншого, рівень і спосіб захисту довкілля, який вимагає ЄС, дуже ускладнює економічну ситуацію країни й можливості модернізації.

Отже, незважаючи на наявність певних негативних наслідків, все ж не дивно, що Польща належить до числа країн найбільших євроентузіастів. Адже навіть за короткий період після вступу для кожного поляка були відчутні позитивні зміни в країні. Для мільйонів поляків Європейський Союз із туманної ідеї, про яку читали в газетах, став чітким конкретним життям. Вони бачать позитивні зміни, цінують свободу пересування. Аж 75% польського суспільства підтримує членство своєї країни в Євроспільноті й насправді в дуже небагатьох країнах підтримка є настільки високою.

1. Горська Н. Європейська інтеграція як чинник польсько-німецьких стосунків / Н. Горська, С. Трохимчук // Польсько-німецьке примирення та співпраця в контексті європейської інтеграції [Текст] / Горська Н. – Львів : ЛНУ, 2002. – С. 52–64.
2. Холай Г. Место и роль Польши в новоевропейском экономическом укладе / Г. Холай // Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації [Текст] : матеріали Другої Всесв. конф., Київ, 23 трав. 2003 р. – К. : МАУП, 2003. – С. 103–115.
3. Центр Разумкова. Журнал “Національна безпека і оборона”. Володимир Сідоненко. Розширення Європейського Союзу на Схід: Наслідки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/rus/journal_pos.php?y=2000&cat=9&pos=27.
4. Українсько-польський інтернет-журнал. Досвід інтеграції Польщі до Європейського Союзу. Вступ Польщі в ЄС – вигода чи клопіт для України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-poland.com/u/dosvid/es.php?id=klopit.txt>.
5. Савчин Л. І. Culture: [спеціальна культурна програма в рамках головування Польщі у Раді ЄС 2011 р.] / Л. Савчин // Зовнішні справи. – 2011. – № 9. – С. 33–35.

ТОПОНІМІКА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО НАДВІРНЯНЩИНИ

Бойчук Христина,
III курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Паньків М.І.,
кандидат історичних наук, доцент.

Проблема топоніміки Надвірнянського району є складною та малодослідженою в сучасній українській етнографічній науці. Окремі спроби аналізу цієї проблеми були здійснені О.Дрогобицькою, М.Паньківим, М.Габораком. Проте спеціальної праці на цю тему не було опубліковано, що й зумовило її обрання для нашої наукової розвідки.

Найбільш поширені в Надвірнянщині географічні топоніми. Наприклад, найменування кутків Забереж, Луки, Луги, Лазок, Горішня, Долішня, Верхи, Низи – зустрічаються в кожному населеному пункті. Люди, підмічаючи фізичні особливості свого села, відповідно йменували його околиці. Так, віддалений район м. Надвірна називається Аляскою. Надто горбисті ландшафти називають Горбиці, Горбки, Верх (с. Білі Ослави), Горбини, Камніне (с. Гвізд), натомість рівнину – Гай, Рівне (с. Красне) чи Лан (с. Верхній Майдан).

Гори й гірські вершини називають Горб, Пагорб, Гида, Скала, Діл. Так, назва Діл походить від місця, де ділили здобич “наділ” чи місцевість, що розділяє населені пункти, як, наприклад, села Пасічна та Битків.

Наступні мікротопоніми тісно пов’язані з іменами та прізвищами людей. Вони складають окремо антропомістичну групу. Наприклад, назва кутків Остапи, Яков’яки, Тимші в с. Зелене та Марічки, Петраси, Канівське – у с. Гаврилівка. Серед урочищ зустрічаємо Лімовий сад, названий на честь садівника, Ливсюхове поле, Кузово в с. Назавизів. Назви гірських вершин збереглися краще й несуть архаїчний характер, як гора Ціпцюга від прізвища воєводи Ціпцюри (с. Пнів), гора Вантушка від імені та прізвища Івана Тушки (с. Заріччя). Антропологічні назви застосовували й до водойм. У селі Верхній Майдан і досі існує легенда: “Хто у страшний тиждень першим до схід сонця проміє очі в Грицевій криниці – зразу одужає”.

Лінія мікротопонімів, що представляє господарсько-виробничу діяльність людини, несе одну з найцінніших інформацій, оскільки відображає еволюцію господарства, фіксуючи у своїх назвах вид занять, що був притаманний цьому регіону. Так, назви таких кутків, як Кованчина (с. Ланчин) розповідає, що раніше тут жили ковалі, а назви Греблі, Млинівка (с. Білі Ослави), вулиця Тракторів (с. Стримба), Торговиця (м. Надвірна) – говорять самі за себе.

Носіями цінної інформації є рослинні мікротопоніми. У них відображаються назви рослин, які поширені в регіоні. Так, назви дерев відображають цілі кутки Липа (с. Парищі), Яворець (с. Гвізд), Букове (с. Пасічна), Ліщина (с. Перерісль). Найбільш поширені рослинні назви серед оронімів. Це такі гори, як Яблуниця, Смерічок, Яворова, Закедра, хребет Явірщик, пагорб Березовачок тощо.

Доволі скромне за обсягом, але не менш важливе місце посідають зоотопоніми. Вони інформують про фауну регіону, зосереджуючи увагу на найпоширеніших видах. Популярними є мікротопоніми з назвою *коза*, *вовк*, *кінь*, *свиня*

та *медвідь*, як-от Вовча криниця, річка Кобилиця, гори Свинарка, Малий Медвежник, Підкіззя. В язичницькі часи ці тварини вважалися священними. Найбільш сакральне значення пов'язане з козою, яка зустрічається найчастіше – Коза, Кізні улоги, Козирки, Козарева, Кізі, Козелів та інші.

Багаті сторінки нашої історії увіковічилися в мікротопонімах. Часи монголо-татарської навали відбилися в назвах урочищ – Татарщина в с. Добротів – назва походить від розташування татарських військ перед нападом на фортецю. Схожа назва, Татарський звір, є в с. Зелене, яка пов'язана з легендою. Коли у Великдень на село напали татари, парубки, підрубавши смереки, заманили татар у пастку й завалили їх деревами. Урочища Чопа й Стражниця пов'язані із сигнальними вежами за часів татар.

Поширеними є назви, пов'язані з іменем Олекси Довбуша. На честь свого героя народ називав гори Довбушанка, Довбушанські Горгани, Камінь Довбуша. З його іменем пов'язане урочище Скарбова – згідно з легендою у цих місцях О.Довбуш закопував здобуте золото й срібло.

Мікротопонімічні пам'ятки, пов'язані із сакральними місцями, умовно поділяються на язичницькі та християнські. Більш давніми є язичницькі, відповідно вони кількісно переважають. Розповсюджені назви Лиса Гора, Лисуня, Лисак Гора, Страгора, Баба, Чортка. У с. Гаврилівка одна з річок має назву Велесниця, що пов'язана з язичницьким божеством. Із поширенням християнства язичницькі назви починають витіснятися. Це пояснюється тим, що християнські культові споруди (церкви, монастирі) розташовувалися на язичницьких капищах, тому багато назв утрачені. Більшість християнських урочищ пов'язані з акрополями – Погрібник у с. Делятин (масштабним єврейським похованням), Боже Поле (с. Верхній Майдан), Цвинтар (с. Пнів).

У топонімічній термінології етнотопонімами називають ті, які виникли від найменувань народів, племен, родів. Столітнє перебування під Польщею залишило свій слід у топоніміці Надвірнянщини. Так, у с. Лісова Велесниця досі існує Польська криниця, збереглися назви гір Тарник, Татарка, а в с. Пасічна – Московський Зруб.

Велику кількість мікротопонімів становлять ті, які пов'язані з відтінком кольору – Чорна скеля, гора Черногора в с. Білі Ослави. Проте найпоширеніші назви цього типу трапляються серед водойм – Біла Криниця (с. Перерісль), Червона Рутка (с. Делятин), Зелена Криниця (с. Пасічна), Черник (с. Зелене).

Отже, проаналізувавши топоніми Надвірнянського району, можна підсумувати, що найбільш поширеними є географічні, антропологічні, господарсько-виробничі, рослинні, зоотопоніми, сакральні, пов'язані з кольором та етнотопонімічні. На їх основі доводиться важливість топонімів як історичного джерела та особливості їхнього творення. Вони мають допоміжну функцію у вивченні історії рідного краю, тому виникає необхідність їхнього національно-культурного захисту та глибокого мовознавчого, етнологічного, історичного й географічного аналізу.

1. Матеріали польових досліджень Надвірнянського району. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології.

2. Паньків М. Організація польових досліджень з етнографії : посібник / Михайло Паньків. – Івано-Франківськ, 2005. – 124 с.
3. Габорак М. Назви гір Івано-Франківщини : словник-довідник / М. Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. – 352 с.

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КНЯЗЯ АДАМА ЄЖИ ЧАРТОРИЙСЬКОГО

Паньків Тетяна,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Комар В.Л.,
доктор історичних наук, професор.

Політична діяльність князя Адама Єжи Чарторийського займає важливе місце в історії Польщі. На політичній арені він з'явився тоді, коли Річ Посполита була розділена між Російською, Австрійською та Пруською імперією й перестала існувати. Як друг дитинства імператора Олександра I, А.-Є.Чарторийський був покликаний на службу Російській імперії: 1801 р. став членом Негласного комітету при імператорі, 1803 р. призначений керівником Віленського навчального округу, а 1804 р. очолив Міністерство закордонних справ Росії [1, с.207].

Перебуваючи на найвищих посадах в Російській імперії, А.-Є.Чарторийський залишався польським патріотом і намагався проводити політику, спрямовану на відродження Речі Посполитої в кордонах 1772 р. Під час російсько-французької війни 1812 р. він намагався відновити Польщу під протекторатом Франції [4, с.62]. Згодом князь звертався з пропозицією до російського імператора й прагнув перетворити Герцогство Варшавське в конституційне королівство. А.-Є.Чарторийський працював над проектом основного закону Росії, в якому орієнтувався на конституцію Речі Посполитої 3 травня 1791 р. На думку А.-Є.Чарторийського, цар не мав належати до жодної з гілок влади, а лише стати “ключем звіту цілого інституту, здійснюючи найвищу опіку і волю” [5, с.106–107]. Проте конституція Королівства Польського 1815 р., навпаки, посилювала владу монарха в державі й лише формально забезпечувала полякам автономію. У 1923 р. князь відходить від активної участі в російській державній службі.

Політичний досвід А.-Є.Чарторийського проявився в ході польського повстання 1830–1831 рр. в Російській імперії. Він став керівником поміркованого крила в повстанні, намагаючись легальними засобами добитися незалежності Речі Посполитої. Однак він негативно оцінював указ про детронізацію Романових від 25 січня 1831 р., який був прийнятий польським сеймом під тиском радикально налаштованих народних мас, і вважав, що це може лише зашкодити загальнопольській справі. Після поразки повстання починається еміграційний період у діяльності князя [2, с.658].

Осередком консервативного крила польських емігрантів під керівництвом А.-Є.Чарторийського став “Готель Лямбер” в Парижі. У цьому політичному центрі розроблялися концепції відновлення незалежності Речі Посполитої. Князь звернув увагу на території від Фінляндії аж до Кавказу, які відокремлювали етнічні російські землі від Західної Європи. Програма демонтажу імперії

Романових опиралася на спротив неросійських народів. Цій концепції була підпорядкована діяльність еміграції “Готелю Лямбер” до 40-х рр. XIX ст. Під час Кримської війни 1853–1856 рр. А.-Є.Чарторийський допомагав польським військовим формуванням у Туреччині. Після укладення Паризького миру в березні 1856 р. завершилася кар’єра князя як політика [3, с.62–63].

Таким чином, політична діяльність князя Адама Єжи Чарторийського була спрямована на відродження незалежності Речі Посполитої. Перебуваючи на службі Російського імператора, він залишився польським патріотом. Його незалежницька позиція була доведена участю в польському повстанні 1830–1831 рр. та еміграційній діяльності “Готелю Лямбер”, спрямованій на відродження Польської держави.

1. Григораш И. В. Адам Ежи Чарторыйский (1770–1861) / И. В. Григораш // Нова и новейшая история. – 2002. – № 3. – С. 205–218.
2. Зашкільняк Л. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Зашкільняк Л., Крикун М. – Львів, 2002. – 752 с.
3. Комар В. Л. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.) / В. Л. Комар. – Івано-Франківськ, 2011. – 360 с.
4. Крисань И. Адам Ежи Чарторыйский / И. Крисань // Вопросы истории. – 2002. – № 2. – С. 58–68.
5. Рудакова Ю. Плани відродження Польської держави на початку XIX ст. / Ю. Рудакова // Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття : зб. наук. праць міжнар. конф. / упоряд.: Т. Балабушевич, Н. Довженко. – К., 1999. – С. 105–108.

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЗМІН ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гринечко Мар’яна,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Штерн В.Ю.,
кандидат історичних наук, доцент.

Політична соціалізація є надзвичайно складним і різноспрямованим політико-культурним процесом поступового освоєння особистістю норм політичної культури, видів можливостей політичної діяльності, прийняття на себе певної ролі в політиці. Завдяки політичній соціалізації людина послідовно стає не тільки особистістю, але й громадянином; не тільки об’єктом, але й суб’єктом політики, а багато в чому її творцем.

Політична соціалізація особистості відбувається в процесі взаємодії її із суспільством. Характер такої взаємодії зумовлений співвідношенням економічних, політичних та інших інтересів людини й суспільства. Різна комбінація інтересів зумовлює конкретні типи або моделі політичної соціалізації особистості. Під типом політичної соціалізації мається на увазі сукупність усталених ціннісних зразків взаємодії особистості й політичних інститутів суспільства. На нього впливає сукупність ряду факторів: рівень історичного розвитку суспіль-

ства, економічні умови, політична культура, соціальна структура суспільства, домінуючі агенти політичної соціалізації та ін.

Залежно від прийнятих у суспільстві зразків і норм політичної поведінки й характеру взаємодії політичної системи та індивіда сучасна політологія виділяє різні типи політичної соціалізації особистості.

Гармонійний тип політичної соціалізації передбачає наявність культурно однорідного середовища, зрілих демократичних традицій і громадянського суспільства, які забезпечують діалог індивіда та влади. Подібним чином можна охарактеризувати британо-американську культуру. Влада й індивід прихильні загальноприйнятим ідеалам, нормам і цінностям, що дозволяє новим поколінням безболісно входити в політичне життя. Плюралістичний тип передбачає толерантність стосовно цінностей і переконань інших людей, норми політичної поведінки яких визнаються рівноправними. Особистість розглядається тут як суверен, рівноправний і незалежний громадянин. Плюралістичний тип соціалізації переважає в країнах Західної Європи. Гегемоністський тип характерний для суспільства закритого типу. Його сутністю є установка на різко негативні ставлення особистості до будь-яких політичних систем та організацій, крім тієї, з якою вона себе ідентифікує. Політична соціалізація можлива тут лише на цінностях і нормах своєї групи, класу, спільності. Конфліктний тип характеризується боротьбою між різними політичними угрупованнями суспільства, в основі якої лежать різні, але разом з тим взаємопов'язані інтереси. Ця модель політичної соціалізації формується при недостатньому рівні економічного розвитку країни, закритості суспільства, його великій соціально-економічній та культурній диференціації.

Для становлення людини як громадянина їй необхідно освоїти систему політичних цінностей, ідей, у які вона може вірити, й орієнтації в політичному середовищі, які дозволять їй адаптуватися до неї. Політична соціалізація на рівні індивіда являє собою переклад вимог системи в структуру особистості, інтеріоризацію її ключових політико-культурних елементів.

Політична соціалізація здійснюється двома основними шляхами. Перший – це передача новим поколінням політичного досвіду попередніх поколінь, досвіду, втіленого в нормах політичної культури. Другий шлях – це придбання особистістю нових, раніше не відомих політичних знань, засвоєння раніше не відомого політичного досвіду. У реальному житті і той, й інший напрям переплітаються та взаємно доповнюються.

Підводячи підсумок вищесказаного, варто відзначити, що становлення особистості як суб'єкта політики відбувається поступово в міру соціального дозрівання людини, у процесі його політичної соціалізації, тобто політична соціалізація – це, перш за все, вступ, вростання особистості у світ політики: формування політичних уявлень, орієнтації та установок, придбання навичок політичної участі. Починаючись із раннього дитинства, політична соціалізація продовжується все свідоме життя, оскільки спочатку придбані уявлення, орієнтації, установки й навички не залишаються назавжди незмінними, вони можуть коригуватися, змінюватися і в зрілому, і навіть в похилому віці в залежності від різних факторів, і в першу чергу під впливом особистого суспільно-політичного досві-

ду. Взаємодії влади та індивіда можуть бути засновані на діалозі, консенсусі або конфлікті, що зумовлюється типом політичної культури, домінуючою в суспільстві, її однорідністю або існуванням різнорідних субкультур усередині неї.

1. Авер'янова Г. М. Особливості соціалізації : монографія / Авер'янова Г. М., Дембицька Н. М., Москаленко В. В. – К. : ППП, 2005. – 323 с.
2. Зінчук В. Теоретичні засади дослідження політичної соціалізації особи / В. Зінчук // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2006. – № 2. – С. 165–172.
3. Ковальова І. О. Концепція соціалізації молоді: норми, відхилення, соціалізаційна траєкторія / І. Ковальова // Социс. – 2003. – № 1. – С. 52–55.
4. Костюкевич В. Ф. Политическая социализация как многомерный процесс / В. Ф. Костюкевич // Социология власти. – 2010. – № 8. – С. 104–109.
5. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / А. В. Мудрик. – М. : Издат. центр “Академия”, 2004. – 304 с.
6. Щеглов И. А. Политическая социализация. Теория и методология проблемы : монография / И. А. Щеглов. – М. : МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2007.

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ ГАЛИЧИНИ (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.)

Гавриш Іванна,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Дрогомирецька Л.Р.,
кандидат історичних наук, доцент.

Діяльність духовенства УГКЦ упродовж ХІХ–ХХ ст. велася стосовно поглиблення впливу церкви на громадсько-політичне, економічне, культурно-освітнє життя краю. Важко переоцінити ту роль, яку відіграло греко-католицьке духовенство в розвитку української кооперації в Галичині.

Передумови зародження українського кооперативного руху на західно-українських землях почали складатися в середині ХІХ ст., після скасування в 1848 р. Австро-Угорщиною, до складу якої входила тоді Східна Галичина, кріпосного права, коли потреби економічного розвитку та національного й соціального захисту пробудили інтерес українців до кооперації. Австрійський уряд свідомо гальмував розвиток продуктивних сил на заселеній українцями території, щоб дати змогу швидше розвиватись економіці інших районів. Тому Східна Галичина й надалі мала залишатися аграрно-сировинним додатком західних провінцій імперії [2, с.2].

Кращі представники греко-католицького духовенства добре усвідомлювали необхідність покращення матеріального становища галицьких селян. У своїй діяльності духовенство УГКЦ вирішило не обмежуватися суто релігійно-просвітницькими завданнями, й узяло участь у всіх заходах суспільного характеру, які б сприяли підвищенню добробуту простих людей.

Священик А.Воевідка перший організував кредитову сільськогосподарську самопомічу 1870 р. у с. Карлів на Снятинщині. Отець роз'яснював селянам зна-

чення ощадності, спільної співпраці. Частину громадської толоки, де паслася худоба, щорічно орали й засівали “громадським ладом”. Прибутки від проданого врожаю ділили на дві частини: одна йшла у фонд громадської позичкової каси, друга – на погашення боргів, здебільшого на викуп заставлених у корчмі ґрунтів. Упродовж десяти років сільська каса зросла до 15 тисяч гульденів капіталу [1, с.64].

Приклад о. А.Воевідки гідно наслідувало духовенство УГКЦ, яке було серед першозасновників української кооперації. Серед них варто відзначити львівського священника Є.Дуткевича – співзасновника першого українського кооперативу “Народна Торгівля”, о. О.Нижанківського – священника із Стрийщини, з ім’ям якого пов’язують виникнення перших молочарських кооперативів; Д.Танячкевича – засновника ощадно-позичкових кас [4, с.2–4]. Майже у кожному селі під керівництвом місцевого пароха виникали такі осередки взаємодопомоги. Зокрема, на Коломийщині осередок такої взаємодопомоги був у с. Мишин під керівництвом отців Кобринських, на Бережанщині – у с. Лапшині під керівництвом о. Л.Жулинського [4, с.3].

Без сумніву, тон активній участі греко-католицького духовенства в українському кооперативному русі завдала ієрархія церкви, а, насамперед, митрополит Андрей Шептицький. Основою його теоретичних міркувань стала енцикліка папи Льва XIII “*Rerum Novarum*” (Нові речі), що з’явилася 15 травня 1891 р. У посланні “О квестії соціальній” А.Шептицький дав власну інтерпретацію папської енцикліки, наповнену практичними порадами. У пастирському посланні 1904 р. до української інтелігенції він широко змалював завдання, що стояли перед українською елітою, яка прагнула вивести свій народ з темряви та бідності: “Ми всі думаємо про цей поступ і бажаємо своєму народові всесторонньо кращої будучности. Всі здаємо собі справу з того, на чому цей поступ має полягати. Розуміємо, що треба звернути особливу увагу на стан рільників, яких надмірне зубожіння і темнота видається часом непоборною перепоною до поступу. Мусимо вжити всіх можливих способів до здвигнення промислу, без котрого рільництво в наших часах не може утримуватися. Мусимо на цій лінії узяти в руки торгівлю, організувати в усіх селах ті установи, що яким-небудь способом помагають людям у їхньому житті і праці” [3, с.123].

Таким чином, кращі представники національно-зорієнтованого духовенства УГКЦ добре усвідомлювали необхідність покращення матеріального становища галицьких селян, тому брали участь у всіх заходах суспільного характеру, які б сприяли підвищенню добробуту простих людей. Священники, спираючись на авторитет Церкви та довіру населення, намагалися роз’яснити прихожанам важливість заснування та розвитку господарських організацій і кредитових кооперативів, успішне функціонування яких мало привести до створення міцної господарської структури краю та його економічної незалежності.

1. Богоніс О. Греко-католицьке духовенство та економічне відродження Галичини / О. Богоніс // Історія релігій в Україні : праці X міжнар. наук. конф. (12–19 трав. 2000 р.). – Львів : Логос, 2000. – Кн. 1. – С. 62–67.
2. Гавліч І. Причини зародження та початковий період діяльності української кредитної кооперації у Східній Галичині (1860–1880-ті рр.) [Електронний ресурс] / І. Гавліч. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/.../l6_doc.pdf.

3. Гелей С. Для загального добра: вплив Української греко-католицької церкви на становлення кооперативного руху в Галичині / С. Гелей // Дзвін. – 2003. – № 4. – С. 117–125.
4. Прокіп А. Участь греко-католицької церкви в розбудові кооперативних інституцій Галичини наприкінці XIX – початку XX ст. [Електронний ресурс] / А. Прокіп. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua>.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕОРІЙ ДЕМОКРАТІЇ

Чуловська Христина,
IV курс, Інституту історії і політології.
Науковий керівник – Штерн В.Ю.,
кандидат історичних наук, доцент.

Протягом усієї історії людства найвидатніші вчені замислювалися над проблемою створення теорії ідеального суспільства, в якому панували б соціальна справедливість, мир, щастя, а люди були б вільними й рівноправними. Основною ідеєю цього пошуку є створення соціального механізму, за допомогою якого суспільство могло б справедливо розподіляти суспільні блага між своїми членами. Така ідея ототожнюється, у першу чергу, з теорією демократії.

У сучасній політичній науці існує дві великі групи концепцій демократії. Це ідентитарні та конкурентні концепції демократії. Перш за все, потрібно згадати ідентитарні теорії демократії. Ідентитарна демократія ґрунтується на розумінні народу як єдиного цілого, яке злилося добровільно в певний єдиний організм, і в якому кожна окрема людина є його членом, що змушений виконувати всезагальну волю. Особистість не володіє правами, а добровільно відчужує їх на користь своєї громади, оскільки громада повинна турбуватися про те, щоб задовільнити всі потреби своїх членів. Серед найбільш розповсюджених різновидів ідентитарних концепцій демократії можна виокремити колективістські та соціалістичні моделі демократії. У колективістській моделі демократії Ж.-Ж.Руссо влада народу, який володіє невіддільним суверенітетом, є абсолютною. Не допускаються поняття більшості й меншості, однаково як і врахування думки цієї меншості. Меншість повинна підкорятися волі більшості, у якій зосереджена єдина влада народу в цілому. У соціалістичній демократії загальна воля народу відбивається через Ради. При цьому Ради діють за принципом демократичного централізму – це жорстке підкорення органів загальним рішенням знизу доверху. Ця теорія виходить з однорідності волі робітничого класу як найбільш прогресивної, організованої та єдиної частини суспільства. Тому на першому етапі побудови соціалістичної демократії передбачена диктатура пролетаріату. Якщо говорити в цілому про ідентитарні демократії, можна виокремити певні загальні риси. Головними серед них є такі: визнання народу єдиним однорідним цілим, що має загальну волю й інтерес ще до свого усвідомлення; заперечення різнорідних думок і опозиції взагалі, до визнання її патологією, ворогом народу, якого потрібно насильно усунути; єдине трактування свободи як активної участі в політичному житті, у державних і суспільних справах; ототожнення правлячої еліти з нацією, соціальною групою при реальній без-

захисності особистості перед повним свавіллям держави; підміна “природних прав людини” загальнодержавними, згідно із соціалістичною теорією, тотожними їм.

Друга група теорій демократії має назву конкурентних демократій. До конкурентної демократії належать такі її форми, при яких влада в державі здобувається в ході політичної боротьби між різноманітними групами населення за встановленими законами процедурами. У конкурентних демократіях виникає проблема врахування інтересів меншості та їхнього захисту, оскільки гасла рівності, справедливості та свободи не можуть стосуватися лише тих партій, які перемогли під час боротьби за владу. Існують такі моделі конкурентної демократії: соціал-демократія, християнська демократія, репрезентативна, популістська, теорія “поліархії”, плюралістична демократія, плебісцитарна демократія, партисипаторна, ринкова, інформаційна демократія, інтегральна демократія. Для розвинених країн найбільш характерними є ліберальна, плюралістична, елітарна та конкурентна теорії демократії. Ліберальна модель виступає за надання досить широкого спектра особистих, політичних і економічних прав, що є досить суттєвим для формування громадянського суспільства. Проте негативним є те, що вона мало уваги звертає на соціальні права. Плюралістична ж модель основним суб’єктом правовідносин убачає групи інтересів, кожна з яких має власні переконання. Елітарна модель основне місце в суспільно-політичних відносинах відводить елітам. Конкурентна модель демократії говорить, що еліти мають приходити до влади шляхом конкурентної боротьби за підтримку електоратом її на виборах.

На завершення хотілося б процитувати Б.Гуггенбергера, який слушно наголошував на необхідності створення комплексної теорії демократії: “Будь-якій теорії демократії, що відповідає сучасним стандартам науки, необхідно бути достатньо комплексною й одночасно гнучкою... Теорія демократії не може обмежувати себе однією єдиною з будь-яких цілей; навпаки, вона повинна комбінувати можливо більше число тих уявлень про цілі, які викристалізувалися в західній теорії демократії, а також в демократичній практиці і виявилися соціально-значимими... Вона потребує комплексних передумов, що займають серединне положення між образами демократії та дійсністю...”.

1. Баранов Н. Современная демократия: эволюционный подход / Н. Баранов. – С. Пб., 2007. – 208 с.
2. Бегунов Р. 13 теорий демократии / Р. Бегунов. – М., 2004. – 254 с.
3. Гуггенберг Б. Теория демократии / Б. Гуггенберг // Полис. – 1991. – № 4. – С. 136–149.
4. Демократія : антологія / упоряд. О. Проценко. – К., 2005. – 1108 с.
5. Мадатов А. Демократия: методология исследования, анализ перспектив / Мадатов А., Грачов М. – М., 2004. – С. 215.
6. Основи демократії : посібник / за ред. А. Колодій. – К., 2002. – 684 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВІДКИ ТА ІНШИХ ТАЄМНИХ СЛУЖБ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Великочий Діана,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Слободян Т.З.,
кандидат політичних наук, доцент.

Стародавній Рим – одна з провідних цивілізацій Давнього Світу та античності, отримала свою назву від головного міста – Рима (лат. Roma), яке у свою чергу назване на честь легендарного засновника – Ромула. Піку своєї могутності Стародавній Рим досяг у II ст. н. е., коли під його контролем опинилися території від сучасної Шотландії на півночі до Ефіопії на півдні та від Вірменії на сході до Португалії на заході.

Стародавній Рим зробив великий внесок у розвиток права, військової справи, мистецтва, архітектури, технологій та мови в західноєвропейській цивілізації. Сучасному світові Стародавній Рим подарував римське право, деякі архітектурні форми й рішення та зробив неоціненний вклад у становлення й розвиток дипломатичної служби та інших розвідувальних структур, розділивши таким чином розвідку на так звану “білу” та “агентурну”.

Створення служб добування даних про супротивника, а також служб забезпечення правопорядку всередині міста й на підвладних територіях почалось у Римі майже відразу після заснування міста – 753 р. до н. е.

За першого правителя міста – Ромула (753–716 р. до н. е.) з’явилась особиста охорона – загін целерів, тобто швидких, а також лікторів – почесної особистої охорони, що надавалась державою. Безумовно, що ці сили в разі потреби могли задіюватись і задіювалися не тільки для охорони, а й для наведення ладу.

У царському Римі не було спеціальної установи, що провадила б розвідку й контррозвідку. Організацією цих видів діяльності клопоталися самі царі, використовуючи як своїх слуг і рабів, так і римських громадян. Дослідження стану справ у сусідніх державах проводилося в основному завдяки поїздкам туди самих римлян як послів, купців, торговців і мандрівників, а також завдяки опитуванню приїжджих купців. Контррозвідувальна робота здійснювалася передусім завдяки ретельному контролю над усіма іноземцями. Цьому сприяли римські закони й звичаї. Варто зауважити, що послі, прибулі до Риму, були недоторканими. Римляни завжди дотримувалися цього правила. Так само скрізь поважалася недоторканість і римських послів. Це виходило з тодішнього поняття про “право народів”. Забезпечуючи недоторканість послів, їхній ескорт одночасно забезпечував їхнє просування по місту тільки тим маршрутом, за яким це було дозволено, та усував можливість вербування ними агентури й ведення розвідки.

Варто зауважити, що розвідка ніколи не велась тільки за допомогою відправлення посольств. Зрозуміло, що не тільки римляни, а й їхні супротивники намагалися отримати відомості, які їх цікавили, або вплинути на події через інших осіб – купців, мандрівників. Однак і тут римські закони та звичаї були на висоті.

Розчинитися, загубитися серед римських громадян іноземець не міг хоч би вже тому, що всі чоловіки, римські громадяни, носили особливий одяг – тогу, іноземцям же носити тогу було заборонено. Саме тому іноземному розвіднику було вкрай важко непомітно зустрітися з ким-небудь – видати себе за римлянина він не міг, а всі пересування іноземців і їх контакти фіксувалися.

Надзвичайно активно використовувалися в давнину й “агенти впливу” – високопоставлені місцеві вельможі, які з тих або інших причин вирішили таємно відстоювати у своїй країні інтереси іншої держави. За допомоги “агентів впливу” можна було втягнути якусь чужу державу в не вигідну для неї війну на своєму боці, або навпаки уникнути ворожого вторгнення, можна було вирішити на свою користь територіальну суперечку або отримати якісь пільги й привілеї, наприклад, привілеї в торгівлі.

Присутність “агентів впливу” та їхня активність нерідко мали значення для долі багатьох країн і народів анітрохи не менше, ніж десятки тисяч солдатів. Тому в античні часи не було, напевно, жодної країни, яка б не вербувала собі “агентів впливу”.

У кожній з держав Стародавнього Світу, зокрема і в Римі, точно так само, як і в сучасних державах, були не тільки розвідувальні служби, а й спеціальні служби, що виконували функції контррозвідки й поліції. Проте виявити й знешкодити ворожу агентуру таланило не завжди. До того ж будь-яке угруповання, що стояло при владі, майже завжди повинне було думати не тільки про боротьбу з іноземною агентурою, а й про протидію таємним агентам своїх місцевих політичних супротивників, які могли бути не менш небезпечними. Існували спеціально створені легіони “так званої поліції”, покликання яких був захист перш за все імператора та контроль за правопорядком у самому Римі.

Загалом історії відомі сотні прикладів успішних розвідувально-військових операцій, організованих римськими полководцями. А спогади античних мислителів служили своєрідним підручником для багатьох воєначальників. Таким чином, за 6 тис. років Біблійного періоду існування людства воно анітрохи не змінилося. Як не змінилися і методи, способи здобуття інформації, її використання в інтересах того або іншого народу та його державно-політичної еліти. Більш досконаліми стали хіба засоби розвідки, які йдуть у ногу з науково-технічним прогресом, а інколи – і випереджають його.

1. Аппиан. Римская история / Аппиан. – М., 2004. – С. 288.
2. Даллес А. Асы шпионажа / А. Даллес ; пер. с англ. Ю. Д. Чупрова. – М., 2004. – С. 445.
3. Данилов Е. С. Римская военная контрразведка / Е. С. Данилов. – М., 2009. – С. 710.
4. Михневич Н. П. История военного искусства с древнейших времен до начала девятнадцатого столетия / Н. П. Михневич. – М., 2010. – С. 520.
5. Ронге М. Война и индустрия шпионажа / М. Ронге. – М., 2000. – С. 288.
6. Сергеев В. С. Дипломатия древнего Рима / В. С. Сергеев // История дипломатии. – М., 2010. – С. 540.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ОКТАВІАНА АВГУСТА

Антоняк Микола,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Щербін Л.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

З кінця I століття до н. е. в Римі були запозичені стародавні уявлення еллінізму, які ототожнювали римське панування з пануванням над усією ойкуменою, тобто над усім цивілізованим світом за середземноморськими уявленнями, а виражаючись по-римськи, над земною кулею. Саме дотримуючись цього принципу, проводив свою зовнішню політику Октавіан Август і його наступники.

Після смерті 15 березня 44 р. до н. е. Юлія Цезаря стало відомо, що Октавій – його внучатий племінник, оголошується названим сином і спадкоємцем трьох чвертей майна.

У тогочасній складній обстановці він швидко зорієнтувався й здобув політичний авторитет серед цезаріянців, сенаторів і плебсу. Йому вдалося перемогти Помпея, а під час війни з Антонієм 30 р. до н. е. зайняти Олександрію й підпорядкувати Єгипет Римові.

Після повернення з Єгипту 16 січня 27 р. до н. е. сенат надав йому почесний титул Август, що означав його особливу близькість до божества, саме ця дата вважається початком існування Римської імперії.

Контраст між претензією на світове панування римської держави й фактично підкореними територіями, а також інструментарій і форми римського впливу в просторі по той бік прикордонної зони виявилися особливо при Августі. Сформульований тільки після його смерті заголовок латинської копії його “Діянь” говорить про те, що він підпорядкував земну кулю імперії римського народу.

Потрібно сказати, що Октавіан Август не був великим полководцем, успіхом своїх зовнішньополітичних завоювань він повинен завдячувати своїм військовим полководцям Агріппі, Тіберію, Друзу, Корвіну та ін.

27–25 рр. до н. е. Август провів у своїх західних провінціях Іспанії, де точилася війна з повсталими племенами кантабрів. Через партизанські методи боротьби повстання остаточно було придушене лише в 19 р. до н. е. Агріппою.

Одним з важливих питань було укріплення рейнського кордону імперії між Галлією та германськими племенами. З одного боку, східні галльські рубежі треба було забезпечити від можливого вторгнення германських племен, а з іншого боку – позбавити галльських повстанців надії на союз із цими племенами [4, с.142].

Упродовж 16–14 рр. до н. е. Тіберієм і Друзом були завойовані альпійські області Реція й Норик, таким чином розширивши територію Римської імперії на півночі аж до Дунаю.

Август і його наближені особи разом розгорнули й систему дипломатичних заходів щодо германців. Маркоманам було дано царем вихованого при дворі Августа Маробрада. З германськими “принцепсами”, тобто племінними вождями, римляни укладали союзи, захищували до римської армії як командирів

запасних частин. Хоча Тацит констатує, що ця форма політичного впливу не завжди зберігалася й перш за все рідко була постійною, римські монети, як рупор офіційної політики, прославляли призначення васальних царів, хоча країна, про яку йшлося, не знаходилася під безпосереднім римським керівництвом [2, с.296].

Спроби римської армії завоювати території на схід від Рейну до річки Ельби завершилися повним фіаско. У 9 р. н. е. херуски під проводом Армінія повстали й завдали римлянам нищівної поразки в Тевтобурзькому лісі. Загинуло два легіони та їхній командир Квінтілій Вар – подальше просування за Рейн стало неможливим.

Упродовж 4–6 рр. н. е. була завойована Мезія, території якої розтягувалися вздовж Дунаю, що давало можливість установити міцні оборонні укріплення від нападу кочових племен Півночі.

На Сході Август робив все, щоб підтримувати римське панування, стабільність і мирні відносини, хоча й не відмовлявся від проведення активної зовнішньої політики там, де це було можливо без особливого ризику.

Августа не приваблювали східні завоювання (можливо, тому, що Парф'янське царство було занадто сильним суперником), і він не погоджувався із суспільною думкою, що підтримувала ідею відплати Парфії. У 20 р. до н. е. Август змусив парф'ян видати штандарти і бранців, захоплених у Красса в битві при Каррах у 53 р. до н. е. та визнати римського ставленика на вірменському престолі.

На початку нашої ери Октавіан Август почав вести цікаву політичну гру навколо парф'янського трону. Йому вдалося посадити на парф'янський престол сина Фраата IV, який виховувався в Римі – Вонона, але в 11 р. н. е. внаслідок заколоту він був скинений.

Коротко, але дуже точно зовнішню політику того часу можна охарактеризувати словами Тацита “Грабіжники світу, коли їм, все досліджуючим, не вистачає земель, вони ідуть у море; якщо ворог багатий, вони користоловні, якщо бідний, честолюбні. Люди, яких не може наситити ні Схід, ні Захід” [3, с.276].

Октавіан Август є засновником Римської імперії – однієї з найвеличніших держав світу. Зовнішня політика Августа була дуже виважена й безкомпромісна. За період його правління територія імперії розширилася в усіх напрямках. Схожого зовнішньополітичного курсу дотримувались і його наступники.

1. Тацит Корнелій. Сочинения : в 2 т. / Корнелій Тацит. – Л., 1969. – Т. 1.
2. Тацит Корнелій. Сочинения : в 2 т. / Корнелій Тацит. – Л., 1969. – Т. 2.
3. Хрестоматия по истории древнего мира. – М., 1991.
4. Зінченко А. Історія дипломатії: від давнини до нового часу : навч. посіб. / А. Зінченко. – К., 2005.
5. Баррет Э. Калигула / Э. Баррет. – М. : Терра, 1999.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УРЯДУ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Процюк Іван,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Москалюк М.Ф.,
кандидат політичних наук, доцент.

Стабільність соціально-економічного розвитку сучасної цивілізованої держави дуже залежить від ефективної діяльності вищого органу виконавчої влади. У свою чергу, результативність роботи уряду значною мірою зумовлена особливостями його конституційно-правового статусу.

Специфіка моделей виконавчої влади в країнах сучасного світу залежить від форми правління, оскільки класифікація останніх визначає місце й роль глави держави й уряду в політичній системі, державному механізмі. Проте при будь-якій формі правління виконавча влада, як правило, відіграє важливу роль.

На підставі комплексного дослідження статусу уряду в державах Європи з монархічною формою правління (на прикладі Великобританії, Бельгії, Данії, Норвегії, Швеції та Іспанії) визначальним інструментом служить аналіз конституційних документів цих країн. Але сучасна політична реальність, на жаль, не свідчить про можливість здійснення урядом своїх повноважень без впливу інших гілок влади, тому автор паралельно намагався дослідити реальну діяльність уряду. У деяких країнах, зокрема в Бельгії, в основному законі практично взагалі немає згадок про урядову владу, у законодавчих актах вона описана в загальних рисах. Саме як результат – політична криза тривалістю в чотири роки, яка пов'язана перш за все з неможливістю створити життєздатний урядовий кабінет. Кардинально протилежною за змістом, до прикладу, є ситуація в Іспанії, де в Конституції містяться чітко закріплені права й обов'язки політико-правового інституту уряду, який у свою чергу показує стійкість і злагоджену функціональність у роботі. Стародавні коріння парламентаризму, стабільна політична й правова система, високий рівень правової культури населення та своєрідний британський консерватизм дозволяють і досі не мати у Великобританії конституції. Згідно зі статутним правом вищим органом виконавчої влади у Великобританії є Монарх. Водночас на практиці за конституційною угодою країною керує “Уряд її Величності”, в якому головну роль відіграє Прем'єр-міністр. Про роль, яку відіграє уряд Великобританії нині може послужити такий факт – щорічно до уряду надходить близько 40 тис. усних запитів. Усі форми контролю, по-перше, дозволяють уряду найбільш глибоко аналізувати існуючі проблеми, а по-друге, удосконалювати діяльність органів влади.

Аналіз інституційно закріпленого статусу уряду європейських держав за парламентської форми республіканського правління показує, що поділ державної влади в цій республіці має переважно інституціональний характер: парламент є інститутом законодавчої, а уряд – виконавчої влади. Функціональний аспект менш чітко виражений, оскільки, по-перше, уряд формується парламентським способом; по-друге, прем'єр-міністр і члени уряду, здебільшого, є депу-

татами парламенту; по-третє, існує конституційно закріплений механізм тісного співробітництва законодавчої й виконавчої влади.

Аналіз змісту конституційних актів ФРН, Швейцарії, Італії та Греції як парламентарних держав Європи показав практичну відсутність детального закріплення сфери компетенції уряду. Вона має формально-описовий характер.

Істотним чинником, який виявив дуалістичну природу статусів урядів у межах парламентської моделі правління, стала економічна криза.

Досвід ФРН засвідчив, що пошук компромісів між антагоністичними політичними силами стає дедалі важчим завданням, тоді як у Греції він нині в кризовому стані. Отже, у цих умовах уряд утрачає простір для маневру, оскільки парламентська коаліція формується на основі слабкої більшості.

Однією з основоположних ознак, які впливають на статус уряду за умов змішаної республіки, є характер її виконавчої влади – біцефальний (існування 2-х керівних центрів виконавчої влади – президента й глави уряду) і дуалістичний (вона здійснюється урядом за одночасної наявності певних виконавчих за своєю юридичною природою повноважень у президента). Значення уряду зумовлюється його становищем як самодостатнього колегіального органу виконавчої влади. Відповідно й досить вагомим є становище прем'єр-міністра, який виступає главою уряду й має значний обсяг владних повноважень. Варто відзначити, що інституційне закріплення статусу уряду в конституціях Франції, Польщі та Португалії відбувається в чіткому, детальному й послідовному описі повноважень цього органу влади. Загалом розподіл влади за умов президентсько-парламентської моделі правління допомагає краще в кризових і надзвичайних ситуаціях вплинути на хід подій і вчасно подолати небезпечну загрозу. Натомість держави з парламентською моделлю республіканського правління потребують багато затрат часу на вироблення політично стійкого й ефективного рішення.

Таким чином, можна побачити, що роль, яку відіграє уряд у політичній системі, залежить не тільки від форми державного правління та конституційних повноважень, а й від політичних механізмів формування гілок влади. У всіх зарубіжних країнах уряд відіграє вирішальну роль у розробці, формуванні та здійсненні основних напрямів політики держави, визначенні шляхів і засобів їх досягнення. Набуття знань про конституційні повноваження уряду, про способи та шляхи взаємодії з іншими компонентами інституційної структури політичної системи та розуміння впливу політичних і правових чинників забезпечує сучасну політичну науку можливістю прогнозувати розвиток уряду як політико-правового інституту виконавчої влади.

1. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. / А. З. Георгіца. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 424.
2. Конституційна автономія уряду: шляхи вирішення проблеми / за заг. ред. С. Конончук, С. Балана. – К. : Лікей, 2010. – С. 36.
3. Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л. А. Окунькова. – М. : Издат. группа “НОРМА–ИНФРА”, 1999. – С. 816.
4. Пилипенко О. М. Конституційна регламентація статусу виконавчої влади в зарубіжних країнах / О. М. Пилипенко. – М. : Изд-во БЕК, 1996. – С. 285.

5. Стосунки між законодавчою та виконавчою гілками влади у парламентських республіках: Дослідження “Програми сприяння парламенту України” Ун-ту Індіана США. – К. : Лабораторія законодавчих ініціатив, 2004. – С. 28.
6. Шаповал В. М. Виконавча влада в розвинутих країнах (конституційно-правовий аспект) / В. М. Шаповал. – К. : Вид-во УАДУ, 1996. – С. 160.

РАДА ЄВРОПИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Волошин Катерина,
III курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Штерн В.Ю.,
кандидат історичних наук, доцент.

На зламі століть глобалізаційні процеси, які охопили різноманітні сфери діяльності людини, нації, держави спонукають до визначення пріоритетів суспільного розвитку як усередині країни, так і на міжнародній арені. Динамічне міжнародне середовище набуває рис постіндустріального періоду. Водночас розвал біполярної системи міжнародних відносин змусив політиків і державних діячів світу по-новому поглянути на процеси міжнародного життя. Це простежується у поєднанні двох тенденцій: зростаючої ролі національних держав, з одного боку, та міжнародних організацій у світовій системі – з іншого. Цей процес характеризується також значним збільшенням чисельності міжнародних організацій – як міжурядових (міждержавних), так і неурядових. При цьому динаміка збільшення кількості інтеграційних утворень свідчить про різке зростання ролі неурядових організацій у міжнародних відносинах. Вони охоплюють надзвичайно широкий спектр інтересів і проблем держав, суспільних груп (політичних, економічних, культурних тощо), а також окремих громадян [1].

На сучасному етапі розвитку людства питання захисту прав людини, розвитку демократії, демократичних інститутів, верховенства права та його стандартизації є одними з найголовніших у міжнародній політиці. Цими питаннями займається Рада Європи, завдяки діяльності якої було утворено надійну правову систему захисту прав людини.

Основним призначенням Ради Європи на момент її заснування було насамперед зупинення, попередження поширення тоталітаризму в Європі й в ідеалі – його викорінення. З падінням Берлінської стіни у 1989 р. і поширенням демократичних цінностей у всій Європі організація набула нового політичного виміру. Сьогодні Рада Європи є уособленням 800 мільйонів європейців захищати права людини, демократію та верховенство права.

Аналіз діяльності Ради Європи, її мети, завдань, цілей і напрямів роботи дає змогу зрозуміти, що вона здійснює чималий вплив на міжнародне політичне життя, на розвиток держав-учасниць і на міжнародні відносини в цілому.

Першочерговим завданням Ради Європи є досягнення більшого єднання між 47 державами-членами для забезпечення індивідуальних свобод, політичних свобод та принципу верховенства права – основоположних принципів кож-

ної справжньої демократії. Всі держави-члени зобов'язані вибудовувати власну державну політику на засадах цих принципів.

Від часу свого створення Рада Європи завжди була силою, що була спрямована на досягнення миру й співробітництва, корені яких лежать у спільній спадщині, у правах людини та в демократії.

Кожна з європейських держав може стати членом Ради Європи за умови, якщо вона дотримується принципів верховенства права, гарантує та забезпечує основні права й свободи кожної людини, яка перебуває під її юрисдикцією.

Рада Європи – це міжурядова організація, завданням якої є:

- захищати права людини, плюралістичну демократію та верховенство права;

- сприяти усвідомленню й оцінці європейської культурної самобутності та розмаїття європейських культур;

- знаходити вирішення проблем, що існують у суспільстві (національні меншини, ксенофобія, нетерпимість, захист навколишнього середовища, клонування, СНІД, наркотики, організована злочинність і т. ін.);

- допомагати стверджувати стабільність демократії в Європі через підтримку політичних, законотворчих і конституційних реформ [2].

Міжнародно-правові документи Ради Європи (хартії, договори, конвенції тощо), розроблені в організації та ратифіковані державами-членами, становлять основу європейської міжнародно-правової бази, закладають підвалини сучасних європейських демократичних стандартів функціонування країн, сприяють їх сталому й ефективному розвитку.

Згідно з Конвенцією про захист прав і основоположних свобод кожна людина має право на життя; жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання, перебувати в рабстві або в підневільному стані, не може бути приневолена до примусової чи обов'язкової праці. Також кожна людина має право на свободу й особисту недоторканість, на справедливий судовий розгляд, на повагу до її особистого й сімейного життя, житла та таємниці листування, на свободу думки, совісті й релігії, свободу виявлення поглядів, мирних зборів та асоціації [3].

Світова практика свідчить, що лише те суспільство є насправді демократичним, у якому дотримуються зазначених прав людини й громадянина, а не просто декларують їх.

Загалом, слід зазначити, що програма діяльності Ради Європи охоплює різноманітні сфери суспільного життя. З політологічної точки зору найбільш актуальними є питання захисту прав людини, а також розвитку демократії в країнах-учасницях. Вступ країни до Ради Європи свідчить про її демократичний вибір, налаштованість на захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів.

1. Міжнародні організації : навч. посіб. / за ред. О. С. Кучика. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2007.
2. Бюро інформації Ради Європи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.coe.kiev.ua.
3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини і громадянина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В 1939–1941 рр.: ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ

Галайчук Ірина,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Стефанюк Г.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

Проголошення та утвердження незалежності України створили сприятливі умови для створення об'єктивних наукових досліджень із висвітлення історії українських земель періоду Другої світової війни. Важливо те, що сьогодні піддаються кардинальному перегляду типові для історіографії минулих років штампи й положення щодо ролі та місця українського питання в європейській політиці, зокрема, висвітлюються радянсько-німецькі домовленості, початок Другої світової війни, приєднання західноукраїнських земель до УРСР та інші. Невід'ємною складовою цієї тематики є висвітлення суспільно-політичних процесів у Західній Україні 1939–1941 рр. у джерелах та історіографії.

Повноцінна джерельна база історичних досліджень є основною запорукою розвитку історичної науки. Висвітлення історії українського народу неможливе без опрацювання джерел, які дають досить важливу й цікаву інформацію з усіх періодів історії України, а саме: архівних матеріалів, збірників опублікованих документів, періодичних видань того часу, спогадів учасників подій.

Події вересня 1939 р. подані в радянських документах як боротьба за возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР. Багато джерел, що стосуються досліджуваної проблеми, знайшли своє відображення в збірниках документів і спогадах, опублікованих із здобуттям Україною незалежності. 1993 р. Інститут українознавства НАН України та Львівське відділення інституту Української археографії НАН України започаткували видання збірки документів і матеріалів про політичні, економічні, культурні події на західноукраїнських землях у 40–50-ті рр. ХХ ст. – “Літопис нескореної України”.

Уявлення про тогочасні події доповнюють тритомник “Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.” Т. I. 1939–1945 рр. [3], а також збірник документів І.Біласа “Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953” [1]. Слід зазначити, що у вищеназваних збірниках подаються матеріали, які раніше через обставини були недоступні для дослідників, оскільки перебували під грифом “таємно” чи “цілком таємно”.

Німецькі документи з досліджуваної проблематики упорядкував В.Косик у збірнику “Україна в Другій світовій війні у документах” у 4-х томах. Зокрема, перший том містить архівні документи, що датуються 1941 р. і дають можливість дослідити військово-політичні аспекти подій на західноукраїнських землях напередодні й на початку німецько-радянської війни [4].

Становлення вітчизняної української історіографії Другої світової війни буде неповним без проведення історіографічного аналізу наукового доробку, нагромадженого дослідниками української діаспори. Цікавими є матеріали В.Яшана “Під брунатним чоботом” [6], які стосуються Станіславщини в період “перших совітів” та німецької окупації. Зокрема автор зазначає, що галицьке

населення очікувало на зміни й не сприйняло вороже німецьких військ, які за короткий час витиснули Червону армію із західноукраїнських земель [6, с.61].

Зі здобуттям Україною незалежності зусилля науковців зосередилися переважно на висвітленні питань національно-визвольних змагань українського народу в 30–50-х рр. ХХ ст. Важливо й те, що нині піддають кардинальному перегляду типові для радянської історіографії штампи й положення щодо ролі та місця українського питання в європейській політиці 30–50-х рр. ХХ ст.

Коллективна праця “1939. Західні землі України” [5], авторами якої є М.Р.Литвин, О.І.Луцький, К.Є.Науменко, відтворює трагічний злам української історії другої половини 1939 р.: німецько-радянський пакт 23 серпня, договір про дружбу й кордони 28 вересня, похід визволителів 17–26 вересня, більшовицьку систему “виборів” до Народних Зборів Західної України, спротив галичан сталінській диктатурі та їх вірність соборно-державним ідеалам.

У праці дослідника П.Брицького “Україна у Другій світовій війні (1939–1945 рр.)” [2] всебічно висвітлюється становище в Західній Україні під час Другої світової війни. Дослідник зазначає, що те, що сталося у вересні 1939 р., за формою здійснення було приєднанням західноукраїнських земель, причому проведеним за допомогою військової сили.

Таким чином, у дослідженні дискусійних проблем Другої світової війни, зокрема суспільно-політичних процесів у Західній Україні в 1939–1941 рр., є певні досягнення, але потрібні нові зусилля істориків, щоб сформувати повноцінну наукову концепцію цього періоду. Тому актуальним залишається узагальнення неоднозначних національно-політичних процесів тієї воєнної доби як в Україні загалом, так і в її окремих регіонах.

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Кн. 2 : документи і матеріали / І. Білас. – К. : Либідь – Військо України, 1994. – 288 с.
2. Брицький П. Україна у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.) / П. Брицький // Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.). – Чернівці, 1995. – С. 39–45.
3. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. : документи, матеріали, спогади : у 3 т. – Т. 1 : 1939–1945 рр. – Львів : Вид-во Ін-ту укр-ва НАНУ, 1996. – 752 с.
4. Косик В. Україна в Другій світовій війні у документах : зб. німецьких архівних матеріалів / В. Косик. – Львів : Львів. держ. ун-тет ім. І. Франка; Ін-т укр. археогр. та джерелознав. ім. М. Грушевського НАН України, 1997. – Т. 1. – 384 с.
5. Литвин М. 1939. Західні землі України / М. Литвин, О. Луцький, К. Науменко. – Львів, 1999. – 152 с.
6. Яшан В. Під брунатним чоботом. Німецька окупація Станіславщини у Другій світовій війні 1941–1944 рр. / В. Яшан. – Торонто, 1989. – 284 с.

НАРОДНА ДЕМОНОЛОГІЯ НА СХІДНІЙ БОЙКІВЩИНІ ХІХ–ХХ ст.

Вагилевич Віта,
IV курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Боян С.П.,
кандидат історичних наук, викладач.

Свідомість українського народу зазнала різноманітних еволюційних трансформацій на шляху від язичництва до християнства. Вірування у відьом, чортів та інших представників надприродних сил залишались ознакою побутової релігійності народу донедавна (демонологія).

Народні демонологічні уявлення віддавна служили об'єктом у духовній культурі різних етнографічних груп. Одним із перших у вітчизняній етнографії звернулися до цієї проблематики Іван Вагилевич [1], М.Зубрицький, які спробували дослідити безпосередній зв'язок людини з природою і показати вірування в демонологічних істот, як невід'ємній надприродній силі в бойків. Зразки цієї проблематики знаходимо ще в австрійського етнографа Ю.Шнайдера [2].

При дослідженні цієї тематики автор ставить за мету показати народні вірування й образи бойківської народної демонології. Відповідно до мети поставлено завдання: дослідити демонологічні вірування, пов'язані з давніми анімістичними, зооморфними силами, духами й магічними діями.

Якщо згрупувати етнографічні дані ХІХ–ХХ ст. і матеріали польових досліджень, зафіксовані на Бойківщині, то за об'єктом демонологічних вірувань побутовали народні повір'я, пов'язані:

- з давніми анімістичними й антропоморфними поглядами на сили та явища природи;
- з давнім культом землі;
- з віруванням в людей, наділених надприродними силами й можливостями;
- з мертвими, тваринами, рослинами, предметами неживої природи;
- з духами, демонічними істотами, магічними діями, чаруванням, ворожінням.

Природа в народних уявленнях і віруваннях бойків виступала як живий, населений багатьма таємними силами, світ, органічною частиною якого була людина. Так, на основі спостережень зі східної частини Бойківщини австрійський етнограф Ю.Шнайдер на початку ХХ ст. відзначав, що гірське населення над Лімницею живе, наче в якійсь зачарованій країні, в атмосфері культу надприродних істот, у світі примар, духів, чарівників і відьом [2, с.208].

Найпоширенішою серед народних вірувань бойків є інформація про зооморфність надприродних істот – у вигляді ласки чи вужа. У цьому випадку чітко простежується зв'язок даного персонажа з господарством, зокрема з худобою. Згідно зі свідченнями респондентів, “яка ласка (якої масті), така має бути корова; каждая корова має свою ласку. Домова ласка, або вуж живе в кожній хаті в мурі – то є охорона” [3, арк.1]. Таку змію бойки називають “домовій” [3, арк.3].

На Бойківщині були так звані “знаючі” люди, котрі наділялися надприродною силою: чарівники (“чародійники”, “перемітники”); відьми, відьмаки (“босоркани”, “босоркани”), що переважно шкодили людям; знахарі, знахарки

(“вольхівники”), що знімали погані чари; “хмарники”, “тучники”, “градівники”, “градобурники”, які вмiли насилати або відвертати дощ, хмари; “ворожильники” (люди, які вмiли відгадувати долю, провіщати майбутнє).

У бойків найнебезпечнішим і найшкідливішим вважався упир – людина з двома душами – одна душа покидає її тіло, а з другою вона може виходити з могили, насилати різні стихійні лиха, пошесті. Вважають, що первісно слово “упир” (“опир”) означало “неспалений” і вказувало на мерця, над яким не було здійснено поховального обряду (він не має спокою й за це докоряє живим). У бойківських повір’ях відсутній мотив висисання крові зі сплячих людей [2, с.211].

Невирішеною проблемою залишається походження бойківського домашнього духа. Вважалося, що його можна вивести з яйця чорної курки чи півня. За іншою версією – хованцем може стати недоношена чи страчена дитина. Назва хованець, можливо, походить від того, що тіло недоношеної дитини закопували під порогом дому, тобто ховали від сторонніх очей. Респондентка із села Спас так і констатувала: “Завитки ховали дітину під порогом хати, за кут хати – ховали від людей” [4, арк.2]. Хата сприймалась як зменшений всесвіт, що поділявся на три частини: світ небесний, земний та підземний. Отже, розміщення домовика у верхній зоні вказує на те, що хатній дух сприймався на рівні божества й лише згодом почав асоціюватися з підземним світом, вхід до якого відкривався біля порога.

Побутували на Бойківщині вірування в русалок, мавок, лісовиків, водяників, духів-охоронців непорушності меж, уособлення біди – “мари”, блуду, трактування хвороб, пошестей як злих духів. Щоб захистити господарство, сім’ю й себе, бойки в повсякденному житті дотримувалися численних табу, виконували різні ритуали та магичні дії.

Таким чином, демонологічні вірування бойків надзвичайно різноманітні, проте за останні роки відбулися кардинальні зміни в народному світогляді населення Бойківщини, з нього були витіснені фантастичні уявлення, вірування в надприродні сили, чари, ворожіння. Але все-таки ще й сьогодні ми зустрічаємо їх залишки у вигляді численних забобонів, які дають нам змогу глибше пізнати й зрозуміти наших предків та їх ставлення до навколишнього світу.

1. Вагилевич І. Бойки русько-слов’янський люд у Галичині / Іван Вагилевич // Жовтень. – 1878. – № 12. – С. 117–129.
2. Бойківщина : Історико-етнографічне дослідження / [упоряд. Ю. Г. Гошко та ін.]. – К. : Наукова думка, 1983. – 303 с.
3. Записи від старожительки с. Небилів Рожнятівського району Івано-Франків. обл. Рошко Ольги Пилипівни, 1920 р. н., 4 арк.
4. Записи від старожительки с. Спас Рожнятівського району Івано-Франків. обл. Гурин Марії Яківни, 1932 р. н., 2 арк.

ДИПЛОМАТІЯ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ В ПЕРІОД ПІВНІЧНОЇ ВІЙНИ (1700–1709 рр.)

Медвідь Ірина,
V курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Сигидин М.В.,
доцент.

Великі зміни в міжнародне й внутрішнє становище Українського Гетьманату внесла Північна війна, яка розпочалась у 1700 р. За Переяславським договором московські царі не могли використовувати збройних сил України проти ворога, який безпосередньо українських інтересів не зачіпав. Проте Гетьманщина як васал Росії була змушена брати участь у Північній війні. Козацька армія й уся українська людність були втягнуті у воєнний водоворот.

У центрі подій в Україні перебував на той час гетьман І.Мазепа. Останній від природи був геніальним дипломатом. Проте тісні взаємини із царем змушували І.Мазепу постійно підтверджувати своє лояльне ставлення й покору в очах сюзерена. Така політика становила все більшу загрозу як політика “тихої” інтеграції Гетьманату. Вона могла перетворити Україну на провінцію Російської імперії. Символічність гетьманської влади почав добре усвідомлювати І.Мазепа.

Основною ціллю політики гетьмана І.Мазепи було об'єднання України, яка за умовами “Вічного миру” 1686 р. була насильно розділена між Річчю Посполитою та Московським царством. Тим часом на Правобережжі фастівський полковник С.Палій підняв повстання (1702–1704 рр.) проти Польщі. У червні 1704 р., коли повстання С.Палія було придушене, І.Мазепі вдалося ввести свої полки на Правобережну Україну. Відтоді гетьман став справжнім правителем об'єданого Українського Гетьманату. Цьому посприяла також зміна міжнародно-політичної ситуації в Польщі. На сеймі у Варшаві позбавили престолу польсько-саксонського короля Августа II. Патріотичні польські кола висунули свого претендента на королівство – С.Лещинського, який у війні орієнтувався на Швецію.

І.Мазепа усвідомлював, що становище України як у разі перемоги Російської імперії, так і у випадку її поразки, опинилося б під загрозою. У випадку перемоги царя та його союзника Августа II Україна вкотре була б розділена між Польщею та Московським царством. А якби перемогли Карл XII і С.Лещинський, то поляки могли б сподіватися на повернення собі цілої України. Також І.Мазепа довідався про плани Петра I ліквідувати гетьмансько-козацький устрій в Україні. У 1707 р. до царя надійшов донос В.Кочубея та І.Іскри на І.Мазепу. І хоча останній виграв справу, але це була Піррова перемога. Гетьман усвідомлював, що втручання московського уряду та його військового командування у внутрішні справи Українського Гетьманату приведе до повної втрати автономії Українським Гетьманатом. Він опинився між двох вогнів, і хто б із противників не переміг – наш народ утратив би свою державу. Натомість поділена політично на два табори (прошведський і промосковський), Польща у своїй політиці щодо України опинилась у досить зручному становищі.

Це все змусило гетьмана серйозно розмірковувати над пошуком іншого протектора. Єдиним шляхом спасіння було визволення з-під московської влади. Так виникла потреба змінити попередню тактику гетьманської дипломатії: збе-

рігаючи лояльний зв'язок з Росією, посилити переговори із С.Лещинським. Таємні українсько-польські переговори почалися ще в 1703 р. З'єднуючою ланкою в зносинах І.Мазепи із С.Лещинським постала княгиня А.Дольська. Не відкриваючи завчасно старшині своїх намірів, гетьман домовився із С.Лещинським про об'єднання України з Польщею та Литвою на засадах Гадяцької унії. Переговори були завершені на початку 1708 р. укладенням формальної угоди.

І.Мазепа шукав союзу із Шведською державою, далекою від українських кордонів, з відсутністю агресивних намірів щодо її території. Через С.Лещинського гетьман зав'язав в умовах суворої конспірації дипломатичні взаємини з Карлом XII. На їх користь виступила тяглість традиції договорів зі Швецією ще із часів гетьманування Б.Хмельницького. Від напрямку (через Україну чи обминаючи її) походу на Москву, який Карл XII давно планував, багато залежало для політики гетьмана. Тому ні Карл XII, ні І. Мазепа не форсували справи остаточної угоди. Переговори І.Мазепи з Карлом XII завершилися формальною угодою між Україною й Швецією, яка, як вважають дослідники, була укладена навесні 1708 р. Це, вірогідно, було тільки прелімінарне погодження між гетьманом і королем, а не формальний договір двох держав. Проте він до кінця залишився оповитий таємницею. Заключаючи договір з Карлом XII, гетьман одержав шведську гарантію забезпечення політичних прав Україні. За змістом угоди 1708 р. Україна й землі, до неї прилучені, мали стати вільними, а король шведський зобов'язувався оберігати їх від ворогів. Усе завойоване на території Росії, але колись належне українському народові, мало бути повернене до Князівства українського. Сам І.Мазепа мав стати довічним українським князем. Другий українсько-шведський договір, укладений у квітні 1709 р. у Великих Будищах, закріпив основну ціль української сторони – повне визволення України з-під Москви та повернення давніх козацьких прав. Великою помилкою гетьмана стала думка, що воєнні кампанії проходитимуть далеко від українських земель. Гетьман змушений був відкрито виступити проти Петра I ще восени 1708 р. А 27 червня 1709 р. відбулася трагічна Полтавська битва, яка ознаменувала повний крах дипломатичних розрахунків гетьмана.

Отже, метою дипломатичної діяльності І.Мазепи було визволення України. Не можна звинувачувати гетьмана в тому, що подальший розвиток подій знівечив його майстерні плани. Насправді гетьман дедалі більше розумів, що російський цар проводив антиукраїнську політику обмеження автономії Гетьманщини. З іншого боку, Польща теж зазіхала на українські землі. Таким чином, “із двох зол І.Мазепа обрав менше”, тобто союз із віддаленою Швецією через посередництво польського короля. На жаль, таємна зовнішня політика знала провалу, і гетьман “перехитрив самого себе”.

1. Грушевський М. Шведсько-український союз 1708 р. / М. Грушевський // Записки Науков-ва ім. Шевченка. – 1909. – Т. 92. – Кн. 6. – С. 7–20.
2. Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба / Б. Крупницький ; [пер. з нім. О. Струкевич]. – К. : Грамота, 2008. – 352 с.
3. Мацьків Т. Князь Іван Мазепа – гетьман України / Т. Мацьків // Український історик. – 1979. – № 1–4. – С. 55–69.
4. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / О. Оглоблин. – [2-ге вид., доповн.]. – Нью-Йорк. – К., 2001. – 464 с.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМИНИ НА ПОКУТТІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

Данилюк Іван,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Плекан Ю.В.,
кандидат історичних наук.

Активізація українського суспільно-політичного руху на початку ХХ століття викликала зростаюче занепокоєння польських правлячих кіл, які висували шовіністичну концепцію “польського національного стану посідання” в Галичині. Незважаючи на те, що поляки мали на своєму боці центральний уряд, весь державний апарат і місцеве самоврядування в Галичині, володіли величезною земельною власністю, значними грошовими й культурними засобами, вони так і не змогли спинити всезростаючого руху українських народних мас [3, с.68, 84]. Їх намагання перешкодити розвитку українства призвели до нового загострення польсько-українських стосунків. Становище ускладнювалося тим, що тут національно-визвольна боротьба тісно перепліталася із соціальною. Адже 43% усієї землі належали великим польським землевласникам, у той час як більшість українських селян через малоземелля і безземелля не забезпечували прожитку своїм сім'ям [3, с.100].

Не кращою була й ситуація в галузі освіти. Хоч за законом 1873 р. кожне село повинно було мати народну школу, проте перспектива запровадження всеобучу в краї була дуже далекою. Правда, унаслідок боротьби народних мас та української інтелігенції число шкіл з українською мовою навчання зросло. Але це були переважно однокласні та двокласні школи. На Покутті на початку ХХ ст. була тільки одна нижча рільнича школа в Городенці й три гімназії – дві в Станіславові та одна в Коломиї. Навчання в гімназіях здійснювалося польською мовою й лише в коломийській гімназії були паралельні українські класи. Тривалою була боротьба за відкриття української гімназії в Станіславові. Лише 1905 р. під тиском громадськості власті змушені були погодитися на її відкриття [2, с.14].

На Покутті в містах домінувала польська культура й мова. Тому відбувалась асиміляція представників українського міщанства й робітництва в напрямі ополячення [4, с.11].

Інакше складалася ситуація на селі, де польські переселенці швидко переймали українську мову, часто в умовах єдиної церкви в селі переходили на східний обряд, утрачаючи головні ознаки самотності. Українці – випускники гімназій, вчительських семінарій, університету займали “низові” адміністративні посади, творячи в кожному селі та містечку досить потужну групу місцевої інтелігенції [1, с.86].

На зламі століть на політичній арені з'являються нові українські й польські політичні партії. Одні з них сприяли загостренню міжнаціональних відносин, інші намагалися їх вирішити, а деякі, не маючи своєї власної думки, часто змінювали свої позиції. До перших належали націонал-демократи – “ендеки” та

подоляки, до других – соціалісти й соціал-демократи, до третіх – “людовці” (представники селянської партії) [5, с.59].

Населення краю виявляло зростаючий опір антиукраїнській політиці польської адміністрації в Галичині. Провідником національно-визвольного руху з початку ХХ ст. виступила Національно-демократична партія. Під гаслом боротьби за автономію українських земель в Австро-Угорщині вона намагалася об'єднати політичні сили в краї в “єдиний національний фронт”, спрямувати його на боротьбу проти польського засилля [3, с.101].

Посилення національної агітації серед широких народних мас з боку представників українських і польських національних сил сприяло не лише зростанню їх національної свідомості, а й загостренню між ними відносин [5, с.60].

Головним здобутком українського національного руху стала національна мобілізація галицького селянства. За два передвоєнні десятиліття на місці пригнобленої й безправної маси виросла свідомо своїх політичних інтересів українська нація. Це цілковито змінило загальний баланс сил: якщо польська еліта й надалі переважала українську завдяки збереженню своєї політичної монополії в краї, то українське селянство своєю організованістю й національною свідомістю значно перевищувало польське. Ця зміна була явно не на користь поляків.

Усі свої здобутки українцям доводилося виборювати у впертій боротьбі з польською адміністрацією та польськими політичними силами. Українсько-польські відносини на початку ХХ ст. набирали гостроконфліктного характеру неоголошеної війни.

1. Аркуша О. Від “подоляків” до “ендеції” (еволюція польсько-українських взаємин на зламі ХІХ–ХХ ст.) / О. Аркуша // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 листоп. 1996 р.) – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – С. 83–87.
2. Бурдуланюк В. Історія культури Прикарпаття / В. Бурдуланюк. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 80.
3. Кугутяк М. В. Галичина: сторінки історії. Нариси суспільно-політичного руху (ХІХ – 1939 р.) / М. В. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 200.
4. Коко Е. Польсько-українські відносини в суспільно-культурній галузі в ХІХ–ХХ ст. (до 1914 р.) / Е. Коко // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 листоп. 1996 р.) – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – С. 8–13.
5. Плекан Ю. В. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / Ю. В. Плекан. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 202.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІФОЛОГЕМ
У РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО “САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ”**

Верлата Анна,
III курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Мафтин Н.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Міфологічний світогляд людини розумної не стільки свідчить про її дикунське походження, скільки однозначно підтверджує її належність до цивілізації загалом і до свого рідного етносу зокрема [5, с.3]. Міф у художньому тексті проявляється через міфологеми, міфемами, міфопоетичні мотиви та міфопоетичні парадигми. Проблема дослідження міфу в літературі вже давно не нова і неодноразово розглядалась науковцями, проте, на нашу думку, досі недостатньо дослідженим залишається явище застосування міфологеми як основної складової лейтмотиву твору.

Міфологема посідає чільне місце у творах багатьох письменників, зокрема активного учасника творення літератури Відродження – Івана Багряного. Його роман “Сад Гетсиманський” є зразком для дослідження на міфологемному рівні.

У цьому плані вартою уваги є думка Є.Мелетинського про те, що міф не може повністю розвивати авторський задум. Навпаки творчий задум використовує всі інші компоненти, зокрема й міфопоетичні парадигми, міфологеми та міфемами для своєї реалізації у творі [4, с.132].

В одних творах міфологічний аспект несе суттєве змістове навантаження, а в інших не має особливої сили звучання, тому не кожен літературний твір є придатним для глибокого дослідження на рівні міфу.

Літературознавці називають міфологемою мотив твору, що базується на притчах чи історіях з Біблії або ж на стародавній міфології. “Вона (міфологема) має характер узагальнення, що може призвести до уподібнення чи уособлення” [3, с.41]. Міфологізація художнього тексту характеризується тим, що міф немовби просвічує через тканину тексту.

Приєм застосування міфологем у процесі сюжетотворення яскраво виражений у романі Івана Багряного “Сад Гетсиманський”. Це підтверджує подана характеристика міфологем, що стосується двох антиподів – інженера Андрія Чумака та сільського священика отця Якова. Головний герой твору Андрій Чумак підсвідомо сприймається читачем як Ісус Христос, а всі знущання над ним у пекельних колах тюрм НКВД – як муки Господа, гірка чаша терпіння. Варто зазначити, що святотатно порівнювати Чумака з Ісусом Христом, проте міфологічне наповнення твору підштовхує реципієнтів до саме такого сприймання. Головний герой змушений випити свою чашу до кінця (чаша в Біблії означає кару Божу, страждання, випробування).

Значним для розуміння філософської концепції роману є образ отця Якова. Тут він інтерпретується як Юда, зрадник. Священик, що втерся в довіру до Чумакової матері, є частим гостем, і можна подумати навмисно розповідає зго-

ршованій матері про Оливну гору, про чашу, щоб вона минула приреченого. Можливо, саме свідомість священника і наштовхує його на читання найтрагічніших уривків із Біблії, адже ж не може він поєднувати в собі одночасно духовну сутність священника та інстинкт убивці, донощика. Це ми бачимо в тексті, коли отця Якова боляче зачіпає зазіхання на місце образів у хаті – встановлення там портрету покійного старого Чумака: “А отець Яков шарпнувся, аж устав:

1) – Ах, Боже! Та туди б образи!.. То ж святе місце!..

2) – Нічого, – промовила Галя і стала, захищаючи спиною покуть. – Це мій батько! – і блиснула очима” [1, с.23].

Другорядну, але не останню роль у зазначеному творі відіграють проміжні міфологеми та герої, пов’язані з ними. Зокрема, Сад Гетсиманський – місце передсмертних мук Господа – символізує страждання не тільки головного героя, а й усіх в’язнів. Важливу роль відіграє осика, що росте під вікнами в’язниці. Шум цього дерева – попередження в’язням не стати на шлях Юди, не зрадити своїх товаришів на тюремних допитах.

Неоднозначно в романі розкрито образ наглядача Мельника. Він – єдина “людина” в тюремному пеклі, завжди вітається з в’язнями, а іноді непомітно приносить їм тютюну: “Було ясно, що ніякий спеціальний розрахунок за тим даванням махорки не стоїть, ніякий єхидний намір, крім великого ризику. Адже той Мельник роздає отак махорку рік чи два, а ще ніде й нікому не ставив ніяких умов і не вимагав ніяких зобов’язань чи щось в тім дусі.

В цьому крилась якась велика загадка. Це або якийсь феноменальний сміливець і дивак, або ж... Хтозна.

Та як би там не було, в’язні мали не тільки втішений курецький голод, а й втішену душу. Вони бачили людину в пеклі!” [1, с.152].

Але Андрієва інтуїція підказує, що тут щось не те. У кінці роману ми жахаємося жорстокості Мельника. Зовнішність потворного наглядача на рівні міфологічного мислення насторожує вже тим, що, за Біблією, фізично недосконалі люди не мали права приносити Богові жертву.

У творі немає чіткого опису зовнішності Чумака, проте деякі штрихи наштовхують нас на сприймання його як фізично сильного чоловіка. Це не випадково, адже в бій із тоталітарною системою має вступити могутня людина, свого роду Голіаф. На жаль, ми не можемо сказати, що реальне життя навіть зараз рясніє такими цілісними й стійкими особистостями, як Андрій Чумак у романі, тому твір і досі відіграє важливу виховну роль у формуванні нового покоління державників, справжніх патріотів, українців без рабської психології та відчуття меншовартості.

Таким чином, у творі Івана Багряного “Сад Гетсиманський” через посередництво різноманітних міфологем, міфем, міфопоетичних парадигм відбувається поступове будівництво вічної моделі зради. Можна зазначити, що роман “Сад Гетсиманський” завдяки міфологічному аспекту дослідження постає в оновленому ключі сприймання і залишає перспективу для подальших роздумів, висновків, а отже – і можливого повнішого наукового студіювання.

2. Лосев А. Диалектика мифа / А. Лосев // Самое само / Лосев А. – М. : Эксмо – Пресс, 1999. – С. 205–404.
3. Мафтин Н. Міфологема ритуального жертвоприношення як сюжетоконструювальний чинник новел Мирослава Ірчана “Княжна” та “Перший розподіл” / Н. Мафтин // Слово і час. – 2008. – № 1. – С. 38–46.
4. Мелетинский Е. Поэтика мифа / Е. Мелетинский. – 3 изд., репринт. – М., 2000.
5. Слоновьська О. Слід невловимого Протея / О. Слоновьська. – Івано-Франківськ : Плай ; Коломия : Вік, 2006. – 688 с.

ПАРАДИГМА ЖАНРУ: АНТИУТОПІЯ ТАРАСА АНТИПОВИЧА “ХРОНОС”

Хороб Соломія,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Голод Р.Б.,
доктор філологічних наук, професор.

Вихід у світ роману Тараса Антиповича “Хронос” (2011) сприйнявся реципієнтами досить позитивно. Цьому сприяла насамперед вічна проблема часу, а також сам жанр твору, який тепер знову набирає популярності. Це можна пояснити також і особливістю власне антиутопії, адже вона актуалізується саме в періоди кризи, соціальної нестабільності, беззахисності та неприхованої свавільності влади. Візьмемо сучасне нам українське суспільство, перспективи якого неоптимістичні, тому й останнім часом у нашій літературі з’явилися майже одночасно два великих фантастичних романи-антиутопії – вищезгаданого Т.Антиповича та досвідченого метра-прозаїка Юрія Щербака “Час смертохристів. Міражі 2077 року”.

Антиутопія як жанр уже за етимологією вказує на заперечення утопічних варіантів суспільства (грец. *anti* – проти й англ. *utopia* – місце, якого не існує). Тому, аналізуючи природу цього жанру, ми не можемо обійти й утопію, бо вона, очевидно, передувала антиутопії, і саме на її ґрунті й розвинулася. Літературознавці осмислюють їх у протиставленні один до одного: утопія – мрія про ідеальне суспільство і людину в ньому, антиутопія – песимістичний, розчарований, а разом з тим і застерігаючий погляд на сучасний авторові соціум, який проектує в похмурих візіях майбутнє; твір, який створює ідеал; твір, котрий “призначений скидати ідолів” (І.Пархоменко). Розглянемо роман Тараса Антиповича “Хронос”.

Доволі рідкісне явище в сьогочасній українській літературі, коли твір відносно молодого та порівняно невідомого в широких колах автора одразу ж нагороджують різноманітними преміями, і він швидко розповсюджується, авторитетні критики одразу дають свої відгуки, коментарі (Віра Агеєва, Дмитро Дроздовський, Ігор Бондар-Терещенко) та найголовніше – роман викликає доволі далекі від однозначності оцінки прочитаного (Людмила Скорина), що, зрозуміло, є добротним показником ідейно-естетичної вартості твору.

Питання хронотопу завжди виникає, якщо мова йде про утопію чи анти-утопію, адже мовиться про майбутнє суспільство, майбутній час, а в романі “Хронос” таке обговорення є незвичним, бо тема часу тут є центральною і визначальною впродовж цілого твору, а не простір. Адже “автор у тексті не називає ні країну, ні місто... Топонімічні прив’язки відсутні... Абстрактна країна, абстрактне місто, абстрактні вулиці, площі. Парки, будинки”, – справедливо зазначає Л.Скорина. Прикметним є і те, що час, власне, поданий не як щось абстрактне, не як релігійна чи філософська одиниця, а як конкретний відрізок часу кожної людини, який можна забрати в людини і навпаки додати його їй, який можна побачити і, попросту кажучи, взяти до рук. В основі твору – історія одного винаходу, як зазначено в підзаголовку, який руйнує всі, насамперед світоглядні, основи людини і перетворює суспільство та й загалом життя на суцільний хаос, але найголовніше, що за допомогою цього пристрою час став матеріалізований. Автор перед кожною новелою ставить дату події: липень 2040, жовтень 2045. Та вказівки на дати не відіграють жодної ролі, окрім того, що вказують на часові координати твору – 2040 і 2047, і на те, що час все-таки триває (традиційно). Однак такого хронологічного відтину ми не відчуваємо, бо складається враження, що всі події роману не мають часу. Цьому сприяє і специфіка композиції, бо твір складається з 25 новел, у кожній з яких різні герої, завдання яких – панорамно скласти картину з усіх сфер життя майбутнього суспільства. Проте в художній тканині роману є декілька персонажів, які з’являються неодноразово (Торн, професор Койфман, Великий Магістр, Отець Теодор). Таким чином ми можемо простежити їхню зміну – еволюцію чи деградацію на тлі суспільної кризи. Перетворення звісно відбуваються, але не на фоні часу, а з причини відсутності його як такого: “Час як інтимна незворотність фізіологічних процесів припинив повноцінно існувати” (с.46). Здавалося б, присутність часу не впливає на людину так тотально, окрім того, що на цьому світі ми маємо свій відрізок перебування. Але відсутність його породила цілу низку глобальних проблем, серед яких і віра в Бога. Релігія для людей – це надія, це Спаситель, який охороняє. У новому житті ніхто ні до кого не молиться і все тому, що “хрономат за коефіцієнтом корисної дії «перевищував» Бога”. Люди не вмирають, бо щодень вони не наближаються до смерті, а віддаляються, вони загалом втратили відчуття життя, просто “застрягли” в невідомому часі, який, крім того, зупинився. Вони вважають себе володарями і керманичами своєї долі, бо ж якщо вони можуть не вмирати, то чого ж їм боятися у цьому житті, яке вони здатні розтягнути до вічності?

Уже зазначалося, що за світом майбутнього в антиутопіях виразно простежується сучасність через події, ідеї, процеси суспільного, політичного, духовного життя, які часто карикатурно або гіперболізовано зображені до невпізнаваності. Більше того, ота модель майбутнього життя постає ще гіршою, ніж реально існуюча. Наприклад, новітній спосіб життя сам письменник іменує “похапцем”: “все слід було зробити так, наче за тобою женеться зграя одноногих канібалів, які скачуть не так швидко, щоб наздогнати, але й паузи ти собі не можеш дозволити”; генно-модифіковані продукти, вирощування яких тоді вже нагадує абсурд: “яйце під’їжджало до працівника, той приставляв до нього хрономат”,

“яйцепродукт” за мить роздувався в десятки разів і перетворювався на “куропродукт” (с.35) і навпаки “курча блискавично перетворилося на яйце, остаточно унеможлививши людську дискусію про первинність яйця/курки; відсутність свободи вибору, де, здається, вибирати і нема з чого: “Убивання часу на свій розсуд – одна з останніх свобод, які донедавна в нашій країні ще залишалася”.

Автор подає вихід з такої кризової ситуації – віра декількох врятує світ, навіть якщо цей світ перетворив церви в музеї, а священників в охоронців, – і тоді весь природний плін речей стане на свої місця, бо ніякі технічні засоби чи найгеніальніший розум не можуть правити світом, адже він повинен ґрунтуватися на природних людських почуттях і потребах, і, звісно, на вірі у вище досконале єство.

Таким чином, запропонований для дослідження роман Тараса Антиповича “Хронос” є цікавою моделлю українського (і що важливо – україномовного) роману-антиутопії, жанр якого ніколи не мав ні умов для свого розвитку, ні, відповідно, такої кількості художніх рішень, як у зарубіжній чи, зокрема, російській літературі. І це, зрозуміло, відкриває перспективу розвитку такого жанру в сучасному українському письменстві.

1. Антипович Т. “Хронос” : фант. роман / Тарас Антипович. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 200 с.
2. Сабат Г. У лабіринтах утопії й антиутопії / Г. Сабат. – Дрогобич : Коло, 2002. – 160 с.
3. Скорина Л. Мистецтво складати пазли : статті, рецензії, есе / Л. Скорина. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2012. – 194 с.

СИНХРОНІСТИЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПОЕЗІЇ СТАНІСЛАВА ВИШЕНСЬКОГО

Букатчук Христина,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Процюк Л.Б.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Є художні тексти, ключ до розуміння яких лежить у глибокому аналізі їх підсвідомості. Поезія Станіслава Вишенського належить до творів цієї категорії. З моменту свого першого інтелектуального акту – задуму письменника написати літературний твір – текст розпочинає обряд уподібнення на образ і подобу свого творця, набираючи ознак дзеркального відображення того, хто його творить – автора, і того, хто твориться – себе-твору. Таким чином, текст не стільки є проекцією психічних станів письменника, як самостійною субстанцією з інтелектуально-чуттєвими ознаками свідомості та підсвідомості.

Поезія С.Вишенського набуває якості пластів підсвідомого. Їхній рух в образно-символічній сфері літератури відбувається у трансовому, неконтрольованому стані. Вивільнення підсвідомих пластів первинних енергій у свідомість митця матеріалізується в поетичній формі. Таким чином, творення художнього тексту, на наш погляд, здійснюється поза межами індивідуального досвіду. Він

береться з ресурсів підсвідомого, колективного підсвідомого. Окреслення нами реалій синхроністичного інтелекту опирається на юнгівську концепцію синхроністичності [5].

Синхроністичний інтелект тексту (від грец. *συνχρόνος* – одночасність, лат. *intellectus* – розуміння, пізнання) – містичний, акаузальний спосіб мисленнєвої діяльності тексту, зумовлений енергетичною силою архетипів, які формують підсвідомість поетичного суб'єкта.

Це явище у творчості митця провокує виникнення образно-символічної матриці в художній підсвідомості поетичного твору. Таким чином, енергія архетипних образів-символів як самостійно некерована частина підсвідомості стає предметом осмислення синхроністичного інтелекту. Найбільш виразно дія синхроністичного інтелекту в поезії С.Вишенського оприявлюється в ліричному циклі “Симфори”.

Синхроністичні образи-символи – підсвідомі об'єкти – архетипи або наближені до них, що репрезентуються у свідомості як видіння, марення (не будучи при цьому патологічними симптомами) й заповнюють текст містичною акаузальною енергетикою.

Простежимо дію синхроністичного інтелекту на прикладі поезії “Книга буття” зі збірки “Колекція снігів”. Буття у вірші позначене присутністю в кількох вимірах: життя як очікування смерті, смерть, позажиття, позасмерть. Синхроністичним образом-символом є колодязь, репрезентований у різних іпостасях: “колодязь у вогні”, “колодязь у повітрі”, “розсада колодязів”, “колодязь у квітку”, “протоколодязь у квітку”, “зорі у наших колодязях”. Час і простір поезії тотально умовні. Усі смисли, вкладені в центральний образ, існують за принципом поліфонії, почергово проявляючи доміанти своїх значень.

Архетипним началом поетичного об'єкту є Танатос, який з перших рядків закодує підсвідомість тексту на неможливість альтернативи життя: “Вийшла мати з лікарні / та й спинилась на роздоріжжі: / один шлях веде на цвинтар, а другий – / додому. / Додому йти – рити колодязь у вогні, / на цвинтар іти – рити колодязь у повітрі” [1, с.177]. У текстуальній підсвідомості перебування у вогні означає високу психологічну напруженість домашнього середовища, де мати мислиться мазохістичним об'єктом батьківських садистських знущань: “... поставив батечко і для неї / у вогненному колодязі / пастку на небо” [1, с.178]. З появою синхроністичного образу-символу – повітряного колодязя – у творі відкривається ще один вимір – акаузального позачасового порядку, що своєю присутністю доповнює часовий лінійний простір.

Таким чином, серія повітряних колодязів належить до вертикального колеса мандали, а вогненного та “колодязя у квітку” – до горизонтального. Як відомо, ці кола не можуть обертатися навколо себе, бо зруйнують одне одного [4, с.151], тому образи, що вміщені на них, не мають точок перетину між собою, а відтак взаємодоповнюються, творячи метафізичну сполуку притягання вимірів: “... небо не впіймалося, / а впіймалися дванадцять магнітів: / незримі всі, / а як тягнуть матінку / з вогненного колодязя у повітряний” [1, с.178]. Як наслідок – синхроністичність створює портал переходу Танатосу з архетипу Великої Матері до апріорного образу Вічної Дитини: “Стоїть сердешна: гляне в безодню /

та мало не падає, / а подивиться в синовий, / а він мов на очах глибшає” [1, с.178]. Замикає “Книгу буття” танатична перспектива – “змішую зорі в наших колодязях” – відхід до Великої Матері мислиться як норма, як тяжіння до спочинку в ідеальному бутті.

Отже, синхроністичний інтелект поезії С.Вишенського, маніпулюючи архетипною енергетикою, зумовлює появу синхроністичних образів-символів у підсвідомості художніх текстів.

1. Вишенський С. Змова дзеркал / С. Вишенський. – К. : Юніверс, 2005.
2. Вишенський С. Поезія як удар по Хаосу [Електронний ресурс] / С. Вишенський. – Режим доступу : <http://www.litforum.org/index.php?r=5&a=3140>.
3. Підпалій А. Омовлення галюцинацій світу / А. Підпалій // Вишенський С. Полювання на мисливця. – К. : МАУП, 2007.
4. Франц М.-Л. Прорицание и синхрония: Психология значимого случая / М.-Л. Франц. – С. Пб. : Азбука-класика, 2009.
5. Юнг К. Синхроністичність: акаузальний, зв'язуючий принцип [Електронний ресурс] / К. Юнг. – Режим доступу : <http://varvar.ru/arhiv/texts/jung2.html>.

НАДДНІСТРЯНСЬКІ ДІАЛЕКТИЗМИ В МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ М.ЯЦКОВА

Стецик Христина,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Грещук В.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Вивчення використання діалектів в українській художній мові є важливим завданням сучасного мовознавства, оскільки “грунтовний аналіз вживання різнорівневих говіркових мовних одиниць в історії розвитку української белетристики уможливує з’ясування проблеми взаємодії літературної мови і її діалектів” [1, с.290].

Наддністрянський говір з погляду використання його в художній мові досліджували В.Грещук, В.Грещук, К.Кисілевський, І.Матвіяс. Мова художніх творів М.Яцкова ще не була об’єктом вивчення. Це зумовлює актуальність нашої теми.

Метою роботи є проаналізувати наддністрянські діалектизми в прозі М.Яцкова.

Уродженець села Лесівка біля Станіслава (Івано-Франківська), М.Яцків добре знав наддністрянський говір і використав його у своїх новелах, час написання яких припадає на початок ХХ ст. – період функціонування західноукраїнського варіанта літературної мови. Попри те, що діалектизми у творах М.Яцкова часто вживаються поряд з літературними їх відповідниками та наявні в мові автора, вони виступають важливим засобом зображення побуту наддністрянців, їхнього внутрішнього світу, способу мислення.

Діалектні риси у творах М.Яцкова виявляються на всіх мовних рівнях. Найосновніші фонетичні та морфологічні ознаки наддністрянського говору в

мові художніх творів відбивають такі форми, як *чісник, жите, богач, горівка, здоровле, керниця, віт, кау, Оста', газетів, школів, важнійші, тя, му, го, там-та, тота, штири, помочи, ем торгував, сте приїхали, сварились-мо, будеш видів, не буду міг прийти, коби, таже, гий, ади, ба, мой, гій, мо*.

Найвиразніше наддністрянський говір проявився в лексиці новел і повістей М.Яцкова. Описуючи життя й побут селян, їхній господарський уклад, подаючи пейзажні характеристики, письменник використав лексичні діалектизми різних тематичних груп. Низку наддністрянських діалектних слів, ужитих у мові художніх творів, становлять назви осіб за різними ознаками, зокрема *неньо* 'батько', *стрик* 'батьків брат', *швагро* 'сестри чоловік', *тета* 'сестра батька або матері', *вертер* 'санітар', *фірер* 'головний командир', *батяр* 'шибайголова, волоцюга', *вар'ят* 'божевільний', *покропивник* 'позашлюбна дитина', *бахур* 'хлопчисько, бешкетник'.

М.Яцків використав і різноманітну наддністрянську побутову лексику (*киптар* 'короткий верхній одяг без рукавів', *сіряк* 'верхній чоловічий одяг з овечого сукна', *сурдут* 'короткий верхній одяг з домотканого сукна', *кафтан* 'верхній одяг', *прічі* 'ліжка', *коновка* 'дерев'яне відро', *горнець* 'гличик на молоко', *бас* 'широка дерев'яна скриня', *праник* 'дерев'яний валок, яким вибивають білизну під час прання', *дзьобенка* 'невелика торба з вовняної тканини чи полотна, яку носять через плече', *ожіг* 'кочерга', *рискаль* 'лопата').

Крім наддністрянських діалектних іменників, у художній мові М.Яцкова поширені й іншочастиномовні діалектні одиниці, зокрема дієслова *публічитися* 'ганьбитися', *помітувати* 'зневажати', *чипіти* 'довго стояти на одному місці', *жмакати* 'прати', *хиріти* 'спати'; прикметники *стрипихатий* 'розпатланий', *цундравий* 'подертий, зношений', *гектичний* 'раптовий', *зрібний* 'домотканий', *марний* 'блідий', *пинявий* 'повільний'; прислівники *байбарзо* 'байдуже', *сночі* 'звечора', *банно* 'сумно', *живо* 'швидко', *фаниберно* 'кумедно'.

М.Яцків ужив у новелах низку діалектних фразем, наприклад: *коріцматися, як муха в мазі* 'працювати без результату', *залупити око на місяць* 'запивати', *меду не лизати* 'бідувати', *як лисі коні* 'бути спільниками', *женити Пилипа* 'дармувати', *забагати печеного леду* 'хотіти неможливого', *цвяхом собі в голові прибити* 'добре запам'ятати'.

Особливості наддністрянського говору відбиті й на синтаксичному рівні мови творів М.Яцкова. Вони стосуються організації речення та його частин, передусім словосполучень, яким у літературній мові відповідають конструкції з іншими прийменниками, наприклад: *іде д'нам, думала за вас, просить о пораді*. Діалектними є словосполучення з прямим додатком – назвою живих істот у називному відмінку (*дівки зачіпаю, лишити діти*), конструкції давального відмінка без прийменника (*мені жінка хвора*). Говіркові ознаки виявляються у вираженні головних членів речення, зокрема підмета (*нас було десятьох, се є цілий цуг – тридцять мужа*).

Таким чином, М.Яцків використав у своїх новелах низку мовних форм і лексем, характерних для наддністрянського говору. Діалектні фонетичні, лексичні і граматичні одиниці можуть вживатися непослідовно, фіксуються і в авторській мові. Це зумовлено складними тогочасними умовами розвитку укра-

їнської літературної мови з її неунормованістю та неусталеністю правопису. Однак у багатьох випадках М.Яцків вводить говіркові елементи цілеспрямовано – для відтворення місцевого колориту, правдивого зображення подій, етнографічної і соціальної ідентифікації персонажів твору.

1. Грещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові : нарис / Василь Грещук, Валентина Грещук. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010.
2. Яцків М. Муза на чорному коні : Оповідання і новели. Повісті. Спогади і статті / М. Яцків. – К. : Дніпро, 1989.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Щербій Наталія,
V курс, магістр, Інститут філології.
Науковий керівник – Лесюк М.П.,
кандидат філологічних наук, професор.

Модальність – це функціонально-семантична категорія, що виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного. Різноманіття граматичних, фонетичних і лексичних модальних засобів та їхня комбінаторність дають можливість вираження дуже тонко градуйованих модальних нюансів. У польській та українській мовах категорія модальності реалізується за допомогою спільних засобів вираження. Відмінність полягає в механізмах їх репрезентації. Основними засобами вираження модальності в українській та польській мовах є:

1. Присудки, які виражаються за допомогою інфінітива і дієслова-зв'язки, яке модифікує модальне навантаження речення, вносячи відтінки бажаності, можливості, неможливості тощо. У ролі дієслова-зв'язки можуть бути:

а) фазисні дієслова: *закінчувати, припиняти, починати, кінчати, продовжувати, братися, стати, кидатися, переставати, заходжуватися* тощо – позначають певний етап перебігу дії;

б) модальні дієслова: *хотіти, наміряться, мусити, могли, зуміти, мати, намагатися, сміти, воліти, прагнути, бажати, хотіти, наміряться* – виражають волевиявлення: *Собі я бажую не сну, а життя (Леся Українка)*;

в) каузативні дієслова: *спонукати, зобов'язати, збудити* – позначають спонукання до дії;

г) предикативні прикметники: *повинен, здатний, схильний, зобов'язаний* та ін.;

д) фразеологізми модальної семантики: *мати змогу, бути в змозі, мати право, не в силі, у стані, мати силу, мати можливість, мати намір* та ін.

У польській мові модальні присудки виражаються:

а) модальними дієсловами: *musieć, móc, raczyć, mieć, chcieć, woleć, być powinno, nie być powinno: Ale godzę się na to. Muszę się zgodzić (A. Sapkowski)*;

б) модальними словами (“czysowniki niewłaściwe”), які не мають всіх рис дієслова, але виконують функцію присудка. До них належать:

- суплетивні неособові дієслова *godzi się (godziło się), należy (należało), przystoi (przystало), wypada (wypadało), uchodzi* тощо або однієї форми ніби-особової: *było prawdę mówić: Oprócz tego, w komnacie, w której będzie spała, należy co jakiś czas palić w kominku (A. Sapkowski);*

- повністю невідмінювані слова (нефлексійні дієслова за С.Йодловським): *trzeba, można, niepodobna, nie sposób, powinno się, winno się: A to ... powinno cię mało obchodzić (A. Sapkowski);*

- іменники і прислівники в еліптичних конструкціях, у яких обминаємо наявне дієслово: *strach, wstyd, warto, wolno: Każdemu wolno kochać... (J. Wiśniewski);*

- короткі форми, у яких важко визначити частину мови, бо повні їх форми сьогодні втрачені: *trza, powinien, wiadomo: Miłość jest to jakieś nie wiadomo co, przychodzące nie wiadomo skąd i nie wiadomo jak, i sprawiające ból nie wiadomo dlaczego (J. Wiśniewski);*

- прикметники в еліптичних конструкціях, з додаванням особової кінцівки дієслова: *Powinieneś jeździć na tylnym siedzeniu – zauwarzyłam z niechęcią, zatrzymując się przed dworcem (A. Sapkowski).*

2. За допомогою присудків виражається також спосіб дієслова, який вносить відношення дії до дійсності, відповідно: умовний, бажаний або дійсний відтінок дії: *Хотіла б я піснею стати У сюю хвилину ясну (Леся Українка); Bądź mądrzejszym od innych i nie okazuj im tego (J. Wiśniewski).*

3. Модальні прислівники, які за значенням поділяють на дві групи:

- ті, що передають значення реальності, достовірності, ствердження: *безперечно, безумовно, дійсно і под.; widocznie, pewnie, pewno і под.: Główną cechą jego charakteru była, bez wątpienia, lojalność;*

- ті, що виражають значення можливості, імовірності, припущення: *видно, вірогідно, здається, ймовірно, мабуть та ін. Мабуть, ніщо так не радує людський зір, як зримий результат роботи (Ю.Мушкетик); widocznie, na pewno.*

4. Вставленими конструкціями, які вносять додаткову інформацію, деталізують, виражають почуття, оцінку ситуації: *Вона (con amore!) [З любов'ю] Скоро місяць ясний гляне, Сонця промінь згас (В.Самійленко); Z tego, co mówiłaś wczoraj, wnioskuję, że lubisz antyczne meble? (A. Sapkowski).*

5. Модальні частки виступають у мові як спосіб вираження ставлення мовця до висловленої думки. Розрізняють такі види модальних значень:

- Додаткова інформація: *przecież, tylko, także, również, nawet. Anioły przecież nie umierają... (J. Wiśniewski).*

- Припущення: *chyba, by, prawdopodobnie, może; бу, б, Powiedział, że chciałby odpocząć. Jaskier, bojąc się widać pobrudzić swój elegancki zielony kubrak, usiadł na desce (A. Sapkowski).*

- Пропозиція: *może – Może pójdziemy do kina?*

- Заперечення: *nie; не, ні, ані: Не надивився, ні, я на сади рожеві (М.Рильський); Biegnij no szybciej, bo nie zdążymy przed nocą.*

• Підсилення: *-ż, no, -że, to, ci* – *Kiedyż będziemy mogli usiąść przy ognisku? I właśnie dzisiaj zdałam sobie sprawę, że mam plany wobec Ciebie.*

• Запитання: *czy, li; чи, хіба, невже, що за* – *Czy wiesz, że nawet nie mam pojęcia, jak mogą wyglądać Twoje oczy, gdy są w nich łzy? (J.Wiśniewski). Невже тобі неволя не обридла? (Леся Українка).*

• Наказ: *niech, niechaj, oby; хай, нехай* – *Niech idzie do czorta!*

• Бажання: *oby; ну, godi, бодай* – *Oby to była prawda.*

• Ствердження: *ege, атож, так, гаразд: Ви добре знаєте Карпа? – поспитав я. – Атож... (Коцюб.); Podobno zniosłem zmiany bardzo dobrze, chorowałem bardzo krótko (A.Sapkowski).*

• Розчарування, погодження: *Piegi te były wcale wdzięczne, pasowały do jej karnacji i rudawych włosów (A.Sapkowski).*

• Обмежування: *tylko. Bo czas jest <...> jak grawitacja, która marszczy wszechświat, albo jak spadająca kropla deszczu, która marszczy kałużę lub jezioro. Tylko, że niektórzy odchodzą, zanim ta kropla spadnie (J.Wiśniewski).*

6. В українській мові порядок слів у реченні є вільним, хоча існують певні правила, які його регулюють. Інверсія часто спричинює зміну експресивного забарвлення речення: *Jedno jest pewne... Głupi ten diabeł nie jest (A.Sapkowski).*

7. Універсальним засобом вираження категорії модальності для всіх мов є інтонація. Вона може бути окличною, питальною, спонукальною, питально-окличною: *Ty jesteś J.L., prawda????!!! (J.L.Wiśniewski).*

8. Вигуківі, або інтер'єктивні, фразеологічні одиниці виражають експресивно-вольові реакції мовця: емоції, волевиявлення, побажання, прохання, накази, заборони, клятви, реакції на слова співбесідника чи ситуацію, запевнення в достовірності сказаного, формули соціального етикету та ін.: *Боже мій, бісова душа!, от тобі й раз, сто чортів!, знай наших!* і под. Зміст, який має вплив на оцінку фактів адресатом, може також міститися у деяких лексичних засобах. Їх Є.Бральчик називає переконувальними модальними елементами: *ręczę, zaręczam, przysięgam, głowę daję, jak mi Bóg miły, daję słowo, głowę bym dał za to..; Rękę bym sobie dał uciąć, musiała być poczęta, gdy on był na wojnie, bo była całkiem ładniutka (A.Sapkowski).*

1. Jodłowski S. Istota, granice i formy językowe modalności [w:] *Studia nad częściami mowy* / S. Jodłowski. – Warszawa, 1971. – S. 121–125.

2. Rytel D. *Leksykalne środki wyrażania modalności w języku czeskim i polskim* / D. Rytel. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : PAN, Komitet Słowianoznawstwa, 1982. – 184 s.

3. Вус Н. Й. Засоби формування та вираження суб'єктивно-модальних значень у польській мові (із залученням верхньолужицького матеріалу) / Н. Й. Вус // *Проблеми слов'янознавства*. – 2003. – Вип. 53. – С. 192–201.

4. Хрычиков Б. В. Категория модальности, ее объем и средства выражения в современном русском языке : [автореф. дис. на соискание уч. степени канд. наук] / Б. В. Хрычиков. – Днепропетровск, 1986. – 24 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/333002/>.

“З ХАЛУПИ” ЯНА КАСПРОВИЧА ТА “ГАЛИЦЬКІ ОБРАЗКИ” ІВАНА ФРАНКА: ТИПОЛОГІЯ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ

Іванюк Мар'яна,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Ткачук Т.О.,
кандидат філологічних наук.

Збірки “Поезії” Я.Каспровича (1889) та “З вершин і низин” І.Франка (1887) мають подібне ідеологічне спрямування, продиктоване літературною добою зламу віків. Автори в цих збірках змальовують найбільш промовисті й болючі проблеми свого народу кінця XIX – початку XX століття. Із зазначених збірок варто виділити цикли “З халупи” Я.Каспровича та “Галицькі образки” І.Франка. “Змальовуючи «своїх братів і свояків у селянському каптані», обидва поети видобувають з мистецької палітри чорно-білі барви, що задокументовують мовою віршів людську долю, страждання, злидні, безпросвітне горе, розпач і безнадію”, – підкреслює В.Корнійчук [2]. Незважаючи на те, що “Галицькі образки” І.Франка – віршовані оповідання, а “З халупи” Я.Каспровича – сонети, їх об'єднує спільна тематика і проблематика.

У циклі сонетів Я.Каспровича “З халупи” подано широку панораму буття села і водночас деталізовано суспільне та побутове життя селян Куявщини. Польський поет виокремив конфлікти не лише між селянином і сільською спільнотою, а й подав спектр зовнішніх чинників, що стали причиною зубожіння села. Значних модифікацій у творчості Я.Каспровича зазнає жанр сонету. Т.Вейс відзначив, що сонет “найбільш ліричний із жанрів, з-під пера Я.Каспровича змінюється у соціальний репортаж, буває портретом або лаконічною епітафією. Сонети показують жахливу бідність великопольського села і трагедію селянської долі, перегукуючись із позитивістичною новелою” [6, с.115]. Митець не залишається поза системою зображення своїх образів, він сам належить до їхнього середовища: “Szare chaty! nędzne chłopskie chaty! // Jak się z wami zrosło moje życie... // Dziś wy dla mnie wspomnień skarb bogaty” [5, с.39].

Добре знаючи село і селянина, Я.Каспрович зумів не тільки реалістично змалювати і конкретизувати сільське життя, а й добре розумів мотиви поведінки своїх героїв, уміло використовував діалектизми, а також створив своєрідну нову нараційну форму в польській літературі: відношення оповідача до суспільної реальності. Розповідна тонація, яку використовує автор, показує цілісне світобачення та розуміння системи цінностей, встановлених звичаїв селянського світу.

У цьому циклі спостерігаємо взаємонакладання як реалістичних, так і натуралістичних тенденцій: достовірне зображення екзистенції села та нагромадження характеристичних деталей, у яких автор свідомо використовує ефекти потворності. Також елементи поезики натуралізму спостерігаємо в текстах сонетів, зокрема в накопиченні сухих фактів й у відсутності авторської оцінки, наданні читачеві можливості робити власні висновки.

Чільне місце в розвитку української літератури, у збагаченні її творами національного характеру з яскравістю сюжетів та психологізацією образів, посідає мала проза І.Франка. “Галицькі образки” важко віднести до конкретного жанру,

оскільки це явище в поезії дуже своєрідне. Погоджуємось із дослідником Р.Голодом, який цей цикл відносить до фрагментарної прози: “У полеміці зі старими поглядами на літературу І.Франко відстоює право на існування фрагментарної прози, до якої звертається в контексті зацікавлення як натуралістичним, так й імпресіоністичним мистецтвом... За таким принципом побудовані його поетичні цикли “Тюремні сонети”, “Галицькі образки”, “Жидівські мелодії” та ін.” [1, с.28].

Спільним у манері письма Я.Каспровича та І.Франка є тип нарації, адже, як зазначає В.Корнійчук, “свої «маленькі трагедії» І.Франко намагається розповісти об’єктивно і, на перший погляд, безсторонньо, голос автора часто залишається поза “кадром”, але іноді зривається глухим болісним криком чи німою зливою питальних риторик” [2].

У творах обох авторів простежується однакова проблематика – злиденна доля селянського прошарку суспільства. “У тих моторошних *documents humains* (людських документах) з віддалених у просторі, але близьких спільною долею підгірських та куявських околиць проявляються схожі ситуації, сцени, аналогічні життєві випадки, подібні настрої, вчинки, віддзеркалюються «охилені, нужденні, голодні й холодні» постаті галицьких і познанських бідаків” [2]. Автори і їхні народи є рівними у своїх нещастях, адже виводять дуже подібний натуралістичний образ чи то прикарпатського, чи то куявського села: “*Chaty rzędem na piaszczystych wzgórkach; // Za chatami krępy sad wiśniowy; // Wierzby siwy poschylały głowy // Przy stodołach, przy niskich obórkach... // Płot się wali; płołun na podwórkach; // Tu rzą konie, ryczą chude krowy...*” [5, с.39]. Порівняймо: “На Підгір’ї села невеселі // Простяглися долом-долинами, // Мов край шляху на твердій постелі... // Сплять старці, обвішані торбами. // Понад річку верби головаті. // Довгі віти в воду похиляють...” [4, с.78].

Змальовуючи природу рідних їм просторів, митці вплітають сюди і реалії екзистенційного світу селянства. Навіть панорама зубожілих сіл є подібною в досліджуваних творах Я.Каспровича та І.Франка

Як Я.Каспрович, так й І.Франко у власній ліриці виводять стражденні образи жінок, матерів, коханих, змальовують їхнє животіння, яке зумовлене суспільним устроєм: “*Wędrowała od wioski do wioski: // Tu się najmie do żniwa, tam pierze, // Pókał lata, pókał siły świeże... // Trza pójść w żebry, trza żyć z łaski bożej... // I dziś zmarłą znaleźli na – gruncie ...*” [5, с.45]. Порівняймо: “Я, кумко Йванихо, робила // Гірченько на грошики ті: // Ні смачно я в’їла, ні впила, // Дрижала не раз на сльоті. // Ще трохи Митриха стогнала... // Тай вмерла в куми у сінцях” [4, с.71].

Особливе місце у творчості авторів цих циклів займає образ селянської дитини, яка, маючи здібності до науки, не завжди могла здобути освіту. Письменники також гостро висвітлили проблему взаємовідносин між дітьми селян та панів. Дослідниця І.Спатар стверджує: “Письменники намагалася відтворити реальні події, що переживали діти на зламі ХІХ–ХХ століття й апелювали насамперед до дорослої аудиторії. Питання освіти і виховання було первнем позитивістичного світогляду” [3]. Погоджуючись із твердженням науковця, як приклад наводимо такі рядки: “*I raz siedząc w ławce, zadumany // Schwyci rękę panicza-sąsiada // Szepcą: «Bracie!» z okiem co nie kłamie. // Ale panicz snadź nie tak kapany – // Jakby uczył ukąszenie gada, // Dłoń mu wyrwie i spyta: «Co?...chamie!?!...»*” [5, с.58]. Порів-

няймо: “...Подивіться, подивіться, // Маю дзіньо, галаган!.. // То мені паничик дав... // Я з ним бігав по снігах: // Я босоніж, а він мав // Черевички на ногах... // В труні тихо спить Іван... // В руці має галаган” [4, с.72].

Злидні і бідність змушують колишніх господарів іти в найми, і більшість з них потім і кров'ю зароблені гроші пропивають у шинках та корчмах, намагаючись знайти розраду в чарці і потрапити хоч на хвилину у світ алюзій, викликаних алкоголем. Та, на жаль, часто і помирають під корчемними лавами: “On zakończył w karczmisku pod ławą, // Dzieci w służbie, a ona, nieboże, // Od wsi do wsi, dziś żebrze i pije...” [5, с.45]. Порівняймо: “Жінка мре // Із голоду на переднівку, // У наймах діти... Тато де? // Сидить в шинку і п'є горівку” [4, с.71].

Поети як справжні сини своїх земель вміло фіксують трагізм селянського життя, і намагаються зрозуміти чому ж “мужицька скиба”, на якій вони трудяться, не може їх прогодувати, а прирікає на голодну смерть. І.Франко, звертаючись до землі, запитує: “Трупом і кров'ю вас щиро гноїли – // Чом же тепер на хліб ви не багаті? – // Де ви святії ті соки поділи?” [4, с.79]. Я.Каспрович подібно окреслює ситуацію свого середовища: “Płonny owoc ta ziemia nam płodzi – // Tłuste kłosa, bo tłuste uprawy... // Tu kłosa każdy to chłopski pot krwawy” [5, с.40].

На матеріалі циклів “З халупи” Я.Каспровича та “Галицьких образків” І.Франка виокремлюємо спільність у зображенні образів зубожілих сіл, страдницьких постатей жінок, чоловіків та образ землі – основи буття селян.

1. Голод Р. Поетика імпресіонізму в художній творчості Івана Франка / Р. Голод // Слово і час. – 2006. – № 8. – С. 27–31.
2. Корнійчук В. Перехресні стежки Івана Франка і Яна Каспровича (типологія творчості) [Електронний ресурс] / В. Корнійчук.
3. Спатар І. Рецептна модель як домінанта дитячого світосприйняття у творах про дітей Елізи Ожешко та Івана Франка [Електронний ресурс] / І. Спатар. – Режим доступу до статті : www.chl.kiev.ua/userfiles/file/.../spatar.doc.
4. Франко І. Галицькі образки / Франко І. // З вершин і низин : Вірші та поеми / І. Франко. – К. : Радянська школа, 1990. – С. 70–80.
5. Kasproicz J. Pisma zebrane / J. Kasproicz. – Kraków : Wydawnictwo literackie, 1974. – Т. 2. – 750 s.
6. Weiss T. Literatura Młodej Polski / T. Weiss. – Warszawa : Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1984. – S. 97–120.

ОРІЄНТАЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ ВАЦЛАВА СІРОШЕВСЬКОГО НА ТЛІ РОМАНУ “КОХАННЯ САМУРАЯ”

Андрейчук Віра,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Ткачук Т.О.,
кандидат філологічних наук.

Вацлав Сірошевський (1858–1945), відомий польський письменник, автор етнографічних праць про країни Сходу та Якутію, романів “Кохання самурая”, “Океан”, “Ланцюги”, оповідань “В жертву богам”, “Чукчі” та ін. Польський ми-

тець розширив перспективи європейських письменників-орієнталістів за допомогою зображення внутрішнього світу, способу мислення людей різних національностей.

Східна тематика, яка є домінантною у творчості В.Сірошевського, передана в його творах майстерно. Японію та її культуру автор вважає базовим джерелом і все, відповідно, підпорядковує цьому чиннику: тематику, світогляд і творчий стиль. Екзотизм В.Сірошевського був особливо вишуканим, тому що він упровадив у художню творчість японські звичаї, традиції, історію, релігію Японії, він думав і дивився на навколишній світ по-японськи. Тому особливий інтерес становлять твори В.Сірошевського на японську тематику.

В.Сірошевський прагне зрозуміти людей інших культур, уміє проникнути у світи розумових понять і моральних категорій представників Сходу, у їхні культури, традиції, досить відмінні від понять європейських.

Домінантною рисою творчості В.Сірошевського є трагізм. Дослідник творчості польського митця М.Мутермільх писав, що В.Сірошевський був “співцем недолі” [3, с.21]. Японський трагізм бере свій генетичний початок від філософії буддизму, у якій головним елементом існування є страждання.

Обговорюючи тему “японського трагізму”, варто звернути увагу на ментальність японського народу, яка тісно пов’язана з природою цього краю. Ця красива країна постійно страждає від природних катаклізмів (цунамі, землетруси, пожежі, повені), які, беззаперечно, століттями гартували сильну духом людину. Не дивно, що і самурайська етика є складовою “трагізму” Японії.

Одним з найважливіших явищ, майстерно досліджених В.Сірошевським, є смерть двох закоханих (“shinjū”). Акт спільної смерті посідає дуже важливе місце у специфічному та багатому наповненні японської думки. У своєму романі “Кохання самурая” (1926) польський автор ілюструє європейський трагізм, але крізь призму зображення долі японця. Головні герої роману, самурай Гомпачі та гейша Комуразакі, є прототипами європейських Ромео та Джульєти. Вони досконалі як зовнішньо, так і внутрішньо. Як і В.Шекспір, В.Сірошевський фінал роману конструює у трагічному руслі. Гомпачі прибивають до “дошки терпіння”, а вірна гейша вбиває себе на його гробі. Письменник подає європейський трагізм на тлі японського світогляду.

“Японець розуміє фатум долі набагато глибше, ніж європеєць, який таке відношення до життя може назвати фанатизмом” [3, с.23]. Людина згідно із східним світоглядом вважається “гарматним м’ясом” (“nikudan”), а не унікальним представником суспільства. У розумінні жителів Сходу природа є найдосконалішим витвором Всесвіту, а людина – маленьким та скромним додатком до неї.

Особливої семантики у творчості В.Сірошевського набуває поняття японського лицарства. Японське лицарство створило кодекс правил, який опирався тільки на традиції. Цей кодекс називався “bushidō”, що дослівно означає “дорога лицарів”. Це сполучення китайського походження, а японським його відповідником є “дорога самурая”. Неписаний кодекс самурайського етикету складався з основних правил, які називалися цнотами, та їх протилежностями – виступами проти кодексу. Всі правила є по-японськи специфічними. Головними розділами цього кодексу є права і справедливість, відвага, витривалість, щирість.

рість, вихованість, чесність, почуття власної гідності, лояльність, холоднокрівність. Помста за кривду, культ меча і “*harakiri*” є важливими для справжнього самурая. Гармонійний спосіб існування простежуємо в образі Гомпачі.

Важливим також у зображенні самурая в романі В.Сірошевського є зовнішність головного героя Гомпачі, яка підкреслює його довершеність. “Гомпачі, щойно оголений, одягнений в нове, куплене за власні гроші широке шовкове кімоно (“*hakama*”) з твердим гострим коміром, який стирчав на плечах, як складені крила голуба; дві шаблі були розміщені у формі хреста на поясі самурая” [5, с.137].

У японському естетизмі важливе місце займає зовнішність жінки. Жіноча краса має бути змістовною. Вродлива жінка повинна мати овальне обличчя, світлу шкіру кольору квітки “*sakura*”, не надто вузькі очі, широкі брови, відповідно віддалені одна від одної, прямий ніс, маленькі губи і рівні білі зуби. Її вушка гарні, якщо вони подовгуваті і делікатні, а довге волосся повинно природно спадати на витончену шкіру. Важливе значення мають долоні і стопи, які, щоб бути визнаними досконалими, мусять відповідати певним правилам. Так, наприклад, долоні мають бути видовжені, гнучкі, з токими нігтями, у той час як нижня частина стіп повинна бути настільки делікатна, що має аж засвітитися під сонячним промінням. Важливо навіть, щоб великий палець на нозі був трошки вигнутий вгору.

Важливою в романі є також постать гейші. Гейші – це елегантні жінки, які робили приємним життя самураїв засобами пісні, музики, танцю, поезії та кохання. “...Їхні рухи зграбні, легкі, мов вітер, їхні оголені пахучі руки, які вихилилися з широких рукавів, їхні красиво зачесані голови, прикрашені квітами, їхні білі шиї, які колихались на фоні темних кімоно, їх усміхнені, солодкі, дівочі слова напоїли всіх гірляндюю сп’яніння” [5, с.142].

Прототипом досконалої гейші в романі “Кохання самурая” є головна героїня Комуразаки. У ній поєдналися всі якості “жінки кохання”. Вона досконала як духовно, так і фізично. “У відчинених дверях з’явилася струнка жіноча постать в довгому кімоно з пурпурової лами; широкий пас, також пурпуровий, але повністю загаптований золотим колоссям і пуп’янками польових квітів, огортав її талію, спускався аж до маленьких стіп, які виглядали з-під плаття; овал лиця був прикрашений довгим волоссям, з якого виглядали золоті шпильки. Вона злегка похилила делікатну шию і, дивлячись на всіх з-під густих вій, промовила з веселим сміхом і ще нижчим поклоном...” [5, с.144].

Роман “Кохання самурая” є відображенням японської культури, естетики, філософії XVIII століття. У понятті “культура Японії XVIII століття” автор синтезує звичаї, традиції, правила поведінки, стиль життя та філософію буття. Особливе місце автор відводить зображенню краси жінки, духовної та фізичної досконалості самурая. Нової інтерпретації набуває акт смерті в європейському сприйнятті.

1. Літературний словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Коваліва. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 752 с.
2. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Е. Саїд ; пер. з англ. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
3. Kempf Z. Orientalizm Wacława Sieroszewskiego. Wątki japońskie / Z. Kempf. – Warszawa : PWN, 1982. – 180 s.

4. Kubiak Ho-Chi B. Estetyka i sztuka japońska. Wybrane zagadnienia / Ho-Chi B. Kubiak. – Kraków, 2009. – 337 s.
5. Sieroszewski W. Miłość samuraja / W. Sieroszewski. – Kraków : Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 2009. – 337 s.
6. Głowiński M. Słownik terminów literackich / Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, A. Kopień-Sławińska. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź, 1988. – 656 s.

СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Яслик Володимир,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Тишківська Н.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент.

На сучасному етапі вітчизняні та зарубіжні лінгвісти активно аналізують поняття “чуже мовлення”, способи його передачі та унормованість синтаксичних конструкцій. Проте досі достатньо не вивченими залишилися питання функціонування конструкцій із чужим мовленням у художній прозі, зокрема в новелах В.Стефаніка. Звідси й випливає **актуальність** нашого дослідження.

Речення з чужим мовленням за своїм синтаксичним характером різні, тому виділяють такі їх типи: конструкції з прямою мовою, невласне прямою, непрямою, вільною прямою, здогадною, напівпрямою мовою, а також конструкції з монологом, діалогом, полілогом. Майже всі ці конструкції чужого мовлення широко представлені в новелах В.Стефаніка, тому що однією з характерних рис мови новел є особливості взаємодії авторської мови й мови персонажів.

До найтиповіших засобів передачі чужого мовлення в новелах належить пряма мова – дослівно відтворене мовлення самого автора або іншої особи, якій воно належить [4, с.538]: *“Хлоп, – каже, – все дурний: гниє цілу зиму та й би не навчивси навіть своє порекло на письмі покласти”* (“Підпис”). Характерною її особливістю для новел В.Стефаніка є те, що вона подається у формі діалогу чи монологу, які відзначаються особливою майстерністю.

У праці “Мовлення дійових осіб” академік О.Білецький виділив чотири типи діалогів: діалог з домінантою висловлення одного із співбесідників; діалог-переконання; діалог-диспут; діалог-взаємодоповнення [1, с.179].

Наприклад, у діалозі з домінантою висловлення одного з персонажів передається сильне збудження. Якось подія, спогад, звістка так вражають душу людини, що вона не може мовчати, мусить відкритися, вилити свій біль чи радість. Цей вид діалогу простежуємо в новелі В.Стефаніка “Камінний хрест”, коли Іван Дідух прощається із селом перед виїздом до “Гамерики”. Його слова перебиваються лише кількома репліками Тимофіхи та Михайла, але він їх одразу відкидає і продовжує вповідати свій жаль: *“– Стара, ня, на-ко тобі платину та файно обітриси, аби я тут ніяких плачів не видів. Гостий собі пилнуй, а плакати ще доста чысу, ще так си наплачеш, що очі ти витечуть. Відійшов до газдів і крутив головою”*.

Крім діалогів висловлених, письменник використовує ще й діалоги уявні, для яких участь партнера не завжди передбачена, а запланований партнер є учасником різних варіантів беззвучних діалогів [3, с.349]:

а) діалогу-суперечки із самим собою: – *Але вийтих добра жінка. Вінесла ми хліб на дорогу, аби віт не видів. Най пан Бог твоїм дітем годить, де си поступ 'ють. Най вам Бог усім дає ліпше, як мені... На який татунок я маю на чужі присні сидіти? Іду. Лиш поступив-єм си, а вікна в плач* (“Синя книжечка”);

б) уявного діалогу з відсутнім партнером чи партнерами, думки і реакцію яких можна без особливих зусиль передбачити: *“Перше слово пана буде: “Ти, відай, злодій?” – “Я, пане, ще чужого стебла не порунтав”. – “Чого брешеш, лайдаку, а то ж подумана річ, аби мужик не крав?! Хіба ти не мужик?” – “Я цілком простий мужик, але я чужого не люблю кивати”* (“Май”).

Як бачимо, новеліст багато працював, щоб надати діалогам природності, щоб уникнути книжності й надуманості.

Одним із виразних у стилістичному плані різновидів внутрішньої мови в новелах є невласне пряма мова, яка має різний ступінь наближеності до прямої, на основі чого виділяються два її різновиди – з “літературним” (*“Щоправда, то нашла на чоловіка два хлопські одіння, на свята і на будень, бо мала амбіцію, щоби свого чоловіка зробити газдою [...]. Він молодий, можна з нього зробити ще господаря та повернути до людей”* (“Червоний вексель”)) і “характерологічним” (*“Вона саме закопала свої дві доньці в потайничок у льоху, як у селі зчинили крик, що йдуть уже свіжі козаки. Чого тоті козаки хочуть, чого шукають? Її стодоли пусті, комора без дверей, порожня, хата – гола, а замки від скринь ржавіють попід ноги. Не хотіла на них у хаті ждати. Облупана обдерта тота її хата”* (“Марія”)) стилістичними орієнтирами [2, с.45].

Серед інших способів передачі чужого мовлення в новелах В.Стефаніка трапляються **конструкції з непрямою мовою** (*“Оповідав старій довгу страшину історію, як його тяжко позбиткували, як забрали всі гроші, роззявив рот аж по вуха і показував пальцем порожнє місце, де рано ще були зуби...”* (“Червоний вексель”)); **напівпрямою** (*“Вийшла, і мати розповідає донькам, що їх тато вже сімдесят років має, що ослаб, що вже десять літ як ледве чутно говорить, а тепер гримить, як грім, та з Богом правдається”* (“Межа”)); **вільною прямою мовою** (*“Виходжу надвір, а ліс шумить, словами говорить: вернися, Антоне, до хати, вернися, мой!”* (“Синя книжечка”)).

Таким чином, В.Стефанік – оригінальний майстер психологічної оповіді, побудованої на взаємопереході: авторський голос – оповідач – герой. Тому в його новелах широко представлені майже всі конструкції чужого мовлення, які відзначаються своєю синтаксичною структурою, інтонаційними особливостями, емоційно-експресивними відтінками. Описавши їх, ми можемо сказати, що найпоширенішими є пряма, невласне пряма мова, монолог і діалог, рідше трапляються інші конструкції з чужою мовою. Письменник поєднує різні прийоми художнього відображення дійсності, комбінуючи їх у кожному творі залежно від задуму.

1. Белецкий А. Избранные труды по теории литературы / А. И. Белецкий. – М. : Просвещение, 1964. – 478 с.

2. Вавринюк Т. Невласне пряма мова як засіб суб'єктивації тексту / Т. Вавринюк // Мандрівець. – 2004. – № 2. – С. 45–47.
3. Тишківська Н. Синтаксична організація чужого мовлення в повістях Бориса Харчука / Н. Тишківська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – Вип. 33. – 453 с.
4. Українська мова : Енциклопедія. – [2-ге вид., випр. і доповн.]. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.

КОНЦЕПТ “МІСТО” ТА ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ В.ПІДМОГИЛЬНОГО “МІСТО” І Т.КОНВІЦЬКОГО “МАЛИЙ АПОКАЛІПСИС”)

Вільчинська Христина,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Лазарович О.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Мова як дзеркало культури відображає певну картину світу, у межах якої виділяють мовну й концептуальну картини світу. В останній відображається спосіб бачення реалій через призму власного менталітету. Мовна картина світу є сукупністю мовних засобів, через які реалізується концептуальна картина світу.

В основі бачення світу людиною лежить концепт, який визначають або як ментальну, або як мисленнєву одиницю, “квант структурованого знання”.

Концепт складається з поняття, образу, оцінного компонента. Перший шар реалізується в наборі сем, закріплених у словниках, образне наповнення концепту може передаватися через метафору, символ та стереотип. Оцінка – це невід’ємний елемент вираження концепту, буває позитивною або негативною.

Виділяють такі головні види концептів: фрейм, гештальт і сценарій (скрипт). Фрейм – об’ємний концепт, сукупність стандартних знань про предмет або явище. Гештальт – цілісна мисленнєва структура, у якій поєднуються чуттєві та раціональні, динамічні, статичні аспекти зображуваного явища. Сценарій (скрипт) – концепт, який розуміється як послідовність у часі кількох епізодів.

У нашій статті досліджується концепт “місто” на основі романів В.Підмогильного “Місто” і Т.Конвіцького “Малий апокаліпсис”.

Аналіз лексикографічних праць показує, що до спільних сем поняттєвого шару концепту “місто” в українській та польській мовах можна віднести “населений пункт”, “адміністративний центр”, “центр промислового розвитку”. В українській мові додається сема “культурний і торговельний центр”, у польській – “інтенсивно забудоване місто” та місто як “сукупність міського населення”.

Образне наповнення концепту “місто” у романах українського і польського авторів суттєво відрізняється, що зумовлено темою та ідеєю творів.

В.Підмогильний зображує Київ початку ХХ ст. періоду радянізації через призму світобачення Степана Радченка, студента, що приїхав із села у великий мегаполіс, у якому намагається завоювати визнання. Головний герой бачить мі-

сто в онтологічних, орієнтаційних метафорах та метафорах, що пов'язані з вмістилищами: “суворе, безжальне місто”; “місто чудне, обплутане тисячами правил і розпорядків”; “плодюча земля”.

У романі “Малий апокаліпсис” Т.Конвіцький зображує Варшаву в період такого ж соціалістичного врядування, але ключова відмінність полягає в позиції головного героя, який силою обставин і волі соціуму повинен стати жертвою в ім'я відкуплення за поневолену націю. Роман написаний із значними вкрапленнями гротеску. Герой бачить Варшаву в таких метафорах: “dziwni ludzie”; “stolica narodu, który wyparowuje w nicość”; “Pałac Kultury i Nauki to pomnik ruchy, statua niewolności, kamienny tort przestrogi”; “zabiedzona opozycja”.

Образний шар концепту “місто” реалізується в романах і через загальнолюдські, етнічні символи та символи міського дискурсу.

У романі “Місто” автор будує концептуальну картину Степана Радченка на таких символах: дім, поріг, вікно, скеля; земля, хата, шлях; вулиця, храм, станція, пивниця, юрба, камінь, а в романі “Малий апокаліпсис” Варшава розкривається через символи: dom, okno, local, drzwi, labirynt, flaga, partia, ogonki, pomnik, ulica, tłum, kino, ruina. Отже, спільними є символи дому, вікна і вулиці.

Важливим елементом реалізації концепту “місто” в романах виступає стереотип, який виражає культурні інваріанти поведінки та типу мислення міщан.

Поведінкові стереотипи в романі В.Підмогильного виявляються в таких фрагментах тексту: “Невпинне хляпання дверима, крики господарів, що поспішали на посаду, бурчисті відповіді жінок, вереск виряджуваних до школи дітей”; “В наш час без проекції не потикайся”. У романі “Малий апокаліпсис” поведінкові стереотипи виявляються в реаліях тогочасного суспільства, що знаходилося під тиском соціалістичної влади: “Ulicą Kopernika nieśli transparent «Niech żyje trzydziestolecie PRL»”.

Щодо оцінки, то автор роману “Місто” через світобачення свого героя виражає позитивне ставлення до міста: “Тут, тільки тут лежить його плодюча земля, той ґрунт, що він ралити має”. Негативна оцінка міщан виявляється в таких його міркуваннях: “Ну навіщо вони живуть? Сьогодні, завтра, через місяць – те саме. Божевільні”.

У романі Т.Конвіцького “Малий апокаліпсис” головний герой дає здебільшого негативну оцінку процесам, що відбуваються в місті: “Wyhodowaliście głuchych i ślepych demiurgów. Takich, którzy nie zauważali ani nas czołgających się w błocie, ani codziennej męki społeczeństwa”.

Отже, концепт “місто” в українській та польській мовах виявляє як подібні, так і відмінні ознаки, що пояснюється умовами існування народу, його історією, культурою, елементами колективного та індивідуального світогляду.

1. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст. : монографія / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль : Джура, 2008. – 424 с.
2. Зеленько А. С. Когнітивна лінгвістика / А. С. Зеленько // Загальне мовознавство [Текст] : навч. посіб. / А. С. Зеленько. – К., 2010. – С. 270–278.
3. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 389 с.

4. Красних В. “Свой” среди “чужих”: миф или реальность? / В. Красних. – М. : Гнозис, 2003. – 374 с.
5. Воркачов С. Г. Постулаты лингвоконцептологии : Антология концептов / С. Г. Воркачов ; под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – М. : Гнозис, 2007. – С. 10–11.

ГОТИКА В РОМАНІ ІВАНА ФРАНКА “ПЕТРІЇ І ДОВБУЩУКИ”

Стецька Ірина,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Голод Р.Б.,
доктор філологічних наук, професор.

Готичний роман, або “роман жахів”, або чорний роман, – роман, у якому зображено незвичні ситуації, жахи пекла, страхітливі жорстокості, великі таємниці, що перетворюють людину на іграшку надприродних сил [3, с.595]. Термін “готичний роман” уперше вжив англійський письменник Горацій Уолпол у другому виданні свого твору “Замок Отранто” 1765 р., а узаконив Вальтер Скотт, відзначаючи, що Г.Уолпол створив готичний літературний жанр і стиль [1]. Важливу роль у розгортанні простору в тексті відіграє рух героя усередину готичного топосу, що дає автору можливість розгорнути внутрішню архітектоніку твору.

На українських теренах готичні мотиви вперше з’являються ще в барокових творах, де гостроти набули тема смерті, страхів перед потойбічним світом, де людина опиняється під владою темних диявольських сил [2, с.157]. За І.Денисюком, характерною рисою української літературної готики є яскравий фольклоризм, а точніше – міфологізм, побудова сюжетів на зіткненні людини з представниками народної демонології – відьмами, чортами, перелесниками, русалками [1]. В українській літературі готична проза трансформувалася переважно в жанрі химерного роману.

Широко розповсюджений у фольклорі мотив закопаних скарбів часто олітературнювали. Кара за надмірну людську захланність – неодмінний дидактизм цього типу творів. Скарби Олекси Довбуша – річ – символ – деталь – лейтмотив роману І.Франка “Петрії й Довбущуки”.

Важливою рисою поезики готичного роману є т. зв. “загадковий образ”. Так, зокрема в романі І.Франка “Петрії й Довбущуки” виписано образ таємничого чоловіка, котрий експлікується одному з головних героїв твору – Андрієві Петрію – і завжди є віщуном нещастя: “...кілько разів у житті показувався йому той таємний чоловік, що стояв на кривавім тлі вечірнього неба на вершині Чорної гори, стільки разів якесь нещастя навідувало Петрієву хату” [4, с.268].

Характерною рисою, що означає твір “Петрії й Довбущуки” як готичний, є передусім наявність містичного бачення світу: таємничість пейзажів (“...але щось тужного й сумного чути в шелесті тих буків, у журкоті зимної скальної криниці нижче: якийсь дух таємний, незаний, а сильний віє в тій самотній та так чудовій околиці...” [4, с.251]), деякий містицизм у сюжетитці (“...як медведі надбігли [...] той сам чоловік летів із гори, але зараз сховався в гушавині. Уже

медведі всіх покусали, вже бігли до мене, аж нараз він явився переді мною, підніс руки догори [...] медведі зачали йому леститися коло ніг, як пси” [4, с.261]).

Сприяє розгортанню готичного ефекту й кольористика. Так, у творі переважають похмурі кольори – чорний (Чорна гора, чорний темний отвір у землі), сірий, червоний (“...сонце червоним світлом облило гору...”, “...на криваво озаренім небі...” [4, с.259]).

Стрижневою жанровизначальною рисою готичного роману є жах як екзистенційна домінанта-філософема. Її підсилює часте вживання епітетів “дикий”, “страшний”, що увиразнює атмосферу жаху та містицизму. Так, страшний, дикий вигляд Олекси Довбушука при його зустрічі з Кирилом Петрієм, “...страшні, пронизливі до кості, стогнання...” [4, с.265], “...лице його було страшно худе...” [4, с.266], “...очі були страшно витріщені та поражали скляним, мертвецьким блиском” [4, с.266].

Зазвичай у готичних романах поява духів викликає жах. В арсеналі готичної поезики даного твору їх майже немає. Таємниці, які тримають у напрузі і героїв твору, і читача, згодом пояснюються раціоналістично. Прочитавши в таємничому рукописі про зустріч з якоюсь невідомою силою, ченці вжахнулися, коли вона з’явилася опівночі у вигляді дідуся, бо сприйняли його за привида [1]. Але це був 119-річний Довбуш, який прибув із підземель монастиря сповідатися. На грані містики – трикратне врятування Андрія Петрія від смерті.

Варто наголосити на сюрреалістично-оніричних мотивах твору. Приміром, Довбушеві неодноразово сниться один і той самий сон, який символічно пророкує його майбутню смерть; сон, як передчуття чогось лихого, сниться й Олесі – коханій Андрія.

Важливим композиційним елементом готичного твору є подорожі та блукання, що у творі Франка трансформуються в архетип дороги. Небезпеки, що загрожують життю героїв, підстерігають їх саме на дорозі. На дорозі Олекса та Демко Довбушуки намагалися вбити Кирила та Андрія Петріїв; на дорозі Петрії врятували загадкового чоловіка, який згодом виявився сином Довбуша; з дорогою пов’язане життя славного ватажка опришків Олекси Довбуша.

Стиль роману характеризується використанням елементів натуралізму та експресіонізму, що проявляються в описах зовнішності героїв, у картинах людських страждань та катувань, депресивних станів тощо. Варто зауважити, що всі ці риси є одночасно і романтичними, а М.Зеров дефініціює цей твір як “бульварний романтизм”. Сам І.Франко в післямові наводить низку імен західноєвропейських письменників, зокрема Гофмана, Шекспіра, Шиллера, вплив яких у романі проявляється, і каже, що “Петрії і Довбушуки” – це свідчення “молодечого романтизму” в його творчості.

Отже, як бачимо, риси європейської готики частково прижилися й на українському ґрунті, про що свідчить роман І.Франка “Петрії і Довбушуки”, у якому помітні окремі ознаки готичної прози, а саме: таємничий сюжет, загадкові персонажі, містичне бачення світу, опис хати та монастиря як альтернатива середньовічному замку в європейській готиці.

1. Денисюк І. Літературна готика і Франкова проза [Електронний ресурс] / І. Денисюк. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/ukr_literaturoznavstvo/68/68_2006_denysiuk.pdf.
2. Лімборський І. Західноєвропейський готичний роман і українська література / І. Лімборський // Всесвіт. – 1998. – № 5–6. – С. 157–162.
3. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 751 с.
4. Франко І. Я. Петрії і Довбушуки : повість / І. Я. Франко // Повісті / Франко І. Я. – Львів : Каменяр, 1990. – С. 249–367.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА МОДЕЛЬ “ТЕМНИЙ – СВІТЛИЙ” У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Карп'юк Ольга,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор.

Лексика на означення кольору вже кілька десятиліть привертає увагу дослідників завдяки своєму семантичному багатству, активності використання та різноманітності джерел походження [2, с.67].

Питання про визначення поняття “колір”, “кольороназва”, про лексико-семантичні групи назв кольорів в індивідуально-авторській практиці неодноразово було предметом дослідження багатьох лінгвістів, зокрема: І.Бабій, А.Вежбицької, В.Горобця, Л.Грибової, Г.Губаревої, О.Дзівак, В.Єфименка, А.Кириченка, І.Ковальської, О.Кузьміної, М.Чикало, І.Шулінової, Г.Яворської та ін. Та попри всю різноманітність підходів до дослідження назв кольорів у сучасній лінгвістичній науці проблема “віддзеркалення” кольору в мові й досі є **актуальною**.

Кольороназви – один із найдавніших пластів лексики, чітко окреслена в мові група лексем, насамперед прикметників, які означають кольори [3, с.115].

У сучасній українській мові кольороназви утворюють якісно й кількісно розвинену лексико-семантичну мікросистему, яку складають назви основних кольорів та їх відтінків, що вказують на міру вияву колірної якості, інтенсивність колірного тону, змішування кольорів, на колірну ознаку, якої набув предмет унаслідок якоїсь дії чи процесу, і на ряд інших ознак [1, с.140]. Кольоронайменування можуть вживатися як у прямому, так і в переносному значенні, набуваючи неочікуваних контекстуальних відтінків значення.

Особливо вагомими кольороназви є в художньому тексті, в ідіостилі письменника. Тому в дослідженні спробуємо проаналізувати лексику на позначення кольору в мові творів Василя Стефаника, ідіостиль якого в цьому аспекті досліджувався мало. Необхідність розгляду саме цієї лексики пояснюється двома основними чинниками:

- 1) недослідженістю опозиції “темний – світлий” в українській лінгвостилістиці;
- 2) недостатнім вивченням функціонального навантаження лексем, що передають поняття “темний” і “світлий”, в ідіостилі В.Стефаника.

Мета дослідження – розкрити особливості використаних лексем-кольоро-назв (елементів лексико-семантичної моделі “темний – світлий”) у новелах Василя Стефаника.

Досягнення мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- 1) розкрити семантичні особливості названих кольоронайменувань;
- 2) виявити частотність згаданих кольороназв в ідіостилі Василя Стефаника.

У збірці новеліста “Моє слово” [7], за нашими підрахунками, домінантними є саме **чорний** та **білий** (відповідно 85 і 92 слововживання), ті кольори, що є основними в об’єктивуванні понять “темний” і “світлий”. Переважання цих кольоропозначень у творах В.Стефаника пояснюємо характером світобачення письменника. У новелах Василь Стефаник використовує й інші кольори. Порівняймо: **червоний** – 46, **синій** – 42, **сивий** – 38, **сірий** – 3, **зелений** – 19, **жовтий** – 8.

Особливість слововживання лексеми **білий** у головному, первинному значенні (“той, який має колір крейди, молока, снігу” [5, с.181]) можна простежити в таких контекстах: “білі хати”, “білі хмарки”, “білі руки”, “біле тіло”, “дівчина у біленькій сорочці”, “біла постіль”, “твар мала білу, як крейда”.

У Стефаника барва **білий** часто співвідноситься зі значенням чистоти: “біленька сорочка”, “чиста, сполокана, як білий камінь, тота шия”, “понакладає такі хліби, як точила, та такі білі, як з фунтової муки”, “біло-мережані рукави”.

Лексемі **білий** притаманне і негативне контекстуальне значення болю, страждання і смерті: “на великій білій плиті лежав Миколай”, “біла студена плита” (“Стратився”); “білий тоненький хрестик” (“Похорон”).

У новелах В.Стефаника **чорний** (“той, який має колір сажі, вугілля” [6, с.181]) передусім асоціюється з нейтральною семантикою або синонімізується з лексемами “темний”, “спрацьований”, “мертвий”: “чорні, як ворони” (“Кленові листки”); “чорними долонями стручували піт з чола і великими чорними руками ловилися землі” (“Дорога”); “вивалив чорний язик”, “чорні ворони поле вкрили” (“Похорон”).

Названий кольоратив пов’язаний також із традиційно-символічною семантикою: втіленням темноти, ночі, порожнечі, смерті, біди, виражає негативні емоції: “у руках держить чорний хрест” (“Похорон”); “чорна кров” (“Стратився”); “завзяті, чорні очі віщували йому згубу” (“Злодій”); “чорна мрака” (“Басараби”).

У текстах Василя Стефаника **чорний** і **білий** як стрижневі елементи лексико-семантичної моделі “темний – світлий” можуть виконувати різні функції: **аксіологічну** (виражати позитивне чи негативне ставлення мовця / героя до дійсності), **когнітивну** (бути виразниками важливих для розуміння ідіолекту митця концептів), **образно-символічну** (сприяти формуванню й дешифруванню образів, набуттю ними символічного значення), **стилістичну** (описову, пейзажно-зображальну).

Матеріал дослідження показує, що ідіостиллю В.Стефаника властива амбівалентність семантики кольороназв, тобто жоден з основних кольорів не має чіткого закріплення за вираженням позитивних чи негативних емоцій, асоціативних ланцюгів. Кольори часто набувають нових конотацій, а іноді – нових значень.

Таким чином, аналізована ЛСГ прикметників зі значенням “темний” і “світлий” складається з двох мікросистем, до яких належать прикметники **білий**,

золотий (ядро підгрупи “світлий”), сивий, жовтий (центр) і периферія – сірий, срібний, срібно-білий, ясно-жовтий, жовто-брудний. Мікросистема з домінантою “темний” охоплює такі прикметники: чорний (ядро), кервавий, дзелений, брудно-зелений, жовто-брудний (периферія). Ядерні та центральні лексеми здебільшого виражають основні значення домінант “темний” і “світлий”, а периферійні елементи репрезентують їхні переносні значення.

1. Бабій І. О. Лексика на позначення кольору як джерело збагачення активного словника особистості / Ірина Бабій // Наукові записки. Серія : Мовознавство. – Тернопіль, 2002. – Вип. 1. – С. 139–143.
2. Ковальська І. В. Особливості відтворення семантики колірних лексем у перекладі (на матеріалі української та англійської мов) / І. В. Ковальська // Мовознавство. – 1999. – № 4–5. – С. 67–70.
3. Кудря О. Похідні ад’єктивні одиниці зі вторинним колоративним значенням в українській та англійській мовах: семантичні групи та механізми їх словотворення / О. Кудря // Лінгвістичні студії. – 2009. – Вип. 18. – С. 114–118.
4. Півторак Г. П. Сім барв веселки / Г. П. Півторак // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 77.
5. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. 1. – 799 с.
6. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 11. – 699 с.

НАРОДНІ МОВИ В ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ ТА ЛІТУРГІЇ

Стрільчик Богдан,
II курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Грещук В.В.,
доктор філологічних наук, професор.

У період становлення християнства як світової релігії постає актуальною проблема перекладу Біблії. Як вважає біблієзнавець С. Головащенко, один із перших перекладів, здійснений у 132 р. н. е. за старання Птолемея II Філадельфійського, отримав назву “Септуагінта” (перекладали з єврейської Тори грецьким койне). У період пізньої античності у IV ст. Новий Заповіт готською перекладає Ульфїла, у V ст. святий Месроп перекладає Біблію вірменською. Приблизно в той же період виникають переклади сирійською, коптською, ефіопською, грузинською [2, с.56]. Можна припустити, що наприкінці IV – на початку V ст. починається історія перекладів Біблії народними мовами.

Приблизно у 990 році з’явився повний переклад чотирьох Євангелій староанглійською на західно-саксонському діалекті; їх іще називають Усекськими Євангеліями. Старофранцузькою Біблія була повністю перекладена наприкінці XIII ст. Найвідоміший переклад Біблії середньоанглійською відомий як Біблія Уїкліфа.

У період Реформації склалися об’єктивні соціальні та релігійні фактори для культивування перекладів Біблії народними мовами. У 1522 р. надрукували переклад з грецької на німецьку Мартіна Лютера. Перша повна Біблія нідерландською була надрукована у 1526 році Яковом ван Лізвельтом. У цей час виходить польська Брестська Біблія та Біблія короля Якова в Англії, переклад Нового Заповіту

Вільямом Тінделом. Перший повний текст французької Біблії був зроблений Жаком Лефевром з Етапля та надрукований у 1530 році в Антверпені. У 1535 році Майлс Ковердейл опублікував перше повне видання англійської Біблії. У 1584 році Старий та Новий Заповіт були перекладені словенською протестантським письменником і теологом Юрієм Далматіним. Самюель Богуслав Чилінський переклав та опублікував перший переклад Біблії литовською [2, с.117–131].

На території слов'янського світу перші перекладацькі здобуття пов'язані з роботою Кирила та Мефодія у 836 році над перекладом Біблії церковнослов'янською мовою [5, с.29].

Переклади Біблії українською мовою. Дослідник перекладів Біблії українською В.Німчук зазначає, що 15 серпня 1556 року у Дворецькому монастирі князів Заславських при церкві Святої Трійці було розпочато роботу над перекладом Євангелія, відомого сьогодні як Пересопницьке.

Перший повний літературний переклад Святого Письма було здійснено в середині ХІХ ст. Пилипом Морачевським – інспектором Ніжинської гімназії вищих наук князя В.Безбородька. Проте через низку заборон щодо видання книг українською мовою переклад було надруковано через 46 років – у 1906 р. [5, с.34].

“У 1906 році в Каменці-Подольському на перший день Великодня, коли читається Євангеліє на різних мовах, єпископ читав у соборі Євангеліє мовою українською. Як писали тоді у газетах: «Люди здивувалися і зраділи, почувши в церкві рідні мову»” [3, с.33].

У 1887 році Куліш видає поза межами України Новий Заповіт, а в 1903 році, після смерті Куліша, працю над повним перекладом Біблії довершили І.Нечуй-Левицький та І.Пуллой.

На думку М.Жукалюка, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. склалися об'єктивні передумови для якомога точнішого перекладу Біблії українською мовою [3, с.74].

Перший незначний переклад І.Огієнком чотирьох Євангелій побачив світ 1937 року у Львові, а в 1939 році був додрукований у Варшаві. Переклад усієї Біблії було завершено 11 липня 1940 року. Біблія в перекладі Івана Огієнка є найбільш розповсюдженою серед усіх існуючих нині перекладів українською мовою.

Третій повний переклад Біблії українською здійснив Іван Хоменко в 1963 році у видавництві “Василіяни” Отців Василіян у Римі.

8 вересня 2004 року в Українському національному інформаційному агентстві відбулося представлення перекладу Біблії українською мовою патріарха Філарета. Видання є першим повним виданням Біблії, яке включає як канонічні, так і неканонічні тексти.

У 1975 році Рафаїл Турконяк розпочав роботу над перекладом Острозької Біблії. Переклад побачив світ у 2006 році, за що Рафаїл Турконяк у 2007 році був удостоєний присудження національної премії імені Тараса Шевченка.

У червні 1995 року було повністю завершено дослівний переклад Нового Заповіту, а в липні 1997 року – Старого Заповіту. Але повний відредагований, вивірений переклад був опублікований лише 21 червня 2011 року. Таким чином, робота тривала більше 20 років [3, с.89].

Переклад Біблії Куліша не мав великого впливу на формування літературної мови через різні правописні норми, галицизми та архаїзми: "...цей текст на момент його виходу у світ був уже застарілим" [6, с.11].

Отже, можна зробити висновок, що переклади Біблії та Літургії народними мовами мають не тільки релігійну, соціоінтегруючу та культуроформуючу функції, а й лінгвістичну вартість, і таким чином є одними з найважливіших явищ у культурно-духовній сфері нації.

1. Баран Г. Переклади Святого Письма рідною мовою – невід’ємний елемент світової культури / Г. Баран // Укр. мова і л-ра в сер. шк., гімназіях, ліцеях та колегіях.
 2. Головащенко С. Біблієзнавство. Вступний курс / С. Головащенко. – К. : Либідь, 2001. – 496 с.
 3. Жукалюк М. Коротка історія перекладів Біблії українською мовою / М. Жукалюк, Д. Степовик. – К. : УБТ, 2003. – 176 с.
- Комаров М. П. Морачевський та його переклад Св. Євангелія на українську мову / М. П. Комаров. – Одеса : Друкарня "Южна-Русскаго общества печатного дѣла", 1913.
4. Німчук В. В. Українська мова – священна мова / В. В. Німчук // Людина і світ. – 1992. – № 11; 1993. – № 6–7.
 5. Тимошик М. Книга серед книг (історія перекладів Святого Письма українською мовою) / М. Тимошик // Берегиня. – 2000. – № 4. – С. 16–18.

МОВНИЙ ОБРАЗ ЛЕКСЕМИ *РУКА/REKA* В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Ідзьо Мар’яна,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Беляєва І.Г.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Мова – динамічна система, яка завжди змінюється та розвивається. У мові відбиваються картина світу, пізнання людей, набутий протягом віків досвід.

Один із фундаментальних принципів організації структури мови – антропоцентризм, адже людина пізнає світ, порівнюючи незнайомі предмети з тими, що оточують її в повсякденному житті, зокрема із частинами свого тіла. Тому соматична лексика постійно знаходиться в полі зору лінгвістів.

Певний інтерес викликають також стійкі словосполучення із соматичними компонентами, зокрема, з лексемою *рука/reka* в українській та польській мовах. Унаслідок метонімізації та метафоризації, широкого використання її в мовленні людей витворився цілий ряд стійких сполучень та різноманітних паремій із цією лексемою.

Рука – це важлива частина тіла людини, функції якої з поступовим розвитком суспільства та еволюцією людини постійно ускладнювалися. Це, безумовно, знаходило відображення в мові, особливо у фразеології, зокрема в різноманітних фраземах, прислів’ях та приказках.

Фразеологізми з компонентами *рука/reka* (далі ФО) можуть позначати важку фізичну працю або ж будь-яку діяльність: *рук не чути, не покладати рук,*

не жаліти рук. У польській мові – *nie czuć rąk, urabiać ręce po łokcie, robota pali się w rękach, mieć pełne ręce roboty* тощо.

Стан роздумів, розпачу, зневіри, безпорадності, який ілюструвався рухами рук, знайшов відбиток у ФО: *ухопитися руками за голову – złapać się za głowę, ламати руки – załamywać ręce, махнути рукою – machnąć ręką, опускати руки – opuszczać ręce*. В українській мові існує ФО *битися об поли руками*, яка виникла внаслідок того, що люди часто переживали скрутне становище через нестачу грошей і в таких випадках ловилися за кишені (чи іншими словами “поли”) в надії знайти гроші для порятунку.

В обох мовах лексема *рука/ręka* вживається у фраземі, що означає підпис людини: *прикласти руки – przykładać do czegoś rękę*. У давні часи мало хто умів писати, тому замість підпису прикладали до паперу руку або палець, злегка пофарбувавши їх. Згодом утворився сталий вираз і відбулося нашарування додаткових лексичних значень. Тепер цей фразеологізм означає “взяти в чомусь участь” [5, с.68].

Рука/ręka в складі фраземи може означати певну відстань до чогось: *під рукою – pod ręką* (“близько”). Вважають, що в польську мову ця ФО ввійшла з німецької (*unter der Hand*), а в українську – з польської або ж безпосередньо з німецької мови [7, с.4–5].

Цікавою ФО в обох мовах є *брати ноги в руки – wziąć nogi w ręce*, яка утворилася способом метонімізації. І.Франко вислів *бігай та й ноги на плечі бері* пояснив так: *біжи і шануй ноги, немовби ніс їх на плечах, щоб міг швидше дійти до цілі*. Однак взяти в руки можна було не ноги, а взуття на ногах, і при цьому швидше йти чи бігти [4, с.173].

Рука/ręka у фраземі може означати знаряддя боротьби. У польській мові сформулювалася ФО *zażywać kogoś z tańki*, що означає “перемогти внаслідок швидкого наступу”. Вираз *tańka* походить з італійської мови і означає “ліва рука”. В українській мові немає відповідника, зате є фразеологізм *взяти меч (зброю) в руки* – “готуватися до боротьби” [5, с.89].

Цікавим є відображення в обох мовах потягу людини до злочинства та хабарництва. У польській мові зародились такі ФО: *iść z krzywą ręką, przymawiać do ręki* (“давати хабара”), *mieć smole w rękę* (“бути злодієм”). В українській мові: *липнути до рук, руки сверблять, дати на лапу*.

У польській та українській мовах уживається велика кількість словосполучень з компонентом *рука/ręka* з непрямим метафоричним значенням на позначення фізичних та психологічних властивостей людини.

Так, *ręce* у польській мові найчастіше вживаються з такими епітетами: *twarde, błędzące, szukające, bezsilnie, zdrętwiałe, obce, urobione, lodowate, delikatne, robocze, ciepłe, obronne, niewidzialne, wątpliwe, późniejsze, anonimowe, szczęśliwe, pewne siebie, bezwładne, niecierpliwe, tajemnicze, zranione, zbrodnicze, prześliczne, olbrzymie, poczciwe, zdradne, mściwe, potężne, maślane*.

В українській мові з лексемою *руки* найчастіше вживаються такі епітети: *атласні, богатирські, зманіжені, виморені, дебели, дужі, енергійні, жиливі, зморщені, знесилені, кремезні, необтесані, чавунні, шовкові, безжалісні, відчайдушні, вірні, владні, грізні, святобливі, легкокрилі, підступні, скорбні, сміливі, тверезі, хижі, злобні, воскові, дерев'яні*.

Можна зробити висновок, що в польській мові *ręka* в непрямих значеннях більшою мірою виражає риси характеру чи психічний стан людини, тобто відбувається перенесення психологічної характеристики з людини на її руки. В українській мові натомість робиться акцент на фізичних властивостях рук, їх силі, енергійності, працьовитості, могутності.

Часто лексема *рука/ręka* вживається з різними дієслівними формами, що надає метафорам динамічного характеру. Руку тут наділяють нехарактерними для неї функціями: *Twoje ręce chwycą wówczas tylko pustkę* (Józef Czapski). *Ręce ludzkie są kruche, żyją krótko, ale zostawiają po sobie ślady, które trwają całe lata, a nawet wieki* (Zofia Kucówna). *Wyciągnięte ręce świecą w ciemności jak stare miasto* (Zbigniew Herbert). В українській мові: *Якісь, видно, святобливі руки урочисто зносили його [сонце] на висоту...* (У.Самчук). *Усюди видно тонку смаковиту руку, яка з утіхою слідить за обстановкою* (М.Івченко).

В українській та польській мовах існує і багато інших ФО з лексемою *рука/ręka*, але їх аналіз потребує глибшого і детальнішого вивчення.

1. Пустовіт Л. Засоби вираження метафори / Л. Пустовіт // Культура слова. – К. : Наукова думка, 1976. – Вип. 11. – С. 34–43.
2. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. – Львів : Вища школа, 1989. – 328 с.
3. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
4. Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / В. Ужченко, Д. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
5. Krawczyk-Turpa A. Frazeologia somatyczna w gwarach polskich. Związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała / A. Krawczyk-Turpa. – Wrocław, 1987. – 273 s.
6. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego / S. Skorupka. – Warszawa, 1974.

СИМВОЛІКА ЯК СТИЛЬОВА ДОМІНАНТА ЛІРИКИ ДАРІЇ МЕЛЬНИКОВИЧ-РИХТИЦЬКОЇ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “МАГІЯ ВОГНЮ”)

Машталер Олеся,
І курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Хороб М.Б.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Дослідник О.Потєбня у праці “Про деякі символи в слов’янській народній поезії” розглядав символ не лише як стилістичну категорію, а і як продукт культурно-історичного розвитку людства, пов’язаний із мовою, світоглядом, пізнанням світу. На думку вченого, це структура хоч стійка, традиційна, але не самозамкнута, а відкрита для нових значень, застосувань.

В естетичному трактаті “Із секретів поетичної творчості” Іван Якович Франко приходить до висновку, що поезія є продуктом душевних функцій, а здатність до символізування є однією з головних характерних прикмет поетичної фантазії.

У ХХ столітті природу символу досліджували Г.Гадамер, Г.Гайдеггер, Е.Кассіерер, К.Леві-Стросс, О.Лосєв, З.Фрейд, К.Юнг та ін.

Серед праць українських дослідників символів можемо, зокрема, назвати “Словник давньоруської міфології” С.Плачинди, книгу “Українські символи” за редакцією М.Дмитренка, монографію В.Кононенка “Символи української мови”, словники символів Коцура, Жайворонка.

Так, не випадково символічні вірші поетеси уклалися в симетричні розділи з полісмісловими заголовками: “Дерева вмирають стоячи”, “Зростання спраги”, “Двері ілюзій”, “Хрест навхрест”.

Розділ *“Дерева вмирають стоячи”* розкриває перед нами животрепетні присвяти немеркнучим постатям в українській духовності. Це Марія Заньковецька, митрополит Йосип Сліпий. Втіленням української душі, речниками й оборонцями виступають образи А.Пашко і В.Чорновола.

Розділ *“Зростання спраги”* – це філософське осмислення навколишнього світу. Домінують метафоричні образи: світла душі, звуку тиші, зоряного шляху. Центральним твором є елегійно-філософська поема “Ватра”, багата на евфоніку поетична мова поезії “Тужливо дзвіниця дзвонить”, де утверджується висока християнська ідея добра.

У розділі *“Двері ілюзій”* читач потрапляє в мікрокосмос жіночої душі. Це світ любовних зустрічей, туги, сердечних поривів.

Розділ *“Хрест навхрест”* побудований у формі мандрівних нотаток. Лірична героїня часто з болем аналізує буття українців, невеселі реалії дійсності.

Варто зазначити, що особливості архітектоніки поезії у збірці є композиційно завершені філософські мініатюри в розділі *“Недоказане слово”*.

Стильовою домінантою лірики Д.Рихтицької є використання символів. Письменниця вживає як усталені, так й індивідуально-авторські. Так, троянда в її рядках виступає символом краси і щирості, якою вона кристалізує свою печаль (“Багряною трояндою палає самота моя” [4, с.56]). Словосполучення “сад диких рож” містить особливе навантаження і символізує щось неосяжне. Лірична героїня має естетичний смак, тому троянда їй здається високим втіленням прекрасного серед буденності життя (“У сад пахучих диких рож я з вітром полетіла” [4, с.39]).

Троянда – надзвичайно багатогранний символ у художній інтерпретації авторки. Ніжна, спокуслива, але неприступна і горда, вона часто наділена кришталевою печаллю, тремтливою тугою у передчутті щастя (“Я твою полум’яну душу обтулю трояндою печаллю...” [4, с.57]). Образність поезії часто ускладнюється семантикою символів і спирається на метафоричні зв’язки. У поезії “Танго” перед нами – іспанка. Норовлива, з багатогранністю характеру і почуттів, з мистецькою душею і танцювальною жіночністю, вона виконує танго, а троянда є незамінним символом цього танцю. Квітка палахкотить у дівочому волоссі й відтворює багатий і напружений стан танцюючих на паркеті (“А червона троянда палає у волоссю дівчини відблиском свіч” [4, с.114]).

Різні емоції навантаження на символ троянди зустрічаємо в поезії “Келих отрути”. Тут колюча троянда символізує непокірність, нескоримість, гордість, дикість, джерело страждань (“Наллю – і нап’юся трояндного напою гіркоти полину і сіллю просолений біль зап’ю, який вона пила не раз” [4, с.206]).

У художньому світі Дарії Рихтицької яскраво пломеніє словесний образ зорі, що асоціюється з долею людською. У поезії “Я не вигадала тебе” зоря з’являється в іншому значенні – як образ високої любові ліричної героїні – далекої і недосяжної. Без зорі не мислиться і щаслива доля рідної землі, тому в поезії “Терни жалю” переплітаються тривожні образи з вірою у квітучу долю України. Та нових відтінків набуває символ “сузір’я зір”, оскільки над ним вивищується несподіваний, сильніший земний образ свічки любові, що “горить і не згасне ніколи – навіть в сузір’ю зір” [4, с.96]. Символічний образ зорі в поезіях Дарії Рихтицької стає центром усієї ідейно-образної системи. Письменниця подає складне переплетення традиційного та індивідуально-авторського бачення образу зорі. Переважаючі акценти – це втілення світла, простору, вічності, духовності.

Використовуючи у своїй поезії символіку **вогню**, Дарія Рихтицька розкриває перед нами життєствердну позицію людини, яка має осмислювати, аналізувати своє життя і діяти, творити задля щасливої долі рідної землі. Так, у поезії “Смерека колюча” є такі поетичні рядки: “Нас лише гріє вогонь – від самоспалення безділля – надія, що знову Україна воскресне в Україні” [4, с.107].

У поезії “Терни жалю” вогонь мислиться як образ молодого українського покоління. І доки цей вогонь горить – народ існує, і старше покоління передає мудрість юним. У філософському плині часу “калиновий вогонь” – нетлінний, як і вічна краса людських стосунків (“Молодим важче, закохуюсь у їх калиновий вогонь” [4, с.48]). Як бачимо, діапазон тем і проблем, яких торкається письменниця, досить широкий, але всіх їх об’єднує символіка як одна з визначальних домінант у ліриці поетеси, як один із чинників її творчої індивідуальності.

1. Копалинський В. Словарь символів / В. Копалинський ; пер с пол. В. Н. Зорина. – Калининград : ФГУИПП “Янтарный сказ”, 2002. – 267 с.
2. Погребенник В. Влада жіночої вишуканості / Володимир Погребенник // Д. Мельникович-Рихтицька. Магія вогню. – Детройт, 2000. – С. 1–22.
3. Потєбня А. Этика и поэтика слова / Александр Потєбня. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с.
4. Рихтицька Д. Магія вогню : поезії / Дарія Рихтицька. – Детройт, 2000. – 270 с.
5. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко // Зібрання творів : у 5 т. / Франко І. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 45–119.

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВЧАННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Грицак Надія,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор.

Актуальним напрямом сучасних лінгвістичних досліджень є вивчення різних аспектів мовного спілкування, зокрема невербального (Т.Бруно, І.Йоко, А.Калита, Д.Керзон, Н.Одарчук, І.Серякова, Л.Солощук).

Одним із феноменів невербальної комунікації виступає мовчання (“силенціальний ефект” – термін А.Белової), що є предметом вивчення не тільки лінгвістики, а й літературознавства, філософії, соціології, етики, біології, фізіології та ін.

Лінгвісти (Н.Арутюнова, Ф.Бацевич, В.Богданов, С.Крестинський, Є.Сеничкіна), аналізуючи мовчання, називають його “нульовим мовленнєвим актом” і виокремлюють вербальні та невербальні (графічні) засоби позначення силенціального ефекту [3, с.106].

Мовчання і засоби його вираження найяскравіше представлені в художньому тексті, тому **метою дослідження** є характеристика вербальних і невербальних маркерів мовчання та з’ясування їх функцій у художньому дискурсі. Матеріал роботи – текст роману Я.Бакалець та Я.Яріша “Із сьомого дна”, який є переможцем “Коронації слова” 2010 року в номінації “Роман” і не слугував раніше базою вивчення мовчання як непрямого мовленнєвого акту, хоча репрезентує його дуже яскраво. За нашими підрахунками, у цьому тексті більше ста тридцяти разів використано вербальні засоби вираження мовчання, що свідчить про їх вагомість у побудові твору, неможливість його існування без використання силенціального ефекту, “тиші”, недомовок, пауз, а також про необхідність подальшого вивчення мовчання як непрямого мовленнєвого акту.

Мовчання – це дія за знач. “*мовчати*” (нічого не говорити); відсутність яких-небудь звуків; повна тиша [6, с.682].

Як зазначає Є.Радіонова, “мовчання в процесах людського спілкування виступає усвідомленим комунікативним актом, що має нульовий план вираження, але несе в собі значення” [цит. за: 5, с.204]. Дехто з лінгвістів наголошує на мовчанні як дуалістичному явищі, яке вбирає в себе і план вираження – паузу, і план змісту – мовчання [1, с.105]. Ми підтримуємо висловлені міркування дослідників, однак підкреслимо: найголовніше, на нашу думку, у художньому тексті – це те, що мовчання виступає важливим засобом вираження імпліцитних значень.

У досліджуваному тексті можна виокремити такі вербальні маркери позначення мовчання:

1) лексеми, словосполучення зі значенням мовчання (*мовчати, затихнути, відповіді не було, не промовити нічого, не удостоїти відповіді* та ін.):

– *І що, знов того ірода шляхтича приймете, щоби, як раніше, вам на шиї виліз? Старий не відповів нічого. Його самого боліла душа* [4, с.47];

2) фразеологізми з відповідною семантикою (*витримати паузу, запала мовчанка, не сказати й слова*):

*Це було нахабно – заговорити до хана без його на те волі. Та Виговський на етикет не зважав, а хан уже звик до цього. – Говори. Виговський **витримав паузу**, тоді сказав: – У козаків із татарами були завжди свої порахунки* [5, с.210];

3) алоніми (контекстуальні синоніми): *затихнути, зітхнути* (у значенні “замовкнути”):

Юрко так і не відірвався від роботи.

– *У мене були хороші вчителі. Я **зітхнув*** [5, с.84].

Вербальні одиниці позначення мовчання можуть бути дистантними та контактними, займати різні позиції в реченні [2, с.15–16].

Досліджуваний мовленнєвий акт можна розглядати і як один із різновидів комунікативного шуму, що унеможлиблює процес спілкування персонажів (через обурення, незадоволення, несподіванку):

– *Не пийте, братіє, адже піст Петрівський... Я намагався йому щось протиставити, щось нашептати козакам, але язик раптом одеревів* [4, с.49].

Виділимо два основні **невербальні** засоби вираження мовчання:

1) три крапки:

– *Гайда, панове, витиймо по чарці за нашу долю козацьку, а то завтра можемо вже до бою стати.*

– *І загинути...* [4, с.49].

У контексті чітко простежується “мінорне” забарвлення сказаного, а як наслідок – і мовчанки, невисловленого (через усвідомлення втрати власного життя);

2) редуплікація знаків оклику, питання та крапок:

– *<...> Згадай, скільки товаришів полягло кістьми, скількох пани замучили. І заради чого, скажи? Щоби купка старшин-шляхтичів панувала, а простий народ і далі спини гнув? То ви, значить, брехали людям?!!* [4, с.107].

Матеріал дослідження показує, що мовчання, виражене вербальними та невербальними маркерами, виконує в художньому дискурсі такі основні функції:

- текстотвірну (впливає на формування цілісності й зв'язності тексту);

- образотвірну (додає специфічних особливостей тому чи іншому образу);

- конфліктотвірну (зумовлює подальший розвиток комунікативних ситуацій, сприяє реалізації комунікативних стратегій і тактик).

Таким чином, номінації-вербалізатори на позначення мовчання та відповідні графічні знаки, наявні в художньому тексті, вказують на емоційно-психологічний стан мовця, виявляють згоду чи суперечливе ставлення до чогось учасників комунікації, їх компетентність чи некомпетентність, свідчать про небажання продовжувати розмову тощо.

Характеристика вербальних та невербальних засобів вираження мовчання, з'ясування їх функцій у художньому дискурсі засвідчують, що мовчання як лінгвістичне явище є необхідною умовою комунікативного акту; у художньому тексті в різних виявах воно завжди присутнє, виражаючи імпліцитні значення.

1. Анохіна Т. О. Маркери комунікативного мовчання в англomовному художньому дискурсі / Т. О. Анохіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – Вип. 28. – С. 105–107.
2. Анохіна Т. О. Невербальні та вербальні засоби екстеріоризації силенціального ефекту в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. О. Анохіна ; Запорізький державний університет. – Запоріжжя, 2006. – 18 с.
3. Арутюнова Н. Д. Молчание: контексты употребления / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка: Язык речевых действий. – М. : Наука, 1994. – С. 106–117.
4. Бакалець Я. Із сьомого дна [Текст] / Я. Бакалець, Я. Яріш. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2011. – 400 с. : іл.
5. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дот. і доповн.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.

ЕСТЕТИКА БАРОКО У ТВОРАХ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ “1313” ТА “СОН ТІНІ”

Орнат Наталія,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Хороб С.І.,
доктор філологічних наук, професор.

У бурхливих епохальних подіях після Першої світової війни превалювали звертання до ірраціональних субстанцій буття, до містичного елементу в культурі, до емоційно-вольового чинника людського життя. Тому прихід Наталени Королевої в українську літературу з її твердими засадами оксиденталізму, неоромантичної естетичної свідомості, культурного екзотизму та християнізму був не лише, як зазначає О.Баган, “приємним випадком оригінальної іноземки”, але цікавим продовженням тих інтелектуальних та художніх тенденцій, що виникли в літературі.

Літературознавці (О.Баган, О.Мишанич) називають у творчості Наталени Королевої неоромантизм, неокатолицизм та неоконсерватизм. Хоча головною прерогативою тогочасного ідейно-естетичного контексту доби були ускладнена образність, естетизм та полігамне романтичне світотрактування, але все-таки можемо у творчості письменниці виокремити риси саме бароко (наприклад, твори “Сон тіні” та “1313”).

Дещо видозміненими постають у творі “1313” епістемологічні уявлення, які побудовані на асинхронному (у порівнянні з діями) способі мислення людини, що, у свою чергу, необоротно призводить до фатальних наслідків. Але це та пристрась до летальних наслідків, за яким людина прагне знайти відповідь на питання сутності людського життя. Читаємо у цьому ж творі: “Коли є смерть, то мусить бути й безсмертя; це ж антиподи, на яких тримається весь світ; життя вічне, це й є те саме безсмертя. Але треба збагнути, в чім воно”.

Із цього робимо висновки, що тенденційні лейтмотиви барокової літературної спадщини Наталени Королевої певною мірою апелюють до тієї гротескної всеохопливості, що інколи набуває змісту піррової перемоги. Тобто людина намагається бути на шляху власного поступу генератором нових ідей, які не завжди призводять до очікуваних наслідків, чи навіть більше того – знищують її саму. За Д.Чижевським, “ідеал людини – це ідеал «вищої людини». Але ця вища людина має в першу чергу служити Богові” [4, с.337]. Тому можемо стверджувати, що в Наталени Королевої деякою мірою присутнє схоластичне бароко, яке нарративним способом звертає увагу читача на гносеологію (теорію пізнання) релігійного характеру. Наприкінці твору “1313” авторка нас прямолінійно підводить до барокового варіанта теоцентризму, яке домінує у світі і визначає його прийдешність.

В основі твору “1313” покладено середньовічну легенду про винайдення пороху. Звернувшись до цієї теми, письменниця не стільки художньо відтворила зовнішню фабулу, скільки показала обставини, за яких утворюється новий герой зі своєю сутністю, характером та мисленням. Розум її виходив за вузькі рамки середньовіччя і ставав на службу вселюдському поступу. Своєрідним нумерологіч-

ним кодом є назва твору. Як відомо, число 12 є символом космічного порядку і спасіння, могутності та завершеності. Далі слідує число 13, яке є певним винятком із кола, чимось зайвим, але певною мірою і тим, що виходить за рамки запропонованого, незвіданого. Але знову ж таки це та барокова потреба руху, зміни, трагічного напруження та катастрофи, пристрасть до сміливих комбінацій, до авантюри, які є показниками динамічності, прагнення до чогось нового.

У повісті “Сон тіні” Н.Королева змальовує колоритну картину античного міста, його життя та різномірних локальних перипетій. Чільником усієї цієї величезної маси є імператорська влада, що більше дбає про власні вигоди. Як пише О.Мишанич, “у цій добре відпрацьованій системі вражає інститут шпигунства, безкарності, дрібної помсти. Цьому нищому та жорстокому світу письменниця протиставляє велику любов, яка за законами світового мистецтва відразу була приречена на трагічний кінець” [3, с.73]. Звідси бачимо, що у творі авторка розглядає не лише міфологему долі, а й взаємодію еротичних і танатичних мотивів. У широкому розумінні терміни “любов” та “смерть” означають сукупність усіх креативних та рушійних сил, які супроводжують людство впродовж усього існування. Тому в цьому випадку домінантами лейтмотиву-міфологеми “життя – смерть” у творчості Наталени Королевої виступають любов і смерть.

“Безпідставний жах для тебе дужчий за твій мізерний розум, що ним хижуєшся. І ти – людина? Тіні сон!” [2, с.127]. Фраза “сон тіні” буквально рефреном звучить протягом усієї повісті. І тут теж можемо дослідити спеціальний підтекст, оскільки про реальні оніристичні мотиви тут не ведеться мова, натомість сон застосовується для показу ілюзорності, несправжності буття людини. Д.Наливайко, говорячи про мотив “життя – сон”, представляє його як корелятивний домінуючий умонастрій у літературі бароко. Неприємності цього життя, випробовування потрібно сприймати так, наче вони наснилися в короткому сні, який є сходинкою у вічність. І тут однозначно про вічність не можемо говорити, оскільки можемо спостерегти авторський опис синдрому Шульца, за яким відбувається повернення до дитинства і є одним зі способів виходу позв теперішнє індивідуальне Я, повернення до себе колишнього, своєрідний спосіб “дозрівання до дитинства” (за Е.Вінгардт).

Дещо інакше в літературі сприймається код тіні. У сенсі колективного несвідомого тінь – це природна, інстинктивна людина, і вона майже не змінилася з тих часів, коли виникло людське суспільство, коли людина стала людиною розумною. Тінь не може бути до кінця перетворена вихованням, і багато в чому вона залишається чисто імпульсивною. Тобто тут бачимо певне протиставлення. Якщо сон сприймається швидше як певна сталість, яку змінити неможливо, то людина-тінь керується власними інстинктами (первородними). Можливо, у спосіб такого протистояння людина й намагається пізнати себе та світ.

Таким чином, бачимо, що творчий стиль Наталени Королевої поєднує риси й тенденції різних культур, хоча у творах “1313” та “Сон тіні” вона апелює до барокових літературних постулатів, які деякою мірою переплітаються з античністю в чистому вигляді, ренесансом та християнськими мотивами.

1. Баган О. Творчість Наталени Королевої в ідейно-естетичному контексті доби / О. Баган // Визвольний шлях. – 2007. – № 9.
2. Королева Н. Историчні повісті / Н. Королева. – К., 1991.
3. Мишанич О. Повернення / О. Мишанич. – К., 1993.
4. Чижевський Д. Українське літературне бароко / Д. Чижевський. – К., 2003.

НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНІЙ МОВІ В.СИМОНЕНКА: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Байляк Оксана,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Ковальчук М.П.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Речення, як відомо, є основним засобом вираження думки, яка, у свою чергу, втілюється в його формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних компонентах, тобто має чітке формально-синтаксичне і семантико-синтаксичне членування.

Значно рідше виразником думки виступає повнозначне слово або “службове слово-морфема чи нерозкладна єдність службових елементів” [1, с.374]. Вони також співвідносяться із судженням як логічною основою речення. Через те їх називають нечленованими реченнями.

Нечленовані речення – явище живого розмовного мовлення, вони часто функціонують у діалогічному мовленні, супроводжуючи синтаксично членовані двоскладні й односкладні речення, і зумовлюються їхнім змістом [6, с.138].

На відміну від речення як основної синтаксичної одиниці, нечленовані речення не членуються на головні та другорядні члени речення. Вони виконують комунікативну функцію в нерозчленованій формі. Сферою функціонування нечленованих речень в українській мові, як правило, є усна розмовно-побутова мова, мова фольклору і художньої літератури, особливо драматичних творів, у яких найширше представлена розмовна мова.

Функції нечленованих речень у мові як побутовій, так і літературно-художній, чітко визначені: вони виражають одну з категорій модальності, зокрема ствердження, заперечення, згоду, незгоду, здивування, можливість, неможливість, впевненість, невпевненість, емоційну оцінку попереднього висловлення, різні почуття та волевиявлення, а також спонукування до виконання якоїсь дії, ввічливість, подяку, привітання та ін. Самостійно нечленовані речення не вживаються, а завжди пов’язуються з реченнями інших структурних типів, перебуваючи в прямій залежності від їх змісту.

На сучасному етапі функціонування мови помітно зростає інтенсивність використання синтаксично нечленованих речень у розмовному мовленні. Нечленовані речення слід трактувати як особливі комунікативні конструкції, які самі по собі не становлять речення. Синтаксична природа нечленованих речень настільки своєрідна, що вчені-лінгвісти досі не мають однозначного погляду на це питання. Дослідники по-різному пояснюють явище нечленованих речень, бе-

ручи до уваги різні аспекти їхньої характеристики. Більшість мовознавців нечленовані речення трактують як своєрідні синтаксичні засоби вираження модальних значень, через які мовець фіксує й реалізує своє неоднакове ставлення до дійсності. Зокрема, їх визначали як еквіваленти речень [3, с.81], слова-речення або нечленовані речення [6, с.139], комунікати [5, с.286].

Синтаксично нечленовані конструкції виражають характерні для власне-речень модально-логічні категорії ствердження, заперечення, запитання, спонування, емоційну оцінку тощо. Залежно від цього дослідники виокремлюють: 1) стверджувальні; 2) заперечні; 3) питальні; 4) спонукальні; 5) емоційно-оцінні; 6) нечленовані речення у функції структур мовного етикету.

Нечленовані речення своєрідно співвідносні із звичайними реченнями, їм властиві деякі з тих ознак, які повною мірою збігаються з мовними ознаками синтаксично членованих речень: 1) комунікативною функцією; 2) інтонацією закінченого чи відносно закінченого вислову; 3) здатністю мати у своєму складі якийсь показник суб'єктивно-модального значення: частку, вигук, вставне слово, найрізноманітнішу повторюваність чи поєднання їх; 4) нечленоване речення може поширюватись словоформами у функції членів речення, вступати в синтаксичні відношення з іншими висловами, поєднуватися з ними в складне речення, своєрідно формувати певні елементи структури тексту.

До характеристик синтаксично нечленованих речень, які не збігаються з ознаками граматичних речень, належать: 1) відсутність синтаксичного зразка, абстрактної схеми; 2) неможливість утворювати способів, часові та особові форми парадигми.

Співвідношення нечленованих речень із граматично членованими виступає підґрунтям для розгляду цих двох типів речень у єдиній системі простих речень.

Враховуючи обсяг аналізованого матеріалу в пропонованій розвідці, об'єктом досліджень обрано нечленовані речення в художній мові Василя Симоненка, яка характеризується розмаїттям у використанні мовних засобів. Частотними засобами репрезентації художніх смислів у мові В.Симоненка як особливі синтаксичні конструкції виступають нечленовані речення різних семантичних типів. Це, зокрема, стверджувальні: – *Там просто було менше дівчат. – Так. І ще в тебе було менше часу для вигадок* (4, с.392); заперечні: – *Ви розсердилися? За що? – Та ні. Просто знайомство наше недоречне* (4, с.427); питальні: – *Я децю купив, але не напишу. Приїду – тоді подивилися. Добре?* (4, с.561); спонукальні: – *Ой-ой, біда! Рятуйте мене, люди, – Без мене ж і для вас життя не буде...* (4, с.331); емоційно-оцінні: – *Ого! Для чого такий розмах?* (4, с.460); слова мовного етикету: – *Ось ще двоє голубів. Здрастуйте. – Привіт. Якими вітрами?* (4, с.472). Конкретний зміст таких синтаксичних побудов завжди залежить від конкретних обставин висловлювання, контексту, а в багатьох випадках також і від несловесних засобів обміну думками, особливо жестів, міміки.

Аналіз засвідчує, що Василь Симоненко у своїй художній мові широко застосовує синтаксично нечленовані речення у всіх їх семантичних різновидах.

Нечленовані речення в сучасній українській мові, насамперед у функціонально-семантичному аспекті на матеріалі художнього тексту, безумовно, можуть бути об'єктом подальших всебічних лінгвістичних досліджень.

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська ; за ред. І. Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – С. 374–390.
2. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : Вибр. праці / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С. 272–281.
3. Загнітко А. Еквіваленти речення: статус, обсяг і функційна типологія / А. Загнітко // Теоретичні питання синтаксису. Лінгвістичні студії / Загнітко А. П. – 2009. – Вип. 19. – С. 79–91.
4. Симоненко В. Вибрані твори / В. Симоненко ; упоряд. А. Ткаченко, Д. Ткаченко. – К. : Смолоскип, 2010. – 852 с., 16 іл. – (“Шістдесятники”).
5. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посіб. / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – С. 285–296.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – С. 138–150.

ЛАТЕНТНИЙ ЗМІСТ ЕЛІПТИЧНОГО РЕЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ МАЛОЇ ПРОЗИ М.КОЦЮБИНСЬКОГО)

Ягнич Марія,
IV курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Куриляк Л.П.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Еліптичні речення – це різновид неповних речень, в яких неназваний член речення не визначається з контексту та ситуації мовлення, а зумовлюється структурою та семантикою самого речення. На відміну від контекстуальних, в еліптичних конструкціях можна відновити не конкретне пропущене дієслово, а лише тематичну групу, до якої воно належить.

Однією з характерних ознак еліптичного речення є його імпліцитний характер. Він виявляється в тому, що при номінації подій реальної дійсності деякі елементи відображення не отримують експліцитного вираження в складі мовленнєвого висловлювання. О.М.Старикова визначає імпліцитність як “формальну невираженість елементів або ланок глибинної структури висловлювання” [6, с.219].

Важливу роль у виділенні імпліцитних елементів відіграє значеннєвий чинник, коли лексичні значення слів, їх взаємозв’язок у синтагматичному ланцюжку можуть сигналізувати про наявність у висловлюванні імпліцитних елементів.

Найуживанішими в малій прозі М.Коцюбинського є реченнєві конструкції з пропущеним присудком, формально не вираженим, але зрозумілим із будови речення. З-поміж еліптичних неповних речень ми виокремили речення з еліпсом присудка з такими значеннями:

1. Руху, переміщення в просторі:

“По неділях почав ходити до косьолу, слідком за нею. Так, так. Я – до косьолу”. (“Дебют.” – Т. 2. – С. 335).

Відсутність лексично вираженого присудка в таких реченнях надає відтінку швидкості, стрімкості, інтенсивності, напруженості.

2. Наказу, заклику, побажання:

“Перепрошую. Перший і кращий шматок трудящим рукам.” (“Дебют”. – Т. 2. – С. 349).

До цієї групи можна віднести і речення з предикатом руху, що містить у собі наказ:

“Ану, невмиване, на село до ціна!..” (“Цінов’яз”. – Т. 1. – С. 132).

Часто такі структури лаконічні, здебільшого емоційно забарвлені:

“До моря! На берег! Швидше!” (“Сон”. – Т. 3. – С. 135).

У цьому реченні формально не виражене дієслово передає значення руху в певному напрямку.

3. Прохання:

Найчастіше вони представлені одним словом, яке виконує функцію додатка чи обставини. Здебільшого такі речення структуруються іменником у родовому відмінку. Наприклад:

“Води!.. – попрохав ранений”. (“Дорогою ціною”. – Т. 2. – С. 115).

4. Зі значенням буттєвого дієслова. Це нульові форми дієслова **бути** та синонімічних з ними дієслів. Наприклад:

“Біля Наумової хати – содома. Вогонь обхопив стодолу, стіжки, перекинувся на хату. На подвір’ї спека, як у пеклі”. (“Цінов’яз”. – Т. 1. – С. 140).

Цікавим є нанизування декількох еліптичних речень підряд, що надає оповіді швидкого темпу, нейтральної забарвленості. Порівняймо: *“Серед вулиці – танці. Круг них парубки й чоловіки, як частокіл. Долі – жовтий ліхтар, і обличчя осяяні знизу”* (“Як ми їздили до Криниці”. – Т. 2. – С. 337).

5. Заперечності нульової форми дієслова **бути** чи семантичного близького до нього заперечного дієслова. Наприклад:

“Навколо – ні душечки” (“Дорогою ціною”. – Т. 2. – С. 112).

“На британця – ані тіні уваги” (“На острові”. – Т. 3. – С. 282).

6. Мовлення:

“Я тобі скажу, а ти – гляди мені – ша! Ані словечка нікому” (“Подарунок на іменини”. – Т. 3. – С. 229).

У цьому реченні пропущено дієслово *не кажи*, який на семантичному рівні зрозумілий.

7. Конструкції питального характеру з еліпсом дієслова-присудка (предикативного члена односкладного речення). “Питальні речення постають функціональним типом висловлення, тому що їхньою основною сферою вияву виступає комунікативний акт із прагматично-інтенційним змістом отримання певної інформації. Семантична структура питального речення свідчить про те, що в кожному запитанні є два елементи: 1) те, що відомо; 2) те, що вимагає з’ясування. Ставлячи запитання, мовець виходить з того, що відомо йому й адресату (реципієнту), і який мав би забезпечити адресанта потрібною інформацією” [5]. Наприклад:

“Стою на дорозі і безпомічно дивлюся. Коли щось їде.

– Грицько! До двору?” (“Дебют”. – Т. 2. – С. 367).

8. Зі значенням діяльності.

“Тринадцять літ вчителькою! Тринадцять літ вона сохла, як яблуко у сушині” (“Лялечка”. – Т. 2. – С. 62).

В оповіданнях М.Коцюбинського трапляються усталені, традиційні форми спілкування, що мають теж еліптичний характер. “Усталені (клішовані) неповні речення щоразу відтворюються мовцями у звичних ситуаціях і становлять корпус своєрідних ідіоматичних одиниць, які реалізуються на рівні синтаксису” [1, с.259]. Порівняймо:

“Що тобі? – прискочила Соломія до Остапа і піддержала його” (“Дорогою ціною”. – Т. 2. – С. 113).

На основі глибинного контекстуального аналізу малої прози М.Коцюбинського можна зробити такі узагальнення. У художніх текстах письменника найчастіше вживаються еліптичні речення із значенням руху, переміщення в просторі, наказу, заклику, побажання, прохання, зі значенням буттєвого дієслова **бути** чи семантично близького до нього заперечного дієслова, мовлення, діяльності, конструкції питального характеру. Найчастіше у творах імплікується присудок зі значенням наказу та буття.

1. Коломийцева В. Найменування еліптичних конструкцій в системі еліптичної термінології / В. Коломийцева // Проблеми української термінології. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2008. – С. 258–263.
2. Коцюбинський М. М. Твори : в 4 т. Т. 1 / М. М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1984. – 365 с.
3. Коцюбинський М. М. Твори : в 4 т. Т. 2 / М. М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1984. – 382 с.
4. Коцюбинський М. М. Твори : в 4 т. Т. 3 / М. М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1985. – 398 с.
5. Марченко Т. В. Семантика й прагматика неповних речень в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Т. В. Марченко. – Луганськ, 2007.
6. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : монографія / Г. І. Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 362 с.

НОС КАК ОБОБЩЕННЫЙ ГРОТЕСКНЫЙ ОБРАЗ В ОДНОИМЕННОЙ ПОВЕСТИ Н.В.ГОГОЛЯ

Абрамович Людмила,
V курс, Институт филологии.
Научный руководитель – Тереховская О.В.,
кандидат филологических наук, доцент.

Предметом исследования статьи является определение специфики гротеска в творчестве Н.В.Гоголя на примере повести “Нос”.

Нужно сказать, что приемы гротеска в той или иной степени использовались и используются каждой национальной литературой. В русской культуре особая роль в формировании гротескной эстетики принадлежит Н.В.Гоголю, который, как показал в своих исследованиях Ю.В.Манн, “<...> соединил свойства карнавального, романтического и реалистического гротеска” [6, с.16].

Повесть “Нос” входит в сборник “Петербургские повести” и является ярким примером для исследования данного художественно-стилистического приема в тексте.

Уже первая фраза повести “Марта 25 числа случилось в Петербурге необыкновенно странное происшествие” [2, с.38] указывает на то, что перед читателем повествование о том, как в обыкновенной жизни случается что-то необыкновен-

ное. Герой произведения – коллежский ассессор Ковалев, который одним утром обнаруживает, что у него исчез нос, а вместо него – “<...>совершенно гладкое место” [2, с.40]. Далее читатель узнает, что нос обнаруживается в свежее испеченном хлебе у цирюльника Ивана и вместе с тем предстает перед Ковалевым “<...>в мундире, шитом золотом” [2, с.42] и оказывается статским советником.

Нос ведет себя, как и подобается значительному лицу: делает визиты, молится в Казанском соборе “<...>с выражением величайшей набожности” [2, с.44], заезжает в департамент, собирается по чужому паспорту уехать в Ригу. Но никого из героев повести не интересует, откуда он взялся. Все видят в нем не только человека, но и важного чиновника. Показательна также ситуация, когда Ковалев решает, куда же ему жаловаться: “<...>искать... удовлетворения по начальству того места, при котором нос объявил себя служащим, было бы безрассудно, ...для этого человека ничего не было священного и он мог также солгать и в этом случае...” [2, с.47].

Как утверждает Ю.Манн, “у Гоголя идет «игра» с реальным и фантастическим планом и возможностью перехода одного в другое” [6, с.88].

Неожиданное “несчастье”, приключившееся с Ковалевым, обостряет все поведение героя. Оно выворачивает его наизнанку, показывает в нем все то, что было глубоко скрыто. И.Золотусский замечает, что “так – в гротесковых формах – происходит извлечение необыкновенного из обыкновенного, так герои Гоголя становятся не теми, кем до сих пор были, как бы бросая вызов природе, назначившей им быть вечными титулярными советниками” [3, с.29]. Но, в отличие от других героев, для Ковалева весь этот процесс не был мучительным, так как с возвращением носа обратно на его лицо возвращается и сама мечта героя на свое место.

Автор построил сюжет таким образом, что это невероятное событие – внезапное исчезновение с лица носа и дальнейшее его появление на улице в виде статского советника – либо не удивляет персонажей совсем, либо удивляет, но не тем, чем должно было бы по логике вещей. Так, чиновник из газетной экспедиции выслушивает просьбу Ковалева равнодушно, так же, как и принимает объявления. Единственное, что вызывает его любопытство, это то, как выглядит теперь место прежнего расположения носа. Квартальный, который возвращал Ковалеву его нос, также не увидел в этой ситуации ничего странного, а даже по привычке попросил у того денег.

Относительно же майора, то его волнует не то, что он остался без носа. Он беспокоится только о том, как же он теперь появится в обществе. При попытке объяснить с носом в Казанском соборе Ковалев объясняет, почему данная ситуация недопустима для него: “Какой-нибудь торговке, которая продает на Воскресенском мосту очищенные апельсины, можно сидеть без носа...” [2, с.44]. Это преувеличение дано для того, чтобы показать читателю, что же является реальной ценностью для петербургского чиновника.

В “Нос” гротеск – это исходный пункт действия, тогда как во многих других произведениях гротеск – следствие каких-то качеств и поступков героя. В повести речь идет не только о приключениях получившего неожиданную самостоятельность носа, но и об утрате лица.

Ковалев идет именно к полицмейстеру, а не к доктору, потому что чувствует себя в положении человека, которого обокрали. Майор чуть не сходит с ума, когда встречает на улице человека и узнает в нем свой нос. Но его поражает не сама фантастичность события, а то, что нос был в мундире статского советника. И разговор майора Ковалева со своим носом в Казанском соборе – это разговор мелкого чиновника с крупным начальником.

В повести “Нос” Н.В.Гоголь в форме гротеска показал истину: в современном ему обществе предметом почитания является чин, звание, а не тот, кто ими обладает. Само по себе звание достаточно для того, чтобы вращаться в обществе и пользоваться уважением. Гротеск здесь служит средством раскрытия нелепости реальных явлений жизни.

В повести “Нос” рисуется губительная власть чиновничества. Писатель показывает всю нелепость человеческих взаимоотношений, когда личность, как таковая, теряет всякое значение. Н.В.Гоголь показал, что если в этом нелепом обществе все определяется чином, то почему же нельзя эту нелепую организацию жизни воспроизвести в фантастическом сюжете. Гоголь показывает, что не только возможно, но и вполне целесообразно.

1. Бочаров С. Г. Загадка “Носа” и тайна лица / С. Г. Бочаров // О художественных мирах. – М., 1985. – С. 56–70.
2. Гоголь Н. В. Собрание сочинений : в 7 т. Т. 3 / Н. В. Гоголь. – М. : Худож. лит-ра, 1984. – С. 38–61.
3. Дилакторская О. Г. Фантастическое в повести Н. В. Гоголя “Нос” / О. Г. Дилакторская // Русская литература. – 1984. – № 1. – С. 153–166.
4. Золотусский И. П. Поэзия прозы : Статьи о Гоголе / Золотусский И. П. – М. : Сов. писатель, 1987. – 240 с.
5. Крутикова Н. Е. Н. В. Гоголь : исследования и материалы / Н. Е. Крутикова. – К. : Наук. думка, 1992. – 312 с.
6. Манн Ю. В. Поэтика Гоголя / Ю. В. Манн. – М. : Худож. лит-ра, 1988. – 412 с.

ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ТЕМЫ ЖЕНСКОГО ПАДЕНИЯ В РУССКОЙ И УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРАХ

Дубко Наталья,
V курс, Институт филологии.
Научный руководитель – Коршунова С.И.,
кандидат филологических наук, доцент.

Тема падения женщины давно интересовала русских писателей. Н.Н.Мельникова в своей статье “Метаморфозы образа падшей женщины в русской и латиноамериканской литературах” отмечает, что в русской литературе насчитывается более ста произведений, в которых фигурирует образ блудницы. Мы в своей работе обратим внимание только на некоторые из них.

Первым непосредственно темы проституции касается Н.В.Гоголь в повести “Невский проспект”. Он выводит перед нами падшую женщину, которая не раскаивается в своем образе жизни, не вызывает в нас сочувствия. Автор обра-

щает внимание на распространение пьянства среди проституток, а путь к спасению видит в женитьбе.

Продолжает тему падших девушек в своем творчестве Н.А. Некрасов. Впервые в русской литературе Н.А. Некрасов, в своем стихотворении “Еду ли ночью” детально рассматривает причины падения, подчеркивая, что женщину к этому подталкивают социальные причины. Отличающими чертами некрасовских стихотворений на тему женского падения является авторское сочувствие, раскаяние главных героинь, а также новый для русской литературы мотив толпы, которая, не углубляясь в причины, осуждает падшую женщину.

Ф.М. Достоевский в романе “Преступление и наказание” тоже обращается к данной теме. Соню Мармеладову толкают на грешный путь социальные причины, автор не осуждает ее за такой образ жизни, его героиня оказывается чистой душевно, падшей, но не сломленной. Впервые для русской литературы именно падшая женщина помогает душевно воскреснуть герою-интеллектуалу Раскольникову.

В творчестве В.М. Гаршина мы рассмотрим рассказы “Происшествие” и “Надежда Николаевна”, где можно отметить такие типологические черты: раскаяние главной героини, распространение пьянства (автор пытается объяснить причины возникновения данной проблемы) и женитьба как путь к спасению.

В рассказе А.П. Чехова “Припадок” можно выделить такие типологические черты: социальная обусловленность падения, распространение пьянства среди проституток, отсутствие авторского сочувствия, как у Н.В. Гоголя, и размышления о женитьбе, как о единственном шансе начать новую жизнь.

Еще одной типологической чертой всех рассмотренных выше произведений является невозможность иметь детей, так как “будучи блудницей, женщина автоматически утрачивает свою первейшую функцию – материнскую, родовую” [119, с.3].

Обращение к теме падения женщины было характерно и для украинской литературы. В украинской литературе создается образ *покрытки*, с типологическими характерными ему чертами. В первую очередь следует отметить генетическое родство русской и украинской литератур, исходящее из родства исторических судеб славянских народов. “Родство языков и культурно-исторических традиций и в наше время остается источником особой близости этих литератур, которая оправдывает их сравнительное изучение” [93, с.6].

Целую галерею падших девушек находим в творчестве Т.Г. Шевченка, который не осуждает своих героинь, а сочувствует им (кроме баллады “Утоплена”, где автор рисует покрытку-детоубийцу). В отличие от русской литературы, на первый план выходит не социальная обусловленность падения, а любовь девушки к “москаliku” или пану, который ее обманывает (“Катерина”, “Слепая”). Девушки в произведениях Т.Г. Шевченка соотносятся с образом родной земли, а также являются носителями христианских идей о грехопадении и искуплении греха (“Катерина”, “Слепая”, “Наймичка”). Т.Г. Шевченко выводит несколько типов покрыток: Катерина из одноименной поэмы оставляет сына байстрюком, главная героиня поэмы “Наймичка” сохраняет своего ребенка и пытается искупить свою вину перед ним с помощью работы.

Продолжает тему блудниц Г. Квитка-Основьяненко в повести “Сердешна Оксана”. В данной повести присутствует социальный детерминизм падения, но осложняется нежеланием работать самой девушки. Оксана, как и шевченков-

ские героини, становится героиней, она размышляет о судьбе своего ребенка, материнский инстинкт заставляет ее жить дальше.

Далее тема совращенной девушки развивается в творчестве И.Нечуй-Левицкого, в повести “Бурлачка”, в которой он отражает период первого пореформенного десятилетия. Судьба Василины связана с судьбой соблазненных девушек в предыдущих, рассмотренных нами произведениях, но здесь перед нами уже новый общественный этап, другие социальные отношения. И.Нечуй-Левицкий развивает типологический мотив совращения девушки паном. Автор ведет главную героиню путем горя и отчаянья, но от гибели ее спасает Иван Михалчевский, здесь мы встречаемся с развитием мотива женитьбы как единственного пути к возрождению.

Итак, типологическими чертами произведений о блудницах в русской литературе являются: социальная причина падения, раскаянье или его отсутствие, мотив толпы, отношение автора (сочувствие, нет осуждения), женитьба блудницы, как первый шаг к спасению, и проблема пьянства главных героинь. Среди этих черт можно выделить те, которые являются типологическими сходства с украинской литературой – это социальная обусловленность (хотя они и отмечены национальными особенностями), мотив женитьбы, отношение автора, распространение пьянства среди проституток.

К собственно украинским чертам произведений о падших женщинах мы отнесли мотив соотнесения девушки и родной земли, материнство девушек, а также то, что девушки являются носителями христианских идей.

1. Жолковский А. К. Бабель / Babel / А. К. Жолковский, М. Б. Ямпольский. – М. : Carte Blanche, 1994. – 441 с.
2. Килимник С. Образ жінки і матері в творчості Шевченка / С. Килимник // Зб. матеріалів наук. конф. КНТШ. – Торонто, 1962. – С. 41–49.
3. Мельникова Н. Метаморфозы образа падшей женщины в русской и латиноамериканской литературе / Н. Н. Мельникова // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 2009. – № 6. – С. 113–124.
4. Світличний І. Духовна драма Шевченка / І. Світличний // Серце для куль і для рим. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 349–377.
5. Чалий Д. В. Українська і російська література в їх історичному спілкуванні / Д. В. Чалий // Співдружність літератур і сучасна ідеологічна боротьба. – К. : Наукова думка, 1974. – С. 274–325.
6. Шарлаимова С. А. Проблемы сравнительного изучения современных славянских литератур / С. А. Шарлаимова // Славянские литературы. – М., 1978. – С. 82–96.

МОДЕЛЮВАННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ДІЄСЛІВ ПІШОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ

Книшук Діана,
V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Романишин І.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Актуальність нашого дослідження полягає в необхідності проведення комплексного аналізу дієслівних одиниць, що входять до групи дієслів пішого переміщення в сучасній англійській мові. В основу аналізу покладено класифі-

кацію способів переміщення як основного критерію виділення семантичних підгруп та опис типів лексикалізації при репрезентації ситуації переміщення.

Під час дослідження нами було виокремлено вісім тематичних підгруп дієслів пішого переміщення (ДПП): Підгрупа I. Піше переміщення суб'єкта без втрати в будь-який момент контакту з поверхнею: 5 дієслівних одиниць (ДО) – walk, pedestrianize, foot, step, tread. Підгрупа II. Пересування, мандрівка, блукання по суші суб'єкта в необмеженому просторі: 6 ДО – roam, rove, pilgrimage, peregrinate, nomadize, stray. Підгрупа III. Те ж, але в обмеженому просторі: 6 ДО – wander, saunter, stroll, ramble, cruise, promenade. Підгрупа IV. Бездіяльне піше переміщення суб'єкта: 13 ДО – gad, vagabond, loiter, loaf, mooch, traipse, bum, gallivant, hobo, meander, mosey, straggle, wag. Підгрупа V. Направлене піше переміщення суб'єкта по вертикалі: 3 ДО – climb, clamber, swarm. Підгрупа VI. Швидке, легке, інтенсивне піше переміщення суб'єкта, що включає також переміщення за допомогою стрибків: 31 ДО – run, sprint, speed, canter, bound, dash, flounce, lunge, rush, scud, scurry, scamper, bolt, scarper, bundle, scam, skedaddle, scuttle, vamoose, flee, slither, jump, spring, leap, gambol, frisk, caper, trip, skip, hop, jog. Підгрупа VII. Повільне, тяжке, позбавлене інтенсивності піше переміщення суб'єкта, що включає також переміщення з перешкодами: 31 ДО, де (а) загальна сема повільного, важкого пішого переміщення виражається такою серією ДО: footslog, wriggle, linger, scrambler, drag, barge, trudge, slog, plod, trample, tramp, stamp, stomp, scuff, shuffle, scuffle, shamble, mince, putter; (б) загальна сема каузативного (ззовні) повільного, важкого пішого переміщення виражається такою серією ДО: об'єктивна нездатність (вік, взуття) суб'єкта до успішного пішого переміщення: toddle, clump, lumber, stump; об'єктивна нездатність суб'єкта до успішного пішого переміщення через фізичну ваду (вродженого або набутого): halt, hitch, hobble, limp; об'єктивна нездатність суб'єкта до успішного пішого переміщення через особливості рельєфу: stumble, wade, paddle, yomp. Підгрупа VIII. Піше переміщення суб'єкта, що включає супутні ознаки: 45 ДО – pad, march, defile, parade, file; ДО ненаправленого пішого переміщення в різні боки: race, perambulate, swing; ДО, що виражають психологічний стан суб'єкта при ненаправленому пішому переміщенні в різні боки: swagger, strut, prance; ДО, що виражають піше ненаправлене переміщення суб'єкта великими кроками: straddle, stride; ДО, що виражають недбале або незграбне піше ненаправлене переміщення суб'єкта: roll, waddle, slouch; ДО, що виражають невпевнене або нетверде піше ненаправлене переміщення суб'єкта: lurch, stagger, totter, teeter, titubate, wamble, wiggle, wobble, reel; ДО, що виражають обережне чи таємне переміщення суб'єкта. Серія ДО, що виражають обережне чи таємне переміщення суб'єкта без вказівки на ціль переміщення: sidle, skulk, sneak, slink, steal, slip, tiptoe, tthead; серія ДО, що виражають обережне переміщення суб'єкта із зазначенням мети переміщення: lurk, trail, prowl, stalk; ДО, що виражають переміщення за участю тіла, включаючи нижні кінцівки: creep, crawl; ДО, що головним чином виражають переміщення суб'єкта-тварини: amble, rack, trot, lope, plaffe, tittup.

В основі лексико-семантичної групи ДПП знаходяться змістовні (семантичні) взаємини її ДО – синонімічні, антонімічні та гіпер-гіпонімічні. Факти показують, що базові елементи мови в процесі мовної реалізації не залишаються

ізолюваними, а інтегруються, об'єднуючись численними тимчасовими відносинами, й утворюють при цьому велику довготривалу систему взаємопов'язаних структур [3; 5]. Проте зв'язки в універсальній "вербальній мережі" [4, с.14], хоча і множинні, але вибіркові. Найбільш тісно пов'язані в них функціональні структури, що відповідають словам, близьким за значенням, які становлять власне спеціальні угруповання, що зазвичай називаються семантичними полями. Уже всередині будь-якого семантичного поля можна виділити дієслівне ядро, що відповідає за виконання предикативної функції в процесі висловлювання [2, с.48]. У нашому дослідженні – це синонімічні ряди (підгрупи) ДО пішого переміщення суб'єкта, що групуються навколо основного прототипового дієслова walk і його найближчих синонімів – foot, pedestrianize, step, tread (підгрупа I досліджуваної групи ДПП). Про тісний взаємозв'язок цих ДО свідчать їхні дефініції у використаних нами в процесі дослідження тлумачних словниках. У результаті вивчення ДО восьми тематичних підгруп ДПП щодо синонімічних відносин (частковий та одночасно основний збіг значення пішого переміщення суб'єкта) знаходимо підтвердження тези про два типи семантичної близькості: 1) кожен із синонімів близький до всіх інших; 2) семантична близькість для одних пар синонімів більша, а для інших менша. Семантична близькість встановлюється за допомогою визначення числа компонентів тлумачень, що збігаються і не збігаються [1, с.534]. Встановлювана семантична близькість усередині кожної тематичної підгрупи, а також між ДО різних тематичних підгруп, виражена в значеннях, указує на існування предикативного ядра (квазісинонімічні ряди ДО, що групуються навколо прототипного walk) загального семантичного поля пішого переміщення суб'єкта.

Семантичне дослідження ДО групи ДПП, розпочате нами в цілях принципового виділення складових її тематичних підгруп, що знаходяться в (квазі) синонімічних відносинах один до одного, звичайно, не може претендувати на вичерпність, як і сам матеріал, що міститься у використаних нами словниках.

1. Апресян Ю. Д. Англо-русский синонимический словарь / Ю. Д. Апресян, А. И. Роземан. – М. : Русский язык, 2000. – 543 с.
2. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания (учеб. пособ. для филол. ф-тов пед. ин-тов) / Ю. С. Степанов. – М. : Просвещение, 1975. – 271 с.
3. Ушакова Т. Н. Функциональные структуры второй сигнальной системы / Т. Н. Ушакова. – М. : Наука, 1979. – 248 с.
4. Ушакова Т. Н. Роль человека в общении / Т. Н. Ушакова, Н. Д. Павлова, И. А. Зачесова. – М. : Наука, 1989. – 193 с.
5. Kintsch W. Homophones and Synonyms in Short Term Memory / W. Kintsch, H. Buschke // Journal of Experimental Psychology. – Hillsdale, 1969. – Vol. 80. – P. 403–407.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ У ТВОРІ МАРКА ЛЕВІ “СІМ ДНІВ ТВОРІННЯ”

Василюк Христина,
V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Яцків Н.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Марк Леві – сучасний французький автор, романи якого мають надзвичайний успіх. Його роман “Сім днів творіння” написаний на зразок біблійної притчі, яка по-новому показує нам вічну проблему боротьби Добра і Зла. Мета цієї наукової розвідки – визначити роль інтертекстуальних елементів у творі, що використовуються автором для трактування світобудови, ролі людини в ньому, людської природи та її протиріччя.

Інтертекстуальність – поняття постмодерністської текстології, одна з характерних ознак художньої літератури ХХ–ХХІ ст. Основу інтертекстуальних досліджень заклали роботи Р.Барта, Ю.Крістевої, М.Бахтіна, І.Львіна, Ж.Женетта та інших відомих учених. Вони розглядали загальні принципи творення й функціонування інтертексту, основних видів інтертекстуальності та їх живої репрезентації у творах сучасників.

За Ю.Крістевою, у постмодерністській системі відліку взаємодія тексту зі знаковим фоном виступає як фундаментальна умова смислотворення, бо всяке слово (текст) є перехрещенням інших слів (текстів). Інтертекстуальність робить кожен текст “мозаїкою цитат” і частиною більшої мозаїки текстів [1, с.97].

У різноманітних визначеннях інтертекстуальності, незважаючи на безумовні розходження в підходах до цього явища, можна виділити такі загальні риси: феномен інтертекстуальності розуміється як зв’язок, взаємодія, суміжність, переклик, діалог текстів, мережа відношень між текстами; результат дії інтертекстуальності виражається в неодмінному прирошуванні смислів у процесі цієї взаємодії, абсорбації й трансформації, поглинанні й перетворенні змісту; інтертекстуальність явно перебуває під впливом культурного середовища як при створенні тексту, так і при його розумінні та інтерпретації.

У романі “Сім днів творіння” Марк Леві використав велику кількість інтертекстуальних знаків (цитати, образи, мотиви тощо) із Біблії, які вплинули на ідейно-естетичну структуру твору, на його зміст і форму. Оскільки творчість цього одного із найпопулярніших митців сьогодення, ще не була досліджена в літературі, це й зумовлює актуальність цієї статті.

Сама назва й структура роману “Сім днів творіння” уже вказує на зв’язок із Книгою Буття, за якою Бог творить світ за сім днів. Роман поділений на сім розділів, кожен з яких відповідає одному дню. Розділ починається із цитати: “Au commencement Dieu créa le ciel et la terre. Il y eut un soir, il y eut un matin: Premier Jour” [3, с.10]. Таким чином автор вдається до інтертекстуальності та за її допомогою проводить паралель сучасності. Пройшли мільйони років, але справа творіння продовжується й у наш час. Люди, створені на подобу Богу, самі творять свою історію, і таким чином працюють для вічності. У Біблії сказано, що день у Бога може тривати тисячу років. Таким чином, автор розширює

межі художнього часу до безкінечності. Читач сам уявляє собі тривалість подій у романі, чи відбувалися вони протягом кількох днів, років, тисяч років, чи, можливо, від початку існування світу і до сьогодні.

На сьомий день сюжет роману не має свого остаточного завершення, як передбачалося спочатку. Існує ще й восьмий розділ, який має назву “Вічність”, тим самим автор переводить розвиток подій в інший часовий вимір: “Puis il y eut un matin, et... Une Éternité” [3, с.308]. Таким чином, у романі висвітлена євангельська ідея, що людство не матиме кінця, воно призначене на перехід до вищого рівня існування.

Розглядаючи аспект інтертекстуальності у романі, неможливо не звернути увагу на те, що автор свідомо грає смислопороджувальними можливостями взаємодії з основним текстом такого компонента, як епіграф. До свого роману Марк Леві використовує епіграфом цитату Жана Кокто “Le hasard, c’est la forme que prend Dieu pour passer incognito” [3, с.9]. Ці слова налаштовують читача на розгадання таємниці, яка міститься у творі – таємниці виникнення людства та його існування.

У просторі художнього тексту інтертекстуальність найчастіше проявляється в мовних одиницях. До мовних форм інтертекстуальності в художньому тексті належать цитати, ремінісценції, алюзії, антропоніми.

Марк Леві використовує велику кількість власних імен, які згадуються в Біблії: Рафаїл і Гавриїл, Петро, Михаїл, Люцифер. Ці власні назви дають читачеві натяк на першоджерело, однак образи, змальовані під цими іменами, далеко не відповідають тим, які люди звикли собі уявляти. Ангели Рафаїл і Гавриїл, відомі з Біблії як сповісники благої вісті, у творі подані як агенти Бога; Петро – старший апостол, стоїть на посту консьєржа, а архистратиг Михаїл – права рука Бога та хресний батько Софії. Усі вони соціалізовані автором, наділені виглядом, звичками та поведінкою звичайних людей.

Отже, у творі “Сім днів творіння” зустрічаємо велику кількість інтертекстуальних елементів: епіграфи, цитати, антропоніми, алюзії. Вони служать для глибшого осмислення твору. З їх допомогою автор звертається до обізнаності свого читача, заставляє задуматися, порівняти, подивитися з іншого боку на вже давно відомі факти. Особливий зв’язок роману з Біблією надає йому символічного значення, характеру притчі про Добро і Зло. Інтертекстуальність роману “Сім днів творіння” робить його кільцем у спільному ланцюзі культурного спілкування людства.

1. Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог, роман : сб. статей / Ю. Кристева // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 1995. – № 1. – С. 97–124.
2. Літературознавчий словник-довідник / [ред. кол. Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К. : Академія, 1997. – 752 с.
3. Marc Levy Sept jour pour une éternité. – Paris : Robert Laffont, 2003. – 312 p.

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЛАКУНИ В АНГЛІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА “RECREATIONS”, “THE MOSCOVIAD”, “PERVERZION”

Лошак Ольга,

V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Бистров Я.В.,
кандидат філологічних наук, доцент.

У процесі читання перекладного твору читач-інофон зіштовхується з певними іменами, висловлюваннями, явищами, які автор у певних місцях включає в основний зміст твору з метою активізувати в когнітивній базі реципієнта відповідні події та інші твори. У тому випадку, якщо читачеві не відоме лінгвокультурне поняття, то в його фонових знаннях виявляється прогалина. Під прогалинами ми розуміємо лакуни – етнокультурні компоненти, які є майже або повністю неперекладними. З метою збереження денотативного та конотативного значень слів та імплікацій автора перекладач повинен вводити в тексти романів коментарі, які покликані пояснювати незрозумілі місця у творах для їх цілісного й правильного розуміння іншомовним реципієнтом. До лакун у структурному плані належать слова, словосполучення, речення, що є цитатами, уривками з відомих творів, навіть уривки тексту, у яких знаходимо посилання на певні традиції, події, що теж потребують роз'яснення. У процесі аналізу виділяємо наступні групи лакун: топоніми; антропоніми; цитати та уривки з відомих творів мистецтва; алюзії та посилання на: відомі місця, події, звичаї і явища, знаменитих персоналій чи героїв творів, міфічних істот, вислови й цитати, часто з інверсією, грою слів; іншомовні вкраплення; ненормативна лексика.

Топоніми (географічні) назви. Власні назви прийнято транскрибувати, але якщо назва несе певну конотацію, то можна подати дослівний переклад у коментарі. Так, назва українського містечка Чортопіль асоціюється в українців з нечистою силою – чортом. Подавши транскрипцію *Chortopil*, ми втрачаємо конотації, що несе це слово. Тому варто подати в коментарі: *Chortopil – literally Devilsburg, associated with devil in Ukraine.*

Антропоніми – власні назви людей (власне ім'я, прізвище, прізвисько, псевдонім). *Pidopryhora, Kropyva, Tsytryns, Baistriuk*, крім того, що позначають прізвища людей, мають ще й денотативне значення, якщо розглядати їх як загальні слова. *Pidopryhora* – Hold-the-Mountain, *Kropyva* – Nettles, Ukrainian Cossack last names; *Tsytryns* – lemons. *Baistriuk* – bastard, sideslip, має негативну конотацію, указує на соціальний стан незаконнонародженої дитини.

Цитати, уривки з відомих творів. Досить важко впізнати їх, адже здебільшого вони належать героям твору, що вживають ці вислови з певними інтенціями. Перекладачеві необхідно бути достатньо ерудованим і також провести певну дослідницьку роботу, щоб створити лаконічний та інформативний коментар. Важливо вказати читачеві на автора цих слів і твір, з якого взята цитата. “*Each person has his own fate/ And his path wide open*” – the opening lines of “*A Dream*”, an 1844 poem by Taras Shevchenko, Ukrainian national poet.

Алюзії, посилання на: 1) звичаї, явища – *please drink to our father, Stepan!* – традиція пити за здоров'я національних героїв, алюзія на Степана Бандеру. *Stepan Bandera* – the Ukrainian nationalist leader most demonized in postwar

Soviet propaganda. *Followers of the blooming fern* – according to the Ukrainian lore, whoever finds a blooming fern during Ivana Kupala's Eve, the night of the summer solstice, will have great riches. 2) **Вислови й цитати**, які охоплюють не переклад оригінальних цитат, а лише посилання на них із перефразуваннями, інверсією чи грою слів. У коментарі слід зазначити, що це посилання чи гра слів, подати оригінальну цитату і вказати автора: *Music is moving architecture* – a play on Goethe's words "Architecture is frozen music"; *Electrification is communism minus Soviet power* – a play on Lenin's well-known tag "Communism is Soviet power plus electrification of the whole country"; *The world had chased them and caught them* – an allusion to the inscription on the gravestone of Ukrainian philosopher Hryhorii Scovoroda "The world chased me but didn't catch me".

Ненормативна лексика – лайливі слова та сленг. Здебільшого їх транскрибують або шукають відповідник у мові перекладу. *Khokhol* – Russian ethnic slur for the Ukrainians, *Banderite scum*: "banderite" – a follower of Stepan Bandera, a Ukrainian nationalist leader, this designation was used as a pejorative label for all nationally-conscious Ukrainians, especially for those from western part of the country in official Soviet propaganda.

Отже, романи Ю.Андруховича надзвичайно насичені етнокультурними компонентами, що ставлять реципієнта перекладного твору у складне становище в процесі їх прочитання, якщо читач не володіє певною культурною інформацією. Перед перекладачем стоїть теж непросте завдання – перекласти цей твір якомога зрозуміліше для іншомовного реципієнта за допомогою висвітлення незрозумілих місць, подачі необхідної інформації у коментарях.

1. Быкова Г. В. Словарь "несуществующих слов": фантастика или реальность? / Г. В. Быкова // Лакуны в языке и речи. – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2003. – С. 20–27.
2. Влахов С. Непереводимое в переводе / Влахов С., Флорин С. – М. : Международные отношения, 1980. – 352 с.
3. Горбунова Е. А. Комментарий к художественному тексту как способ элиминирования культурных и языковых лакун [Текст] / Е. А. Горбунова // Феномен творческой личности в культуре : материалы II Междунар. конф. памяти проф. В. И. Фатюшенко. – М. : МГУ, 2006. – С. 399–344.
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособ. / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 624 с.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФРАНЦУЗЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Шкабара Васирина,
V курс, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Попович М.М.,
доктор філологічних наук, професор.

Основи теорії політичного дискурсу були закладені представниками кембріджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. ХХ ст., які здійснили аналіз лінгвістичного контексту суспільної думки. Серед класичних робіт із цієї проблематики можна назвати праці Т.А. ван Дейка, Р.Барта, М.Фуко, Ю.Хабер-

маса, а також дослідження вітчизняних авторів: М.В. Ільїна, Є.І. Шейгала, О.М.Баранова, Г.Г.Почепцова, які аналізують різні аспекти політичного дискурсу. На сучасному етапі вивчення цього виду дискурсу постає питання виявлення механізмів впливу політичної комунікації на аудиторію.

Аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок, що лінгвопрагматичний аспект політичного дискурсу малодосліджений, що й визначає актуальність теми роботи.

Мета роботи полягає у дослідженні механізмів впливу політичної комунікації на аудиторію у франкомовному просторі.

Політичний дискурс задовольняє потребу управління соціумом, що досягається через самореалізацію політика для отримання влади за допомогою стратегій і тактик презентації. Політичний дискурс відноситься до особливого типу спілкування, для якого характерний високий ступінь маніпулювання, і тому виявлення механізмів політичної комунікації є важливим для визначення характеристик мови як способу впливу. В ідеологічній і політичній літературі вибір слів і виразів є надзвичайно важливим інструментом влади для структуризації тієї “дійсності”, про яку йде мова [3, с.103].

Тому політики у виступах, промовах, інтерв'ю, дебатах використовують комунікативні стратегії, що допомагають їм у необхідному руслі організувати своє мовлення. Мовленнєва стратегія, за А.П.Сковородніковим, – це загальний план мовленнєвої поведінки, що виражається шляхом вибору промовцем системи продуманих поетапних мовленнєвих дій; це лінія мовленнєвої поведінки, яка враховує комунікативну ситуацію в цілому й спрямована на досягнення кінцевої комунікативної мети в процесі спілкування [2, с.10].

Проаналізуємо ряд основних комунікативних стратегій французького політичного дискурсу. Розпочнемо зі стратегії емоційного впливу, яка є чи не найголовнішою для ефективності мовлення політиків. Так, під впливом чинника наявності опонентів промовець вимушений вибрати такий план оптимальної реалізації мовних намірів, у результаті застосування якого можна максимально зменшити значущість статусу співрозмовника, тобто розвінчати позиції свого політичного супротивника й максимально збільшити значущість свого статусу, тобто продемонструвати свої позитивні якості. Наявність же адресата-спостерігача зумовлює можливість гри на глядача, яким є, зокрема, потенційний виборець. Промовець прагне зробити процес спілкування більш видовищним, викликати емоційний відгук і тим самим залучити адресата-спостерігача, що сприймає політичні події як розігруване для нього дійство, і в процесі гри зробити його співучасником [1, с.8].

Для ілюстрації наведемо приклад із промови Президента Франції Н.Саркозі: “*Je ne disputerai pas à François Hollande la place de premier aboyeur de France*” [4]. Тут простежуємо метафоризацію денотата *aboyeur* (*завкун*) на основі конотативної семи “агресія”, що дає більш негативно виражену оцінку кандидата соціалістів і виражає тактику образи опонента, якою послуговується Н.Саркозі, прагнучи за рахунок виставлення супротивника в негативному світлі викликати відповідне ставлення до цього політика в електораті.

Перейдемо до стратегії переконання шляхом заперечення. На рівні слова існують ситуації спілкування, коли комунікативна семантика слова суперечить

його семантиці. Це пов'язано з тим, що комунікативна семантика виходить з комунікативних цілей усього висловлювання, і тим самим її дані є ієрархічно вищими порівняно з даними стандартної словникової семантики, що їм підпорядковуються. На підтвердження вищенаведеного проаналізуємо такий приклад: “*Il a même qualifié le projet du socialiste de le programme de haute-couture*” [4]. Метафоричний вираз *le programme de haute-couture* (програма откомюр), який, на перший погляд, має позитивну емотивну маркованість, на основі конотації “те, що відповідає смакам”, указуючи на пристосуванство політиків.

Як бачимо, в іншому фрагменті політичної промови (“...*concours du plus beau vélo d'appartement*”. “*On fait plein d'effort, ça pédale, ça pédale, les Français se disent: 'Qu'est ce que ça bosse'. Mais en réalité, les roues ne sont pas sur le sol*” [4]) метафора *concours du plus beau vélo d'appartement* (конкурс на красивіший тренажер), перш за все акцентує увагу реципієнта на активній діяльності політика, але, ґрунтуючись на конотативній семі “видимість”, створює негативно-оцінну характеристику передвиборчої програми.

Детально вивчаючи матеріал політичного висловлювання, ми дійшли висновку, що найчастіше політичні діячі виявляють своє критичне ставлення до певного політика чи політичної ситуації, іронізуючи над ними. Тому коротко зупинимось на аналізі стратегії іронії.

Іноді Н.Саркозі іронізує над неумінням соціаліста переконувати, проводячи аналогію між словом-оболонкою *s'asseoir sur lui* (присідати когось) і політичним становищем Ф.Олянда, яка видається можливою завдяки конотативним семам “брати верх над кимось, мати вплив”: “*Dans les négociations avec les Verts, il était sur les genoux d'Eva Joly et Martine Aubry est venue s'asseoir sur lui!*” [4].

А ось лексема *cabotin* (ноганенький актор) надає висловлюванню (*On a vu un Nicolas Sarkozy cabotin... Impossible de réussir dans un genre qui n'est pas le vôtre...*[4]) іронічного забарвлення, завдяки чому викривається ставлення до Н.Саркозі, чим акцентується увага за допомогою конотативних сем на його невдалому виконанню обраної ролі.

Отже, аналіз прагматичних стратегій комунікації виявив стратегію емоційного впливу, стратегію переконання шляхом заперечення та стратегію іронії, які використовуються у французькому політичному дискурсі й дозволяють правильно інтерпретувати імпліковані інтенції політиків, зрозуміти механізми маніпулювання свідомістю виборців.

1. Дмитрук О. В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англійській комунікації (на матеріалі текстів друкованих та інтернет-видань 2000–2005 років) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Дмитрук ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 19 с.
2. Сковородников А. П. Языковое насилие в современной российской прессе / А. П. Сковородников // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. – Красноярск ; Ачинск, 1997. – С. 10–15.
3. Goodin R. Manipulatory Politics / Robert Goodin. – New Haven ; London : Yale University Press, 1980. – 250 p.
4. L'Express [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lexpress.fr/actualite/politique/>.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ
ОРГАНІЧНОГО СІЛЬГОСПВИРОБНИЦТВА В КАРПАТСЬКОМУ
МАКРОРЕГІОНІ**

Гаргат Наталія,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Сус Т.Й.,
кандидат економічних наук, доцент.

Розглянуто основні організаційно-економічні передумови розвитку органічного виробництва в Карпатському макрорегіоні. Запропоновано розробку моделі функціонування ринку екологічно чистих продуктів харчування в макрорегіоні шляхом створення асоціації виробників органічної продукції.

Аналіз можливостей запровадження органічного землеробства в аграрному секторі Карпатського макрорегіону засвідчує, що саме тут об'єктивно присутні всі умови організації виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції [1]. Зокрема, у Карпатському макрорегіоні наявна висока родючість ґрунтів регіону, що дає змогу одержувати відносно високі врожаї сільськогосподарських культур без застосування пестицидів та мінеральних добрив; переважаюча чисельність сільських жителів (близько 58,2% населення регіону); велика кількість особистих селянських господарств, які при мінімальних інвестиціях можуть перейти на органічне землеробство.

Процес запровадження екологічного землеробства на території Карпатського макрорегіону неможливий без розвитку тваринництва, що є необхідною умовою розвитку органічного землеробства, адже саме екологічне тваринництво стимулює природну циркуляцію речовин між ґрунтом і рослиною, рослиною й твариною, а також твариною та ґрунтом.

Одним з найдієвіших способів створення регіонального ринку органічної продукції й вирішення низки проблем є об'єднання сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та одноосібних домашніх господарств в асоціацію виробників екологічно чистої продукції (рис. 1).

Проте процес ефективного виробництва екологічно чистої продукції потребує відповідного фінансового забезпечення. Одними з варіантів економічної підтримки розвитку органічного сільського господарства є політика надання субсидій та низько безвідсоткових кредитів [2].

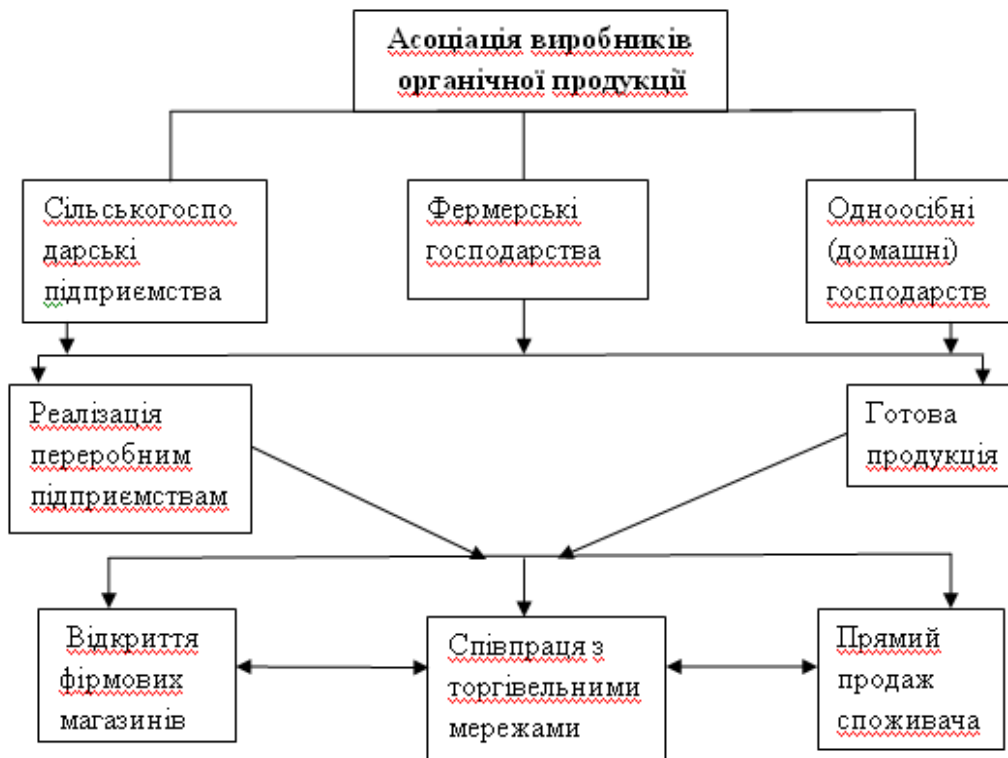

Рис. 1. Етапи виробництва та реалізації екологічно чистої продукції

1. Сус Т. Й. Концептуальні засади екологізації агропромислового виробництва в Карпатському макрорегіоні / Т. Й. Сус, І. Г. Ткачук // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. / за ред. І. Г. Ткачук. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2011. – Вип. VII. – Т. 2.
2. Щурик М. В. Фінансове забезпечення запровадження органічного землеробства в Карпатському макрорегіоні / М. В. Щурик // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 91–98.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Говзан Мар'ян,
V курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Ткачук І.Г.,
доктор економічних наук, професор.

Нині, коли підприємство не може далі розвиватися на певному ринку з певним продуктом у рамках зазначеної галузі чи розширення ринку цього продукту у вибраному регіоні є вельми проблематичним, постає потреба в розробленні принципово нових підходів щодо ведення бізнесу.

Тепер на підприємствах і в галузях промисловості України виявляються тенденції диверсифікації та інтеграції як найбільш перспективних напрямів зміни господарських структур.

Диверсифікація (від лат. *diversificatio* – зміна, різноманітність) – це поширення господарської діяльності на нові сфери (розширення асортименту вироблюваної продукції видів послуг, що надаються, географічної сфери діяльності і т. д.).

У вузькому сенсі слова під диверсифікацією розуміється проникнення підприємств у галузі, що не мають прямого виробничого зв'язку або функціональної залежності від основної їх діяльності. У результаті диверсифікації підприємства перетворюються на складні багатогалузеві комплекси або конгломерати [7, с.25].

Переваги диверсифікації як однієї з форм концентрації виробництва й організації продуктивних сил полягає в:

1) досягненні синергетичного ефекту (взаємного посилення) в різних видах діяльності. У результаті синергетичного ефекту закладається основа для зниження витрат і збільшення споживчої вартості продукції;

2) зниженні підприємницьких ризиків завдяки тому, що підприємство заробляє прибуток і розміщує капітал у різних галузях, які нерівною мірою схильні до кон'юнктурних змін;

3) концентрації економічного капіталу підприємства (фінансових і матеріальних ресурсів) при збереженні його мобільності;

4) розвитку підприємства за рахунок самофінансування;

5) створенні передумов для формування на підприємствах замкнутих виробничих циклів, утилізації відходів, розвитку матеріало-, енерго- та працевиробничих виробництв;

6) можливості прискореного й агресивного проникнення на нові ринки [7].

Пошук напрямів диверсифікації виробництва для підприємств України є актуальним через низку обставин. По-перше, робота в нових умовах господарювання, використання нових форм і методів в організації й управлінні виробництвом об'єктивно заставляють шукати найбільш вигідні сфери додатка створеного виробничого потенціалу. По-друге, диверсифікація виробництва є інструментом міжгалузевого переливу фінансових ресурсів, методом оптимізації структурних перетворень в економіці. По-третє, стратегія диверсифікації є важливим засобом реструктуризації економіки й підвищення її конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність підприємства – комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відбиває ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх на певному ринку за певний проміжок часу порівняно з конкурентами. Рівень конкурентоспроможності підприємств в остаточному підсумку визначає рівень конкурентоспроможності економіки держави, оскільки безпосередньо бере участь у конкурентній боротьбі на внутрішніх і зовнішніх ринках. В умовах спаду виробництва проблема підвищення рівня конкурентоспроможності фірми стає особливо актуальною. Те, як довго можна втримувати конкурентну перевагу, а відповідно, і високий рівень конкурентоспроможності, залежить від трьох факторів. *Перший фактор* визначається тим, яке джерело переваги. *Друга* визначальна утримання конкурентної переваги – кількість наявних у фірм явних джерел конкурентної переваги. *Третя* й найважливіша причина збереження конкурентної переваги – постійна модернізація виробництва й інших видів діяльності.

Найбільш відомими видами стратегій диверсифікації є портфельна й конкурентна. Портфельна стратегія пов'язана з набором основних напрямів діяльності компанії, тоді як конкурентна – з питаннями дій у вибраних областях.

Портфельна стратегія відповідає на питання, якими видами діяльності вигідно займатися, а конкурентна – як досягти успіху в кожній з них.

При диверсифікації здійснюється перехід до нових сфер бізнесу, але географічне середовище, в якому працює підприємство, не міняється.

Один з видів такого переходу є диверсифікація, “пов’язана з потребами”, освоєння нової для підприємства технології з метою продовження обслуговування традиційного ринку.

Другий варіант диверсифікації, пов’язаний з технологією, полягає в застосуванні традиційної технології підприємства до задоволення нових потреб. У цьому випадку успіху можна досягти як за допомогою поглинання, так і через внутрішній розвиток, через вихід на нові ринки.

І ще один варіант диверсифікації – перехід у сферу, не пов’язану з поточним бізнесом підприємства, до нових технологій чи потреб ринку. Такий підхід часто називають конгломератною диверсифікацією. Як правило, він здійснюється за допомогою придбання компаній.

За однією з існуючих класифікацій [6] диверсифікація буває конгломератною і синергетичною. На перший погляд, синергізм дозволяє компанії збільшити норму повернення інвестицій, що досягає максимуму при конгломерації. Прибічники конгломерації стверджують, що синергетична диверсифікація часто приводить до того, що підприємства, які раніше працювали в різних галузях, після об’єднання й уніфікації технологій опиняються в єдиному економіко-соціальному середовищі; нова єдина компанія стає стратегічно уразливою. Прибічники синергетичної диверсифікації висувують свої аргументи, засновані на емпіричних дослідженнях. Так, вони стверджують, що в стабільних умовах конгломерати, якщо ними правильно управляти, можуть працювати так само ефективно, як фірми, засновані на синергізмі. Але коли стабільність зовнішнього середовища порушується, конкуренція досягає високого рівня, конгломерати неминуче потрапляють у групу ризику. Ще один аргумент полягає в тому, що конгломерати не виправдовують себе з точки зору суспільства. Вони не мають жодних синергетичних ефектів, що призводять до зниження цін, ізолюють свої підприємства від впливу конкуренції.

За умови того, що законодавство про захист конкуренції залишиться стабільним, можна зробити такий висновок. В осяжному майбутньому диверсифікована діяльність йтиме двома напрямками. Перший – комерційна логіка, що приводить до вибору синергетичної дороги, а не конгломерації. Другий – особисті амбіції, переваги і здібності керівників підприємств.

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 2001 р. (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – Ст. 377.
2. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента / К. Боумэн ; пер. с англ. – М. : Банки и биржа: ЮНИТИ, 2007. – 175 с.
3. Демб А. Корпоративне управління: Віч-на-віч з парадоксами / Демб А., Нойбауер Ф. Ф. ; пер. з англ. – К. : Основи, 2007. – 302 с.
4. Економічна стратегія фірми / за ред. А. П. Градова. – С. Пб. : Спец. літ., 2005.
5. Редченко К. І. Стратегічний аналіз у бізнесі : навч. посіб. / К. І. Редченко. – 2-ге вид., доповн. – Львів : Новий Світ-2000, 2003. – 272 с.

6. Портер М. Конкуренція : навч. посіб. / М. Портер ; пер. з англ. – М. : Вільямс, 2000. – 495 с.
7. Портер М. Стратегія конкуренції / М. Портер ; пер. з англ. – К. : Основи, 2007. – 390 с.

ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

Лукан Олександра,
V курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Пілько А.Д.,
кандидат економічних наук, викладач.

Зважаючи на беззаперечну значимість системи маркетингових комунікацій (МК) у вирішенні задач підвищення показників збуту підприємства, нині актуальною є розробка теоретичних і науково-методичних засад підвищення ефективності управління системою МК підприємства, одними з яких виступають моделювання та прогнозування ефективності управління МК підприємства [1; 2].

Для оцінки та прогнозування ефективності управління системою МК підприємства в рамках проведеного дослідження запропоновано використання дистрибутивно-лагових моделей із визначеною довжиною лагу:

$$y_t = \alpha + \beta_0 x_t + \beta_1 x_{t-1} + \beta_2 x_{t-2} + \dots + \beta_k x_{t-k} + \varepsilon_t$$

Як результуючу прогнозовану змінну y_t було обрано показник реалізації продукції підприємства за t -рік. Як факторні $x_t, x_{t-1}, x_{t-2}, \dots, x_{t-k}$ – обсяги інвестицій у розвиток системи маркетингових комунікацій у $t, t-1, t-2, \dots, t-k$ році, ε_t – випадкова неспостережувана величина.

Для оцінювання параметрів моделей було використано метод, запропонований Ш.Альмоном. У результаті проведених розрахунків за допомогою дистрибутивно-лагової моделі з визначеною довжиною лагу нами було побудовано модель залежності обсягів реалізації продукції від величини бюджету розвитку маркетингових комунікацій за 12 звітних періодів 2010 року і 9 звітних періодів 2011 року:

$$y_t = -1422091 + 32,42x_t + 65,34x_{t-1} + 55,56x_{t-2} + 3,08x_{t-3} + \varepsilon_t, \text{ де}$$

y_t – обсяги реалізації продукції підприємством легкої промисловості в t -звітному періоді;

$x_t, x_{t-1}, x_{t-2}, x_{t-3}$ – бюджети розвитку системи маркетингових комунікацій у відповідні звітні періоди.

На підставі побудованої моделі можна прогнозувати, що підвищення розміру витрат і маркетинг на 1 гр. од. в базовому періоді приведе до зростання обсягів реалізації на 32,42 грн у тому ж періоді, на 97,76 – у наступному звітному періоді, на 153,32 грн – через 2 місяці й на 156,4 грн – через 3 місяці.

Як видно зі значень оцінок параметрів при лагових змінних, найбільший приріст обсягів реалізації продукції під впливом активних заходів маркетингового комунікаційного впливу має місце протягом двох наступних місяців після

початку інвестування коштів. У подальшому ефект скорочується. Звідси, враховуючи яскраво виражені сезонні коливання попиту й обсяги реалізації продукції, можна запропонувати інтенсифікацію заходів з маркетингового комунікаційного впливу за місяць-два перед початком сезону, тобто протягом другої половини жовтня – першої половини січня.

Проведений аналіз існуючої на підприємстві практики інвестування в розвиток системи МК показав, що пік інвестицій припадає на листопад, після чого в грудні скорочується практично у 2 рази до рівня попереднього місяця. Це не дозволяє належним чином “підігрівати” платоспроможний попит, тобто очевидним є потенціал росту обсягів реалізації за рахунок накладання фактичних і лагових ефектів від фактичного зростання обсягів інвестицій, започаткованого в жовтні, продовженого в листопаді й грудневого піку інвестування. Крім того, варто переглянути доцільність інвестування в МК у фактичних обсягах за період з березня по вересень. Розроблені за результатами дослідження лагових ефектів інвестиційної діяльності практичні рекомендації стосовно оптимізації процесів управління бюджетом МК, потенційно дозволять сповільнити темпи до певної міри закономірного спаду реалізації в другій половині січня – першій половині лютого та інтенсифікувати збут у другій половині листопада – грудня. Врахування позитивних аспектів запропонованого нами підходу до прогнозування ефективності управління маркетинговими комунікаційними заходами дозволяє по-новому підійти до планування бюджету МК на підприємстві, тобто провести постановку задачі оптимізації як структури бюджету, так і самого процесу управління МК.

Нині надзвичайно актуальними для практики й водночас маловивченими залишаються наступні перспективні напрями проведення аналізу, моделювання та прогнозування процесів управління системою МК: 1) оцінка ефективності окремо взятих каналів МК, а також комюлятивного ефекту від одночасного використання різних каналів МК; 2) розробки календарних планів інвестування та активізації каналів МК; 3) розробка адекватного умовам конкретного підприємства математичного інструментарію оцінки ретроспективної, поточної та прогнозування майбутньої ефективності системи управління МК; 4) розробка формалізованих схем оцінки та прогнозування ефективності можливих коригуючих впливів на інтенсивність використання окремих складових системи маркетингових комунікацій.

Як бачимо, спектр актуальних прикладних задач управління МК є надзвичайно широким. Ці, а також суміжні з ними задачі потенційно окреслюють перспективні напрями проведення аналізу та моделювання в цій галузі.

1. Пілько А. Д. Сучасні тенденції розвитку моделей маркетингових комунікацій / А. Д. Пілько, О. М. Лукан // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2011. – Вип. VII. – Т. 2. – С. 253–260.
2. Пілько А. Д. Математичне моделювання процесу оцінки ефективності системи маркетингових комунікацій підприємства / А. Д. Пілько, О. М. Лукан // Materialy VI Mezinarodni vedecko-prakticka conference “Nastoleni moderni vedy-2010”, 27.09.2010. – Dil 2. Ekonomicke vedy. – Praha, 2010. – S. 40–48.

ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ, СКЛАД ТА ПОДАННЯ

Крива Юлія,
V курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Сас Л.С.,
кандидат економічних наук, викладач.

Згідно із Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, усі юридичні особи, створені відповідно до чинного законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також представництва іноземних суб’єктів господарської діяльності, зобов’язані вести бухгалтерський облік і подавати фінансову, податкову, статистичну та інші види звітності.

Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, складених на підставі даних фінансового обліку з метою надання користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан і діяльність підприємства, а також зміни в його фінансовому стані за звітний період у зручній і зрозумілій формі для прийняття ними управлінських рішень.

Основними документами, які регулюють порядок складання й подання фінансової звітності в Україні, є:

1. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. №996-XIV.
2. Порядок подання фінансової звітності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. №419.
3. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку.
4. Міжнародні стандарти фінансової звітності та бухгалтерського обліку.

Основною метою фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої й неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства [1, с.261].

Фінансова звітність підприємства включає: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів.

Баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов’язання та власний капітал. Баланс складається відповідно до П(С)БО 2 “Баланс”, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 21 червня 1999 р. №396 [2].

Звіт про фінансові результати – це звіт про доходи, витрати й фінансові результати діяльності підприємства. Зміст і форма звіту про фінансові результати, а також загальні вимоги до розкриття його статей регламентуються П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати”, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. №87 [3].

Звіт про рух грошових коштів складається відповідно до вимог П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31 квітня 1999 №87 [4].

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Зміст і форма звіту про вла-

сний капітал регламентуються П(С)БО 5 “Звіт про власний капітал”, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. №87 [5].

Примітки до фінансової звітності – сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію й обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

З 1 січня 2012 року згідно з ч. 2 ст. 12 Закону “Про бухгалтерський облік” та п. 2 Порядку подання фінансової звітності встановлено, що фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами обов’язково складають:

- з 1 січня 2012 року – публічні акціонерні товариства, банки, страховики;
- з 1 січня 2013 року – підприємства, які надають фінансові послуги, крім страхування та пенсійного забезпечення, а також здійснюють недержавне пенсійне забезпечення;
- з 1 січня 2014 року – компанії, які здійснюють допоміжну діяльність у сферах фінансових послуг і страхування.

На добровільних засадах з 1 січня 2012 року вести облік за міжнародними стандартами можуть й інші підприємства. Порядок складання та подання фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності регулюється МСФЗ 1 “Перше застосування міжнародних стандартів фінансової звітності”, МСБО 1 “Подання фінансових звітів”, МСБО 7 “Звіт про рух грошових коштів”, МСБО 34 “Проміжна фінансова звітність” та ін.

Отже, фінансова звітність є важливим етапом ведення бухгалтерського обліку на основі реальних даних для виявлення резервів покращення фінансової діяльності підприємства. У майбутньому доцільно звернути увагу на процеси вдосконалення складання, ведення та подання фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності.

1. П(С)БО 2 “Баланс” від 9 грудня 2011 року № 1591 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>.
2. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : навч. посіб. / В. Г. Швець. – К. : Знання, 2003. – 444 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати” від 24 вересня 2010 року № 1085 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO3.aspx>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів” від 10 червня 2010 року № 382 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukr-law.com.ua/oblik/buh/29-psbo4>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 “Звіт про власний капітал” № 1125 від 25.09.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO5.aspx>.

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ТА ЇЇ МІСЦЕ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Зінюк Ліліана,
V курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Король В.С.,
кандидат економічних наук, доцент.

В економічній літературі поняття “мотивація персоналу” трактується неоднозначно, хоча більшість визначень багато в чому схожі. На думку одних авторів, мотивація – це свідоме прагнення до певного типу задоволення потреб, до успіху. Деякі з них під мотивацією розуміють усе те, що активізує діяльність людини. Для інших учених мотивація – це надія на успіх і побоювання невдачі. Зокрема, А.Афонін вважає мотивацію процесом управлінської діяльності, спрямованої на стимулювання працівників для досягнення цілей підприємства. М.Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоурі визначають мотивацію як процес стимулювання окремої людини чи групи людей до діяльності, спрямованої на досягнення цілей організації. Мотивація необхідна для продуктивного виконання прийнятих рішень та запланованих робіт [3].

Практика управлінської діяльності свідчить про те, що головною складовою успіху в управлінні є визнання людей (працівників) головним джерелом ефективного розвитку організації. Саме тому функція стимулювання в управлінській діяльності розглядається вченими як найважливіша.

Під мотивацією в організаційному управлінні розуміють спонукання членів організації до діяльності з метою досягнення цілей організації, оскільки ні досконале планування, ні досконала структура організації без людського чинника не забезпечать ефективної діяльності підприємства [1]. Функція мотивації спрямована на стимулювання діяльності членів організації до виконання робіт згідно з обов’язками, що делегуються їм відповідно до плану.

Управління персоналом трактує мотивацію як процес активізації мотивів працівників (внутрішня мотивація) і створення стимулів (зовнішня мотивація) для їх спонукання до ефективної діяльності. Таким чином, у процесі діяльності мотивація дозволяє персоналу задовольнити свої основні потреби шляхом виконання трудових обов’язків.

Функція мотивації тісно пов’язана з іншими основними функціями управління – плануванням, організацією, контролем і оцінкою прийняття рішення.

Мотивація, тобто створення внутрішніх мотивів до дії, є результатом складної сукупності потреб, які постійно змінюються. Сьогодні ми розуміємо, що для того, щоб заохочувати працівників якнайкраще, керівнику слід визначити, якими ж насправді є їх потреби, і забезпечити засоби, за допомогою яких працівники зможуть задовольняти ці потреби через сумлінну роботу.

Мотиваційний процес не може вважатися замкнутим, адже кожен наступний цикл відбувається в різних зовнішніх ситуаційних умовах. При цьому змінюються потреби, переконання, запити працівників і способи та види стимулювання [2].

Таким чином, об'єктом дослідження в мотивації є поведінка (діяльність) людей та методи впливу на неї. Практичне завдання мотивації полягає в доборі способів і методів ефективного впливу на працівників, а також у розробці гнучких механізмів орієнтації персоналу на результативну діяльність підприємства відповідно з метою.

Вирішення цього завдання вимагає комплексного підходу, оскільки поведінка людини визначається сукупністю внутрішніх і зовнішніх факторів. До того ж, необхідно враховувати, що трудова діяльність, як і будь-яка інша є полімотивованою, тобто формується під впливом множини ієрархічно взаємопов'язаних мотивів. Важлива роль відводиться також взаємодії підприємства (організації) та працівника. При цьому акцентується увага на таких аспектах успішної взаємодії, як повага до працівника, його гідності, ідей, думок, поглядів, переконань, пропозицій, потреб. Відбувається зміна орієнтації на:

- цілеспрямоване навчання й підготовку кадрів на постійній основі;
- чіткі, конкретні, досяжні виробничі завдання;
- об'єктивну оцінку праці та постійний контроль її успішного виконання;
- диференціацію заробітної плати залежно від рівня ефективності, продуктивності та якості робіт;
- планування кар'єри працівників з урахуванням цінностей, нахилів, здібностей, рівня задоволеності працею;
- участь працівників в управлінні через висунення пропозицій щодо вдосконалення організації виробництва, праці, якості продукції;
- визнання, стимулювання й винагорода працівників за подані пропозиції;
- розширення горизонтальних комунікаційних зв'язків та неформального спілкування керівників і підлеглих.

Отже, суть і структуру мотиваційного механізму в ринковій економіці слід розуміти як комплекс організаційно-економічних, матеріально-технічних та соціально-психологічних методів і засобів спонукання до ефективної праці, який перетворює мотивацію-потенцію в мотивацію-реальність, що характеризує мотиваційний механізм як перетворення набору факторів, принципів, стимулів, мотивів з лінійного дискретного стану в замкнутий, постійно повторюваний процес.

1. Гриньова В. М. Проблеми мотивації праці персоналу підприємства : монографія / В. М. Гриньова, І. А. Грузіна. – Х. : ІНЖЕК, 2007. – Бібліогр.: с. 145–157.
2. Дороніна М. С. Соціально-економічний механізм мотивації трудової поведінки / М. С. Дороніна, В. М. Лугова // Економіка розвитку. – 2006. – № 2 (38). – С. 18–22.
3. Колот А. М. Мотивація персоналу : підручник / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2002. – 337 с. – Бібліогр.: с. 328–330.
4. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносини : підручник / О. А. Грішнова. – 4-те вид., оновл. – К. : Знання, 2009. – 390 с.

УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННОЮ КОМЕРЦІЄЮ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Лиско Мар'яна,
V курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Романюк М.Д.,
доктор економічних наук, професор.

Статтю присвячено дослідженню теоретичних і практичних аспектів електронної торгівлі на міжнародних ринках. Розглянуто генезис, тенденції й масштаби електронної торгівлі у світі та в Україні. Визначено стан і перспективи організації роботи Інтернет-магазинів, наведено способи ефективного управління електронною комерцією.

Сьогодні функціонування єдиної інформаційної мережі – Інтернет – зумовлює утворення мережевих співтовариств, що значно впливають на економічне життя суспільства: настає ера міжнародної електронної торгівлі. Звідси й випливає необхідність дослідження питання ефективного управління електронною комерцією в умовах міжнародного економічного простору.

Наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких М.В.Макарова, А.М.Берега, Т.Г.Затонацька, В.Л.Плескач та ін., створили значний теоретичний потенціал для організації та управління підприємствами електронної торгівлі в умовах ринкової економіки.

Мета роботи – розглянути сучасний стан і перспективи розвитку електронної комерції у світі в цілому, так і в Україні та вихід вітчизняних Інтернет-магазинів на міжнародні ринки.

Міжнародна електронна торгівля – це один з новітніх феноменів у світовій економіці: перші акти купівлі-продажу через Інтернет відбулися 1996 р., а на нього нині припадає більше 90% угод у сфері електронної торгівлі.

Проаналізувавши визначення поняття “електронної торгівлі” низки авторів, уведемо своє бачення цього поняття: міжнародна електронна торгівля – це процес купівлі-продажу товарів і послуг шляхом використання всесвітньої глобальної мережі Інтернет. У цій роботі поняття “електронна комерція” та “міжнародна електронна торгівля” вважаємо синонімами, оскільки при електронній торгівлі використовується Інтернет, а оскільки він не належить нікому, тобто є міжнародний, то й відповідно електронна торгівля стає міжнародною.

Світовий ринок інтернет-торгівлі є одним з небагатьох сегментів економіки, який продовжує демонструвати серйозні темпи приросту, незважаючи на удар світової економічної кризи. Аналітичні дослідження показують, що потенційна кількість онлайн-покупців у світі вже досягла 1,5 млрд осіб, а частка інтернет-продаж у загальній структурі торгівлі в деяких країнах перевищила 10% [2]. У загальному можна виділити 5 найбільших інтернет-магазинів у світі: Amazon.com Itunes.com Zappos.com Ebay.com Officedepot.com [5].

Ринок інтернет-торгівлі України перебуває на етапі бурхливого розвитку. За останні 10 років кількість інтернет-магазинів зростає приблизно в 60 разів, а обіг онлайн-торгівлі перевищив 1 млрд дол. У загальному підсумку найбільш популярними інтернет-магазинами в Україні є: Rozetka.ua або Rozetka.com.ua bonprix.ua, www.bookclub.ua, www.aukro.ua, neckermann.com.ua [3].

Система управління в електронній торгівлі – це автоматизована система управління, яка об'єднує персонал, склад і порядок взаємодії якого орієнтований на інформаційне Інтернет-забезпечення, а також програмно-технічний інструментарій, що ефективно реалізує загальні та конкретні функції управління [4].

Для побудови й удосконалення систем управління в підприємствах електронної торгівлі пропонується трансформування принципів і прийомів усталеного управління. Систематизацією традиційних і нових принципів установлено принципи й прийоми, притаманні лише електронній торгівлі: принцип спадковості усталеного управління; принцип екстериторіальності; принцип толерантності; принцип обов'язкової індивідуалізації менеджера електронної торгівлі; принцип обмеженої відповідальності провайдерів; прийом “моментальна реакція”; прийом “створення простих і дешевих рішень”; прийом “гнучке ціноутворення” тощо [1].

Менеджеру інтернет-магазину необхідно також налагодити чітку систему доставок. Це можна зробити за допомогою налагодження контактів з міжнародними транспортними компаніями, а також виникає необхідність залучення фахівців з “кібертранзиту” (cybertransite), тобто з продажу й доставки товарів громадянам інших країн.

На сучасному етапі розвитку бізнесу без застосування електронної комерції майбутнього нема. Вітчизняні підприємці це прекрасно розуміють і тому компанія, яка прагне подальшого свого розвитку та виходу на міжнародні ринки, створює власний Інтернет-магазин. Ефективне функціонування Інтернет-магазину вимагає принципово нової системи управління електронною комерцією із залучення нових принципів і способів управління.

1. Інтернет-портал для управлінців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.management.com.ua/tend/ten d164.html?print>>.
2. Огляд світового ринку інтернет-торгівлі Герасименко Петро [Електронний ресурс]. – Режим доступу : портал “Укрбізнес”.
3. Огляд ринку Інтернет-торгівлі в Україні Герасименко Петро [Електронний ресурс]. – Режим доступу : портал “Укрбізнес”.
4. Світові економіки йдуть в інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/>.
5. Режим доступу : <http://predprinimatel.co.ua/ua/entrepreneurship/practice/5-krupnejshikh-internet-magazinov-v-mire>.

РОЗВИТОК ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Шпак Андрій,
V курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Плець І.І.,
асистент.

Актуальність розвитку пенсійного страхування зумовлена, перш за все, наявністю фінансово-соціальних ризиків для пенсіонерів опинитися в тяжкому матеріальному становищі, тому першочерговим завданням пенсійної політики держави виступає організація соціального захисту громадян похилого віку.

Сьогодні в Україні маємо ситуацію, коли кількість населення продовжує щорічно зменшуватись, а кількість пенсіонерів щороку зростає, тобто Пенсійний фонд із кожним роком генерує дедалі більше ризиків не тільки для державного бюджету, оскільки вимагає більше коштів через постійне підвищення пенсій, але й для економіки загалом. Однак значна частина пенсіонерів не може похвалитися забезпеченою старістю, а порівняно з розвиненими країнами наш рівень забезпечення громадян є більш ніж незадовільний. Зокрема, станом на січень 2010 р. 55% пенсіонерів отримували пенсії не вище ніж 800 грн, а їхня частка в загальній сумі видатків на виплату пенсій становила лише 38% [3].

У базовому Законі України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” (далі – ЗУ №1058), крім пенсій за віком, передбачені інші види пенсій для громадян: пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов’язаного з роботою, інвалідності з дитинства); пенсія у зв’язку з утратою годувальника, соціальні пенсії. Механізм пенсійного забезпечення в Україні дозволяє працівникам мати надійний соціальний захист від будь-яких непередбачених випадків втрати працездатності [1].

В Україні передбачається існування трирівневої пенсійної системи: солідарної загальнообов’язкової накопичувальної та добровільної недержавної системи пенсійного забезпечення.

Перший рівень є системою пенсійних виплат, внески до якої сплачуються всіма працюючими громадянами країни та їх роботодавцями. За рахунок цих коштів і виплачуються страхові пенсії та встановлюється мінімальний рівень пенсійних виплат пенсіонерам.

Накопичувальну систему загальнообов’язкового пенсійного страхування, яка являє собою другий рівень пенсійної системи України, планувалося запровадити ще у 2007 році, однак її досі немає. Скоріше за все її впровадження почнеться у 2012 році.

Третій рівень пенсійної системи створений для формування додаткових пенсійних накопичень майбутніх пенсіонерів за рахунок добровільних внесків фізичних осіб і роботодавців. Недержавне пенсійне забезпечення, як передбачено чинним вітчизняним законодавством, здійснюється недержавними пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів; страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб [2].

Для покращення стану пенсійного забезпечення громадян та й узагалі соціального страхування доцільно впровадити єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який передбачатиме консолідацію в одному органі подібних для всіх фондів функцій, а саме: постановки на облік платників, формування й ведення Державного реєстру соціального страхування, що включатиме інформаційну систему відомостей про платників ЄСВ і про застрахованих осіб, забезпечення єдиної звітності, здійснення контролю за повнотою та своєчасністю справляння ЄСВ [1].

За результатами дослідження можна стверджувати, що розпочата в Україні реформа пенсійного страхування в цілому має на меті реалізувати завдання приведення його відповідно до вимог ринкової економіки та підготувати передумови його подальшого вдосконалення в площині потреб уніфікації із системами, що діють у країнах Європейського Союзу, вступ до якого задекларовано як стратегічне завдання України, та адаптації до існуючих сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку українського суспільства.

1. Даценко В. В. Пенсійне страхування як чинник стимулювання трудової активності [Електронний ресурс] / В. В. Даценко // УДК 369. 012. – 2010. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_GuiTi/Vddfa/2010_2/9_Datsenko.pdf.
2. Ринок пенсійних послуг: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку “Україна фінансова”. – Режим доступу : <http://www.ufin.coiTi.ua/analit mat/strah rynok/119.htm>.
3. Скоропад І. С. Особливості функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Скоропад І. С. // Науковий вісник НАТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem biol/ nvntu/20_9/237_Skoropad__NV20 9. pdf.

МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ РЕГІОНУ

Холєвчук Надія,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Пілько А.Д.,
кандидат економічних наук, доцент.

Незалежно від того, на якому рівні здійснюються інвестиції – на державному чи регіональному, будь-який інвестор завжди зацікавлений у надійності та ефективності власних вкладень. Дослідження питань управління інвестиційною діяльністю в рамках систем різного рівня складності та ієрархії є актуальними й перспективними, оскільки надають можливість виявити переваги та недоліки об'єкта вкладень для потенційного інвестора. Більше того, такий аналіз дозволяє виявити, які саме галузі економіки визначають інвестиційну привабливість територіальних систем на даний час і на перспективу.

Ураховуючи необхідність прийняття обґрунтованих рішень як щодо вибору перспективних об'єктів для інвестування, так і формування дієвих механізмів стимулювання інвестиційних процесів, метою даної роботи є розробка методики проведення оцінки інвестиційної привабливості та інвестиційної активності, а також проведення аналізу характеру впливу чинників, котрі визначають закономірності формування інвестиційного клімату на прикладі Івано-Франківської області.

Об'єктом аналізу виступають фактори, що безпосередньо формують інвестиційну привабливість та активність територіальних систем регіону чи впливають на їх рівень. Натомість, зважаючи на те, що інвестиційний клімат формується під впливом багатьох чинників, як позитивних, так і негативних, і їх можна охарактеризувати двома категоріями показників: інвестиційною активністю

та привабливістю, то виникає необхідність проведення аналізу зв'язку між такими групами показників, що і є предметом цієї роботи.

Інвестиційний клімат є основою визначення доцільності інвестування в регіон. Також він є системою ознак, дій, учинків, які формуються та створюються з метою додаткового залучення ресурсів як у грошовій, так і в матеріальній формі. Досить часто поняття “інвестиційний клімат” ототожнюють із поняттям “інвестиційна привабливість”.

Критеріями для визначення показника інвестиційної привабливості можуть слугувати: загальноекономічний рівень розвитку регіону, рівень фінансового забезпечення економіки, інноваційного та соціального розвитку, а також рівень розвитку інфраструктури в області. Виокремивши основні показники щодо кожного із цих напрямів, знайшовши їх темпи росту та застосувавши метод згортки, отримаємо загальний рівень інвестиційної привабливості.

Для аналізу інвестиційної активності варто звернути увагу на показники власних та іноземних інвестицій у регіон, значення росту яких порівнюють із відповідним станом інвестиційної привабливості. Таким чином, можна виявити міру і характер зв'язку між цими показниками та зробити висновок, які чинники привабливості впливають на розміри інвестицій і наскільки.

Модель оцінки інвестиційного клімату регіону доцільно представити у вигляді матриці, при цьому значення відношення зміни інвестиційної активності до зміни інвестиційної привабливості характеризує ступінь сприятливості (якщо відношення позитивне) або несприятливості (якщо відношення негативне) середовища.

У рамках проведених досліджень запропоновано принципову схему побудови інвестиційної моделі регіонального розвитку. Розроблено також рекомендації щодо визначення впливу факторів інвестиційного клімату та інвестиційних процесів у регіоні, які співвідносяться у вигляді показників економічного розвитку. Це, у свою чергу, дозволяє визначати напрями активізації регіональної інвестиційної політики та оптимізувати механізми її реалізації.

Як показує аналіз численних літературних джерел, а також результати власних досліджень, для визначення інвестиційного клімату варто розраховувати показник інвестиційної привабливості регіону з позиції системного підходу. Відповідно до нього слід упроваджувати план заходів щодо здійснення економічної, соціальної, фінансової, інноваційної політики з метою збільшення рівня чинників-стимуляторів та усувати негативні тенденції – дестимулятори (безробіття, незадовільний екологічний стан, збитки від діяльності).

На основі проведених досліджень можна зробити такі висновки:

1) інвестиційний клімат формується на основі показників інвестиційної привабливості й інвестиційної активності, що у свою чергу впливають на міру залучення інвестицій у наступні періоди;

2) інвестиційну привабливість визначає множина факторів, які відображаються за допомогою показників, котрі можна об'єднати в 5 груп. Загальний показник інвестиційної привабливості можна визначити сумуванням темпів зростання по кожному показнику за відповідним критерієм;

3) заходи з управління інвестиційним кліматом є ефективним інструментом залучення власних інвестицій регіону й дещо меншою є його залежність із

темпами залучення іноземних інвестицій, оскільки іноземного інвестора більшою мірою цікавить загальний інвестиційний клімат держави, а також правове поле й правила дотримання балансу інтересів на відповідних ринках.

1. Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>.
2. Іщук С. О. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону : методичний аспект / Іщук С. О., Кулініч Т. В. // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 72.
3. Рум'янцева Г. І. Особливості оцінки ефективності інвестиційної діяльності в регіоні / Г. І. Рум'янцева // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 7. – С. 270–276.

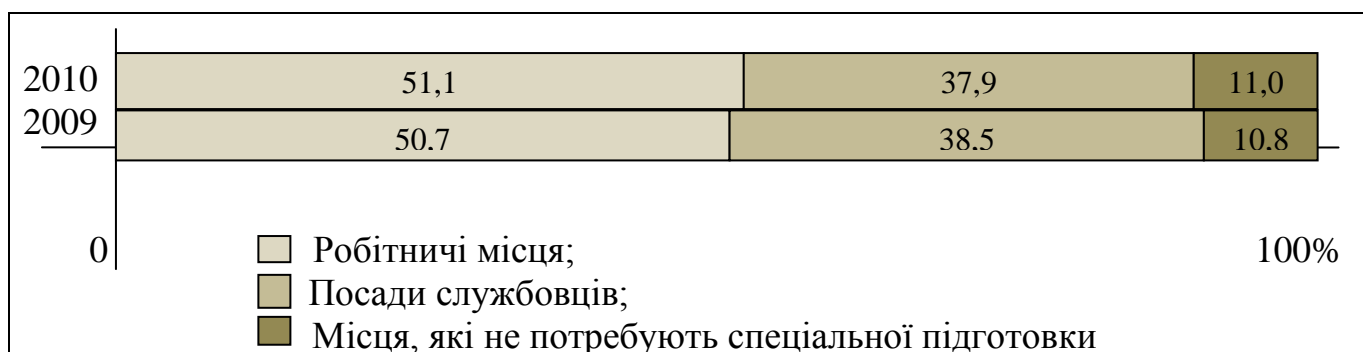
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Петришак Тарас,
II курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Барчук В.П.,
старший викладач.

Проблема збереження, зміцнення й розвитку трудового потенціалу є однією з гострих і значущих для розвитку України. Рівень і якість трудового потенціалу відіграють провідну роль у забезпеченні стабільності й конкурентоспроможності економіки країни та є фундаментом прогресивного розвитку суспільства. Трудовий потенціал – основа економічного розвитку, на якій повинна будуватися міцна економіка і сталий соціально-економічний розвиток суспільства. Розглядаючи трудовий потенціал Івано-Франківської області, потрібно зазначити, що кон'юнктура ринку праці цього регіону має свої певні особливості. Регіон є праценадлишковим, оскільки пропозиція на ринку праці перевищує попит, що є характерним також для багатьох областей України, зокрема Закарпатської, Волинської, Тернопільської. Трудовий потенціал відіграє важливу роль у підвищенні ефективності суспільного виробництва та рівня життя всього населення, тому, наскільки якісно він сформований, багато в чому залежить економічний потенціал певного виду економічної діяльності, усього суспільного виробництва, темпи його розвитку, зростання соціального й культурного рівня життя найманих працівників та роботодавців. Трудовий потенціал як соціально-економічна категорія є досить складним утворенням і являє собою інтегральну оцінку кількісних та якісних характеристик економічно активного населення [3, с.194]. Важливими компонентами трудового потенціалу є здоров'я, моральність, творчий потенціал, трудова активність, організованість, освітньо-кваліфікаційний рівень, мотивація до праці, ставлення людини до природи. Однак головною складовою трудового потенціалу виступають фізичні параметри відтворення населення. Вже на початку 90-х років ХХ століття в Україні демографічна складова трудового потенціалу характеризувалася зменшенням питомої ваги вікових груп до 35 років, низьким рівнем народжуваності та значною міграцією населення [2, с.173]. Питанням формування, розвитку, теоретичного обґрунтування трудового потенціалу присвятили свої дослідження

вітчизняні та зарубіжні вчені: М.Долішній, С.Злупко, О.Грішнова, Д.Богиня, П.Колосов, Б.Генкін, В.Васильченко, О.Григоренко, Е.Лібанова, Л.Шевчук, С.Писаренко. Незважаючи на значний науковий доробок, відкритим залишається питання дослідження категорії трудового потенціалу в безпосередній кореляції з феноменом праці, що актуалізує тематику цього дослідження [1, с.128].

Рівень зайнятості населення Івано-Франківської області протягом 2011 року складав більш як 50% від усього населення. Якщо порівнювати даний показник з іншими областями України, то він є одним із найнижчих. Особливого значення при дослідженні використання трудового потенціалу набуває його використання в різних видах економічної діяльності. Важливе місце в дослідженні трудового потенціалу займає аналіз потреб у працівниках за категоріями робочих місць: робітничі місця; посади службовців; місця, які не потребують спеціальної підготовки, про що свідчить рис. 1.

(на кінець року; відсотків до загальної кількості вільних робочих місць)

Рис. 1. Загальна потреба в працівниках за категоріями робочих місць

Найбільша потреба існує в працівниках на робітничі місця. У 2009 році вона становила – 50,7%, у 2010 – цей показник збільшився до 51,1%. Потреба в працівниках на посади службовців є меншою, ніж потреба на робітничі місця й складає у 2009 році – 38,5%, а у 2010 – 37,9%. Найменша потреба в працівниках на місця, які не потребують спеціальної підготовки, відповідно – 10,8% та 11% [4]. Це відсоткове співвідношення показує, що найбільша потреба спостерігається в працівниках на робітничі професії.

Трудовий потенціал поступово починає перетікати з таких видів діяльності, як сільське господарство й промисловість у сферу послуг, причому це є не тільки тенденцією, характерною для Івано-Франківської області, а й України і світу в цілому.

1. Чорний Р. С. Теоретико-методологічні аспекти дослідження трудового потенціалу в світлі дискурсу праці / Р. С. Чорний // Регіональна економіка. – 2011. – № 2. – С. 128.
2. Бендасюк О. О. Особливості розвитку трудового потенціалу України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки / О. О. Бендасюк // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 173.
3. Лич В. М. Трудовий потенціал: теорія та практика відтворення : монографія / В. М. Лич. – К. : Наук. світ, 2003. – 194 с.
4. Державний комітет статистики України [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Сигидин Мар'яна,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Логвінова М.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

На жаль, сучасною тенденцією в Україні є послаблення інституту сім'ї. За останні кілька років стрімко зросла кількість розлучень у порівнянні з радянськими часами. Більше того, нашу державу неодноразово називали лідером у Європі за кількістю розірваних шлюбів, тому ця проблема є досить актуальною сьогодні. Підстави розірвання шлюбу як у порядку позовного, так і в порядку окремого провадження чітко врегульовані в Сімейному кодексі України. Закріплений у Сімейному кодексі порядок розірвання шлюбу судом містить суттєві зміни, у порівнянні з попереднім Кодексом про шлюб і сім'ю. Найбільш принциповим є запровадження двох самостійних процедур щодо розірвання шлюбу залежно від наявності або відсутності згоди подружжя на розірвання шлюбу. Відповідно до цього, Сімейний кодекс закріплює: а) розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК); б) розірвання шлюбу за позовом, пред'явленим одним із подружжя, тобто за наявності спору між подружжям (ст. 110 СК).

Найпоширенішим способом розірвання шлюбу в Україні є його розірвання в порядку позовного провадження, що здійснюється судами загальної юрисдикції. Мова йде про наявність між чоловіком та дружиною спірних правовідносин, коли один із подружжя бажає розірвати шлюб, а інший вважає за можливе подальше збереження сімейних стосунків. Відповідно до ст. 110 Сімейного кодексу, процес розірвання шлюбу може бути ініційований шляхом подання позовної заяви одним із подружжя, а також опікуном недієздатного з подружжя, якщо цього вимагають його інтереси. *Ми вважаємо, що варто на законодавчому рівні регламентувати можливість подання такої позовної заяви прокурором від імені держави з метою захисту інтересів того з подружжя, хто з незалежних від нього обставин позбавлений можливості самостійно реалізувати своє право на розірвання шлюбу.*

За загальним правилом справи про розірвання шлюбу розглядаються у відкритому судовому засіданні в присутності чоловіка і дружини. Проте чоловік і дружина (один з них) вправі просити суд розглянути справу в їхню відсутність. Крім того, згідно ст. 224 ЦПК, у разі неявки в судове засідання без поважних причин належним чином повідомленого відповідача суд може прийняти рішення про заочний розгляд справи. На нашу думку, відсутність одного з подружжя при судовому розгляді справ про розірвання шлюбу унеможлиблює встановлення істини у справі, і таким чином прийняти правильне рішення для суду буде досить складно. Тому було б доцільним включення до Цивільного процесуального кодексу додаткової статті, яка б регламентувала примусовий привід сторони у справі про розірвання шлюбу для участі такої особи у справі.

Відповідно до ст. 111 Сімейного кодексу, суд під час розгляду справи про розірвання шлюбу вживає заходів щодо примирення подружжя. У продовження матеріальних норм ЦПК у ч. 5 ст. 191 встановлює правило, відповідно до якого у справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити подружжю строк для примирення, який не може перевищувати шести місяців. Не зовсім зрозумілим є той факт, чому законодавець включив положення про зупинення судом розгляду справи для вжиття заходів щодо примирення подружжя у ст. 191 ЦПК, яка врегульовує питання відкладення розгляду справи. Крім того, у п. 7 ч. 1 ст. 201 ЦПК чітко зазначено, що суд зобов'язаний зупинити провадження у справі в разі надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення. *Ми вважаємо, що оптимальним та логічним виходом із такої ситуації є виключення законодавцем ч. 5 ст. 191 ЦПК та залишення в силі п. 7 ч. 1 ст. 201 ЦПК з метою уникнення суперечностей.*

Суд приймає рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення. Вважаємо, що така підстава для розірвання шлюбу сформульована як загальний оціночний критерій, який дає суду можливість розглянути всі сфери подружніх відносин і прийняти рішення з урахуванням інтересів дітей та кожного з подружжя.

Щодо розірвання шлюбу в порядку окремого провадження, то, беручи до уваги положення ст. 109 Сімейного кодексу, слід зазначити, що право на звернення до суду за цією категорією справ виникає тоді, коли є передбачені законом передумови, тобто наявність малолітніх чи неповнолітніх дітей, взаємна згода подружжя на розірвання шлюбу, домовленість про те, з ким із подружжя будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо. Особливістю справ про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, є множинність на стороні заявника, тобто звернутися до суду може тільки подружжя за їх спільною заявою. Відповідно до ч. 3 ст. 109 Сімейного кодексу суд ухвалює рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини і чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті й майнові права, а також права їхніх дітей.

Рішення суду про розірвання шлюбу, прийняті після 27 липня 2010 року, що набрали законної сили, є документами, що посвідчують факт розірвання шлюбу, і додаткової реєстрації не потребують. Тому особам, шлюб між якими розірвано в судовому порядку після 27 липня 2010 року, свідоцтво про розірвання шлюбу не видається. Керуючись правилами ч. 2 ст. 115 Сімейного кодексу України, рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили, надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення судового рішення для внесення відомостей до державного реєстру актів цивільного стану громадян.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р., станом на 17.01.2012 р. – Харків : Право, 2012. – 226 с.

2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р., станом на 16.02.2012 р. – Харків : Право, 2012. – 96 с.
3. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України, станом на 1.08.2008 р. / за заг. ред. Жилінкової І. В. – Харків : Ксилон, 2008. – 855 с.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007 року “Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя”. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.
5. Сімейне право України : навч. посіб. / за ред. М. М. Дякович. – 2-ге вид. – К. : Алерта, Центр учбової літератури, 2012. – 552 с.
6. Цивільний процес : навч. посіб. / за ред. С. В. Васильєва. – Х. : ТОВ “Одіссей”, 2008. – 480 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ГЕНДЕРУ

Кривенчук Вероніка,
І курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Андріюк В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Законодавче закріплення гендерної рівності є однією з умов інтеграції країни в Європейський Союз. В Україні прийнято ряд нормативно-правових актів із цього питання, серед яких підписаний у 2005 році Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, що оперує поняттям гендер, однак не дає йому визначення. Це є грубим порушенням правил нормативно-проектувальної техніки, адже породжує неоднозначність у тлумаченні та можливість маніпуляції.

Рекомендований ще у 2004 році Міністерством освіти і науки України навчальний посібник “Основи теорії гендеру” виділяє 5 статей або ж 5 гендерів, розмежовуючи стать біологічну від соціальної (гендеру).

Теорія гендеру виникла у 60-х роках ХХ століття і тісно пов’язана з ім’ям психіатра Джона Мані, який заснував першу клініку зі зміни статі. Лікар Мані як “науковий доказ” своїх тверджень наводив приклад хлопця на ім’я Давид Раймер. У віці двох років йому було зроблено невдале хірургічне оперування і за порадою лікаря батьки вирішили дати свого сина на операцію зі зміни статі. Після операції лікар Мані терапевтично стежив за Давидом більше 10 років і намагався утверджувати його психологічно в тому, що він є дівчиною. Батьки змінили ім’я сина на Бренда, вдягали і говорили як до дівчини. Лікар у 1972 році пише численні статті і доповіді, де поширює хибну інформацію про те, що зміна біологічної статі Давида відбулась повністю. Однак результатом такого експерименту було те, що Давид закінчив життя самогубством. Відтак конкретним життєвим випадком підтвердилося, що теорія гендеру є недієздатною та зневажливою щодо фундаментального, невід’ємного права людини на життя, яке закріплене в ряді міжнародних та національних правових актів.

Гендерна теорія у своїй суті відкидає природний поділ людства на чоловіків і жінок, а запроваджує штучний: на жінок, чоловіків, гетеросексуалів, гомосексуалів, транссексуалів. Такі ідеї знайшли своє відображення у Резолюції

ПАРЄ “Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності” №1728 від 29 квітня 2010 року (далі – Резолюції).

Зокрема, у пункті 1 Резолюції визначено, що сексуальна орієнтація включає в себе гетеросексуальну, бісексуальну, гомосексуальну, транссексуальну та інші орієнтації. У пункті 6 Резолюції зазначено, що право на свободу думки та зібрань ЛГБТ є опорою демократії. Хоча К.Попер, один із найвпливовіших філософів та соціологів ХХ століття, зазначав, що при демократії закони уряду повинні відображати цінності, побажання більшості. А французький мислитель Жан-Жак Руссо говорив: “Все, що є моральним злом, є злом і в політиці”.

Пункти 3, 10, 16.9–16.9.3 спонукають держав-членів до юридичного визнання одностатевих шлюбів. Таке положення суперечить статті 51 Конституції України та статті 21 Сімейного кодексу України, які визнають шлюб як союз виключно чоловіка та жінки.

У пункті 7 Резолюції твердження політичних, релігійних та інших лідерів громадянського суспільства, які висловлюють несхвалення ЛГБТ-зв’язків, називають розпалюванням ненависті, а в пункті 8 та 15 гомофобією та трансфобією, яку треба викоринити шляхом внесення змін у законодавство.

Слід зазначити, що використання терміна “гомофобія” відносно людей, які виступають проти гомосексуальної поведінки через моральні, психологічні або медичні причини, не є етимологічним. Адже поняття “фобія” позначає наявність ірраціонального або нелогічного страху перед чимось, а тому незгода, яка базується на фактах, не може вважатись фобією.

У країнах, де узаконені одностатеві шлюби, усиновлення такими “парами” дітей, легалізація педофілії, зоофілії та інших аморальностей, особам, що висловлюються проти такого збочення, загрожує покарання за так звану “гомофобію” у вигляді штрафів чи ув’язнення. Так, у Каліфорнії у 1999 році був виданий закон АВ394, згідно з яким карається кожен, хто публічно або в присутності хоча б одного гомосексуаліста висловиться про те, що подружжя між чоловіком і жінкою є єдино правильним. У Нідерландах узаконена партія педофілів, а Гаазький суд відхилив позов про заборону її діяльності. 14 лютого 2011 року на парламентському засіданні в Канаді політики і психологи повідомили, що педофілія – “така ж сексуальна орієнтація, як і гомосексуалізм або гетеросексуалізм”. Нормативно-правовим актом С-54 внесені відповідні поправки, що декриміналізують цей злочин. В Іспанії за однохвилинний ролик на захист прав традиційної сім’ї та дітей телеканал був змушений заплатити штраф 100 000 євро, а суддя Ф.Каламіта – штраф 104 000 євро за те, що відтермінував усиновлення дитини двом лесбійкам.

Отак легалізувавши право виступати проти совісті – основного мірила моральних цінностей людини, збільшили статистику абортів, розлучень, зниження народжуваності, неповних сімей, самогубств серед підлітків, криміналізації шкіл, наркоманії, педофілії, рукоприкладства в шлюбі, тяжких злочинів і позашлюбного співжиття.

Історія людства знає чимало прикладів, коли відступ від моральних законів, природних прав людини призводив квітучі цивілізації до неминучої загибелі. Трагедія європейської цивілізації, культурною та історичною основою якої є

християнство, полягає в тому, що, втрачаючи свою християнську сутність, вона втрачає моральну систему координат, перестає розрізняти добро від зла, а відтак добровільно обирають дорогу загибелі.

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Сторожук Андрій,
III курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Загурський О.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Актуальність питання джерел кримінально-процесуального права України помітно зросла в контексті необхідності забезпечення пріоритету прав та свобод особи у кримінальному судочинстві та створення механізмів їх реалізації.

Аналізуючи праці О.Дроздова, П.Пилипчука, В.Шибіко, М.Бажанова, В.Божева, Ю.Грошевого, Г.Гурвича, К.Гуценка, В.Камінської, О.Ларіна, В.Малаяренка, О.Михайленка, М.Михеєнка, В.Молдована, М.Полянського, М.Фойницького, М.Чельцова, можна побачити, що існують певні розбіжності щодо чітко встановленого переліку джерел права в кримінально-процесуальному праві. У деяких випадках він обмежується лише Конституцією України, Кримінально-процесуальним кодексом і законами, а в інших до нього відносять і рішення Конституційного Суду України (далі КСУ), Європейського Суду та роз'яснення Пленуму Верховного Суду України.

Потреба в пошуку дієвих механізмів вирішення численних колізій та прогалин у кримінально-процесуальному законодавстві України показує, що сьогодні вони становлять дійсну загрозу правам й інтересам учасників кримінального судочинства, порушують конституційну засаду рівності кожної людини перед законом і судом [1, с.6].

На нашу думку, рішення КСУ про визнання неконституційним того або іншого нормативного акта або його офіційне тлумачення породжує нові права й обов'язки учасників суспільних відносин, закладає основи нової процедури в кримінальному процесі, що у свою чергу вимагає законодавчого розвитку і конкретизації. Так, наприклад, рішення від **16 листопада 2000 року** (справа Солдатова про визнання фахівця в галузі права захисником у кримінальному процесі), яке внесло зміни в ч. 2 ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України (далі КПК) і з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України стане не менш проблемним питанням знову, адже проект КПК №9700 визнає захисником тільки адвоката, і такого поняття як фахівець у галузі права не містить [2, с.3].

Конституційний Суд, перевіряючи конституційність кримінально-процесуального закону, який підлягає застосуванню судом загальної юрисдикції, виявляє його конституційний зміст. Висновок органу конституційного контролю про те, що правозастосовник надає закону зміст, що суперечить Конституції, є, по суті, результатом тлумачення не тільки Конституції, але і галузевого законодавства. Таке рішення виявляється правотворчим і є джерелом кримінально-

процесуального права. Прикладом цього може бути рішення від 3 жовтня 2001 року, яке визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення статті 32 Закону України “Про Державний бюджет України на 2000 рік” та статті 25 Закону України “Про Державний бюджет України на 2001 рік”, згідно з якими за рахунок коштів на утримання судів, Генеральної Прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України здійснювалось відшкодування шкоди, завданої громадянам незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду [4].

Тому, на нашу думку, акти Конституційного Суду потребують законодавчої конкретизації.

Комплексно дослідивши діяльність КСУ, варто відзначити, що він неодноразово вказував законодавчому органу на врегулювання певних питань шляхом якнайшвидшого прийняття закону, який би врегулював ті суспільні відносини, які випали з-під законодавчого регулювання (рішення від **11 грудня 2007 року**, в якому Конституційний Суд України вирішив рекомендувати Верховній Раді України в законодавчому порядку привести положення статті 384 КПК, які обмежували конституційне право на касаційне оскарження рішення суду і через деякий час було зроблено зміни до КПК Законом України “Про внесення зміни до статті 384 Кримінально-процесуального кодексу України”) [5]. Звідси постає потреба в чіткій регламентації порядку і строків розгляду законодавчим органом рішень Конституційного Суду.

Цікаво простежити за рішеннями КСУ, які розширюють чи обмежують певні функції тих чи інших органів. Так, рішення **18 січня 2012 року** додало повноваження судді, який тепер може своєю постановою визначити строк, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи та заявити клопотання, коли, для порівняння, це робив раніше слідчий за погодженням з прокурором [6].

Як наслідок, пропонується вирішити на законодавчому рівні проблеми виконання рішень КСУ, якими ті або інші положення кримінально-процесуальних норм окремих законів, у тому числі й норм КПК України, визнані неконституційними. Наступний крок – вирішення питання закріплення в КПК України критеріїв та порядку перегляду конкретних судових рішень, прийнятих у порядку або на підставі норм законів, визнаних неконституційними.

1. Дроздов О. М. Джерела кримінально-процесуального права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 [Електронний ресурс] / О. М. Дроздов ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2006. – 40 с.
2. Рішення Конституційного Суду України № 13-рп/2000 від 16 листопада 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9361>.
3. Проект кримінально-процесуального кодексу від 13.01.2012 р. № 9700 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF7HG00I.html.
4. Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2001 від 3 жовтня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9401>.
5. Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2007 від 11 грудня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9924>.
6. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2012 від 18 січня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=167563>.

ЗМІСТ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Стельмах Тетяна,
V курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Багай Н.О.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Аналізу змісту договору контрактації сільськогосподарської продукції присвячено надзвичайно мало уваги як у цивілістичній, так і в аграрно-правовій науковій літературі. Частково це питання досліджували А.М.Статівка, В.П.Станіславський, Л.О.Святченко, Ю.Ю.Бакай, З.І.Носова.

З'ясування змісту договору контрактації сільськогосподарської продукції важливе не лише в теоретичному, але й у практичному аспектах, оскільки визнання договору укладеним залежить від змісту договору, від досягнення сторонами згоди щодо його умов.

Варто зауважити, що серед науковців немає єдиного підходу до розуміння змісту договору.

Одні автори вважають, що умови договору складають його зміст. Так, В.І.Кофман стверджує, що зміст договору – це та сукупність умов, на яких він укладений [1, с.423].

На думку інших учених, зміст будь-якого договору складають права і обов'язки його сторін [2].

Треті автори під змістом договору розглядають сукупність умов, а також прав та обов'язків. Ю.Ю.Бакай вважає, що при укладенні конкретного договору контрактації варто виходити з єдності умов договору, прав і обов'язків так, щоб вони належним чином виконувалися сторонами договору [3, с.9]. На нашу думку, з таким підходом до розуміння змісту договору контрактації складно погодитися.

Із цього приводу слушною є думка професора В.В.Луця, який вірно зазначає, що так як договір є підставою виникнення цивільно-правового зобов'язання, то зміст цього зобов'язання розкривається через права та обов'язки його учасників, визначені умовами договору [4, с.79].

У ЦК України немає спеціальних приписів щодо змісту договору контрактації сільськогосподарської продукції, проте наявна загальна норма, яка визначає зміст будь-якого договору. Відповідно до ст. 627 ЦК України, зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. До того ж у ст. 638 ЦК України зазначено, що істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за зявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [5]. Тобто законодавець розглядає зміст договору як сукупність умов договору.

Щодо визначення істотних умов договору, то тут простежується певна непослідовність законодавця. ЦК України передбачає як істотну умову договору контрактації лише його предмет – сільськогосподарську продукцію. Натомість у ГК України, що визначає істотні умови господарського договору, звертається

увага на те, що під час укладення господарського договору сторони зобов'язані в будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору. Крім того, у ст. 272 ГК України зазначається, що в договорах контрактації повинні передбачатися: види продукції (асортимент), номер державного стандарту або технічних умов, гранично допустимий вміст у продукції шкідливих речовин; кількість продукції, яку контрактант приймає безпосередньо у виробника; ціна за одиницю, загальна сума договору, порядок і умови доставки, строки здавання-приймання продукції; обов'язки контрактанта щодо подання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції та її транспортування на приймальні пункти і підприємства; взаємна майнова відповідальність сторін у разі невиконання ними умов договору. У ГК України вказано на можливість існування інших умов, передбачених Типовим договором контрактації сільськогосподарської продукції, затвердженим у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [6].

Всі ці умови є істотними умовами договору контрактації сільськогосподарської продукції. Звичайно, крім перелічених істотних умов, до договорів контрактації сільськогосподарської продукції можуть на розсуд його сторін включатися й інші умови договору.

Підсумовуючи наведені наукові позиції, зауважимо, що зміст договору контрактації складають умови. Проте не варто залишати поза увагою права та обов'язки сторін договору, оскільки договір є підставою виникнення договірного правовідношення, зміст якого і складають права та обов'язки його сторін. У цьому випадку необхідно підтримати підхід до розуміння змісту договору професора В.В.Луця [4, с.79]. Тому зміст договору контрактації – це сукупність умов, які визначають права та обов'язки сторін договірного зобов'язання.

Необхідно також зазначити, що звичайні та випадкові умови договору можуть трансформуватися в істотні. Проте це відбувається лише в тому випадку, якщо сторони їх визначили та погодили у договорі. Такий висновок впливає з положень ст. 638 ЦК України, відповідно до якої істотними умовами договору є також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. У випадку, якщо якоїсь умови не буде погоджено сторонами, такий договір вважатиметься неукладеним.

Необхідно затвердити Типовий договір контрактації сільськогосподарської продукції, який носив би рекомендаційний характер і відігравав інформаційну функцію щодо тих чи інших умов договору контрактації. Такий Типовий договір, на наш погляд, повинен бути затверджений постановою Кабінету Міністрів України як додаток до Положення про контрактацію сільськогосподарської продукції.

Сторони під час укладення договору контрактації обов'язково повинні визначити і погодити умови договору, які передбачені ст. 272 ГК України, як такі, що прямо передбачені законодавством. У разі відсутності згоди сторін щодо таких умов договір вважатиметься неукладеним. Типовий договір вважатиметься обов'язковим у силу посилання сторонами на нього в договорі контрактації, як такий, що застосовуватиметься до врегулювання їх договірних відносин. Крім того, необхідно передбачити, що сторони можуть посилатися на Типовий договір як у цілому, так і на окремі його положення.

1. Красавчиков О. А. Советское гражданское право : в 2 т. Т. 1 / Красавчиков О. А., Халфина Р. О. ; под ред. проф. О. А. Красавчикова. – М. : Высшая школа, 1968. – 518 с.
2. Роз'яснення Міністерства Юстиції України від 16.03.2011 р. Договір дарування [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0021323-11>.
3. Бакай Ю. Ю. Правова регламентація відносин по вирощуванню та реалізації насіння соняшнику в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.06 / Ю. Ю. Бакай ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – 20 с.
4. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. / В. В. Луць. – 2-ге вид., переробл. і доповн. / В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 576 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА

Данищук Михайло,
І курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Петровська І.І.,
кандидат юридичних наук.

Дослідження причин та умов виникнення права є теоретичною основою для розуміння правових наук. Визначення передумов походження права має не тільки пізнавальний, але й політико-практичний характер. Воно дозволяє глибше зрозуміти соціальну природу права, його особливості та риси, дає можливість проаналізувати причини й умови його виникнення і розвитку. Дозволяє чіткіше визначити всі властивості його функцій, точніше встановити його місце і роль у житті суспільства й політичної системи.

Термін “право” вживають у різних значеннях (право першості в черзі; право на подяку за безкорисну допомогу; право на співзасновника комерційної корпорації вимагати здійснення його корпоративних прав; право вимагати повернення свого майна з незаконного володіння тощо). В усіх випадках термін “право” походить від кореня “прав”, що означає правда, справедливість. Але не у всіх наведених прикладах термін “право” має юридичне значення. У юридичній літературі останніх років можна зустріти поділ права на загальносоціальне, або безпосередньо соціальне (впливає безпосередньо із соціального життя і не залежить від держави); спеціально соціальне, юридичне (є наслідком державної діяльності, втіленням волевиявлення держави).

Основні теорії виникнення права, які з'явилися давно, говорять нам, що держава створила право. Але на сучасному етапі, дослідивши появу права взагалі, можна зробити висновок, що право розвивалося і стало інститутом у державі, а виникло саме по собі до появи держави. Процес виникнення права був викликаний потребами економічних відносин, що склалися при наявності приватної власності, поділу праці, товарного виробництва й обороту.

Соціальні передумови виникнення права значною мірою обумовлені тими ж соціальними причинами, що й виникнення держави. В умовах розвитку економічних та інших суспільних відносин соціальні норми первісного суспільства стали неспроможними встановити гарантовані зв'язки, обов'язки для всієї суспільної діяльності.

Виникнення права було викликано не тільки зовнішніми, економічними та соціальними причинами, а й внутрішніми та психологічними. Зокрема, відомий дослідник Петражицький акцентував увагу на психологічному боці формування правомірної поведінки. У його уявленні "право" – це явище нашої душі, а не зовнішнього світу. Право є явищем культури та цивілізації, оскільки несе в собі інформацію про минулі й сучасні суспільні відносини. Різноманіття підходів до визначення права, а отже, його змістових характеристик, накладає свій відбиток і на проблеми правоутворення.

Зокрема, нормативістська теорія походження права акцентує увагу на виникненні права як системи правових норм, що утворюються і захищаються державою і тому здебільшого залежать від останньої. Соціальний підхід до права дозволяє розглянути історію розвитку права в більш широкому контексті, беручи за критерій ступінь розвитку суспільства.

Договірна теорія, або природно-правова (Г.Грацій, Б.Спіноза, Т.Гоббс, Дж.Локк, Ж.-Ж.Руссо, Я.Козельський, М.Радищев, І.Кант), ґрунтується на ідеї походження держави та права як результату угоди, акту розумної волі людей. Об'єднання людей у єдиний державний союз розглядається як природна вимога збереження людського роду і забезпечення справедливості, волі та порядку.

Врахувавши різні погляди на право, можна зробити висновок, що право – це система загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, які встановлюються державою і забезпечуються її примусовою силою, що виражають загальні та індивідуальні інтереси населення країни і виступають державним регулювальником суспільних відносин.

Походження права дає змогу глибше зрозуміти соціальну природу права, його особливості й риси, чіткіше визначити всі його властивості та функції. Отже, можна зробити висновок: право – це єдиний оптимальний спосіб регулювання відносин між людьми, який виник дуже давно і розвивається до сьогодні. Між правом і державою встановлюється досить складний зв'язок.

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2004. – 656 с.
2. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. / Волинка К. Г. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – 6-те вид. – Х. : Консум, 2002. – 160 с.

МЕДІАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Турані Марта,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Логвінова М.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Медіацію у цивільному процесі доцільно розглядати як різновид переговорів, як засіб оптимізації цивільного судочинства, а також як регулятор цивільних спорів. Ці аспекти дослідження медіації можуть виступати як три кроки до її обов'язкового законодавчого закріплення шляхом прийняття закону “Про медіацію”, де регулюватиметься медіаційна процедура загалом для різних видів судочинства, а також шляхом внесення необхідних змін до Цивільного процесуального кодексу.

По-перше, медіація як різновид переговорів у цивільному процесі означає те, що сторони можуть укласти медіаційну угоду до того, як звернуться в суд за захистом своїх прав та інтересів. Проте медіацію може бути ініційовано так само і на будь-якій стадії уже розпочатого судового процесу до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення рішення. За клопотанням сторін або з власної ініціативи суд може постановити ухвалу про призначення процесу медіації та пояснити сторонам наслідки укладення договору про примирення. Таке застосування медіації дозволяє стверджувати, що якщо вона буде закріплена в ЦПК, то як процесуальний регулятор відносин потребує встановлення меж. Проаналізувавши вихідний проект закону України №10302 від 05.04.2012 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо процесу медіації”, слід зазначити, що:

- у разі укладення сторонами договору про примирення суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі;

- якщо під час проведення процесу медіації сторони не підписали договір про примирення, суд продовжує судовий розгляд [1].

По-друге, медіацію можна розглядати як засіб оптимізації цивільного судочинства. Розширення застосування медіації для врегулювання спорів у сімейних і цивільних правовідносинах може виступати як один із способів розвантаження судів загальної юрисдикції.

Стосовно вищеокресленої ситуації переваги медіації очевидні: медіація – це процес нетривалий, у той час коли судовий розгляд справ тягнеться місяцями, а іноді й роками. Крім того, медіація може обійтися дешевше, ніж традиційні судові процедури. Навіть застосування медіації під час судового розгляду спрощує його, тому що у разі укладення сторонами договору про примирення суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі. Але для ефективності укладення медіаційної угоди чи то під час судового засідання чи поза ним важливу роль відіграє саме медіатор та його вміння налагодити відносини між сторонами. Медіатору, окрім юридичних знань, потрібно ще володіти психологічними аспектами спілкування з людьми, мати певний життєвий досвід та вникати в саму суть конфлікту [2, с.45].

У будь-якому випадку кваліфікація медіатора має вагоме значення, а тому Україні обов'язково слід зробити крок до легалізації цієї професії, тобто почати

формувати вітчизняних медіаторів, готових приступити до роботи відразу після прийняття необхідного закону. Варто зазначити, що медіатори успішно функціонують багато років за кордоном (зокрема в Німеччині та США) саме завдяки тому, що у цих країнах є законодавство про медіацію. Отже, в Україні потрібно:

- 1) проводити навчання медіаторів як на державному рівні в межах навчальних закладів, так і за участю громадських (недержавних) об'єднань у формі тренінгів та семінарів;
- 2) запровадити реєстр медіаторів;
- 3) видавати сертифікати на право здійснювати медіацію.

Із сказаного вище можна стверджувати, що професійним медіатором має бути дієздатна фізична особа, яка має вищу професійну освіту, сертифікат медіатора, володіє відповідними морально-діловими якостями, внесена до реєстру медіаторів. Крім того, проект закону “Про медіацію” №8137 від 21.02.2011 пропонує, що особа має досягти 21 року [3].

Також варто відмітити, що для досягнення вищезазначених можливостей ефективного застосування медіації у цивільному процесі в Україні, перш за все, потрібен закон “Про медіацію”, у якому буде зазначено поняття та принципи медіації, вимоги до особи медіатора, їх права та обов'язки, умови та порядок її проведення. Окремим розділом передбачити медіацію у цивільному процесі, визначити підстави, стадії і наслідки її проведення як процедуру досудового врегулювання спорів, а в ЦПК передбачити можливість укладення медіаційної угоди в розпочатому судовому засіданні як ще один варіант мирного вирішення спору.

1. Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо процесу медіації” № 10302 від 05.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
2. Сібільов Д. М. Медіація як система позасудових процедур [Електронний ресурс] / Д. М. Сібільов. – Режим доступу : http://ukrmediation.com.ua/ua/useful_information/articles// Український центр медіації//.
3. Проект Закону “Про медіацію” № 8137 від 21.02.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.

ПОРЯДОК НАДАННЯ В КОРИСТУВАННЯ МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ

Садівська Леся,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Кобецька Н.Р.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Відповідно до ст. 21 Закону України “Про мисливське господарство та полювання” [1] ведення мисливського господарства здійснюється користувачами мисливських угідь. Згідно з вищезгаданим законом не допускається користування мисливськими тваринами та ведення мисливського господарства без оформлення відповідних документів у встановленому порядку. Одночасно закон не містить чіткого переліку таких документів (вказується лише необхідність договору). Виходячи з системного аналізу законодавства, можна зробити

висновок, що невід'ємними та обов'язковими для кожного мисливського угіддя є такі документи:

- рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних рад, Київської та Севастопольської місцевих рад або органів місцевого самоврядування, прийнятого в межах їх компетенції, про надання у користування мисливських угідь;

- договір, який укладається між територіальними органами Державного агентства лісових ресурсів і користувачами мисливських угідь;

- договір, який укладається між власниками або користувачами земельних ділянок і користувачами мисливських угідь (якщо територія, на якій знаходиться мисливське угіддя, є державною чи комунальною власністю, то договір не укладається, а тільки приймається відповідне рішення);

- схема-карта території мисливського угіддя;

- дозвіл на спеціальне використання корисних властивостей лісів для мисливського господарства, який видається власниками лісів або постійними лісокористувачами;

- дозвіл на спеціальне використання об'єктів тваринного світу (у випадку, якщо користувач мисливського угіддя займається мисливством);

- інші документи (про внутрішньогосподарське мисливське упорядкування, типологію та бонітування угіддя, розрахунок чисельності мисливських тварин на запланований час, розрахунок біотехнічних заходів тощо).

У той самий час законодавство, яке регулює порядок оформлення відповідних документів, чітко не визначає відповідні процедури, містить ряд суперечностей та прогалин, на які слід звернути увагу.

Відповідно до ст. 22 Закону України "Про мисливське господарство та полювання" мисливські угіддя для ведення мисливського господарства надаються у користування Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами за поданням територіального органу виконавчої влади з питань лісового і мисливського господарства та полювання, погодженим Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, територіальними органами спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, а також власниками або користувачами земельних ділянок. Однак, згідно ст. 10 цього закону, яка закріплює повноваження сільських, селищних та міських рад, рішення, що стосуються надання у користування мисливських угідь, можуть бути прийняті відповідною сільською, селищною чи міською радою.

Що стосується договору, який укладається між територіальними органами Державного агентства лісових ресурсів і користувачами мисливських угідь, то він визначає умови ведення мисливського господарства. Сьогодні цей договір укладається відповідно до Типового договору про умови ведення мисливського господарства, затвердженого наказом Мінлісгоспу України від 12 грудня 1996 р. №153.

Ще одним необхідним документом є договір між власниками або користувачами земельних ділянок і користувачами мисливських угідь. Власне, мова

йде про договір оренди чи суборенди земельної ділянки між відповідними суб'єктами, хоч пряма вказівка про це в законі відсутня. Порядок передачі земельних ділянок в оренду визначається Земельним кодексом України. Право оренди земельної ділянки посвідчується договором оренди землі.

Слід зауважити, що коли мова йде про користування мисливськими угіддями в межах лісових ділянок, то фактично йдеться про тимчасове довгострокове користування лісами та спеціальне використання лісових ресурсів. Як уже було сказано, одним із документів, який необхідний для користування мисливським угіддям є договір між власниками або користувачами земельних ділянок і користувачами мисливських угідь. Відповідно до ст. 18 Лісового кодексу України [2] довгострокове тимчасове користування лісами приватної власності здійснюється без вилучення земельних ділянок шляхом укладення між власником лісів та тимчасовим лісокористувачем договору, який підлягає реєстрації в територіальних органах Державного агентства лісових ресурсів.

Однак, ураховуючи положення ст. 79 Земельного кодексу України [3] про те, що право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси й багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також ст. 13 Лісового кодексу України про те, що право приватної власності на ліси громадян та юридичних осіб України виникає з моменту одержання ними документів, що посвідчують право власності на земельну ділянку, та їх державної реєстрації, слід зробити висновок, що достатньо буде укласти договір між власником або користувачем земельної ділянки й користувачем мисливського угіддя.

Одночасно, відповідно до ст. 67, 69 Лісового кодексу України щодо спеціального використання лісових ресурсів у вигляді використання корисних властивостей лісів для мисливського господарства потрібен дозвіл, який видається власниками лісів або постійними лісокористувачами.

Указані вище положення підтверджують необхідність узгодження норм, які регулюють порядок надання в користування мисливських угідь та чіткої систематизації їх в одному нормативно-правовому акті.

1. Закон України “Про мисливське господарство та полювання” від 22.02.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.
2. Лісовий кодекс від 21.01.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.
3. Земельний кодекс від 25.10.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЛЮДЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ**

Бабінська Олександра,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Лемко Г.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Проблема людей з особливими потребами – надзвичайно серйозна і недостатньо вивчена. Серйозність проблеми зумовлена не лише тим, що останнім часом збільшується кількість людей, які мають фізичні або психічні вади, але й надзвичайно низьким рівнем матеріального забезпечення, їх соціальною та моральною незахищеністю. До недавніх часів ця проблема певною мірою стосувалася лише самої людини, яка має інвалідність, та її сім'ї. І лише в останні роки перед суспільством постало питання, що інвалідність – це не нещастя однієї людини та сім'ї, а суспільний феномен.

Вплив фізичних і психічних вад на розвиток особистості розглядали такі вчені: А.Адлер, Л.Божович та ін. Проблему арт-терапії досліджували такі науковці: Н.Волкова, О.Любарець, Н.Полякова тощо.

Соціально-педагогічна реабілітація людей з особливими потребами – це система соціальних, соціально-психологічних, правових, економічних, освітніх заходів, спрямованих на створення умов для подолання обмежень життєдіяльності, підвищення компетентності й соціальної активності, яка сприяє інтеграції в навколишнє середовище [1, с.17].

Одним з ефективних шляхів психології і соціально-педагогічної реабілітації людей з особливими потребами є метод арт-терапії. Арт-терапія – це використання творчих експресивних засобів для корекції, реабілітації поведінки людини, спілкування, активності [2, с.57].

Під час реабілітації використовують такі методи арт-терапії: образотворча діяльність, методика Марії Монтессорі, музикотерапія, ігротерапія, казкотерапія, малюнкотерапія, пісочна терапія, танцювальна терапія, бібліотерапія, кольоротерапія, драмотерапія.

Нами було проведено експериментальне дослідження на базі Обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; благодійної організації “Карітас”, у якому брала участь молодь з особливими потребами.

Метою дослідження було виявлення рівня адаптованості молоді з особливими потребами до навколишнього середовища та виявлення рівнів їхніх психічних станів.

Для дослідження самооцінки станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності було використано методику Г.Айзенка. На рис. 1 проілюстровано рівні психологічних станів молоді з особливими потребами.

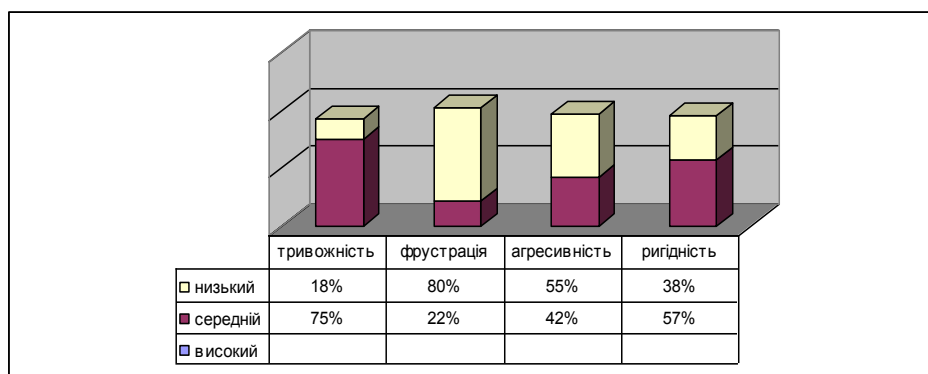

Рис. 1. Діаграма психологічних станів людей з особливими потребами

Визначення рівня особистісної адаптованості молоді з особливими потребами проводилося за методикою А.Фурмана.

Рис. 2. Аналіз рівнів адаптації молоді з особливими потребами

Провівши цю методику, ми отримали вище проілюстровані показники, які характеризують реальний стан проблем, з якими стикається молодь з особливими потребами. Неадаптований рівень поділяється на неочевидний та очевидний. Неочевидний рівень адаптованості переважає – 50% опитуваних респондентів, а очевидний становить 32%.

Отже, у цілому дослідження показало досить високі результати. Домінують низькі й середні показники, і це свідчить, що молодь з особливими потребами вміє самостійно знаходити вихід із життєвих проблем та конфліктів. Їхній рівень адаптованості є низьким, але це їм не заважає бути людьми, доброзичливими та щирими. А також спостерігаючи за ними, ми виявили їхнє доброзичливе ставлення до інших, повагу один до одного, розуміння, довіру й любов, яка панує між ними й вихователями, соціальними педагогами в навчальному закладі та сім'ї.

1. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями : навч. посіб. для соц. працівн. та соц. педагогів / за ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 168 с.
2. Соціально-психологічна робота з дітьми та молоддю з особливими потребами. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 108 с.

НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Цоцко Ольга,
ІІІ курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Бай І.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Образотворче мистецтво в більшості словників визначається як одна з форм суспільної свідомості, відображення дійсності в зримих художніх образах, естетичне освоєння світу, творчість за законами краси. Ефективність уроків образотворчого мистецтва в початкових класах, успішне засвоєння учнями основ образотворчої грамоти значною мірою залежить від усвідомлення вчителем цілей навчального процесу, чіткому визначенні завдань конкретного етапу навчання, конкретного уроку та їх реалізації, доцільному підборі методів і форм навчання.

Мета уроків образотворчого мистецтва – навчати дітей основам образотворчої грамоти, вмінню спостерігати, аналізувати навколишню дійсність, освоєння нових художніх технік та матеріалів. На кожному уроці вчитель повинен вишукувати неординарні засоби й методи їх проведення.

Швидкий розвиток науки, зростання обсягів нової інформації потребують від школи підготовки активних, самостійних людей з розвиненими творчими здібностями. Нестандартний урок – таку назву отримало явище, що виникло як своєрідна реакція масової педагогічної практики сімдесятих років ХХ століття на втрату учнями інтересу до навчання. Первинне значення терміна – навчальне заняття, яке має нестандартну (невизначену) структуру.

Наразі можна нарахувати біля 50 нестандартних форм проведення уроків, які використовують учителі у своїй роботі. Класифікація нестандартних уроків ще не склалася, але їх добірка уже досить різноманітна. Форми уроків, які застосовуються в сучасній школі, можна згрупувати так:

- бінарні уроки;
- віршовані (римовані) уроки ;
- інтегровані (міжпредметні) уроки – уроки-дискусії;
- уроки-дослідження
- уроки-звіти;
- уроки-змагання;
- уроки -мандрівки;
- уроки – сюжетні замальовки.

У запропонованій класифікації бінарні, віршовані й інтегровані уроки виділені окремо. Інші види зібрані за групами, що відрізняються характером реалізації творчого потенціалу вчителя й учнів [1, с.12].

Використання цих форм уроків має певні переваги, оскільки вони дозволяють урізноманітнювати навчальну діяльність, відійти від чітких рамок стандартного уроку з його незмінною структурою: опитування, пояснення, закріплення опрацьованого матеріалу, домашнє завдання. Стимулюючи творчу діяльність учителя та його вихованців, нестандартні уроки створюють сприятливі умови для активізації співпраці між учнями на занятті.

Розгляньмо детальніше застосування гри “Так – ні” на уроці образотворчого мистецтва з теми “Рельєфна композиція”. Учитель приховує зразок або фото рельєфної композиції, а учні повинні відгадати, про що саме буде йти мова на уроці, ставлячи запитання, які вимагають від учителя лише однозначних відповідей: “так” чи “ні”.

Учні можуть ставити запитання:

- це твір живопису (графіки, скульптури...)?
- це явище знаходиться на площині?
- це рельєф?

Якщо учнями знайдено відповідь, учитель показує класу зразок й оголошує тему уроку. Цей прийом учить учнів пов'язувати розрізнені факти, систематизувати наявну інформацію, сприяє зміцненню здобутих знань [3, с.39].

Урок-конкурс.

На уроці з теми “Будинок казкового героя” поділяємо учнів класу на групи. Групам пропонуються однакові набори частин споруд та архітектурних деталей з картону. Вчитель повідомляє професію або вид діяльності казкового героя.

Завдання: змоделювати будинок із запропонованих частин; приклеїти частини на аркуш, оздобити будинок придуманими деталями так, щоб він відповідав характеру та професії казкового мешканця; підготувати усний захист проекту [4, с.10].

Учитель аналізує роботи і визначає групу – переможця.

На нашу думку, використання нестандартних форм організації навчально-пізнавальної діяльності на уроках образотворчого мистецтва сприяє зростанню рівня співпраці між школярами та вчителем. Вільне, невимушене спілкування на уроці, повага до думок однокласників допоможуть учням у виконанні творчих завдань, створять належні умови для виникнення ситуації успіху в процесі навчальної діяльності.

1. Нестандартні уроки в початковій школі // Редакція загальнопедагогічних газет. – 2005. – С. 5–35.
2. Нестандартні форми уроків // Початкове навчання і виховання. – 2006. – № 5. – С. 22.
3. Юшкіна О. Ігри та вправи до уроків образотворчого мистецтва / О. Юшкіна // Початкова школа. – 2007. – № 11. – С. 39–40.
4. Шкаребіна Г. Чарівні фарби : Урок-конкурс / Г. Шкаребіна // Шкільний світ. – 2007. – № 40. – С. 9–12.

МЕТОДИКА АВТОРСЬКОЇ ОБРОБКИ ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОМПОЗИЦІЙ ДЛЯ ЇХ ПОСТАНОВКИ В МОЛОДШІЙ ШКОЛІ

Заїка Олександра,
ІІІ курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Калинчук О.В.,
асистент.

Мета хореографічного навчання в початкових класах – сприяти естетичному вихованню й фізичному розвитку дітей, дати їм початкову хореографічну підготовку, виявити нахили та задовольнити потребу в руховій активності. Танець –

найулюбленіший і найпопулярніший вид самодіяльного мистецтва. Навчаючись у хореографічних гуртках, діти знайомляться з мистецтвом хореографії, набувають певної танцювальної підготовки, розвивають пластичність, уміння красиво рухатися, зміцнюють організм, виправляють деякі фізичні вади [4, с.25].

Проблемою дослідження роботи з дітьми в танцювальних гуртках займалися такі педагоги-хореографи: А.Ваганова, Т.Устинова, Т.Ткаченко, П.Вірський, В.Курбет, К.Станіславський, Г.Березова, В.Верховинець, Л.Бондаренко.

В.Верховинець наголошував на тому, що специфіка викладання хореографії в школі зумовлюється віковими особливостями розвитку та сприйняття дітей. Викладачам хореографії важливо знати особливості методики роботи з дітьми різних вікових груп, розуміти причини найбільш поширених помилок, що зустрічаються в практиці. Заняття хореографією потрібно починати з молодшого шкільного віку, тому що гнучкості тіла легше набути в початкових, ніж у старших класах. Виконуючи одноманітну роботу й перебуваючи в одноманітному положенні, діти швидко втомлюються, тому координаційно й виразно складні рухи, що вимагають уваги й зосередженості, повинні змінюватися більш простими [2, с.27].

Кожен педагог, залежно від ступеня володіння тими чи іншими методами, вважає за краще використовувати певні методи впливу на дітей. Найчастіше це методи переконання, використання проблемної методики, “прокручування” в думках певних рухів, образів, жестів, систематичний перегляд відеоматеріалів.

Зміст танців вчителі-хореографи можуть вигадувати самостійно або спиратися на навчально-методичні посібники та репертуарні збірки танців. Головне, щоб тематика танців була доступною для сприймання та виконання дітьми, цікавою, оригінальною, мала виховний та пізнавальний аспект [1, с.53].

Одним із шляхів адаптації танцювального матеріалу для дитячого виконання є його подача в ігровій формі або використання образу відповідно до характеру музичного супроводу. Прикладом можуть стати танці з переліку дитячої програми на класичній, народній, сучасній основі.

Викладач-хореограф має:

- формувати в учнів уявлення про те, що бальний танок виконується в парах;
- учити виконувати уклін і реверанс, утримувати різні положення в парах;
- формувати навички виконання нескладних танцювальних рухів;
- учити виразно, технічно та музично виконувати прості дитячі танці: “Вальс квітів”, “Берлінська полька”, “Козачок”, “Падеграс” та інші.

У дітей не завжди вистачає терпіння займатися тривалий час, якщо вони не бачать результату своєї праці. Тому педагог, застосовуючи на початковому етапі роботи елементарні знання дітей, повинен робити для них невелику постановочну роботу на нескладних танцювальних елементах [3, с.39]. Важливе місце займає методика складання комбінацій, оскільки існує логічний зв'язок рухів, який необхідно враховувати:

– положення тіла в кінці кожного руху має служити вихідним положенням для виконання подальшого;

– усі компоненти комбінацій повинні, крім самостійного значення, мати і додаткове;

– складність композиції та можливості учнів слід оцінювати об'єктивно;
– елементи новизни та різноманітності треба органічно поєднувати з добре знайомими рухами.

При виконанні танців під народні пісні (“Подольночка”, “А ми просо сіяли”, “Кривий танець”, “Мак”) рухи танцюристів відображають слова пісні. Треба також учителеві звернути увагу на те, що фольклорні танці не мають чіткої кінцівки, і їх можна танцювати стільки довго, скільки грає музика [5, с.8].

Учитель насамперед повинен підібрати й постійно прослуховувати музику, бо вона може підказати нову лексику танцю. Коли підбираються рухи й основний малюнок танцю, педагог спочатку ставить усе “на собі”. Щоразу робиться розмітка сцени, це дає дітям більшу впевненість у своїх силах.

Отже, складання танцю – це завжди авторська робота, і в кожного педагога є своя точка зору на цей процес, але при складанні комбінацій у першу чергу беруться до уваги вікові особливості дітей, індивідуальний підхід, рівень підготовленості тощо. Все це суттєво впливає на результативність та ефективність занять з хореографії.

Досвідчений педагог, який любить своїх вихованців, завжди знайде можливість посприяти талановитій дитині в її подальшому творчому зростанні. Адже виявлення й виховання молодих талантів, передача їм своїх навичок і знань і є почесним обов'язком педагога-хореографа в молодшій школі.

1. Мартиненко О. Шкільний курс хореографії в системі мистецтва / О. Мартиненко // Початкова школа. – 2010. – № 5. – С. 50–54.
2. Морозовська Т. Хореографічне виховання як складова загальної освіти / Т. Морозовська // Рідна школа. – 2002. – № 8–9. – С. 25–28.
3. Тараканова А. Нові форми організації хореографічного навчання / А. Тараканова // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 3. – С. 38–40.
4. Тараканова А. Хореографія в початкових класах / А. Тараканова // Початкова школа. – 2000. – № 10. – С. 24–26.
5. Хореографічна обдарованість та її прояви у дитячому віці // Обдарована дитина. – 2000. – № 3. – С. 6–10.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ТЛУМАЦЬКОГО РАЙОНУ

Чехович Наталія,
ІІІ курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Атаманюк Я.Д.,
старший викладач.

Україна, володіючи величезним туристично-рекреаційним потенціалом, має всі передумови розвитку туристичної галузі, яка за умов ефективного муніципального управління може стати каталізатором соціально-економічного поступу країни та дозволить досягнути низки інших переваг. Безумовним є значення туристично-рекреаційного комплексу для України та більшості її регіонів, і зокрема для Івано-Франківської області [4].

Значний потенціал для розвитку туризму має Тлумацький район, але, на жаль, нині його практично не використовує, тому ми зосередили свою увагу на дослідженні проблем і перспектив розвитку туризму на території цього району. Вивченню розвитку туризму у Тлумацькому районі приділяється недостатньо уваги. Окремі питання висвітлюються в роботах, що стосуються Карпатського регіону та Івано-Франківської області, а також у ЗМІ (“Галичина”, “Віче”, “Галицький кореспондент”, “Міжнародний туризм”, “Краєзнавець Прикарпаття”, “Дзеркало тижня” тощо). Серед дослідників можна назвати А.Королько, А.Саєвича, О.М.Адаменка, В.Кравціва, Г.Юрчишина.

Тлумацький район володіє унікальним природно-ресурсним потенціалом.

Неподалік від хутора Думка, в урочищі Городище, знаходиться горизонтальний грот Монаха, де колись давно жив відлюдник. По схилу розміщені печери Вертикальна, Стрімка й Дальня. Печера Затишна знаходиться на краю обривчастого берега над Дністром у вигляді вертикальної шахти глибиною п’ять метрів, від якої йде вузький лаз довжиною вісім метрів, що закінчується урвищем [1].

У Тлумацькому районі досліджені мінеральні джерела кальцій-магній, сульфатно-карбонатних вод у селах Озеряни, Долина, Живачів, Грушка. У селищі Обертин досліджено джерело з підвищеним вмістом бору.

Туристичною принадою Тлумацького району є унікальний і наймальовничіший куточок дикої природи України – Дністровський каньйон, протяжністю на території району 82 км. Тут збереглися унікальні еталони відслонень силуру й девону. На території Дністровського каньйону близько 100 пам’яток живої й неживої природи світового, загальнодержавного та місцевого значень [2]. Між селами Кутище – Горигляди в прямовистих виступах скель збереглися залишки старовинного печерного монастиря. Подорожі по Дністру доступні не тільки для досвідчених спортсменів, але й для початківців, що сприяє розвитку водного туризму в краї.

Ті, хто цікавиться історичною і культурною спадщиною, зможуть побачити збережені дерев’яні церкви XVIII–XIX ст., дзвіниці, костьоли, водяний млин XIX ст., архітектурні ансамблі та скульптури відомих скульпторів Г.Крука, М.Бринського та ін., відвідати музеї, побачити сліди Буківнянського городища – одного з перших поселень Прикарпаття (перша письмова згадка 1214 р.) і виявлені в околицях городища штольні для видобутку кременю, оглянути печери, де жили монахи-самітники, побувати біля могил Тараса Бульба та його сина Остапа.

Одним із перспективних напрямів розвитку туризму в районі є дельтапланеризм. Рельєф місцевості в районі села Одаї створює можливість для занять дельтапланеризмом. Тут протягом останніх 10 років проходять міжнародні змагання з дельтапланерного та парапланерного спорту. Дельтадроми в с. Одаїв (північно-західні вітри), с. Ісаків-Підвербці (південно-східні вітри) є дельтадромами міжнародного значення.

Привабливими для туристів є гармонійне поєднання гостинних сільських садиб і природних краєвидів. Окрім збору лікарських рослин, ягід і грибів, заняття рибальством, мисливством, посильною фізичною працею й опануванням сільських ремесел у селах, можна пізнати народні традиції, унікальні звичаї та

обряди, зустрітися з народними умільцями й придбати їхні вироби, посмакувати екологічно чистими продуктами та улюбленими стравами місцевих жителів [3].

Отже, проведений аналіз дозволяє з упевненістю стверджувати про потужний туристичний потенціал, який практично не використовується, що можна пояснити відсутністю великої кількості урбанізованих територій, низьким рівнем розвитку інфраструктури, незадовільним станом доріг у сільській місцевості, низьким рівнем благоустрою та гостротою комунальних проблем, низьким рівнем кваліфікації господарів, відсутнім доступом до Інтернету й електронної пошти, недостатньою маркетинговою та рекламною діяльністю, недостатньою кількістю закладів відпочинку й розваг тощо.

Разом з тим такі характеристики, як сприятливе природне середовище, унікальні історико-культурні пам'ятки, традиції, обряди, звичаї, відносно низький рівень цін на послуги, наявність приватних сільських господарств і високий рівень екологічності їх ведення, дозволили на основі проведеного аналізу регіону визначити три групи туристичних продуктів області:

перша група: сільський зелений, екологічний, культурно-пізнавальний та екскурсійний туризм;

друга група: спортивний, дитячий і молодіжний туризм;

третья група: релігійний, пригодницький та екстремальний туризм.

Визначені пріоритетні групи туризму не обмежують розвиток інших видів туризму на території району, а разом з іншими напрямками сприятимуть створенню інтегрованих туристичних продуктів області.

1. Саєвич А. Тлумач – стародавнє місто Прикарпаття / А. Саєвич. – Тлумач : РВК “Злагода”, 2008.
2. Королько А. Покуття : історико-етнографічний нарис / А. Королько. – Львів, 2010.
3. Сич О. Тільки ледачий чи байдужий Галичанин не долучається до розвитку туризму на Прикарпатті / О. Сич // Віче. – 2011. – № 13.
4. Шикеринець В. В. Становлення та тенденції розвитку місцевого управління в Україні / В. В. Шикеринець. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010.

ТОПОНІМІКА КОЛОМИЙСЬКОГО РАЙОНУ (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ЛІСНИЙ ХЛІБІЧИН)

Панчак Ірина,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Гілецький Й.Р.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Виникнення географічних назв завжди мотивоване. Топоніміка, спираючись на закони мови, тісно зв'язана з природою, населенням і господарством території. Особливий інтерес становлять назви населених пунктів, назви їхніх вулиць, пасовищ і лук, урочищ. Відомо, що в середньому в околиці середньостатистичного села виділяють зазвичай 200–300 об'єктів із власними географічними назвами. Тому актуальною є робота, присвячена висвітленню історії становлення назви села Лісний Хлібичин, походженню мікротопонімів у його межах.

Дослідженням історії походження назв сіл Коломийщини займались М.Савчук, Р.Процак, Б.Лящук, Н.Тарновецька. У цих працях розкриваються особливості топоніміки Коломийського району на рівні назв населених пунктів, не торкаючись мікротопонімів. Метою наукової розвідки є короткий екскурс в історію с. Лісний Хлібичин, обґрунтування можливого походження назви села, окремих його частин, систематизація мікротопонімів за походженням.

Поблизу теперішнього села Лісний Хлібичин знайдено крем'яну сокиру доби неоліту, що свідчить про давнє залюднення навколишніх територій. Перші письмові відомості про село датуються 1443 роком.

Початок заселення території і початок сільського життя тісно пов'язані з густими лісами біля джерела “Дзюркач”, де стояв православний монастир. Поселення навколо нього мало назву Городок. Є різні версії походження цієї назви: 1) укріплена оборонними ровами й валами територія поселення, де можна було вберегтись від нападу завойовників, 2) центр поселення. Згодом воно було нещадно спалене татарами. Більшість жителів урятувалася утечею, і вони збудували нове поселення за декілька кілометрів на південний захід від колишнього Городка. На площах, звільнених від лісу, мешканці займалися вирощуванням пшениці, жита, проса, будували оселі. Так з'явилося поселення Лісний Хлібичин.

На місці колишнього Городка нині вулиця Лесі Українки. Ще років 200–300 тому на її території був дрімучий смерековий ліс. Його вирубали, а територію освоїли й заселили поляки.

Частини вулиць Грушевського, Жовтневої та Миру відомі під назвою Село. Саме звідси розпочалось нове життя Лісного Хлібичина, а назву цій території дали мешканці хуторів, якою вона залишилась дотепер.

Оскільки слов'янам притаманне було обожнювання природи, своєрідний культ рослин і тварин, то досить часто назви певних урочищ походять від їхніх назв, що характерно й для деяких мікротопонімів Лісного Хлібичина.

Так, коли Село почало розростатись, то виникла нова вуличка – Глинище. Тут не було лісу й земля малородюча, отож там раніше брали глину для господарства. Вулиця Коцюбинського, колись Гірка, була названа очевидно тому, що це найвища частина села, яку люди почали заселяти тільки на початку ХХ ст. Вище Глинища виникла велика вулиця (зараз вулиця Гагаріна), яка відома як Підлипник. Вона простягається вздовж давнього липового лісу, який зберігся й дотепер, правда, у його видовому складі липи потроху витісняють граби й дуби.

Колішній Підліс зараз є вулицею Шевченка. Вона є однією з найщільніше заселених у Лісному Хлібичині. На її території був ліс, який вирубали за Польщі. Біля теперішньої залізниці була вузькоколейка, якою цей ліс вивозили.

Невеличка вуличка Зозулінка (зараз вулиця Миру) простяглась на території, яка колись була посічена ярами. Там водилося багато зозуль, згодом яри перетворились у виположені балки, а тому люди й заселили цю територію.

Деякі місцеві географічні назви утворені від імен чи прізвищ людей, що дає змогу встановити, представники якої національності проживали на цій території, ким вони були і як це позначилось на житті решти жителів. Так, соціально-економічне й політичне становище села пов'язано з польською шляхтою.

Територія під назвою Вигін є зараз вулицею Коцюбинського, а колись то був маєток польської пані Вігонської. Піховське – територія колишнього маєтку польської пані Піховської, зараз це незаселена територія недалеко від вулиці Лесі Українки. У XVIII ст. польська пані Скоповецька подарувала людям ліс, де постало село, назване Скопівкою – на честь пані.

Залишили про себе пам'ять у вигляді топонімів і німці-колоністи, які проживали на території села з 1760-х рр. Урочище Гутово успадкувало назву поселення, що належало німцю на прізвисько Гут. Гасовим називають поле від Підлипника до с. Скопівки, яке у XVIII ст. було володінням німця Гаса, а потім – колгоспним полем, де вирощували льон і брукву.

У статті розкрито походження й значення назви села Лісний Хлібичин, систематизовано найменування його вулиць та урочищ.

1. Бучко Л. Походження назв населених пунктів Покуття / Л. Бучко. – Львів : Світ, 1990. – 144 с.
2. Костюк В. Коломия й Коломийщина : збірник споминів і статей про недавнє минуле / В. Костюк // Лісний Хлібичин в боротьбі з наїзниками. – Коломия : Комітет коломиян Філядельфія, 1988. – 960 с.
3. Лящук Б. Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій : навч. посіб. / Б. Лящук. – К. : ВШОЛ, 1993. – 204 с.
4. Процак Р. Назви населених пунктів : Топоніміка Коломийщини / Р. Процак. – Івано-Франківськ, 2001. – 95 с.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

Бойко Марина,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Максименко Н.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

На сучасному етапі розвитку педагогічної думки завдання української освіти полягає у формуванні особистості з гнучким розумом, з повноцінними, розвинутими потребами подальшого пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками й творчими здібностями.

Як відомо, література є одним з активних чинників суспільного виховання. Зміни в усіх сферах нашого життя безпосередньо впливають і на літературну освіту школярів, адже література – це відображення в художньому стилі життя людини та суспільства з усіма складнощами та проблемами. Однак, щоб література здійснювала свою виховну роль, треба виробити в людини вміння читати художні твори, належним чином сприймати дійсність, відображену в художній формі, сформувані прагнення брати приклад з позитивних героїв. Сьогодні стоїть завдання побудувати навчально-виховний процес таким чином, щоб розвивати в учнів пізнавальний інтерес, уміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в потоці наукової та політичної інформації.

Проблема формування читацьких інтересів молодших школярів досліджувалася такими вченими, як О.Джежелей, Л.Іванова, Н.Светловська, Н.Скрипченко, М.Наумчук, Г.Ткачук та іншими. Ними було визначено основні методи організації дитячого читання і шляхи формування читацьких інтересів у сучасній школі. Вчені й практики зазначають, що в молодшого школяра спочатку формується інтерес до самого процесу навчальної діяльності, без усвідомлення її значення, тобто інтерес – це ставлення особистості до предмета як до чогось безпосередньо для неї цінного, привабливого. Зміст і характер інтересу людини пов'язані як з будовою й динамікою її мотивів і потреб, так і з характером тих культурних форм і засобів наочного засвоєння дійсності, якими вона володіє. Формування мотиваційної сфери в процесі розвитку дитини, а також засвоєння, вдосконалення та інтеріоризація прийомів і засобів дії перетворюють спочатку несвідомі, мимовільні та ситуативно-епізодичні інтереси дитини на інтереси свідомі, довільні та стійкі.

Як зазначає О.Джежелей, читацькі інтереси – це обов'язково інтереси вибіркові, спрямовані не на книги взагалі, а на книги певного роду, які читач виділяє з усіх інших книг і віддає їм перевагу, тому що відчуває в них особисту потребу, вважаючи їх найбільш придатними для себе [1, с.60].

Важливе значення у вихованні читацьких інтересів належить позакласному читанню. Школа озброює дитину навичками читання, тобто формує читця. Але цього недостатньо: вона повинна виховувати активного читця, який би був у змозі самостійно прочитати книгу та розібратися в ній, мав би потребу систематичного читання, умів би вибирати потрібну книжку за визначеною темою, читав би не тільки книжки, але й газети, журнали, користувався би довідковою літературою. Усі ці навички формуються на уроках позакласного читання.

Враховуючи вищесказане, вирішення проблеми підвищення рівня розвитку читацьких інтересів учнів убачаємо передусім в оптимізації навчально-виховного процесу. Це вимагає усвідомленого вибору такого варіанта навчання, який за даних умов забезпечував би максимально можливу ефективність розв'язання проблеми при раціональних затратах часу й зусиль учителів та учнів. Серед психолого-педагогічних і методичних умов підвищення рівня розвитку читацьких інтересів найважливішими є такі:

- системний підхід до організації й проведення уроків позакласного читання;
- добір спеціальних вправ, введення школярів у навчальні ситуації й види діяльності з книгою, спрямовані на розвиток читацьких інтересів та реалізацію особистісно орієнтованого підходу до учнів;
- запровадження елементів педагогіки співробітництва на уроках позакласного читання шляхом організації спільної діяльності вчителя, учнів, батьків та бібліотекаря школи;
- емоційна насиченість занять, застосування ігрових форм навчання;
- активізація пізнавальної діяльності, створення проблемних ситуацій на уроках;
- здійснення міжпредметних зв'язків з уроками класного читання;
- зразок позитивного ставлення вчителя до книги, до читання;

- удосконалення системи оцінювання на уроках позакласного читання.

Проблема формування читацького інтересу через уроки позакласного читання набуває особливої актуальності саме в наш час, адже навчити школярів черпати знання із книги – найважливіше завдання початкового навчання, основа подальшого успішного учіння.

1. Джежелей О. В. Позакласне читання. 1–4 класи : методичні поради, розробки уроків / О. В. Джежелей, А. А. Ємець. – Харків : Основа, 2007. – 176 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – № 7. – С. 1–20.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1974. – 257 с.
4. Ткачук Г. П. Методика позакласного читання у початкових класах : навч.-метод. посіб. / Г. П. Ткачук. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2010. – 264 с.

ЗУСИЛЛЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯКОСТЕЙ СІМ'ЯНИНА: ПРОБЛЕМИ Й ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Зубів Галина,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Ковбас Б.І.,
кандидат педагогічних наук, професор.

Сучасні українські сім'ї дуже відрізняються від сімей початку минулого століття. За короткий час змінилося дуже багато: сімейні цінності, пріоритети. Багато сімей розпадається. Експерти й соціологи запевняють, що нині модель української сім'ї наближається до європейської та американської. Особливо це стосується шлюбного віку, який зростає. Молоді люди не поспішають одружуватися. Середній вік одруження чоловіків становить 30 років, жінок – 27. Стало “модно” не реєструвати шлюби, як кажуть у народі, жити на віру [2, с.37].

Нині щороку в Україні реєструється близько 400 тисяч шлюбів. А близько 200 тисяч пар – розлучається. Третина сімей розпадається протягом перших чотирьох років шлюбу, а ще через п'ять років розбігаються 30% сімей. І дуже рідко в основі цих розлучень – невирішені проблеми. Найчастіше це просто небажання зрозуміти та прийняти думку іншого, поступитися, неготовність узяти на себе відповідальність за майбутнє та будувати рівноправні відносини з обранцем, надто висока вимогливість (але чомусь не до себе, а до партнера по шлюбу), звичайні побутові суперечки. Саме об це розбивається сьогодні більшість шлюбів. І, звичайно, не лише в Україні, а в усьому світі.

Так, нині в українських сім'ях підвищився інтерес до національної культури, переважна більшість вважає сім'ю однією з найвищих цінностей та мріє про двох і більше дітей.

Ще одна відносно нова для України модель стосунків – родини “нових українців”. Більшість сімей таких “нових українців” було створено задля взаємної вигоди: він їй – певний рівень життя, вона йому – свою вроду. У такій роди-

ні цілком інакша модель стосунків – психологічних, культурних, інше виховання дітей. Глибоких почуттів немає за визначенням. Стосунки будуються за відпрацьованою моделлю – дитина, гувернантка, хороша приватна школа – бо так заведено, так модно.

Багато сучасних дівчат не уявляють себе в ролі дружини, хорошої матері. Вони бачать себе моделлю, жінкою, створеною для розкошів. Мріють про успішну кар'єру. Споконвічні природні функції жінки стираються. Формування понять, “що таке добре та що таке погано”, починається в дитини із 7 до 14 років – часу матері, котра відповідає за формування цієї сфери. Але сьогоднішні мами самі мають проблему стертих понять, вони й самі не уявляють, що справді добре, а що погано.

Сімейні проблеми, обмаль у батьків часу для спілкування з дітьми призводять до розриву сімейних зв'язків, обмежують можливість батьків і дітей разом проводити дозвілля. Нестабільність стосунків, відсутність необхідної культури сімейного життя, пияцтво батьків призводить до збільшення кількості зруйнованих сімей і дітей, котрі потрапляють у спеціальні дитячі заклади, жебракують, бродяжать.

Новий статус одержує сьогодні традиційна проблема стосунків із батьками. Проблема залишилася тією ж, але погляд на неї змінився. Раніше про право дитини на власну думку не говорилося, ставлення до дітей у сім'ї мало авторитарний характер. Сьогодні батьки намагаються розібратися в причинах конфліктів, звертаються по допомогу до фахівців, відповідної літератури. Батьки молодші, інформованіші, і хоча вони, можливо, ще не готові самотужки опрацювати потік психологічної інформації з різних джерел, але розуміють, що цими проблемами слід займатися. Тому багато сімей потребують допомоги та підтримки, для того щоб повноцінно реалізовувати передбачені суспільством функції [3, с.28].

Соціальна робота в них повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення й розвиток позитивних сімейних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів, соціально-економічному становищі та орієнтації на реалізацію соціалізуючого потенціалу.

Соціальна робота з сім'єю – це особливим чином організована діяльність, спрямована на малі групи людей, які потребують соціального захисту й підтримки ззовні. Це один з різновидів соціального захисту населення, основним змістом якої є сприяння, допомога у відновленні й підтримці нормального функціонування сім'ї. Соціальна робота із сім'єю сьогодні являє собою багатофункціональну діяльність щодо соціального захисту та підтримки, соціального обслуговування сім'ї на державному рівні [1, с.67].

Ця діяльність здійснюється фахівцями із соціальної педагогіки із сім'ями різних типів. Вона реалізується в умовах конкретного соціуму й визначається його специфікою.

Отже, сучасна українська сім'я переживає не найкращі часи: занепад престижу сучасної сім'ї, а тим більше сім'ї з двома й більше дітьми, економічна нестабільність, житлові проблеми і т. д. призвели до нагальної потреби профе-

сійного втручання соціального педагога, для підтримки функціонування головного суспільного інституту – сім'ї.

1. Алексеєнко Т. Педагогічні проблеми сім'ї : навч. посіб. / Т. Алексеєнко. – К. : ІЗМН, 1997. – 116 с.
2. Дичевський Л. Сім'я та її місце в ієрархії цінностей молодого покоління європейців. Результати соціального дослідження / Л. Дичевський. – Люблін : Вид-во Люблінського католицького університету, 2007. – С. 30–44.
3. Ларінова В. Гармонізація сімейних стосунків / В. Ларінова // Психолог. – 2009. – № 5. – С. 23–31.

ІГРОВІ ПРИЙОМИ ЗАСВОЄННЯ НОТНОЇ ГРАМОТИ НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Лисечко Тетяна,
II курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Барило С.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Успішне музичне виховання, розвиток музичних здібностей учнів початкових класів немислимий без навчання, складовою якого є засвоєння нотної грамоти. Це накладає особливу відповідальність на вчителя музики, який має постійно розробляти й упроваджувати в шкільну практику нові методи й прийоми навчання, оскільки успішний музичний розвиток, навчання й виховання здійснюється через вимоги сучасної музично-педагогічної освіти.

На уроках музики в початкових класах учні засвоюють елементи нотної грамоти. Навчання школярів нотної грамоти, як складової музичної грамоти, є дуже складним і довгим процесом, який вимагає від них великих емоційних та інтелектуальних зусиль. Для того, щоб учні краще й швидше засвоїли елементи нотної грамоти, ми пропонуємо використовувати на уроках музики різноманітні ігри й ігрові прийоми (ігровий метод), які полегшують вивчення навчального матеріалу про елементи музичної мови та засоби її виразності. Ці ігрові прийоми можна застосовувати на будь-якому етапі уроку.

Адже головне завдання вивчення нотної грамоти – допомогти дітям почути й усвідомити музичні явища, тому музичні знання мають подаватися не у вигляді, а на основі музично-слухових уявлень.

Наведемо декілька прикладів використання ігрових прийомів на уроках музики в початкових класах при вивченні окремих тем.

Вивчаючи з учнями тему “Нотний стан” і “Нотні знаки”, ми пропонуємо такий вірш перед засвоєнням основного теоретичного матеріалу:

П'ять лінійок чарівних прийняли усіх гостинно.

Тут дієзи і бемолі, ключ басовий і скрипковий,

Нотки дружно виступають, пісню гарну нам співають.

Отакий гостинний пан, його звати – Нотний стан.

Для закріплення знань про динаміку та її відгінки ми пропонуємо таку гру:

Учитель. Усі знають, що звуки за своєю природою бувають голосні й тихі, і їх ніхто не переплутає. Один і той самий звук сприймається нами по-різному і звучати він теж може по-різному. Наприклад, звуки тихі на трубі виявляються занадто голосними на арфі чи гітарі. І навпаки, звуки голосні на бандурі будуть тихими на саксофоні чи фортепіано. Діти, проведемо таку гру.

Постукаємо по столу – спочатку тихо, потім голосніше, потім ще голосніше, потім дуже голосно. Зверніть увагу, чим голосніше ми стукаємо, тим більшу силу нам треба застосувати.

Можемо зробити висновок: силу звучання називають гучністю і вона є дуже важливою властивістю музичних звуків. Зміна гучності звуків у музиці називається динамікою. Музика, як і людська мова, наповнена різноманітними звуковими відтінками. Ці відтінки називаються динамічними. Адже ви ніколи не говорите просто голосно або просто тихо. Сила вашого звуку завжди залежить від того, що і як ви хочете сказати. Так само й музика може звучати голосно, тихо, дуже голосно, дуже тихо, не дуже голосно, не дуже тихо.

В ігровій формі можна закріпити поняття про звукоряд.

Учитель. Звуки стали всі у ряд – утворився звукоряд.

Учні називають звуки звукоряду.

Учитель. Послідовний рух звуків у висхідному й низхідному порядку називається гамою. Звуки гами (до, ре, мі, фа, соль, ля, сі) називаються ступенями.

Учитель. Жили-були сім сестер. Найстарша сестра *ДО* була найбільшою. Тому голос у неї був товстий та низький. А сестричка *СІ* – найменшою серед них. І голос у неї був тонким і високим. Відстань між низькою й високою *ДО* називається октавою.

Вивчаючи тему “Тривалість нот”, можна використати такий ігровий прийом:

Учитель. Звуки бувають довгі й короткі. Підійдіть до фортепіано й швидко вдарте пальцем по клавіші. Почули короткий звук. А тепер натисніть клавішу й тримайте палець. Звук буде довгий і поступово буде згасати. Таку властивість звуків називають тривалістю або часом звучання.

Чимало цікавих ігрових прийомів можна застосувати при вивченні таких понять, як сильні й слабкі долі, дводольний такт, ритмічний малюнок, такт, за-такт інтервали тощо. Кожне поняття нотної грамоти доцільно подавати поступово, використовуючи ігрові методи та прийоми на кожному уроці.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання ігрових прийомів засвоєння нотної грамоти на уроках музики в початкових класах сприяє самовираженню, впливає на розвиток музичних здібностей учнів, активізує музичний слух, музичну пам’ять, покращує загальні знання про музичне мистецтво.

1. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах : навч. посіб. / Е. П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – 272 с.
2. Ясулко М. К. Музика. 3 клас: Тематичне планування та розробка уроків / М. К. Ясулко. – Х. : Ранок, 2009. – 144 с. – (Майстер-клас).
3. Веселые уроки музыки в школе и дома / авт.-сост. З. Н. Бутаева. – М. : Изд-во АСТ ; Д. : Изд-во Сталкер, 2002. – 384 с.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (ЗА В.О.СУХОМЛИНСЬКИМ)

Васильків Леся,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Котик Т.М.,
доктор педагогічних наук, професор.

Ключове завдання школи – навчити школярів змістовно, граматично правильно й стилістично вправно будувати текст, щоб висловлювати думку в усній чи писемній формі. Оскільки відомості про текст є складними й різноманітними, засвоєння їх не може бути обмежене вузькими часовими межами.

Мовний розвиток дитини в молодшому шкільному віці привертав увагу багатьох дослідників у галузі педагогіки та психології, зокрема В.Сухомлинського, Л.Варзацької, Л.Величка, М.Львова, Н.Гац та ін.

У початкових класах під час вивчення розділу “Текст” діти повинні засвоїти такі поняття: текст, заголовок тексту, поділ тексту на абзаци, тема й мета тексту, засоби зв’язності тексту, будова тексту (зачин, основна частина й кінцівка), види текстів (текст-опис, текст-розповідь, текст-міркування), стилі мовлення (художній, розмовний, науковий).

У сучасній школі використовують різноманітні форми організації навчально-виховного процесу, класифікація яких здійснюється за різними ознаками. Так, М.Махмутов та С.Смирнов пропонували вирізняти такі форми: *форма навчання* (педагогічна технологія), *форма навчальної діяльності учня*, *форма організації поточної навчальної роботи* класу, групи. Ч.Куписевич та І.Підласий здійснили класифікацію форм навчання за такими показниками: *кількістю учнів*, які беруть участь у процесі навчання (колективні, індивідуальні); *місцем організації навчання* (шкільні та позашкільні); *тривалістю* навчальних занять (класні й позакласні).

Для нашого дослідження інтерес становлять праці Т.Шамової, де стверджується, що організаційні форми навчання можна згрупувати, зважаючи на мету навчання, а саме:

- проблемна лекція, екскурсія, лабораторна робота, навчальний практикум – для *опанування нових знань*;
- практикум, лабораторна робота, семінар, консультація – для *закріплення знань, формування навичок і вмінь*;
- семінари, диспути, дискусії, рольові та навчально-ділові ігри – для *вироблення вмінь доцільно, самостійно застосовувати знання в нових ситуаціях*;
- конференції, урок-узагальнення, семінар – для *узагальнення одиничних знань та їх систематизації*;
- урок корекції знань, колоквиум, семінар-залік, громадський огляд знань – для *визначення рівня оволодіння знаннями, вміннями та навичками*.

На особливу увагу заслуговує досвід педагога-новатора В.Сухомлинського, чий доробок щодо використання найрізноманітніших форм навчання вражає своєю доцільністю та ефективністю. Так, до однієї з цікавих форм роботи, що полюблив застосовувати В.Сухомлинський упродовж навчання молодших шко-

лярів рідної мови, належить складання творів про те, що учень бачить, думає, уявляє. Для збагачення змісту дитячих творів педагог організував подорожі та екскурсії рідним краєм, літературні прогулянки, що пробуджували почуття, які виражалися надалі у творах [4, с.324].

Важливого значення в розвитку вміння творити текст Василь Олександрович надавав урокам читання. Для перевірки активності читання педагог запровадив урок-захист читацького формуляра, літературні вечори, на яких юні читці аналізували твори, виділяли основну думку, репрезентували своє бачення кінцівки твору [4, с.148].

Велику увагу В.Сухомлинський приділяв аналізу, виправленню мовних огріхів, для чого попередньо записував відповіді дітей на магнітофонну стрічку, а надалі використовував під час уроків-коментарів. Важливість таких форм роботи полягала у виявленні, корекції та запобіганні помилкам.

Особливе місце в навчанні української мови В.Сухомлинський відводив збагаченню словникового запасу учнів: зі словників і підручників він вибрав 2 тисячі слів, написання яких охоплювало найважливіші орфографічні правила, розподілив їх по роках вивчення, підготував для їх засвоєння відповідні вправи, що використовував під час індивідуальної роботи з учнями. Для кращого засвоєння лексичного запасу рідної мови школярі, починаючи з другого класу, заповнювали “Словесну скриньку” – зошит, куди записували цікаві й незрозумілі слова. Запам’ятовуванню слів та умілому їх застосуванню сприяли уроки-турніри, відгадування кросвордів, мозкова атака.

Дуже багато уваги педагог-науковець приділяв таким урокам, як урок-казка, урок-інсценування художніх творів. Завдання таких уроків полягало в тому, щоб навчити дітей самостійно створювати казки, збагатити їхній словниковий запас, навчити правильно будувати словосполучення й речення відповідно до логіки та краси зв’язної, послідовної розповіді [4, с.198].

На думку відомого педагога, найяскравіше краса слова відчувається в поезії, тому в “Школі під блакитним небом” діти читали вірші Т.Шевченка і Лесі Українки, І.Франка, О.Пушкіна. Під впливом почутого вони намагалися скласти вірші, зачитувати їх під час конкурсів “Найкращий творець”, “Замітка в газету”, на кращого читця тощо.

В.Сухомлинський уважав, що подорож у країну Слова вчителів слід розпочинати з виявлення рівня мовленнєвої підготовки учнів і на цій основі надалі планувати роботу. Відтак педагог, щоб надати учням можливість частіше висловлюватися, застосовував драматизацію, подорожі та екскурсії, уроки-мислення серед природи.

На нашу думку, використання альтернативних форм роботи, запозичених із досвіду В.Сухомлинського, є запорукою ефективного розвитку мовлення молодших школярів, сприятиме формуванню уміння красиво висловлювати свої думки, використовуючи все багатство, милозвучність мови, виховуватиме бажання творити красу. У цьому й полягає сенс педагогічної діяльності кожного вчителя.

1. Мамчур Л. І. Лінгводидактична спадщина В. О. Сухомлинського / Л. І. Мамчур. – Умань : Софія, 2009. – 184 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – 640 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.
4. Гордуз Н. Нестандартні форми навчання молодших школярів на уроках рідної мови / Н. Гордуз // Початкова школа. – 2003. – № 4. – С. 1–4.
5. Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/article/968.htm/>.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Несторук Оксана,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Ткачук О.М.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Бурхливий розвиток нових інформаційних технологій і впровадження їх у всьому світі наклали певний відбиток на розвиток особистості сучасної дитини.

Використання комп'ютера як засобу навчання в початковій школі вносить зміни у сам процес навчання й виховання, і зокрема методику викладання математики. Виходячи з вищесказаного, вважаю, що тема мого дослідження “Використання інформаційних комп'ютерних технологій під час вивчення математики в початковій школі” актуальна й на даний момент недостатньо вивчена. З розвитком комп'ютерних технологій система “людина і комп'ютер” швидко перетворилася в проблему, що стосується не лише фахівців цієї галузі, але й шкільної освіти, гостро постає питання підготовки спеціалістів нового рівня, які йтимуть у ногу із часом, уміло використовуватимуть комп'ютерні технології в процесі навчання без шкоди психічному й фізичному здоров'ю дитини.

Мета статті – ознайомитись із дидактичними можливостями комп'ютера, з'ясувати його вплив на психічне й фізичне здоров'я дитини, проаналізувати основні аспекти вивчення математики із застосуванням комп'ютерних засобів навчання.

Теоретичним фундаментом нашого дослідження є статті й праці О.П.Кривлюк, О.П.Пилипчук, Є.А.Шестопалова, П.М.Драча, Ю.І.Шеремети, які у своїх працях досліджують вплив комп'ютера на здоров'я дитини, а також розробляють методи й технології впровадження комп'ютерних засобів навчання у практику, розробляють конспекти уроків і завдання, що дають можливість для використання даних технологій на уроці математики.

1. Розвиток сучасного суспільства сприяє використанню засобів і форм пізнавальної діяльності учнів на основі комп'ютерних технологій. Важко відмовитися від потенціалу нових засобів і на уроках математики, адже комп'ютер відкриває перед учителем усе нові й нові можливості [1]. Серед факторів, що сприяють цій тенденції, назвемо такі:

- дидактичні можливості використання комп'ютера;
- наявність на ринку численних програмних продуктів для школи;
- уведення в навчальні плани багатьох шкіл курсу інформатики;
- наявність у багатьох сім'ях комп'ютерів, що сприяють тому, що в дітей формується готовність до використання комп'ютерів у навчанні на різних навчальних предметах.

Але чи варто відмовлятися від підручників на користь комп'ютерів? Чи потрібно кардинально міняти навчально-виховний процес? Як комп'ютер впливає на нашу пам'ять, увагу, мислення?

Заняття на комп'ютерах, безумовно, мають як позитивний ефект: підвищують когнітивні здібності, кмітливість й увагу, так і негативно впливає на увагу, пам'ять, логічне мислення. Водночас тривога навчених життям бабусь і мам цілком обґрунтована: без РК-дисплея перед очима і hands-free у вухах дитина набагато краще збереже зір, слух і здоров'я [1]. З'являється велика кількість повідомлень про небезпечний вплив комп'ютера в цілому й комп'ютерних ігор, зокрема, на психіку дитини. Деякі автори вважають, що заняття з комп'ютером – це свого роду залежність, що виражається в таких психопатологічних симптомах, як нездатність переключатися на інші розваги, почуття уявної переваги над навколишніми, збідніння емоційної сфери, агресивне поведіння, звуження кола інтересів, прагнення до створення власного світу, відхід від реальності і т. д. Негативну картину доповнюють соматичні порушення – зниження гостроти зору, швидка стомлюваність та ін. [2].

Але якщо вчитель правильно організує навчально-виховний процес, підбираючи доцільне програмне забезпечення й розвиваючі ігрові програми, то комп'ютер стане для нього справжнім помічником і розкриє можливості для розвитку особистості учня.

А можливості комп'ютера тут невичерпні. Діапазон використання комп'ютера в навчально-виховному процесі дуже великий: від тестування учнів, обліку їхніх особистісних особливостей – до гри. При цьому комп'ютер є потужним засобом підвищення ефективності навчання. Комп'ютер дозволяє підсилити мотивацію учня. Не тільки новизна роботи з комп'ютером, що сама по собі сприяє підвищенню інтересу до навчання, але й можливість регулювати подачу навчальних завдань за ступенем складності, заохочення до правильних рішень. Як правило, кожен учень одержує оцінку за урок. Учні знають, що будуть працювати на конкретний результат, і це мотивує їх до роботи [4, с.33]. Крім того, він дозволяє повністю усунути одну з найважливіших причин негативного ставлення до навчання – неуспіх, зумовлений нерозумінням, значними пробілами в знаннях.

Таким чином, застосування комп'ютерної техніки робить урок привабливим і по-справжньому сучасним. Використання ІКТ у процесі вивчення математики відкриває цілий ряд можливостей для різнобічного, нетрадиційного, наочного осмислення учнями предметного матеріалу. Застосування комп'ютера на уроках математики – гарна можливість активізувати пізнавальні інтереси учнів під час вивчення та закріплення нового матеріалу, підвищити мотивацію навчальної діяльності, організувати самостійну роботу учнів.

Можливості використання комп'ютера дають змогу подавати новий матеріал наочно, у формі гри тощо. Виконання тренувальних вправ на комп'ютері не є важким чи нудним заняттям: "граючись", дитина отримує знання. До того ж комп'ютер – нетрадиційний засіб контролю знань учнів.

1. Режим доступу : <http://nazachot.ru>.
2. Режим доступу : <http://www.molbuk.com/>.
3. Кривлюк О. П. Використання комп'ютера на уроках математики в початковій школі / О. П. Кривлюк // Комп'ютер в школі та сім'ї. – 2000. – № 4. – С. 32–33.
4. Пилипчук О. П. Типові плани-конспекти / Пилипчук О. П., Шестопапов Є. А. // Інформатика в школі. – 2012. – № 1 (37). – С. 33–40.
5. Драч П. М. Заняття з математики з використанням комп'ютерної техніки / П. М. Драч // БВПШ. – 2003. – № 11. – С. 6–9.
6. Шеремет Ю. І. Як зробити навчання ефективним / Ю. І. Шеремет // Інформатика в школі. – 2012. – № 1 (37). – С. 40–45.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Климович-Веркалець Марія,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Романишин Р.Я.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У нових умовах розвитку інформаційного суспільства виникає необхідність розроблення єдиної загальнодержавної стратегії в галузі освіти, орієнтованої на формування й розвиток у підростаючого покоління навиків життя в інформаційному суспільстві. У сучасному розумінні освіта, яка необхідна для стійкого розвитку – це процес і результат формування знань, умінь, навичок, стилю діяльності, рис особистості, компетентностей, що забезпечують постійне підвищення якості життя.

Одним з основних предметів у початковій школі є математика. Вона передбачає розвиток ключових компетентностей дитини, які формуються під впливом багатьох факторів. Саме дослідження цих чинників становить суть питання, на яке потрібно знайти відповіді.

Проблемою реалізації компетентнісного підходу займалися ряд науковців, зокрема: В.Байденко, Ю.Варданян, Л.Карпова, Н.Кузьміна, І.Зимня, А.Маркова, С.Раков, В.Сластьонін, Л.Хоружа, А.Хуторський. Значна заслуга в дослідженні компетентнісного підходу належить О.Пометун. На основі робіт цих учених було визначено сутність, зміст, структуру, засоби й методи реалізації даного підходу до навчання.

У нашій країні настав період, коли освіта набуває кардинальних змін. Адже сьогодні соціуму необхідні учні й випускники, які готові змінюватись і пристосовуватися до нових потреб життя, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Це означає, що потрібно оновлювати методи й прийоми навчання, залучаючи іннова-

ційні методики до процесу формування в школярів предметних та життєвих компетентностей [2, с.51].

За визначенням Г.Зверевої, **компетенція** – це сукупність взаємопов’язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної продуктивної дії відносно них, а **компетентність** – це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності [3, с.7].

Таким чином, поняття “компетенція” традиційно вживається у значенні “коло повноважень”, “компетентність” же пов’язується з обізнаністю, авторитетністю, кваліфікованістю. Тому доцільно в педагогічному сенсі користуватися саме терміном “компетентність”. Під компетентністю частіше розуміють інтегровальну якість особистості, яка виявляється в загальній здатності й готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях та досвіді, набутому в процесі навчання та соціалізації [2, с.52].

Н.Глузман дотримується думки, що педагогічними умовами, що забезпечують готовність майбутнього вчителя до формування в учнів початкових класів математичних уявлень і понять, є такі:

- комплексне вивчення математичних, психологічних і методичних основ формування уявлень і понять;

- вивчення різних форм і методів формування математичних уявлень і понять, а також можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі;

- проведення інтегрованих лекцій і спецкурсів з метою вироблення розуміння міжпредметних зв’язків між поняттями;

- організація самостійної творчої діяльності студентів із виготовлення дидактичних матеріалів, спрямованих на формування в учнів математичних уявлень і понять та здійснення контролю за їх засвоєнням [4, с.5].

Для досягнення поставленої мети вчитель повинен уміти моделювати уроки за різними технологіями. Майбутній учитель має усвідомлювати, що в початковій школі на уроках застосовуються різні стратегії навчання з метою сформувати здатність особистості, яка найбільш потрібна в третьому тисячолітті, – учитися все життя, здатність до саморозвитку.

Компетентнісний підхід у школі реалізується за допомогою різних засобів, зокрема, за допомогою підручника. Завдання підручника полягає не тільки в захопленні учнів пізнавати дійсність, а й у підготовці їх до практичного застосування. Ця функція здійснюється через вправи й завдання, які дають змогу вдосконалювати різні практичні навички та стимулюють практичну діяльність [1, с.51].

Підручник С.Скворцової, О.Онопрієнко “Математика” для першого класу є прикладом того, як за допомогою правильно підібраних завдань, малюнків, фотографій дитина здобуває не тільки знання з математики, але й досліджує і вивчає навколишню дійсність для того, щоб краще в ній орієнтуватися. Теоретичний матеріал підручника подається поступово й супроводжується яскравими кольоровими зображеннями, логічними завданнями, у ході розв’язання яких діти отримують загальні поняття з математики, такі як: точка, пряма, крива, лама-

на лінія, відрізок, промінь, геометричні фігури, цифри. Крім того, учні вчаться порівнювати предмети, явища дійсності, співвідносити їх з елементарними математичними знаннями.

Також на уроках математики в початкових класах можна використовувати сюжетно-рольові ігри. Сюжетно-рольові ігри доцільно використовувати тоді, коли необхідно на практиці показати школярам, як правильно застосовувати знання. Сюжетно-рольові ігри повніше реалізують підготовку учнів до практичної діяльності, виробляють у них життєву позицію, привчають до колективних форм роботи [5, с.20].

Проблема дослідження реалізації компетентнісного підходу до навчання є найактуальнішим сучасним завданням педагогіки. Тому в сучасних умовах відкритого доступу до інформації вітчизняних та зарубіжних учених необхідно й надалі вивчати різні підходи до цієї проблеми, щоб зробити навчальний процес у школі ефективним та цікавим для школярів.

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
2. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів / Н. Марецька // Початкова школа. – 2007. – № 9. – С. 51–54.
3. Зверева Г. Компетентнісний підхід до навчання на уроках математики : метод. посіб. для вчит. / Г. Зверева. – Харків : РМК Московського РУО, 2008. – 81 с.
4. Глузман Н. Проблеми реалізації компетентнісного підходу в період методико-математичної підготовки майбутніх вчителів [Електронний ресурс] / Н. Глузман // Портал сучасних педагогічних досліджень. – Режим доступу : <http://intellect-invest.org.ua>.
5. Смаглій О. Застосування ігрових ситуацій на уроках математики / О. Смаглій // Початкова школа. – 2003. – № 7. – С. 20–22.
6. Поліщук О. Шляхи формування життєвих компетентностей молодших школярів / О. Поліщук // Початкова школа. – 2005. – № 3. – С. 52–57.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ ОПЕРИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Біланчук Світлана,
Ш курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Липа І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Вивчення дитячої опери – це засіб музично-виховної роботи, за допомогою якого вчитель прищеплює дітям любов до музики, вчить розуміти її, виховує художній смак, формує творчі здібності. Участь у її постановці активно й різнобічно розвиває дітей завдяки синтетичній природі такої вистави: тут задіяні спів, акторська гра, танець, виразне читання (більшість дитячих опер містять розмовні діалоги) [3, с.40].

Як правило, розучування й постановка дитячих опер здійснюється в загальноосвітній школі в умовах театрального гуртка. Організувати його можна як на базі якогось одного класу, так і залучивши учнів з різних класів. На початковому етапі керівник прослуховує й набирає трупі дітей (оптимальна кількість

15–20 осіб); добирає репертуар, посильний для учнів, а вже потім підшуковує на конкретні ролі відповідних виконавців. Доцільно створити підготовчу групу, в яку слід приймати всіх охочих. До виступів допускаються найбільш підготовлені діти, що є стимулом для артистів-початківців. Іноді до театрального гуртка приходять учні без яскраво виражених музичних й артистичних здібностей, але з великим бажанням працювати. Їх наполегливість під керівництвом педагога має винагороджуватися. Якщо ж учень тривалий час відчуває труднощі, скутість на сцені, йому слід запропонувати інші цікаві справи: бути освітлювачем, костюмером, художником-декоратором [2, с.27].

Бажано, щоб театральний гурток працював під гаслом: “Кожному – справа по душі, кожній справі – свій організатор”. Завдяки рухливості організаційних структур гуртківці можуть виступати в різних “ролях”: в одній виставі як актори, у другій бути помічником режисера, у третій – освітлювачем або реkwізитором. При цьому слід пам’ятати, що недостатньо правильно розподілити обов’язки, потрібно навчити дітей їх виконувати, формувати почуття відповідальності за доручену справу.

Коли театральний гурток вже створений і вибраний репертуар, слід працювати безпосередньо над оперою. На початку ознайомлення з оперою необхідно розповісти дітям про події, що в ній відображені. Можливо, що сюжет цієї казки знайомий більшості учнів, проте цікава, захоплююча, невеличка за часом розповідь дозволить створити позитивну мотивацію у молодших школярів для її розуміння та сприймання. Після цього потрібно ознайомити учнів з темами героїв опери. Доцільним буде запропонувати дітям охарактеризувати основних персонажів, продемонструвати рухи їх ходи тощо. Також учні можуть описати характер музики, яка б відповідала суті кожного героя.

Щоб збудити творчу уяву дітей перед слуханням і розучуванням певної теми, можна спочатку прослухати її у виконанні на фортепіано, не називаючи попередньо, чия це тема. Характеризуючи музику, визначити з учнями, хто з дійових осіб опери-казки відповідає їй [1, с.25]. Коли всі теми добре засвоєні дітьми, потрібно прослухати всі партії. Учні беруть участь у виконанні тих партій, які вони засвоїли найкраще. При цьому важливим є момент розподілу ролей, під час якого вчителю необхідно враховувати психологічні якості виконавців.

Під час роботи над оперою необхідно надавати учням можливості для вокальної, інструментальної, танцювальної імпровізацій, наприклад, можна запропонувати дітям підібрати елементарні музичні інструменти для супроводу певної теми, створити музичні інтонації для передачі різних почуттів персонажів вистави, досягнути характер героя і перевтілитися в нього за допомогою уяви, намалювати ілюстрації до опери, створити танець для завершення опери, переробити сюжет казки, дібравши нових дійових осіб, дати їм психологічну та музичну характеристику.

Репетиції слід проводити на сцені, якщо ж немає такої можливості, можна організувати таку роботу в класі. Однак перед виступом все ж необхідно, щоб діти призвичаїлись до сцени. На останні репетиції бажано запрошувати керівництво школи і вчителів, щоб учні усвідомлювали значущість своєї праці, звали працювати в присутності глядачів. Безпосередньо перед виступом корисно не менше двох разів прорепетирувати виставу в костюмах, зі всіма декораціями [3, с.43].

Після вистави бажано колективно обговорити виступ. Спочатку слід обмежитися загальними враженнями, а на найближчому занятті провести детальний розбір. При цьому бажано, щоб першими висловились учні, потім батьки, вчителі, останнім же повинен підбити підсумок керівник.

Набуттю досвіду театральної гри сприяють поїздки в інші міста й села, участь у конкурсах. До таких гастролей діти зазвичай ставляться дуже серйозно та відповідально. Керівникові гуртка слід мати на увазі, що в роботі його творчого колективу чи в постановках трапляються й непередбачувані моменти, невдалі виступи, які можуть викликати негативні емоції, розчарування. Однак головне, щоб школярі зрозуміли, що постійна активна творча робота над підвищенням своєї виконавської майстерності, уміння невимушено дарувати людям радість принесуть їм справжнє задоволення й успіх.

1. Дорошенко Т. Дитяча опера як засіб музичного виховання / Т. Дорошенко // Початкова школа. – 1999. – № 11. – С. 24–26.
2. Гризоголазова Т. Специфіка роботи над музичною казкою / Т. Гризоголазова // Початкова школа. – 1998. – № 6. – С. 26–28.
3. Карпенко Є. Дитяча опера як засіб музичного виховання / Є. Карпенко, Н. Карпенко // Мистецтво і освіта. – 2006. – № 4. – С. 40–44.

МУЗИКА ЯК ЗАСІБ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Гладиш Романія,
ІІІ курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Липа І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Несприятливі демографічні процеси в нашому суспільстві супроводжуються значним погіршенням стану здоров'я дітей та підлітків. За даними офіційної статистики [1], за останні десять років відбулися негативні зміни життєвих показників дитини, зокрема стрімке зростання кількості захворювань; зниження імунітету, показників фізичного розвитку та витривалості; збільшення кількості дітей, які можуть бути віднесені до груп високого медико-соціального ризику; почастишали випадки суїциду, наркоманії та алкоголізму, що часто є наслідком духовної деградації особистості.

Такий стан здоров'я молодого покоління викликає занепокоєння у педагогічній громадськості, спонукає її до пошуку нових підходів до вирішення означеної проблеми в умовах школи, виявлення ресурсних можливостей впливу на процес оздоровлення дітей. У зв'язку з цим, актуалізується питання впровадження в шкільну практику здобутків валеології як науки, яка вивчає закони духовного, психічного, фізичного здоров'я людини й виховує в школярів потребу бути здоровим, берегти й зміцнювати своє здоров'я за допомогою немедикаментозних природних чинників та засобів, гармонійно розвивати свої таланти й здібності.

“Людина задоволена своїм духовно-моральним, фізичним життям тоді, коли вона здорова, повна сил та енергії...” – зазначав Я.Пузич [3, с.57]. Разом з

І.Ніколаєвою вони вважають, що важливим засобом покращення здоров'я є музика. Про використання музичних творів у валеологічному вихованні учнів початкових класів пише О.Філіп'єва [4]. Вона розкриває шляхи пізнання дитиною емоційної сутності музичного мистецтва. Про музику як засіб керування почуттями й настроєм говорить і Л.Паньків, яка досліджує питання впливу музики на психічне здоров'я особистості, її внутрішню гармонію [2].

Спеціалістами доведено, що від дратівливості й неврозів допомагає музика П.Чайковського. Головний біль знімає "Полонез" М.Огінського, покращує сон сюрта "Пер Гюнт" Е.Гріга. Кров'яний тиск і серцеву діяльність нормалізує "Весільний марш" Ф.Мендельсона. Піднімає настрій і позбавляє від депресії джаз, блюз, соул, каліпсо. Правильно дібрані музичні твори сприяють розвиткові здібностей молодших школярів до мов, формуванню почуття товариськості, комунікативності, стимулюють процес навчання в цілому, а також створюють умови для відпочинку та релаксації. Для зняття втоми слід слухати "Ранок" Е.Гріга, "Пори року" П.Чайковського. Творчий імпульс стимулюють "Турецький марш" В.Моцарта, "Кармен" Ж.Бізе. Зняти хвилювання й тривогу допоможуть мазурки та прелюдії Ф.Шопена, вальси Й.Штрауса, "Місячна соната" Бетховена. Для заспокоєння варто послухати "Гавот" Й.Брамса, "Мрії" Й.Баха [4, с.45].

Використання вчителем молодших класів музичних творів на уроках музики значно підвищує загальний інтелектуальний рівень дітей та їх успішність, сприяє створенню комфортного емоційного середовища під час занять. Позитивно впливає на емоційний стан учнів музичний супровід у мажорних тональностях, що застосовується в підготовчій частині уроку. На заняттях особливу увагу слід приділяти підтягнутому, красивому зовнішньому вигляду учнів, розвитку голосового апарату та правильному диханню. Активні дихальні вправи під музику зміцнюють м'язи грудної клітки, роблять масаж серця, поліпшують кровообіг, ритмічно піднімають і опускають углиб черевної порожнини діафрагму, що впливає на печінку, кишечник та шлунок, масажуючи їх.

Особливо важливе застосування музики в заключній частині уроку, коли діти перебувають у стані емоційного збудження. Протягом останніх 3–5 хвилин пропонується використання вправ, які передбачають м'якість та плавність рухів. Вправи виконуються під музику вальсу, тактовий розмір $\frac{3}{4}$ [4].

Можливості музики безкінечні. Ми вважаємо, що про них має знати не тільки вчитель музики, а й інші, наприклад, учитель фізкультури. Музика на уроках фізичної культури виконує оздоровчу функцію: темпи й ритми різних музичних творів надають заняттю емоційності, що робить звичні вправи приємними й відповідно стимулює рухову активність у молодших школярів. А це сприяє покращенню фізичної витривалості, нормалізує ритм серця та роботу кровоносної системи.

Крім здатності впливати на фізичні якості учнів, музика може керувати їхнім мисленням та уявою. Найчастіше такий напрям валеологічного виховання спостерігається на інтегрованих уроках із читання та музики. Та чи інша пісня дуже часто допомагає дітям уявляти образ головного героя, його характер, настрій чи навіть учинок, який він збирається зробити. У дітей розвивається увага, спостережливість, покращується пам'ять. Молодші школярі якісніше засвою-

ють навчальний матеріал, у них підвищується рівень IQ – інтелектуальний потенціал людини.

Отже, музика має велике значення для формування емоційної та інтелектуальної сфер психіки. Вона допомагає відчутти себе здоровою та повноцінною людиною, наповнити своє тіло силою та енергією. А отже, музика є важливим і потрібним засобом валеологічного виховання молодших школярів.

1. Осадчук З. Стан здоров'я дітей, які проживають у різних за екологічною характеристикою регіонах України / З. Осадчук // Перинатологія та педіатрія. – 2010. – № 2. – С. 25–27.
2. Паньків Л. Вплив музики на психічне здоров'я особистості / Л. Паньків // Початкова школа. – 2010. – № 4. – С. 24–26.
3. Пузич Я. Музика і здоров'я / Я. Пузич, І. Ніколаєва // Рідна школа. – 2002. – № 2. – С. 57–58.
4. Філіп'єва О. Використання музики у валеологічному вихованні молодших школярів / О. Філіп'єва // Мистецтво і освіта. – 2007. – № 4. – С. 44–48.

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Мацук Наталія,
ІІІ курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Лисенко Н.В.,
доктор педагогічних наук, професор.

Сучасний світ переживає гострі проблеми свого розвитку не лише соціально-економічної та політичної сфер, а передусім – культурної, морально-духовної. Визначальний вплив на їхнє розв'язання відведено системі освіти та суб'єкту її діяльності – педагогові. Не викликає сумніву, що від рівня сформованості моральності його значною мірою залежить моральне здоров'я нації, її прогресивний поступ і щасливе майбутнє.

Розбудова української держави ставить на порядок денний у числі невідкладних завдань – завдання виховання справжнього громадянина – патріота рідної землі. Лише громадяни, безмежно віддані українській національній ідеї, здатні обстоювати незалежність, соборність України, вести її шляхом прогресу та процвітання [2].

Особливої значущості набуває виховання відповідальної, ініціативної, творчої особистості. На розв'язання означених завдань спрямовано низку важливих державних документів. Зокрема, у Державній національній програмі “Освіта (Україна ХХІ століття)” наголошено, що без подолання девальвації загальнолюдських цінностей, нігілізму та відірваності освіти від національних джерел немислиме виховання справжнього громадянина [3].

Закони України “Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності наголошують, що успіхи самореалізації молодшої людини, яка стає можливою лише за наявності її особистої системи цінностей, адекватних мінливим умовам сьогодення [4; 5; 6].

Відповідно базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” орієнтує педагога на культуру гідності, указує на значущість не лише функціональної придатності дитини, а і її цінності як моральної особистості [1].

Таким чином, проблеми морального виховання особистості належить до числа найбільш важливих проблем сучасної педагогічної науки. Її актуальність зумовлена станом моральності в українському суспільстві.

Риси морально-духовного світу дитини найінтенсивніше формуються в дошкільному віці, що доведено в працях педагогів та психологів: М.Басова, Н.Ветлугіна, Л.Виготського, Т.Гуменикова, О.Дем’янчук, А.Запорожець та ін. Саме в цей період життя дитина засвоює основи систематичних знань, формується її характер, воля, світогляд, ідеали, моральні цінності, погляди та переконання. Для морального виховання дитини дошкільного віку, її соціального розвитку важливе значення має формування в неї емоційного позитивного ставлення до навколишнього.

Ураховуючи зміни в навчанні й вихованні, які відбуваються в контексті сучасних глобальних освітніх тенденцій, в організації формування морально-етичних норм старших дошкільників, актуальним розглядаємо якомога ширше виховання скарбів усної народної творчості.

Чи не найпопулярнішим жанром фольклору, що розкриває безмежний світ людської уяви, полонить серця дітей і дорослих, є казка.

Казка – найпопулярніший вид усної творчості серед дітей, вона захоплює й полонить серця не тільки дітей, а й дорослих. Важко переоцінити значення казки у вихованні дітей. К.Ушинський назвав казки “першими блискучими спробами” створення народної педагогіки і вважав, що навряд чи хто-небудь був би спроможний “змагатися в цьому випадку з педагогічним генієм народу” [7, с.271]. Високо оцінюючи виховне значення казки, К.Ушинський зазначав: “Я рішуче ставлю народну казку недосяжно вище від усіх оповідань, написаних спеціально для дітей освіченою літературою... У народній казці велика, сповнена поезії дитина-народ розповідає дітям про свої дитячі мрії і принаймні наполовину вірить сама в ці мрії” [7, с.272].

Так, скажімо, у казках “Рукавичка”, “Колобок”, “Коза-дереза” сила виховного впливу пояснюється здатністю діяти на емоційну сферу людини. Тільки допомога, співчуття, чесність, гідність можуть допомогти героям вижити й знайти вихід у складних ситуаціях. Ілюструючи дітям розгорнуту картину об’єктивного характеру того чи іншого явища, педагоги водночас формують практичні вміння та навички його аналізу, способи проникнення в його сутність.

Народна пам’ять зберегла багато казок із вираженою людською добротою, працьовитістю, повагою до старших. Скажімо, у таких творах: “Золотий черевичок”, “Дідова дочка, бабина дочка”, “Півник та двоє мишенят” та інші актуалізуються дотепність і кмітливість думки, пошана до праці, до людей, ціннісно-правового ставлення до довкілля.

Слід пригадати й казки, в яких розкрито порушення права на життя, на використання свого майна: “Сіра шийка”, “Котик і півник”, “Івасик-Телесик” та інші.

Таким чином, процес формування загальнолюдських цінностей функціонально тяжіє до інноваційного, оскільки має на меті не лише ретрансляцію набутого, а й

опанування кожним вихованцем індивідуальним досвідом та його соціокультурним змістом у сенсі правил співжиття, законів, норм, принципів і положень.

Отож вдумливе, неспішне прочитання казок допоможе не лише глибше пізнати рідну історію в її народному баченні, але й навчить більш чітко розрізняти в житті Добро і Зло, Правду і Кривду, підкаже-порадить, як треба достойно чинити в житті, аби зоставатися чесним і щирим перед людьми й перед собою.

1. Кононко О. Л. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі” / О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
2. Васянович Г. П. Вибрані твори : у 5 т. Т. 3 : Педагогічна етика : навч. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Сполом, 2010. – 420 с.
3. Державна національна програма “Освіта”. Україна ХХІ століття. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Закон України “Про освіту” (зі змінами, внесеними згідно із законами № 608 / 96-ВР від 17.12.1996, ВРР 1997, № 178-XIV від 14.10.98, ВРР 1998, № 48) // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1999. – № 9: Законодавство України про загальну середню освіту. – С. 13–31.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. – 2000. – № 32. – С. 6–7.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Проект // Шкільний світ. – 2001. – Липень. – С. 1–16.
7. Ушинський К. Д. Питання виховання і навчання в початковій школі / К. Д. Ушинський // Вибр. пед. твори : у 2 т. – Т. 2. – 465 с.

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В СІМ'Ї

Бедрій Христина,
ІІІ курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Липа І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Сучасне суспільство потребує талановитих, розумних і креативних людей. Важливу роль у формуванні молоді полікультурної особистості відіграє музичне виховання, оскільки саме музика є потужним і яскравим засобом розвитку творчої індивідуальності та духовного становлення дитини. Закладення основ музичної культури (а через неї художньої та естетичної) відбувається в сім'ї як первинному середовищі полікультурних, зокрема музичних, впливів.

Проблему музичного виховання дитини в сім'ї різноаспектно досліджували Н.Батчаєва, О.Микулинська, Е.Печерська, Т.Плахотник та інші. Ними підкреслюється виняткова значимість сім'ї у формуванні ставлення дітей до музичного мистецтва, розкриваються її музично-виховні можливості та шляхи їх реалізації. Так, Т.Плахотник, аналізуючи різноманітні методи музичного виховання дитини в сім'ї, умовно поділила їх за характером впливу на дві форми – активну і пасивну. Активна група методів характеризується тим, що суб'єкт виховання (дитина) бере безпосередню участь у виконанні пісень, грі на музичних інструментах, виконанні танців тощо. Пасивна група методів впливу характеризується тим, що дитина спостерігає, слухає, виявляє певні емоції від сприйман-

ня, але безпосередньої активної участі в роботі не бере [1, с.37]. На нашу думку, домінуючу роль у музичному вихованні дитини повинні відігравати активні методи, оскільки саме вони стимулюють вивільнення творчих потенцій дитини у процесі здійснення нею виконавських видів музичної діяльності, що, безумовно, позитивно впливає на розвиток музичних здібностей. На цьому наголошує Е.Печерська, яка вважає гру на дитячих інструментах (ксилофоні, металофоні) особливо корисною для дітей з відсутньою координацією між слухом і голосом. У процесі імпровізації на музичних інструментах цим дітям набагато легше виявити свою активність [3, с.53–54].

З метою визначення сучасного стану музичного виховання дитини в сім'ї нами було проведене опитування (анкетування, інтерв'ю, бесіда) батьків (всього 46 осіб віком від 22 до 42 років). Отримані результати свідчать про те, що більшість опитуваних не до кінця усвідомлюють навчальних, виховних, розвивальних можливостей музичного мистецтва, не розуміють своєї вагомості ролі у процесі формування ціннісних орієнтацій у сфері музичної культури, не володіють методами прилучення дітей до пізнання високохудожніх музичних творів. Ми вважаємо, що така педагогічна ситуація, яка склалася в сучасній сім'ї, зумовлена нестачею у батьків музично-педагогічних знань, обмеженістю власного досвіду спілкування з мистецтвом, відсутністю відповідних навичок в організації музичних занять дитини.

Водночас, як з'ясувалося, простежується зростання інтересу дорослих членів сімейного колективу до виховної діяльності взагалі, прагнення батьків бачити дитину широко освіченою, духовно багатою, а це є базисною основою для музичного виховання дітей у сім'ї. Активізація цього процесу можлива, на нашу думку, за таких умов:

- створення батьками позитивної музичної атмосфери в сім'ї (культивування шанобливого ставлення до музики як виду мистецтва, прилучення дітей до високоякісних взірців різножанрової музики; прослуховування, перегляд й обговорення музичних радіо- і телепередач, мультфільмів, в яких музика яскраво передає настрої, характер персонажів; відвідування сім'єю концертів, дитячих музичних спектаклів; власна постановка музичних вистав-казок; виступи дітей на сімейних святах тощо).

- заохочення дітей до різноманітних видів музичної діяльності (співу пісень, гри на елементарних музичних інструментах, музично-ритмічних рухів, слухання й аналізу музики, музичних ігор тощо);

- підтримка дітей у їх прагненні до музично-творчої діяльності (виконання музично-творчих завдань, які передбачають використання елементів імпровізації, наприклад, створення власних поспівок, інструментальних музичних супроводів до пісень чи окремих п'єс із застосуванням ритмічних або елементарних мелодичних інструментів, танцювальних рухів, інсценівок пісень, музичних діалогів, спілкування "музичною мовою" тощо).

- навчання дітей у позашкільних навчально-освітніх мистецьких закладах (музичних, хореографічних школах, мистецьких студіях при будинках культури тощо);

- співпраця батьків із професійними музикантами-педагогами (музичними керівниками дитячих садків, учителями музики загальноосвітніх шкіл, педагогами музичних шкіл) з метою отримання консультативної допомоги.

Отже, сім'я як інститут виховання володіє невичерпними можливостями для музичного розвитку молодого покоління. Збереження батьками атмосфери емоційного благополуччя, пріоритету духовних цінностей, домінантності видів музичної діяльності, емоційно-психологічної комфортності умов музичного спілкування, особистісна значимість змісту спільної діяльності відкривають широкі перспективи для музичного виховання дитини.

1. Плахотник О. Музично-пісенне виховання в сім'ї як засіб формування національної свідомості / О. Плахотник // Початкова школа. – 1997. – № 12. – С. 35–38.
2. Батчаєва Н. “Доросла” музика у ранньому дитинстві / Н. Батчаєва // Шкільний світ. – 2008. – № 1. – С. 1–4.
3. Печерська Е. Сім'я і музичне виховання дітей / Е. Печерська // Початкова школа. – 2005. – № 5. – С. 53–55.

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦІВ ВАСИЛІАН У ГАЛИЧИНІ (кін. XVIII–XIX ст.)

Антонюк Ігор,
III курс, Інститут історії і політології.
Науковий керівник – Джус О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

“Першість” України в Європі з поширення наркотиків й алкоголю серед підлітків, збільшення числа суїцидних проявів, насилля в сім'ї і поза нею – це потворні наслідки занепаду моральної культури. Тому виховання молодого покоління у руслі християнської традиції й духовності є актуальною проблемою сьогодення. Здавна духовенству належало провідне місце в навчанні і вихованні нового покоління, прищеплення моральних норм та любові до рідної землі. Для нашого регіону найбільше прислужився чин Отців Василіян, аналіз просвітницької діяльності якого в Галичині наприкінці XVIII – у XIX ст. став метою нашого дослідження.

Основоположником Василіянського чину був Св. Василій Великий (329–379 рр.) – один із найвизначніших отців Східної Церкви, а засновниками цього об'єднання в Україні можна вважати митрополита Йосифа Рутського, який у 1615 р. відкрив першу василіянську школу, і Йосафата Кунцевича [5, с.21].

Кінець XVIII ст. став важким етапом не тільки для розвитку, але й існування василіян на українських землях: у Російській імперії їх осередки були ліквідовані або передані православним церковним згромадженням, зокрема й Почаївську Лавру. Австрійська влада, овіяна ідеєю “фебронізму”¹, також забо-

¹ Єретична течія трієрського єпископа Йогана Готгайма, за якою церковні структури повинні стояти нижче за державні і підпорядковуватись світським правителям і чиновникам. Назва походить від псевдоніму автора “Феброніус”.

роняла діяльність василіянських чернечих об'єднань, проводила так звану “касату”. Як наслідок, із 36-ти монаших домів у Галицькій провінції імперії залишилось 14, з них у Галичині – Лаврівський, Бучацький і Дрогобицький.

Зупинимось детальніше на діяльності Отців Василіян у Дрогобичі. На відміну від Лаврівського і Бучацького монастирів, чернечого осередку у Дрогобичі не було. Він “виринув” і продовжив традиції монашого життя своїх попередників 31 грудня 1774 р. за сприяння протоігумена О.Братковського [1, с.148]. Ігуменом Г.Дубіцьким у 1775 р. було побудовано церкву Петра і Павла та монастир, при якому відкрито народну школу й гімназію із філософськими студіями (функціонувала до 1784 р.). Про високий освітній рівень цього закладу свідчило отримання у 1780 р. настоятелем титулу “ректора” та його фінансування міщанами, а не ченцями. Сьогодні про діяльність гімназії нагадує пам'ятна табличка на фасаді монастиря, встановлена у 1991 р.

Замість гімназії на кошти ченців була створена “школа підвищена до рівня головної окружної школи з навчанням німецької мови”, паралельно монахи “вели” ще “руську шкілку” (до 1830 рр.) [1, с.149]. Якщо порівнювати програму навчання з Лаврівським і Бучацьким освітніми закладами, то, як зазначає П.Шкарб'юк, вона “була одна і таж сама – і, на жаль, однакові були методи виховання” [5, с.178].

Особливості навчально-виховної роботи Дрогобицької школи яскраво змалював І.Франко, який навчався тут упродовж 1865–1867 рр. В оповіданнях “Отець-гуморист”, “Оловець” і “Schönsreiben” письменник показав “негативну сторону” навчання цього закладу: ганебну “ослячу лавку”, яка “стояла окремо за залізною піччю боком до всіх учнів”; фізичні покарання, які були заборонені едиктом Фельб'ігера [2, с.10]; часто вчитель був “трохи п'яний... значить, без бійки не обійдеться” і ображав школярів говорячи: “Ти, пороссяча почеревино (звичайний титул, яким професор іменував школярів)” [3, с.115–116].

Однак варто зазначити, що ці ганебні випадки не мали масового характеру й у творчості І.Франка дещо гіперболізовані, що підтверджує їх автор: самі оповідання “мають попри біографічну основу все-таки переважно психологічне та літературне, а не історичне та автобіографічне значення” [5, с.179]. І.Франко показав загальну картину навчання у школах простих дітей, а про василіян згадував “як про світлих, гуманних та симпатичних людей, що вміли впоїти дітям не страх, а замилювання до науки та до чесного, трудящого життя” [4, с.229]. Окрім цього, І.Франко був здібним учнем: упродовж трьох років навчання у василіянській школі був шість раз записаний до “Золотої книги” (у неї вносили прізвища “відличних і похвальних учеників” за “пильність і добре поведіння”) і тому не міг скуштувати гіркового кореня науки.

Василіянський дрогобицький освітній заклад мав відкритий характер, причому не лише в сенсі навчання дітей різних національностей, але й у залученні до позаурочних заходів громадськості. Зі спогадів одного з випускників Дрогобицької школи дізнаємося таке: “Щопівроку проводили т. з. «екзамени», на які сходилась комісія, складена з деканів, бургомистра і радних міста, притім приходили батьки і всі цікаві люди” [5, с.180].

У Дрогобичі функціонували пізніше й інші освітні інституції, але василіянський шкільний осередок не втратив своєї слави. Один з дослідників діяльності Василіянського чернечого чину о.Ваврик зазначав, що “василіянська школа була битком набита й досягла до трьохсот учнів у більшості українського походження” [1, с.151]. І незважаючи на її первісно німецько-польський характер та інші “вади”, як от спілкування з учнями польською мовою, все ж таки “закладала надійний фундамент початкових знань та християнсько-національного виховання” [5, с.176].

Підтвердженням цих слів можуть слугувати імена випускників аналізованого навчального закладу: І.Франко, К.Бандрівський (згодом судовий опікун хворого І.Франка), василіяннин-протоігумен Е.Коссак, видатний церковний діяч і перший єпископ Української греко-католицької церкви у США С.Ортинський та ін.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що впродовж кінця XVIII – у XIX ст. Отці Василіяни плідно потрудилися на ниві виховання галицької молоді, прищеплюючи молодому поколінню християнську віру та мораль, даруючи дітям світло науки та плачучи в них любов до рідної землі. Продовжують цю працю й сьогодні, зокрема в нашому місті успішно працює вже десятий рік Івано-Франківська приватна загальноосвітня школа І–III ст. “Католицька школа св. Василя Великого”.

1. Ваврик М. По василіянських монастирях / о. Михайло Ваврик. – Торонто : Видавництво й друкарня ОО. Василіан, 1958. – 286 с.
2. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939 рр.) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 143 с.
3. Франко І. Вибрані твори : у 3 т. / Іван Франко. – К. : Дніпро, 1973. – Т. II. – 624 с.
4. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – К., 1983. – Т. 39.
5. Шкарб'юк П. В. Монаший Чин Отців Василіян у національному житті України / П. В. Шкарб'юк. – Львів : ВВП “Місіонер”, 2005. – 439 с.

ОСВІТА В АРГЕНТИНІ

Кравців Тетяна,
III курс, Інституту історії та політології.
Науковий керівник – Єгорова І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Вступ України у світове освітнє співтовариство вимагає глибокого розуміння актуального стану, тенденцій та закономірностей розвитку освіти в різних країнах та геополітичних регіонах. Сучасна вітчизняна порівняльна педагогіка аналізує перспективи розвитку освіти у провідних розвинених країнах, проте особливості розвитку освіти в країнах Південної Америки залишилися поза увагою дослідників [1]. Саме тому аналізу освіти в Аргентині і присвячена наша робота.

У колоніальні часи в Аргентині освіта складалася переважно з початкових шкіл при чернечих орденах домініканців, францисканців і єзуїтів. У 1613 році єзуїти заснували перший університет у країні – Національний університет Кордови, який мав релігійно-філософську спеціалізацію. Згодом також було відкри-

то ряд навчальних закладів, які були покликані навчати людей більш практичних дисциплін. Перший закон про загальну обов'язкову безкоштовну світську освіту було прийнято у 1884 році за часів президентства Хуліо Роса, що, у свою чергу, викликало значні протести з боку церкви.

У 1918 році з університету Кордови розпочалася університетська реформа в Аргентині, яка згодом розповсюдилася на весь континент. Головними принципами реформи були автономія вищих навчальних закладів, самоврядування, наближення їх до суспільства, періодичні публічні акредитації для кафедр. У 1990-х роках аргентинська система державної освіти переживала кризу недофінансування. Проте з 2002 року стан публічної освіти поступово покращується.

Великий поштовх до розвитку і реформування освіти в Аргентині здійснив 7 президент Аргентини – Сарм'єнто Домінго Фаустіно. Його роль настільки велика, що його вважають реформатором не тільки в Аргентині, а й у всій Латинській Америці. Він відкрив Аргентинську національну обсерваторію і Академію наук, був учителем усієї нації, тому дата його смерті – 11 вересня вважається офіційним днем учителя в Аргентині.

Перший Федеральний Закон “Про освіту” в Аргентині був прийнятий 5 грудня 1993 року. За Федеральним законом “Про освіту” в Аргентині система освіти складається з 4 рівнів:

1. Дошкільна (ісп. *Inicial*) для дітей віком від 45 днів до 5 років:
 - ясла (ісп. *Jardines Maternales*) для дітей від 45 днів до 2 років;
 - дитячі садки (ісп. *Jardines de Infantes*) для дітей віком 3–5 років.
2. Початкова (ісп. *Primaria*) для дітей віком від 6–12 років.
3. Середня (ісп. *Secundaria*) для дітей, які закінчили курс початкової освіти, триває 6 років:
 - базова (3 роки);
 - орієнтована (3 роки) має різні спеціалізації, які учень може обирати.
4. Вища (ісп. *Superior*):
 - університетська;
 - вищі професійно-технічні і педагогічні навчальні заклади [2].

Близько 70% аргентинських дітей навчаються на державній основі. Освіту в Аргентині вважають найкращою в Латинській Америці. Близько 98,3% населення писемне. Навчання триває з березня по листопад (тиждень канікул в липні). В усіх навчальних закладах Аргентини діє десятибальна шкала оцінювання. За останніми даними в країні працює 663 тисячі викладачів, діє 40 825 шкіл, та більше сотні університетів. Найбільшим є університет у Буенос-Айресі, заснований 1821 р., у якому навчаються близько 301 000 студентів. Загалом в університетах навчається більше 1,5 млн осіб (1,285 млн у державних і 250 тис. у приватних), тобто 33,8% від загальної кількості юнаків і дівчат у віці 18–24 років [3].

Для деяких студентів навчальний день починається о 8 ранку і закінчується в полудень. Інші відвідують школу в період з 13 до 17 вечора. Перед початком занять студенти піднімають прапор і співають національний гімн. Цікавим є той факт, що тільки 12% студентів закінчують навчання точно у відведений термін – багато студентів часто залишають на повторний рік навчання в університеті, тому нерідко навчання триває не 4–5 а 7–8 років.

Цікавою є історія “білого халату”. Щоб уникнути відмінності між платтями бідних та багатих школярів, вчителька школи Матильда Діаз зібрала батьківські збори та проінформувала батьків, що скоро відбудеться “прем’єра” шкільної форми. Вона власним коштом закупила білу тканину для виготовлення фартухів. Рада з освіти схвалила цей почин та запропонувала директорам шкіл запровадити білі фартухи. Це нововведення стало настільки популярним, що поширилось не тільки на всю країну, а й на сусідні держави. Отже, з 1942 року в Аргентині використання білого фартуха для школярів стало обов’язковим. Це правило діє і сьогодні.

Сьогодні Аргентина може похвалитись п’ятьма лауреатами Нобелівської премії: 1) Карлос Сааведра Лам (1936) – ректор і викладач в університеті Буенос-Айреса, вважається першим латиноамериканським лауреатом; 2) Адольфо Перес Есківель (1980) – правозахисник, отримав премію за внесок у захист прав людини в Латинській Америці; 3) Бернардо Альберто Усай (1947) – заснував в Аргентині Інститут біології і експериментальної медицини; 4) Луїз Федеріко Лелуар (1970) – біохімік, відкрив перший цукровий нуклеотид; вважається національним героєм, зображений на поштовій марці; 5) Сезар Мільштейн (1984) – вчений-імунолог, розробив техніку отримання моноклональних антитіл.

1. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / А. А. Сбруєва. – 2-ге вид. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2004. – 320 с.
2. Режим доступу : http://portal.educacion.gov.ar/consejo/files/2009/12/ley_de_educ_nac1.pdf.
3. Режим доступу : www.argentour.com/en/argentina/education_in_argentina.php

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ОСНОВА ВИКОРИСТАННЯ КОМП’ЮТЕРНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Юзич Тетяна,
V курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Никируй Р.І.,
кандидат фізико-математичних наук.

Широке впровадження в навчальний процес нових інформаційних технологій навчання, що базуються на комп’ютерній підтримці навчально-пізнавальної діяльності, відкриває перспективи щодо гуманізації навчального процесу, розширення та поглиблення теоретичної бази знань і надання результатам навчання практичної значущості.

Популярність персональних комп’ютерів неухильно росте серед різних категорій користувачів – від професіоналів до початківців. Вони досить вільно та грамотно орієнтуються в складних операційних системах. Не останнім стимулом і заохочувальним фактором у справі освоєння комп’ютера для школярів є комп’ютерні ігри.

Існує безліч різноманітних комп’ютерних ігор, що імітують на екрані дисплея космічні мандри, зоряні війни, повторюють маршрути відомих автомобіль-

них гонок, різні казкові сюжети. Ці ігри розвивають у дітей сенсомоторні навички, увагу, спостережливість, швидкість реакції. Проте надмірне захоплення комп'ютерними іграми може викликати в дітей агресивність, неадекватне сприйняття реальності, підвищену втомлюваність.

Крім динамічних імітаційних ігор, розроблено клас логічних, які навчають дітей думати.

Комп'ютерна гра має великий дидактичний потенціал, який можна і необхідно реалізувати в педагогічній практиці. За допомогою комп'ютерних ігор можна засвоювати різні математичні знання (наприклад, властивості геометричних фігур), розвивати просторову уяву, пам'ять, творче продуктивне мислення, вони є дієвим засобом формування та розвитку загальних психологічних якостей особистості молодших школярів.

Досвідченому педагогові достатньо один раз попрацювати з програмою, щоб зрозуміти, для чого вона створена, яку педагогічну мету переслідує і під час вивчення якого матеріалу вона може виконувати ту чи іншу дидактичну функцію. Відсутність такого призначення програми робить її непридатною для використання в навчальних цілях.

Навчальна інформація програми не повинна містити наукових помилок, неточностей. Систематичність викладу матеріалу передбачає його логічну послідовність. Така вимога ставиться до викладу матеріалу з використанням будь-яких засобів чи методів навчання. Логічна послідовність передбачає слідування від простого до складного, від відомого до невідомого. Не можна, наприклад, вивчати прямокутник, не знаючи, що таке кут.

Програма не повинна обмежувати свободу учня в його пошуках, не спонукати його діяти тільки в одному якомусь напрямку, тому що шлях до істини може бути різний, а якщо він і один, то в цьому повинен переконатися сам учень. Необхідно мати на увазі, що мультимедійні засоби навчання повинні точно відображати характерні ознаки і властивості об'єктів, що вивчаються в конкретний момент, тому що інше, несуттєве відволікає увагу дітей, треба замислюватися над тим, на якому етапі уроку засіб наочності перестане бути необхідним, коли учні вже не повинні звертати на нього увагу. Це дуже важливий момент інтелектуального виховання: засіб наочності потрібен лише на певному етапі активізації думки.

У практиці трапляються досить несподівані випадки, коли елементи програми, привернувши увагу дітей якоюсь деталлю, не допомагають, а заважають осмислити абстрактну істину, до якої хотів підвести дітей учитель.

Застосування мультимедійних засобів наочності вимагає великої науково-педагогічної, технічної підготовленості учителя, знання психології дитини, процесу оволодіння знанням.

Отже, впровадження в навчальний процес школи нових інформаційних технологій потребує переосмислення традиційної системи навчання, її змісту, методів і форм організації, залишаючи при цьому незмінними цілі навчання. Це пов'язано з тим, що будь-який засіб (у нашому випадку таким засобом є комп'ютер), включений в ту чи іншу діяльність, впливає на саму діяльність, а особливо тоді, коли йому властиві специфічні, характерні тільки для нього функції.

Однак нові інформаційні технології можуть принципово вплинути на процес навчання тільки в тому випадку, коли ці технології будуть включені в нову модель навчання, а їх засоби повною мірою реалізують притаманні тільки їм функції. Модель такого навчального процесу повинна базуватися на формулі: діяльність – рефлексія – теоретичні знання і практичні навички. Учень у цій діяльності повинен виступати в ролі активного суб'єкта, а педагог – у ролі організатора комунікацій у тріаді учитель–учень–комп'ютер.

1. Литвинова С. Використання комп'ютера під час вивчення математики у вечірній школі / С. Литвинова // Інформатика. – 2001. – № 10.
2. Лосюк П. Використання комп'ютера під час вивчення навчальних предметів – важливий чинник особистісно-орієнтованого навчання / П. Лосюк // Інформатика. – 2001. – № 3.
3. Жалдак М. І. Комп'ютер у школі / М. І. Жалдак // Інформатика. – 2001. – № 3.
4. Шакотько В. В. Сучасні інформаційні технології в початковій школі / В. В. Шакотько // Інформатика. – 2001. – № 9.
5. Ткачук О. М. Комп'ютерні ігри як засіб активізації навчання в початковій школі / О. М. Ткачук, З. Є. Файчак // Інформатика. – 2001. – № 13.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЄДНАННЯ РІЗНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У 1 КЛАСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Петрів Віра,
II курс, Коломийський інститут.
Науковий керівник – Долішняк О.І.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Програма інтегрованого навчального курсу “Основи здоров'я” [1] для 1 класу розроблена відповідно до чинного Державного стандарту освітньої галузі “Фізична культура і основи здоров'я”. Інтегрований навчальний предмет “Основи здоров'я” охоплює два компоненти – валеологічний і безпеку життєдіяльності учнів. Вони мають єдину кінцеву мету – збереження життя і зміцнення здоров'я, але різними засобами, тому цілком природною є їх інтеграція в єдиний курс.

Навчаючи першокласників курсу “Основи здоров'я” слід дотримуватись певних дидактичних особливостей проведення уроку в 1 класі. Найвиразніше ці особливості виявляються у способах організації навчальної діяльності і в структурі: на уроках широко представлені ігрові форми навчання, тривалість уроку скорочена до 35 хвилин, обов'язково проводяться динамічні паузи, немає домашніх завдань, по-іншому оцінюються результати навчальної праці [2].

Вважаємо, що ефективність навчання основ здоров'я залежить від органічного поєднання урочної, позаурочної та позакласної форм навчання. Всі організаційні форми навчання взаємопов'язані між собою і спрямовані на виконання навчально-виховних завдань. Під час уроків формуються знання та практичні вміння у школярів. Їх розвиток триває, поглиблюється і вдосконалюється під час виконання домашніх завдань, позаурочної роботи на екскурсіях [3].

На уроці необхідно здійснювати індивідуальний та диференційований підходи до учнів. Учитель повинен використовувати потенційні можливості кожного школяра, передбачати труднощі, які можуть виникнути в дітей під час засвоєння навчального матеріалу, розробляти шляхи їх подолання.

Завданням нашого дослідження було експериментально перевірити ефективність поєднання різних форм організації навчання з основ здоров'я у 1 класі. Для доведення ефективності нашої методики вивчення курсу “Основи здоров'я” ми вдалися до експериментального дослідження, яке здійснювалось на базі Косівської ЗОШ I–III ступенів №2. Формуючим експериментом було охоплено 20 учнів 1-А класу. Нами була обрана константна методика експерименту, яка не потребує створення контрольної групи.

Упродовж експериментального дослідження ми проводили педагогічне спостереження, індивідуальні бесіди з учнями та з учителями, батьками, аналіз і порівняння навчальних досягнень учнів з курсу “Основи здоров'я”. У процесі індивідуальних бесід з учнями ми намагались отримати відповіді на такі запитання:

1. Чи цікаво тобі на уроках курсу “Основи здоров'я”?

2. Чи розповідаєш ти батькам, молодшому братику або сестричці чого навчився на уроках “Основи здоров'я”?

3. Чи намагаєшся ти дотримуватися правил безпечної поведінки?

Порівняння результатів відповідей до і після формуючого експерименту наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Результати відповідей учнів на запитання учителя

№ п/п	Відповіді до експерименту			Відповіді після експерименту		
	“так дуже”	“не дуже”	“ні”	“так дуже”	“не дуже”	“ні”
1	6 (30%)	8 (40%)	6 (30%)	15 (75%)	5 (25%)	–
2	5 (25%)	5 (25%)	10 (50%)	14 (70%)	4 (20%)	2 (10%)
3	5 (25%)	10 (50%)	5 (25%)	15 (75%)	3 (15%)	–

Порівняння результатів відповідей показало, що в учнів змінилось ставлення до курсу “Основи здоров'я”, вони стали прагнути дотримуватися правил безпечної поведінки.

Ми вирішили з'ясувати, як вплинула наша методика вивчення основ здоров'я на рівень успішності школярів.

У процесі експериментального дослідження проводилися контрольні зрізи знань із метою визначити вплив нашої методики вивчення основ здоров'я на якість знань, вмінь і навичок учнів. Таких зрізів знань було проведено два.

Ми вважали, якщо учні виконали правильно всі три завдання, то вони досягли високого рівня знань та умінь, якщо учні допустили 1 помилку – достатнього рівня, якщо 2 помилки – середнього рівня. Учні, що допустили 3 помилки, досягли низького рівня знань та умінь.

Результати досягнення учнями рівня знань та умінь відображені в таблиці 2.2.

Результати досягнення учнями рівня знань та умінь

Рівні знань та умінь	Кількість учнів, які досягли рівня знань (уч./%)	
	1 зріз знань	2 зріз знань
Високий	4 (20%)	6 (30%)
Достатній	8 (40%)	13 (65%)
Середній	6 (30%)	1 (5%)
Низький	2 (10%)	0%

Аналіз результатів показав позитивну динаміку в другому зрізі знань порівняно з першим, так як жоден з учнів не одержав низького рівня знань і умінь. Кількісний та якісний аналіз результатів контрольних зрізів свідчать про те, що розроблена нами методика навчання основ здоров'я в першому класі ефективно впливає на підвищення якості знань, умінь і навичок учнів.

Таким чином, під час проведення дослідження ми з'ясували, що важливим моментом у поєднанні різних форм організації навчання у 1 класі є врахування вікових особливостей дітей, так як для першокласників характерні мимовільна пам'ять, нестійкі й ситуативні пізнавальні мотиви, поверхневе сприймання, домінування наочно-образного мислення. Результати експериментального дослідження довели ефективність запропонованої нами методики вивчення навчального курсу "Основи здоров'я" у 1 класі початкової школи.

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – К. : Початкова школа, 2006. – 432 с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 324 с.
3. Інтегрований курс "Основи здоров'я" / [Савченко О. Я., Бойченко Т. Є., Царенко А. В., Колотій Н. М.] // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 22–25.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

ТРИПІЛЬСЬКА ТРАДИЦІЯ В ІНТЕР'ЄРІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ЖИТЛА ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Калинчук Юлія,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Кобелінець Л.В.,
старший викладач.

Трипільська культура є унікальним явищем в історії світової культури. Вона постала на величезних теренах Подніпров'я задовго до єгипетських пірамід. Існує також гіпотеза, що саме під її впливом розквітла знаменита Крито-Мікенська культура. Країну трипільців у псевдо-науковій літературі іноді називають “українська Аратта”.

У часи розквіту цієї культури належали найбільші за розміром поселення у Європі: кількість жителів деяких з них перевищувала 15 тис. осіб. За сто років археологи дослідили не менше 30 трипільських поселень, матеріальні пам'ятки яких дали чимало корисних відомостей про житла та їхні інтер'єри.

Інтер'єр трипільського житла відзначався особливою рисою. Він сприяв зручному влаштуванню кожного члена трипільської сім'ї. Так, печі використовували не тільки для приготування їжі, а й для обігріву приміщення, лавки-лежанки – для відпочинку, підвищення – для зберігання посуду. У житлах також було багато робочих місць. Ця традиція відобразилась і в інтер'єрі українського народного житла.

Макети трипільських осель нагадують хати, які нині є в музеї народної архітектури під відкритим небом, що в Пирогові.

Традиційна українська хата ХІХ – поч. ХХ ст. пройшла тривалий і складний шлях розвитку, виявивши глибинну спільність із житлом Трипільля. Для українського народного житла в різних історико-етнографічних районах характерна однаковість його планування з житлом трипільців: біля входу – піч; навпроти печі по діагоналі – покуть (червоний кут), де стояли стіл або скриня, лави; за піччю – дерев'яний настил для спання (піл); вздовж стін (чільної і причілкової) – лави; біля дверей і над дверима – мисник, полиці для посуду і різного збіжжя.

Найархаїчнішим елементом в інтер'єрі українського народного житла ХІХ – поч. ХХ ст. залишається лежанка. В Україні здавна для спання використовувалися дерев'яні ліжка, лави, полиці. Піл, або полук, – це дерев'яний настил, який встановлюють від печі або лежанки до протилежної стіни. Удень він служить місцем для різних побутових речей та домашніх робіт, а вночі на ньому сплять.

Особливо цікаво, що трипільські будівники використовували дерев'яний (плетений) каркас, обмазаний глиною у формі вальків та плитки із випаленої глини на зразок своєрідних цеглин для виготовлення місця, де могла розташовуватись родина під час їжі та сну.

Можна сказати, що однією з найцікавіших частин трипільського житла є глинобитна піч. У житлі, що складалося з кількох камер, є не одна, а кілька не-

великих печей (за числом камер) з димарем (овальним отвором у покрівлі) та своєрідними карнизам. Чотирикутна основа печі помітно підвищується над долівкою житла і переходить у колопічне підвищення, “лежанку”. Цю традицію ми спостерігаємо і в інтер’єрі українського житла.

Піч в українському народному житлі також зберігає давнє священне значення для господаря. Тому її найчастіше, як і у Трипіллі, розмальовували візерунками. Житло людей, родинне вогнище (піч) завжди були священними – це цілий безмежний Всесвіт, де живуть батьки й діди, народжуються діти та онуки. За часів Трипілля, коли не було церкви, сім’я молилася біля родинного вівтаря, яким була піч. У ній палало багаття, їй приносили жертви: зерно з нового врожаю, перший кусень тіста перед випіканням хліба, ритуальні напої.

Наприклад, для зберігання посуду використовувались дерев’яні полиці – мисники. Іноді вони мали форму шафи, що підвішувалась на стіну. Уздовж стіни, що напроти печі, трипільці робили глиняну лаву – підвищення, на якому розставляли посуд. Частина посуду, ймовірно, стояла на полицях, розвішаних уздовж стін, що видно з розміщення знахідок під час розкопок.

Лави робили з масивних дощок, які клали на дерев’яні колодки або кілки, забиті в глиняну долівку. Пізніше з’явилися різні види лавок зі спинками. Такою ж конструктивною простотою відзначалися й інші хатні меблі.

Трипільцям також були відомі меблі, зроблені з дерева, про що свідчать глиняні моделі стільців. На цих моделях реалістично показані ніжки та різноманітні спинки з антропоморфними та зооморфними навершнями.

Уже найдавніші трипільські будівлі мали вікна – “очі”. Заощаджуючи тепло та дбаючи про міцність стін, трипільці дуже економно ставились до розташування вікон. Вікно було одне, невелике, круглої форми. Традиційно українська хата мала троє вікон: покутнє, застольне та навпроти печі. Шибки за часів Трипілля заміняла діафрагма тварин. Із появою скла вікна стали справжньою окрасою хати. Зсередини вони завішувалися “фіранками”, а віконні рами прикрашалися різьбленням.

Від трипільських часів до наших днів дійшли відомості як про існування дверей, так і про їхні розміри та розташування в будівлях. Знайдено кілька глиняних порогів, завдяки яким дізналися, що стандартна ширина дверей (70–80 см) за останні 5 500 років суттєво не змінилася. Висота порогів складала 5–10 см, а на деяких моделях вони зображені ще вищими. Двері трипільці робили двох типів, на кількох моделях зображено пази для зсувних дверей, дуже модних у ХІХ–ХХ ст.

Стіни трипільських будівель ззовні та всередині були прикрашені розписом магічного змісту. Різноколірні дуги, трикутники, лінії ніби охороняли житло, зокрема вікна та двері.

В українському народному житлі також завжди багато уваги приділяли художньому оздобленню. Вірили, що тільки розмальована хата може бути надійним захистом від злих сил. Вогонь і його відповідник – червоний колір, наприклад, вважали надійними захисниками від різних лих. Червоною смугою вище долівки обводили стіни. Створене таким чином замкнене коло повинно було боронити від “нечистої сили”.

Отже, не буде перебільшенням сказати, що за свою історію трипільці встигли звести сотні тисяч будинків і заклали певні традиції в будівництві на теренах нашого краю, запровадили при цьому ряд конструкцій та елементів (ті ж двері, поріг, вікно), без яких неможливо уявити навіть сучасний будинок.

Трипільці наглядно продемонстрували своїм нащадкам, як, використовуючи місцеві ресурси, можна досить комфортно облаштуватися в наших краях.

1. Бурдо Н. Б. Трипільська культура. Спогади про золотий вік / Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. – Харків, 2007.
2. Відейко М. Ю. Шляхами невідомого світу / М. Ю. Відейко. – К., 2007.
3. Відейко М. Ю. Трипільська цивілізація / М. Ю. Відейко. – К., 2008.
4. Крвавич Д. П. Українське мистецтво / Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. – Л., 2003.
5. Пассек Т. С. Трипільська культура / Т. С. Пассек. – К., 1941.

ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО У ВЕСІЛЬНОМУ ОДЯЗІ СЕЛА КОСМАЧ кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

Боб'як Діана,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
старший викладач.

Гуцульське село Космач – один з осередків, де найкраще збереглися давні традиції, народні художні промисли й обряди, зокрема весільні. Ще на початку ХХІ ст. у Космачі можна побачити справжнє гуцульське весілля, коли “князь” і “княгиня” у традиційному одязі їдуть на конях вінчатися в церкву в супроводі весільної процесії, яка може налічувати до 50-ти вершників.

Обов'язковим атрибутом весільного вбрання наречених є барвінковий вінок. Обряд пошиття вінка має давні традиції [1; 2; 3; 4; 5]. Шити весільні вінки має жінка, яка живе в достатку, в якої мир і злагода в сім'ї. Аби новоспеченій сім'ї добре жилося, при шитті цих головних уборів не можна зав'язувати жодного вузлика, а в хаті обов'язково має бути тихо (щоб подружжя не сварилося). Для вінка беруть сукняну стрічку і червону нитку. Барвінок складають по два листочки, щоб молоді все життя у парі прожили. До вінків пришивають гроші й часник, щоб молоді були багаті й здорові. Віночки прикрашають і сучасними матеріалами: штучними квіточками з “дощику”, лелітками і намистинами. Готові вінки жінка кладе на калач і вручає батькам зі словами: “Як цей віночок легко шився, би так легко жили ваші діточки в щисті, радості і здоров'ї”.

Молода одягає довгу сорочку з конопляного або лляного домотканого полотна. Сорочки наречених, дружок і свашок вишиті на плечиках, пазусі, манжетах і по горловині жовтими, оранжевими, червоними і зеленими нитками. З'єднувальні шви сорочок теж оздоблюють вузьким жовтогарячим орнаментом. Про таку колірну палітру гуцульських вишивок писав ще у 1869 році польський етнограф і поет Поль Вінцент [6].

Сорочку молода підперізує на стегнах двома запасками, витканими з тонкої волічки та сухозлотті. Зараз їх виготовляють з додаванням люрексу і синтетичних ниток. Підперізується наречена тканню смугастою крайкою “попружкою” з таких же матеріалів.

Наречений випускає коротку сорочку поверх білих (або червоних) вишитих по низу і бокових швах штанів. Підперізується молодий теж крайкою або “бакунтовим пасом”. Це – шкіряний пояс шириною 10 см, оздоблений писаними металевими “бобриками” і каплями із сплаву міді та срібла. Такі паси раніше носили багаті гуцули. Тепер їх ніхто не робить. Це дуже рідкісна річ. Купити їх зараз практично неможливо, хіба пощастить отримати в спадок.

Поверх сорочки молодий і молода одягають шкіряні капсльовані кептарі, декоровані коричневим і зеленим сап’яном, китичками і шнуром з волічки, густо набивані каплями, обшиті сірим смушком. Кожна княгиня повинна мати свій кептар. Їх у Космачі дотепер роблять ще такі майстри, як: Клапцуняк Явдокія, Поляк Юрій та Поляк Марія.

Взуваються наречені в морщені, оздоблені тисненням шкіряні постолі. Жіноче взуття багато декорується ще й лелітками та намистинами. Сучасні капчури, які взувають до постолів, в’яжуть з оранжево-червоних синтетичних ниток й оздоблюють вгорі орнаментом, схожим на вишивку в сорочках.

Обов’язковим компонентом весільного костюма с. Космач є гугля – прямоспинний плащ-накидка з білого сукна.

Доповнюють костюми молодих сирні калачики, які наречені прив’язують одне одному “на багатство” червоною стрічкою до зап’ястя правої руки.

Під час вінчання священик одягає молодій на голову рантух – білу шовкову тканину, вишиту маленькими блискучими прикрасами й бісером.

Вранці після весілля молоду “завивають” і вона вважається молодницею. Традиційний головний убір заміжньої жінки – перемітка вийшов з ужитку ще в середині ХХ ст. Елементом обряду “завивання” є заплітання молодої молодим у присутності “завивачок” – гостей молодої. У коси дружини він кладе гроші і білу вовну (щоб пізньої старості діждалася), потім завиває її червоною хуткою.

Порівнюючи речі з “бабусиних скринь” та сучасне гуцульське весільне вбрання, відмічаємо найперше зміну матеріалів: вовняні нитки часто замінюються синтетичними, більш яскравими. У конструкціях весільних сорочок та поясного чоловічого вбрання іноді використовуються сучасні елементи крою.

Проте комплекс космацького весільного вбрання зберіг ще багато архаїчних рис: традиційну ансамблевість гуцульського одягу, декоративність і стилістику вишивок.

Щороку в Космачі гуляють вісім-десять весінь за автентичними звичаями. Є, звичайно, і сучасні, але дедалі більше молодь хоче вінчатися саме за давнім звичаєм. Недаремно Космач називають столицею Гуцульщини, її серцем. Сьогодні – це заповідник, в якому зберігаються народні традиції, самобутнє гуцульське мистецтво, зокрема і неповторне весільне вбрання.

1. Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Раймунд Фрідріх Кайндль. – Чернівці : Молодий буковинець, 2000. – 208 с.

2. Шухевич В. Гуцульщина / В. Шухевич ; перед. слово Д. Ватаманюка ; вст. стаття П. Арсенича. – Львів : Гуцульщина, 1997. – 352 с.
3. Маслова Г. С. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX вв. / Маслова Г. С. – М., 1984. – 215 с. : іл.
4. Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні / Борисенко Валентина. – К., 1988. – 189 с.
5. Матейко К. І. Український народний одяг / К. І. Матейко. – К. : Наукова думка, 1977. – 209 с.
6. Pol W. Obrazy z życia i natury / Pol Wincent. – Kraków, 1869. – 326 s.

СОЦІОНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТИПІВ ВИКОНАВСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

Яремак (Гарбуз) Мар'яна,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Опарик Л.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Музичне виконавство відіграє визначальну роль у популяризації класичної музики, її розповсюдженні серед різноманітних соціальних та вікових груп слухачів. Плідність естетичного спілкування публіки з музичним твором, глибина її сприйняття багато в чому залежить від особистості музиканта-виконавця, його талановитості, артистичної спрямованості на слухацьке розуміння. Завдяки цьому музикант здійснює свою головну, за словами Б.Яворського, функцію – об'єднання людей.

Отже, питання психології виконавської особистості є актуальним для сучасної музичної науки, націленої, зокрема, на вивчення типологічних рис у характері митця, здатних посилювати зворотню реакцію слухачів та породжувати в них потребу спілкування з музикою. Інтерес музикознавців до цієї проблеми позначився на спробах побудови виконавських типологій, запропонованих К.Мартінсенем (класичний, романтичний, експресіоністичний типи), Е.Фішером (атлетичний, астеничний, пікнічний типи), О.Катрич (аполонічний та діонісійський типи музичного мислення), Л.Опарик (екстравертний та інтровертний типи виконавського висловлювання).

З огляду на названі типології видається перспективною спроба осмислення особистості музиканта-виконавця крізь призму психосоціотипів, розроблених у соціоніці. Соціоніка – це наука, що вивчає процес інформаційного обміну між людиною та середовищем залежно від рівня розвитку таких психічних функцій, як емоції, відчуття, інтуїція, мислення та домінування певного типу установки – екстраверсії та інтроверсії. В основі виділення соціонічних типів лежить типологія особистості, розроблена К.Юнгом. Соціоніка поділяє людей на 16 типів, групує їх по 4 квадрати та асоціює кожен тип з відомою історичною особою.

До I-ї квадрати належать люди, що цінують інновації, вміють мислити творчо, засуджують стереотипні погляди, сповідують пошук істини, естетики та комфорту високого рівня. Сюди входять: інтуїтивно-логічний екстраверт (Дон

Кіхот), сенсорно-етичний інтроверт (О.Дюма), етико-сенсорний екстраверт (В.Гюго), логіко-інтуїтивний інтроверт (М.Робесп'єр).

Серед відомих музикантів-виконавців представником цієї квадри можна назвати легендарного піаніста В.Горовиця (етико-сенсорний екстраверт), котрий вражав слухачів не тільки феноменальною технікою, але й глибиною почуттів та несподіваністю інтерпретаторських рішень. Своїм учням Горовиць радив “краще робити свої помилки, ніж копіювати помилки інших”.

До II-ї квадри входять люди, що цінують волю і розум, силу, що не допускає слабкості та не звертає увагу на біль, і відповідальність, оспівують хоробрих та романтику боротьби. Сюди входять: сенсорно-логічний екстраверт (Г.Жуков), інтуїтивно-етичний інтроверт (С.Єсенін), етико-інтуїтивний екстраверт (Гамлет), логіко-сенсорний інтроверт (М.Горький).

Яскравим представником цієї групи був В.Софроницький (інтуїтивно-етичний інтроверт), котрий, згадуючи свої концертні виступи сорокових воєнних років у морозяних залах, писав: “Потрібна була музика великих почуттів, музика героїчна, що кликала до боротьби”. Проте “підхід” до виконавського втілення героїки був у музиканта доволі своєрідним. Ось його слова: “Чим емоційніше ви будете грати, тим краще, але ця емоційність має бути захована, як у панцирі. Коли тепер я вихожу на естраду, на мені під фракком “сім панцирів”, і, незважаючи на це, я відчуваю себе голим. Значить, потрібно чотирнадцять панцирів”.

До III-ї квадри входять люди, що вміють негайно реалізовувати задумане, не люблять гучних гасел та патетики, про почуття прагнуть не говорити, а перевірити у стосунках. Сюди входять: логіко-інтуїтивний екстраверт (Д.Лондон), етико-сенсорний інтроверт (Т.Драйзер), сенсорно-етичний інтроверт (Б.Наполеон), інтуїтивно-логічний інтроверт (О.Бальзак).

Про близькість до цієї групи Ф.Шопена-піаніста (етико-сенсорний інтроверт) свідчить його виконавський стиль самоспілкування за інструментом. “Мене пригнічує дихання мас, – зізнався якось Шопен своєму другу Ф.Лісту, – паралізують допитливі погляди, чужі мені обличчя. Ти зовсім інша справа: ти створений для цього, адже, якщо і не зворушиш публіку, то у тебе завжди знайдеться, чим її вдарити по голові”.

До IV-ї квадри входять люди відкриті, доброзичливі, товариські, що мріють про мир і спокій на землі та спрямовані на вічні цінності, сповідуючи конкретний гуманізм. Сюди входять: логіко-сенсорний екстраверт (Штірліц), етико-інтуїтивний інтроверт (Ф.Достоевський), інтуїтивно-етичний екстраверт (Т.Гекслі), сенсорно-логічний інтроверт (Ж.Габен).

Перелічені якості влучно характеризують виконавську особистість Г.Гінзбурга (логіко-сенсорний екстраверт), котрий писав: “Метою всього мого життя було зробити твори великих майстрів музики доступними та зрозумілими найширшим колам слухачів. Є хороші аудиторії. Такі, що коли ви йдете до них з відкритою душею, то знайдете в них розуміння, вони вас оцінять. Справжній виконавець тільки той, хто грає для слухачів. А якщо він грає для себе – він не виконавець”.

Соціонічний підхід у вивченні типологічних проявів музично-виконавських особистостей сприятиме подальшому дослідженню різноманітних стилів виконавського спілкування з широкою слухачською аудиторією, здатних викли-

кати такі психодинамічні події в сприйнятті публіки, котрі можуть набувати універсального, трансіндивідуального значення.

1. Григорьев Л. Современные пианисты / Л. Григорьев, Я. Платек. – [2-е изд.]. – М. : Сов. композитор, 1990. – 416 с.
2. Шопен Ф. Письма : [в 2 т.] / Фридерик Шопен. – М. : Музыка, 1976. – Т. 1. – 527 с.
3. Юнг К. Г. Психология бессознательного / Карл Густав Юнг ; пер. с нем. – М. : Канон+, 2003. – 400 с.

СИМФОНІЧНО-ОРКЕСТРОВЕ ТРАКТУВАННЯ БАЯНА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Радко Юрій,

ІІІ курс, Інститут мистецтв.

Науковий керівник – Князев В.Ф.,

кандидат мистецтвознавства, доцент.

Сучасна музика для баяна стала явищем світової музичної культури. Вагома її частина належить творчості українських композиторів. Найсучасніші композиторські техніки та засоби виразності, новітні знахідки в аспектах тембрального синтезу, поліфонії та поліпластовості, а також найрізноманітніші стилістичні напрями яскраво представлені в композиторській творчості для баяна українських авторів останніх десятиліть.

Симфонічне трактування баяна ґрунтується на двох засобах: способі альфреско і способі колористичного збагачення звуку. Ці засоби є взаємопов'язаними.

Спосіб “альфреско”. Метод “альфреско” (повнозвуччя) веде до посилення колориту, до барвистого збагачення звучання інструмента. Метод характеризується ущільненням фактури у творах, поліфонізацією, використанням різноманітних підголосків.

Завдяки конструктивним особливостям баяну оркестрова фактура може бути яскраво відтворена оригінальними інструментальними засобами. Для цього композитори використовують масивні акордові послідовності в широкому розташуванні, октавні ходи, різного виду тремоло, рикошети, кластери, глісандо, педальний ефект.

Спосіб колористичного збагачення ґрунтується на широкому використанні штучнотембрових реєстрів інструмента та філіруванні звуку, різноманітних тембральних ефектах. Композитори часто застосовують низькі реєстри для відтворення масивних звучань у контексті відображення відповідної образності, різноманітні реєстрові стрибки, трелі, арфоподібні пасажі, переключки між правим та лівим мануалами інструмента.

Оркестрове трактування баяна ми зустрічаємо у творчості таких українських композиторів як В.Підгорний, В.Зубицький, В.Власов, В.Рунчак, А.Білошицький та ін.

Яскраво розкриває музично-виражальні оркестрові особливості інструмента В.Підгорний. Його твори виділяються інтелектуальністю музичної мови.

Симфонізація втілюється шляхом активного й напруженого драматичного розвитку, насичення музичної тканини контрапунктуючими лініями, голосоведення яких нагадує оркестрове, застосуванням акордів у широкому розташуванні, тембрально-оркестрової різноманітності, що відтворюється баянними засобами (слід зауважити, що фактично всі баянні твори В.Підгорного оркестровані для народного чи симфонічного оркестру). Використовуються контрастно-фактурні побудови – мелодія на фоні тремолоуючої фігурації, поліфонізація матеріалу; широко застосовуються п'ятизвучні акорди, що призводить до значного ускладнення партії правої руки.

Оркестрова трактовка інструмента яскраво виявляється в баянній літературі 70–80-х років у жанрі сюїти. Такі твори, як сюїта В.Власова (Сюїта-симфонія), сюїта №2 “Карпатська” В.Зубицького, сюїти А.Білошицького віддзеркалюють тенденцію до трансформації жанру, новими рисами якого стають: більш виражена драматургічна цільність усього циклу; безпосередній зв'язок частин; наявність наскрізного розвитку музичного матеріалу; мінімалізація кількості частин; тяжіння до сонатно-симфонічних принципів розгортання матеріалу та формопобудови; розширення образної сфери та тематики творів.

Так сюїта №2 “Карпатська” В.Зубицького відображає специфіку авторського відчуття музичного фольклору Карпатського регіону України. Перш за все, це виявляється в ладо-інтонаційній організації, а також у залученні інших характерних засобів виразності (гармонії, метро-ритміки, фактури, темброво-сонорних співставлень).

Елементи оркестровості у творі яскраво представлені за рахунок різних імітацій та стилізацій. Спостерігаємо імітації звучання дзвонів, трембіт, сопілок, цимбалів, ліри, народних ударних інструментів, майстерно реалізованих засобами багатотембрового готово-виборного баяна.

Яскраві приклади відображення оркестровості інструмента знаходимо у творчості В.Рунчака, а зокрема в його циклі “Портрети композиторів”. Так, у п'єсі “Російська”, що присвячена Ігорю Стравінському, композитор досягає майже оркестрового звучання, повною мірою використовуючи тембро-регістровий і поліфонічний потенціал правої клавіатури та виконавські можливості готової й виборної систем лівої клавіатури баяна як окремо, так і в поєднанні.

Симфонічність звучання у творі яскраво втілюється за рахунок акордово-інтервальних фігурацій, октавних проведеннь, поліплановості фактури та широкого діапазону, ставить вимогу до трьох нотних станів, відповідно до гри одночасно на всіх трьох мануалах інструмента. Такий принцип фактурно-технічного втілення характерний для баянних композицій останніх десятиліть.

1. Князев В. Ф. Теоретичні основи виконавської підготовки баяніста-акордеоніста / Владислав Князев. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 211 с.
2. Сташевський А. Я. Музика про життя... аналітичні есе баянної творчості : Монографічне дослідження / Андрій Сташевський. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2004. – 199 с.
3. Сташевський А. Я. Володимир Рунчак. Сюїта №1 для баяна “Портрети композиторів” / А. Я. Сташевський // Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – К., 2003. – Вип. 26. – С. 185–193.

ВІХИ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БОЖЕНИ АНТОНЕВИЧ

Кіндрат Надія,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Шуляр О.Д.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Видатною співачкою та педагогом Прикарпаття була Б.А.Антоневич, яка продовжувала школу вокалу незабутньої С.Крушельницької. Саме вона відкрила шлях до професійної сцени багатьом своїм учням.

Народилася майбутня співачка 16 серпня 1926 року в інтелігентній сім'ї. Батько Андрій Антоневич був директором театральної трупи ім. І.Тобілевича, а після його смерті талант Божени дбайливо опікував знаний у Галичині меценат театру, банкір Кость-Станіславський Прус-Вишневський. Дитячі роки минули в Станіславові. Та в жовтні 1939 р. Кость Вишневський був репресований і висланий до Сибіру.

З 1937 по 1939 рік навчалася у Станіславові гри на фортепіано у відомого музиканта Р.Сімовича. Закінчивши школу, вступила в музичне училище ім. Д.Січинського до педагога по вокалу Олени Дмитраш, яка милувалася голосом своєї учениці і пророкувала їй велике майбутнє. А згодом вступає до Станіславського педагогічного інституту на філологічний факультет. Викладає музику, українську мову і літературу, співає як солістка.

Проте любов до співу приводить Божену Андріївну до Львівської консерваторії у клас видатної співачки С.Крушельницької, незрівнянної “Чіо-чіо сан”, яка мала прекрасну італійську школу співу, великий досвід виконавської і викладацької роботи і всесвітню славу. У цей час у консерваторії працювали такі світила музичного світу як: Ф.Колесса, С.Людкевич, А.Котляревський, П.Кармелюк та З.Улуханова. У 1953 році Божена Антоневич закінчує навчання.

Але велика сцена для молодої, талановитої співачки була закрита з причини родинної біографії репресованих. Тож увесь свій талант і любов до музики талановитий педагог віддавала студентам музичного училища ім. Д.Січинського, а згодом – музично-педагогічного факультету Івано-Франківського педагогічного інституту. Викладацьку роботу поєднувала із сольною концертною діяльністю. Її лірико-драматичне сопрано зачаровувало і дарувало справжню насолоду високого мистецтва.

У 60-х роках декан музично-педагогічного факультету Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В.Стефаніка В.Пащенко та завідувач кафедри музики Ю.Крих запрошують Божену Андріївну на посаду старшого викладача. Там вона користувалася особливою симпатією серед колег-педагогів. Студенти з великим задоволенням відвідували уроки вокалу і засиджувалися там допізна, слухаючи настанови вчительки, її поради щодо співу, музичні твори у її виконанні, а часто і цікаві життєві історії. У класі, де Божена Андріївна проводила заняття, завжди було багато студентів. Хтось співав, інші слухали, вчилися аналізувати спів своїх колег. Вокальні вправи завжди були спрямовані на досягнення певної мети, підібрані індивідуально до вокальних даних студента. Божена Андріївна вклала багато праці, терпіння і бажання, щоб навчити своїх студентів, була тактовним, принциповим, вимогливим і талановитим педагогом.

У гарному настрої, з приємною посмішкою зустрічала студентів у класі і розпочинала роботу над звукоутворенням і звуковеденням, над високою вокальною позицією, над чистотою інтонування, вокальним диханням й артикуляцією. Божена Андріївна прискіпливо добирала навчальний репертуар, талановито ілюструвала музичний твір і тільки зі згоди студента вносила його до навчальної програми. Давала настанови щодо фразування, динамічних відтінків музичного тексту. Багато уваги приділяла педагог і артистизму та сценічній поведінці.

Її учнями були відомі сьогодні вокалісти: Христина Фіцалович, Петро Чоловський, Христина Михайлюк, Люція Кузьменко, Марта Шевченко, Олександр Максаков, Ольга Велка, Мирослав Петрик, Віолетта Дутчак та інші.

У 1972 році відбувся концерт, присвячений 100-річчю від дня народження Соломії Крушельницької, в якому брала участь і Божена Антоневич. Дуже часто давала сольні концерти в Івано-Франківському педагогічному інституті. Одним з таких був концерт українського романсу, де прозвучали твори М.Лисенка, О.Нижанківського, Я.Лопатинського, Я.Степового.

Божена Андріївна мала великий репертуар. Улюбленим композитором був П.Чайковський. Співаючи твори цього композитора, вона завжди уявляла його портрет, і здавалось, як ніхто, розуміла його душу. Коли співакці виповнилося 55 років, вона знову повертається до музичного училища ім. Д.Січинського.

Божена Антоневич для багатьох була і залишається легендою, тією вчителькою, яка не тільки ставила голос, але була прикладом у житті, вчила методики і техніки співу, відкривала шлях до професії. Але такий талант не був вистребуваний до 1991 року і не поцінований у роки незалежності. Її життя минуло скромно, але було всіяне добрими, мудрими і вічними зернами науки.

І просльозилось небо, коли на Чукалівському цвинтарі Івано-Франківська ховали велику співачку і педагога. Останнім теплим променем торкнулося усміненого обличчя на портреті, наче промовило: пам'ять буде вічно жити, коли в серці лунатиме пісня, яку так високо і жертовно несла Божена Антоневич.

1. Зоряна Л. І усміхнулось сонце / Л. Зоряна // Галицька просвіта. – 2011. – 10 листоп. – № 45. – С. 4.
2. Михайлюк Х. Гордість Прикарпаття / Х. Михайлюк // Музично-краєзнавчий альманах. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006.
3. Соломія Крушельницька. Спогади. – К. : Музична Україна, 1978.
4. Худик Л. Талант відданий людям / Л. Худик // Галицька просвіта. – 2005. – 13 жовт. – № 51.

ХАЧКАРНЕ МИСТЕЦТВО ВІРМЕНІЇ ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ

Асатрян Маріамь,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Юсипчук Ю.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Хачкар (вірм. խաչքար, дослівно “хрест-камінь”) – кам'яна стела з різьбленим зображенням хреста, зазвичай встановлюється при дорогах, монастирях, всередині і на фасадах храмів. Виникнення хачкарів відноситься до ранньо-

го періоду християнської історії Вірменії. В епоху Урарту на честь царів встановлювали вертикальні кам'яні плити, що розповідають світові про їх завоювання, закони тощо.

Хачкари з'явилися відразу після прийняття християнства, і були призначені засвідчити християнську віру. Сюжети таких зображень хачкарів традиційні: Григорій Просвітитель – діяч, під керівництвом якого Вірменія фактично стала християнською країною, і цар Трдат III, при якому християнство було введено як державна релігія в 301 році. Він заточив Просвітителя і умертвив святих дів Ріпсіме, Гаяне і Шогакат, за це він був перетворений разом зі своєю свитою в стадо свиней. Також зображувались Мгер в образі лева та три отроки вогненної печі, рідше – Хрещення і Розп'яття. Найдавніший датований хачкар на території Республіки Вірменії відноситься до 879 року.

В основі – постамент, масивний кам'яний блок, на якому видовбувано отвір, з вертикально вставленим каменем із нанесеним на нього написом і візерунком.

Протягом багатьох століть розвиток хачкарів удосконалювався і перетворився на одну з прекрасних галузей вірменського народного меморіально-декоративного мистецтва. Вони є характерними пам'ятками вірменської середньовічної та пізньосередньовічної культури. Хачкари – це пам'ятники, меморіальні споруди, символ віри. Їх прилаштовували на стовпах або колонах на місці зруйнованих древніх язичницьких святилищ на знак перемоги християнства.

З прийняттям християнства у Вірменії (301 р.) пам'ятки язичницького періоду нерідко піддавалися християнізації – на них з'являлися зображення хреста. Два відомих хачкара з Агавнадзора в далекому минулому (2 тис. до нашої ери) являли собою скульптурні зображення так званих драконів (“Вішап”).

Хачкари з'явилися саме в той період, коли араби перешкоджали спорудженню пам'ятників-стел із зображеннями людей і святих. Ці пам'ятники стояли в різних місцях, у тому числі на перехрестях доріг як символи захисту і заступництва.

Скульптурне зображення хреста на стародавніх хачкарах спочатку було у вигляді “рівнокрилих хрестів” або “крилатого хреста”. У “крилатих хрестів” (“Крнавор” або “Тевавор хач”) був чотиригранний хвостець, який вставлявся в ямку, видовбану на поверхні кубічного п'єдесталу. Збереглися численні зразки таких пам'ятників, в основному на місцях первинного зведення у вигляді обелісків, стел або деталей оздоблень церковних і мирських будівель.

Вигляд хреста – вирізаний на обробленій поверхні каменю, спрямований вгору, верхнє крило довше горизонтального, а нижнє – довше верхнього. Цим була обумовлена пропорція кам'яної плити – вузька і довга, що додавала загальній зовнішності пам'ятника закінчений вигляд. Це посилювалося ще й тим, що крила хреста стали прикрашатися барельєфом, який включав нові деталі: рослинного та геометричного орнаменту. Особливу роль у мистецтві хачкарів зіграв національний орнамент, який пронизував усі види вірменського образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.

Хрест із роздвоєними крилами, що мають кулясте завершення і один кулястий елемент, розташований у центрі хачкара. На крилах з'являються також

по три півкола, що мають форму бутона, пізніше на таких же роздвоєних крилах центральний із трьох бутонів стає гострим. Це оформлення хреста стає класичним зображенням вірменського хреста.

У XX–XXI столітті зустрічаються хачкари, хрест яких завершують зображення, що нагадують форму листа, а іноді форму квітів або два плоди граната – символ родини і родючості. Ця обставина говорить про рослинне походження образу хреста і “Дерева життя” у формі хреста.

Головною особливістю композиції хачкара було зображення внизу хреста ступінчастих і розеткових мотивів, перший з яких (ступінчастий) з часом зникає, а другий (розетковий мотив) стає основним елементом орнаменту після хреста, який символізує вічність, світ, землю, сонце, зерно, а також круглий хліб.

Одночасно розвиваються орнаменти у верхній частині хачкара. З крил хреста піднімаються вгору плоди граната, грона винограду, листя, ці елементи орнаменту з часом утворюють карниз. Також зустрічаються зображення листя фінікової пальми (пальмети), які від основи хреста (від нижнього крила) з двох сторін піднімаються вгору до вертикальних крил; зображення пари голубів (або інших птахів), зазвичай симетрично поміщених по сторонах основного хреста на хачкарі. Птах – це символ святого духа, символ безсмертя, що відповідає значенню хачкарів, як меморіальних та поминальних пам’яток. Хачкари були зручні при обробці каменю, тому що художньо оформляли тільки їх лицьову частину, зображаючи в центрі хачкара хрест, а навколо хреста вільні місця заповнювалися різьбленням з ідейно-змістовними символами. Хачкари були також зручні й тим, що їх можна було встановити на постаменті або вставити в стіну при будівництві храму, церкви, каплиці. Ними оформляли не тільки зовнішні стіни, але і внутрішній простір храмів.

Велику цінність представляють епіграфічні написи хачкарів, що сприяють вивченню соціально-економічної, військової, політичної та культурної історії і мови середньовічної Вірменії. Є безліч хачкарів, на яких витончено виконаний напис одночасно з орнаментальною прикрасою.

Найхарактернішою рисою хачкарів XX–XXI ст. стала ущільненість і насиченість декору. Малюнок у нижній частині хреста набув геометричної форми, все більше віддаляючись від рослинної. Орнаментальність і сувора графічність стали невід’ємними рисами декору. Разом з тим все більше посилюється пластичність різьби хачкарів шляхом її поглиблення, що створює гру світлотіні, підкреслюється їх зв’язок з архітектурною формою. На цьому етапі розвитку виникають нові типи та форми меморіальних хачкарів, до числа яких відносяться хачкари, вмуровані в стіну (настінні), поодинокі та групові. У Вірменії є окремі монастирські школи мистецтва камнерізання, зокрема, хачкарорізання в таких містах Вірменії, як: Санаїн, Ахпат, Агарац, Макараванк, у монастирі Аракелоц, Спітакавор, Нораванк, Кечаріс, а також в Арцах (Нагірному Карабасі) та ін.

Всього на території Вірменії налічується кілька тисяч хачкарів, кожен з яких відрізняється своїм неповторним візерунком, хоча всі візерунки зазвичай витримані в єдиному стилі. Хачкарне мистецтво продовжує розвиватися дотепер. Сьогодні вивчення мистецтва створення хачкарів вимагає нового теоретичного та мистецтвознавчого підходу в узагальненні й осмисленні багатовікового досвіду народних майстрів.

1. Абаза В. А. Історія Вірменії / В. А. Абаза. – Ер. : Грері ашхар, 1990 – 128 с. – (Репринт. відтворення, вид. 1888).
2. Довлатбеян А. А. Мемориальні пам'ятники середньовікової Арменії (IX–XIII вв.) / А. А. Довлатбеян // Декоративне мистецтво і предметно-просторове середовище : збірник наукових праць. – М. : МГХПУ ім. С. Г. Строганова, 2002. – Вип. 1.
3. Довлатбеян А. А. Основні орнаменти давніх хачкарів: (символіка і ідейне зміст) / А. А. Довлатбеян // Декоративне мистецтво і предметно-просторове середовище : збірник наукових праць. – М. : МГХПУ ім. С. Г. Строганова, 2003. – Вип. 2.
4. Довлатбеян А. А. Дальніше розвиток хачкарів на Північному-сході Арменії / А. А. Довлатбеян // Декоративне мистецтво і предметно-просторове середовище : збірник наукових праць. – М. : МГХПУ ім. С. Г. Строганова, 2004. – Вип. 3.
5. Довлатбеян А. А. Хачкари Джуги / А. А. Довлатбеян // Декоративне мистецтво і предметно-просторове середовище : збірник наукових праць. – М. : МГХПУ ім. С. Г. Строганова, 2004. – Вип. 3.
6. Довлатбеян А. А. Сучасні хачкари Арменії кінця ХХ і початку ХХІ століть / А. А. Довлатбеян // Декоративне мистецтво і предметно-просторове середовище : збірник наукових праць. – М. : МГХПУ ім. С. Г. Строганова, 2005. – Вип. 5.

ЕЗОТЕРИКА В МИСТЕЦТВІ. ЕЗОТЕРИЧНИЙ ЖИВОПИС ЕНДРЮ ГОНСАЛЕЗА

Божак Антоніна,
ІІ курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Чмелик І.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Термін “езотеризм” походить від грецького слова “есотерікос” (внутрішній, прихований; потаємний, захований).

Езотерика – це розширення самосвідомості за межі матеріального, вона містить у собі всі духовні закони життя, пізнавши й виконуючи які, людина начебто знаходить безсмертя.

Езотеричні знання посіли значне місце і в мистецтві. Зокрема, у літературі сформувався напрям, який умовно можна назвати “езотеричний або окультистський романтизм” (Джон Толкін, трилогія “Володар Перснів” тощо).

Але як же тоді “працюють” твори так званих езотеричних, або енергетичних художників? Послідовники цього жанру ставлять в основу не художній образ і майстерність, а саме енерготерапевтичний ефект зображення, енергетичний посыл, що сприймається людиною, яка споглядає ту чи іншу композицію.

І в Росії, і в Україні в останнє десятиліття спостерігається небувалий сплеск у розвитку цього напрямку. Так, езотеричний живопис і справді здатен розширити межі мистецтва: його можна застосовувати в енергоінформаційних технологіях, використовувати тонкі енергії, вкладені художником у свої творіння, для лікування психічних і соматичних захворювань за методом СВІТЛОКО-ЛІРНОЇ терапії.

У художній творчості езотерика – це Віженарі арт (англ. Visionary art), художній стиль, що має у своїй основі спонтанне зображення побаченого в зміненому стані свідомості, релігійного, медитативного споглядання, трансу. Інші

його назви Visionary Art, Fantastic Realism, Imaginative Art, Mystical Art, Psychedelic Art. Як містичне і психоделічне мистецтво воно бере свій початок ще в архаїчних культах доісторичних часів. Можна з певністю сказати: таке мистецтво почалося з наскельного живопису, де образи поставали безпосередньо зі світів тонких енергій і використовувалися в магічних практиках.

Віженарі Арт, формально й історично, має початок у лінії релігійному мистецтві Босха і Брейгеля, містичному мистецтві Вільяма Блейка й символізму (Густав Моро), трансформуючись через сюрреалізм Макса Ернста, Джорджо де Керіко й Сальвадора Далі, нинішньої Віденської школи фантастичного реалізму Ернста Фукса.

Так, наприклад, більшість картин Ієронім Босх виконував у містичному ключі. Загальний сюжет усіх картин зводиться до релігійного езотеризму, оспівування безгрішної душі й фантазмагоричного відображення підземного пекла. У його численних творах еретиків четвертують, варять у киплячій смолі й піддають іншим суворим покаранням.

Більшість дослідників вважає, що ті страшні образи, які так шокують сучасних глядачів, Босх знаходив у глибинах своєї загадкової підсвідомості.

Яскравим представником езотеричного мистецтва є Ендрю Гонсалес (Сан-Антоніо, Техас). Живописні твори Гонсалеза дуже нагадують скульптури, і з першого погляду складно здогадатися, що це намальовані картини, які створюють ілюзію опуклості через спеціальну техніку, яку використовує майстерний художник.

Свої картини художник малює на дереві або канві за допомогою акрилу й аерографа. Форми й світлотіні будуються за допомогою стирання певних ділянок пігменту абразивом, з подальшим нанесенням нових, напівпрозорих шарів фарби. Форми й рельєфна опуклість досягаються за допомогою спеціальної техніки підняття фарби. Художник характеризує сучасну творчість як тантричне й трансфігуративне мистецтво, яке досліджує драматичний союз чуттєвого та духовного.

Загадкові жіночі образи його робіт приковують до себе погляд глядача, який намагається зазирнути в саму душу мистецтва на полотні. Інтерес Ендрю Гонсалеза до таємного, містичного й сакрального привів його до питання про сприйняття реальності та її сутності. Тому він і намагається знайти відповідь у створених ним езотеричних картинах.

Є думка, що все, до чого торкається людина, зберігає інформацію про неї. Тим більше це стосується творів мистецтва, які вбирають у себе інформацію про того, хто їх створив, у якому стані на той час перебував.

Через образотворче мистецтво ми можемо доторкнутися до іншого, невидимого світу, який однак бачить художник. Цей світ може бути плодом медитативної роботи митця, котрий виконує роль провідника, отримуючи інформацію з підсвідомості й відображаючи її на полотні.

1. Новикова Т. М. Эзотерические традиции в мировом живописном искусстве / Т. М. Новикова // Аномалия. – 1995. – № 1. – С. 42–46.
2. Неклюдова М. Г. Традиции и новаторство в русском искусстве конца XIX – начала XX века / М. Г. Неклюдова. – М., 1991.
3. Кандинский В. В. О духовном в искусстве / В. В. Кандинский. – Л., 1990.
4. Режим доступа : <http://www.sublimatrix.com/html/gallery.html>.

ВИКОРИСТАННЯ ОПТИЧНИХ ІЛЮЗІЙ У ДИЗАЙНІ

Семчук Ірина,
II курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Губаль Б.І.,
доцент.

Ілюзія (лат. *illusio* – обман, помилка) – викривлене, хибне сприймання дійсності. У дизайні застосовуються оптичні ілюзії, які розрізняють за 7-ма головними типами: стереограми, стереопари, ілюзії руху, ілюзії розпізнавання, тривимірні ілюзії, гра світлом та авторські ілюзії.

Застосування саме оптичних ілюзій у мистецтві започаткувало виникнення нового стилю оп-арт. Від англ. *optical art* (оптичне мистецтво) – художня течія другої половини ХХ століття, що використовує різні оптичні ілюзії, засновані на особливостях сприйняття плоских і просторових фігур. Оп-арт став наслідком гештальтпсихології, у якій сформульовані деякі правила зорового сприйняття (сприйняття форми, удаваного руху, оптико-геометричних ілюзій).

У 1938 році Віктор Вазареллі створив композицію “Зебра”, яка вважається першою роботою оп-арту.

Багато творів оп-арту часто вводять в оману людський розум і навіть впливають на свідомість. Наприклад, вважається, що спостереження обертання радикального твору оп-арту “Машини снів” Брайана Гізіна дозволяє увійти в гіпнотичний стан. Оп-арт створює своєрідну оптичну напругу в розумі глядача, яка дає працювати ілюзії руху. Маючи геометричну природу, у цьому напрямі мистецтва злагоджено працюють такі елементи композиції, як колір, лінія та форма.

У практичному дизайні оп-арт часто застосовується як локальна підсвітка світлодіодами, що дає дуже гарні кольорові переливи, гру світла, наповнюючи простір динамікою й загадковістю. Оп-арт не може існувати самостійно, у домашньому інтер’єрі виглядатиме досить ексцентрично. Ним необхідно вміло послуговуватись, оскільки оптичні картини можуть зашкодити як сприйняттю інтер’єру, так і безпосередньо здоров’ю жителів. За оцінкою Марселя Дюшана, найвищим варіантом результату дії творів оп-арту на глядача може вважатися “морська хвороба” – якщо довго дивитися на ілюзійні картини, то в очах починає двоїтись. У деяких людей виникають головні болі, інші непритомніють. І саме цей майже фізичний ефект – наче земля йде з-під ніг – забезпечує, як не парадоксально, напрямові популярність, у якій є щось від популярності атракціону.

Оп-арт в інтер’єрі може змінювати, коригувати простір. Прикладом такої дії є всесвітньовідома кімната Еймса (1946), придумана й спроектована таким чином, що фронтально здається звичайною, з перпендикулярними стінами й стелею. Але насправді форма кімнати являє собою трапецію, де дальня стіна розташована під дуже гострим кутом до однієї з бічних стін і, відповідно, під тупим кутом до другої. Правий кут, таким чином, значно ближчий до спостерігача, ніж лівий. За рахунок ілюзії людина, яка стоїть у ближньому куті, виглядає велетнем порівняно з людиною, яка стоїть у дальньому куті.

Візуально розширити приміщення допоможе оформлення оптичними картинами стіни або стелі. Так само за допомогою оп-арту можна створити в кім-

наті ефект неіснуючих дверей, зобразити нереальне вікно з виходом на море й багато іншого. Такий тривимірний ефект стає дедалі популярнішим.

Японська студія *Fantastic design works* створила фантастичний дизайн японського ресторану за мотивами казки Льюїса Керолла “Аліса в країні чудес”. Ілюзія в цьому дизайні грає чи не найважливішу роль, завдяки чому ресторани у першу чергу рекомендують туристам.

Дійсно, коли люди потрапляють у кімнату, оформлену в стилі оп-арт, починають думати, що опинилися в чарівній країні. У гіршому випадку їм здається, що вони зійшли з розуму.

Більш близьке знайомство з мистецтвом оп-арту виглядає гуманним. Воно включає в себе й елементи живопису, і оптичні ефекти. Завдяки цьому виходять унікальні твори, які, як здається, живуть своїм незрозумілим життям і такі необхідні тепер, у ХХІ столітті, коли людство потребує нового й незнамого.

1. Бохм-Дюшен М. Современное искусство / Моника Бохм-Дюшен, Джанет Кук. – М. : Премьера, Астрель, 2001 – 65 с.
2. Бернада М.-Л. Пикассо / Мари Лаура Бернада, Поль дю Буше. – М. : Издательство Астрель, 2002. – 192 с.
3. Жерар К. Матисс / Жерар Ксавье. – М. : Издательство Астрель, 2001. – 176 с.
4. Руиссинг Х. Полный курс масляной живописи / Хенесс Руиссинг. – М. : Издательство Астрель, 2002. – 120 с.
5. Сокольникова Н. М. Изобразительное искусство. Основы композиции / Н. М. Сокольникова. – Обнинск : Титул, 2000. – 80 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ТЕНОРА В СУЧАСНІЙ ВОКАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Сеник Роман,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Стасько Г.Є.,
кандидат педагогічних наук, професор.

Теноровий голос, або теноровий тембр, – це “зона переходу”, що лежить між чоловічими та жіночими голосами, голос проміжний, чоловічий, а в дечому нагадує жіночий. Це легко довести: нижня октава сопрано точно відповідає за частотним діапазоном центру і верхньому регістрові тенора.

Серед усіх інших голосів саме тенор може володіти рідкісною тембровою красою або ж бути неприємним до відрази. До того ж цей голос надзвичайно легко виходить з ладу з причин як фізіологічного, так і психологічного порядку.

Щоб мати чітке уявлення про тенорові голоси, які понад півтори століття тому “увірвалися” на оперні сцени, потрібно згадати, до яких типів емісії вдавалися співаки-тенори в кожному з трьох періодів, типових для еволюції цього голосу. Спочатку верхи бралися переважно фальцетом або “мікстом”, потім сформувалася техніка “новосової” емісії, якою користувався ще легендарний Таманьо, і, нарешті, із часів Карузо й до наших днів поширена “заглиблена” або

“горлова” емісія (ми свідомо замовчуємо окремі приклади змішаної емісії). Першим способом звуковидобування користувалися тенори-“піонери” – Гарсія, Рубіні, Нурі, які співали на стику XVIII і XIX століть, другим – Дюпре, Маріо, Тамберлік і Таманьо (носові ноти останнього увійшли в історію). Емісією третього способу користувався видатний італійський співак – Енріке Карузо та його численні епігони-імітатори – від Мартініеллі до ді Стефано. Само собою зрозуміло, що кожному типу емісії повинен відповідати свій тип дихання. Фальцетисти володіли ключичним диханням, “носовички” – реберно-діафрагмальним, “утробники” – діафрагмально-абдомінальним.

“Мікст” і “passagio”. Мікст (походить від латинського “mixtus”, що означає “змішаний”) – регістр голосу, де змішується грудне й головне резонування. Ще його називають “мікстовим співом”.

Здавалося б, визначення дуже просте, проте воно викликає багато питань. Перше питання, найбільш очевидне – якщо є змішаний спів, значить, є і незмішаний? Звичайно, є, можна співати виключно головним резонуванням або грудним. Але можна об’єднати природу резонування обох резонаторів у співі через мікстове звукоутворення. Це дозволяє розкрити багатство тембру по всьому діапазону. Голос, що формується тільки одним резонатором, звучить значно бідніше, ніж той, що звучить в обох резонаторах відразу. Крім того, використання обох резонаторів дозволяє згладжувати переходи між регістрами, які стають менш помітними, а сам перехід відбувається м’яко і плавно.

В італійців є таке поняття – “passagio” (у перекладі означає “міст”), яке є, по суті, співзвучне з “мікстом”. Вони використовують “passagio” саме для подолання труднощів у переході від середнього до високого регістру. Всі вокальні майстри володіли цим прийомом – інколи називаючи це притемненням голосу (прикриттям). Цікаво, що голос має здатність мікстувати в будь-якому регістрі й на всьому діапазоні (у жінок це від природи виходить у середньому регістрі), а також можна стверджувати, що “дорогою” від нижнього регістру до верхнього в чоловіків є “мікст”. Цей тип звукоутворення – вірний спосіб для оздоровлення форсуючого голосу, збільшення діапазону як вгору, так і вниз, придання грудному, глухому тембру нових яскравих барв. І, найголовніше, це ключовий чинник для постановки голосу тенора.

Не можна забувати про важливі моменти при співі, які стосуються вільної і ненапруженої гортані, відчуття опори, чіткої дикції, емоційне відтворення художнього образу твору.

Дихання і резонація. Принцип активного видиху для досягнення повного резонансу голови для тенора не завжди є правильним, особливо для високих нот, є важливим уміння затримувати дихання. Це вміння ще називають співом на малому диханні (як писав видатний французький оперний співак і педагог Ж. Дюпре у своїй книзі “L’art du chant”). При переході на мікст високі ноти вже не повинні братися повним посилом повітря з легень, а навпаки, стримуватись, ніби плач дитини, коли вона чимось не задоволена.

Цей принцип звукоутворення стосується не тільки тенорів, а й загалом високих голосів. Хоча для решти голосів ця концепція не буде зайвою. Принцип “мікстування” розрахований на співака “зі стажем”, початківцю це буде мало-

зрозумілим, тому що для початкового етапу роботи з високими голосами потрібно навчитися майбутньому співакові співати на мецо-форте в середньому регістрі повним голосом, добитися розкнутості гортані, повноцінного резонансу голови, і лише тоді приступати до освоєння прийому мікстового звукоутворення.

1. Лаурі-Вольпі Дж. Вокальні паралелі / Дж. Лаурі-Вольпі. – Л., 1972.
2. Стасько Г. Голос людини та вокальна робота з ним / Г. Стасько [та ін.]. – Івано-Франківськ, 2010.
3. Багрунов В. Азбука владення голосом / В. Багрунов. – С. Пб., 2010.
4. Плужников К. Механіка пенія. Принцип постановки голосу / К. Плужников. – С. Пб. : Композитор, 2004.

“LUDUS TONALIS” – ЗРАЗОК КОНСТРУКТИВНО-ПОЛІФОНІЧНОГО МИСТЕЦТВА ПАУЛЯ ГІНДЕМІТА

Плетяк Анна,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Кушлик Н.І.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Творча особистість німецького композитора Пауля Гіндеміта (1895–1963) сформована тим часом історії, котрий приніс людству дві світові війни, національні, соціальні, економічні потрясіння, великі розчарування, а водночас великі надії. Композитор Гіндеміт відтворив ту кризу європейської культури, що на межі ХІХ–ХХ століть сформувала світоглядну парадигму нової естетики та нової етики художньої творчості.

Гіндеміт належав до покоління музикантів, котрі вже не сприймали всіма шанований ідеал і розкіш пізнього романтизму, а надавали перевагу камерній музиці та вважали, що “звукова декоративність” – це залишкова прикмета морально застарілого довоєнного мистецтва. Вони цінували поліфонію й лінійну свободу голосів, суху графічність замість мальовничої надмірності, відхід від тонального благозвуччя, лаконізм та динамічність форм.

Як альтист у квітеті Амара, Пауль Гіндеміт велику увагу приділяв виконавству, ролі соліста й ансамблю в донесенні думки твору, кожної його теми, окремих ліній та їхнього взаємозв’язку. Тому він почав спиратися у своїй творчості на камерні склади та контрапунктичну техніку.

Одним із найбільш унікальних за задумом творів Гіндеміта став цикл “Ludus tonalis”. Він був створений у час еміграції в США 1942 р. за прикладом Бахівського “Добре темперованого клавіру” за вісім років до появи “24 прелюдій і фуг” Дм.Шостаковича. За структурою цикл Гіндеміта – це 25 п’єс: прелюдія, 12 фуг з одинадцятьма інтерлюдіями та постлюдія.

Слід зазначити, що “Ludus tonalis” – це зразок конструктивно-поліфонічного мистецтва Гіндеміта, а також найбільш радикальний серед інших творів композитора досвід асиміляції різних ладових нахилів, у тому числі мажору й мінору. Як відомо, будь-яка класична тональність є одночасно й ладотональні-

стю. Поза тим тональність, на думку Гіндеміта, настільки ладово багатозначна, що цілком закономірно зберігати за нею тільки головну її ознаку: панування одного тону (звідси назви фуг: “в тональності С”, “в тональності А” і т. д.). Тому в циклі не 24, а 12 поліладових фуг, а весь цикл представляє собою систему дванадцяти тональностей, гнучких і багатозначних. Правила їх співвідношення строго регламентовані: тональне співвідношення фуг відповідає закономірностям системи спорідненості, яку обґрунтував Гіндеміт.

Якою ж є гіндемітівська система?

Якщо Й.С.Бах у ДТК розміщував свої фуґи в хроматичному порядку, бажаючи ствердити панування темперованого строю, Д.Шостакович використовує кварто-квінтовий принцип, що надає його прелюдіям і фуґам цілісності циклу, то Гіндеміт іде іншим шляхом у розширенні поняття “тональність” і у створенні циклічного твору на специфічній основі. Його цикл має основну тональність С, що підпорядковує собі всі інші. Цікаво, що вони розміщуються в порядку згасання спорідненості стосовно головної.

У противагу логіки накопичення ключових знаків і контрастного зіставлення мажору й мінору, Гіндеміт обирає аргументом ступінь консонантності і дисонантності основного тону тої чи іншої тональності з основним тоном тональності С, тобто ступінь злиття їх у глибокій тонально-гармонічній перспективі. Так виникає певне звукове сімейство – ряд звуків, що мають міцні акустичні передумови й слугують ядром гармонічної системи композитора.

Таким чином, Гіндеміт теоретично окреслив звукову ієрархію, яку визначив як R1: C – G – F – A – E – Es – As – D – B – Des – H – Fis.

Характерно, що така звукова ієрархія має значення не тільки для цього фортепіанного циклу, а й для всієї музики композитора. Можна згадати оперу, а також симфонію “Гармонія світу”, центральною фігурою яких став астроном та математик XVII ст. Йоган Кеплер.

У назві циклу Гіндеміта є слово – “тра”. Справді, не тільки загальна система звукових і тональних співвідношень, але й кожна п’єса зокрема грає “барвами” – тональними, ладовими, ритмічними.

У зв’язку з особливостями стилю Гіндеміта потрібно відзначити взаємозв’язок акордових побудов зі структурою і характером використовуваних ним ладів, перевагу кварт- і квінтакордів, трихордність, часом принципову антитерцовість. Також часто Гіндеміт звертається до поліладовості, коли у сфері дії одного центрального тону відбувається жива гра різними ладовими відтінками (у тому числі мажору й мінору), викликаючи гострозвучні перечення.

Принагідно слід згадати також про те, що Гіндеміт у фуґах “Ludus tonalis” використовує техніку органума, тобто квартові та квінтові паралелізми, а також інші прийоми добахівської поліфонії. Це свідчить про сучасне переосмислення Гіндемітом традицій музики Середньовіччя та Відродження.

Підсумовуючи, зазначимо, що саме контрапунктична техніка була для Пауля Гіндеміта найвищим проявом професіоналізму, який згідно з його тодішніми уявленнями відповідав поняттю самого мистецтва. Гіндеміт застосовував атональну, вільну лінеарність, тож відроджував у певному сенсі принципи докласичної поліфонії бахівського рівня, однак із таким підходом, який, за влуч-

ним висловлюванням професора Стефанії Павлишин, “був би не до подумання навіть в епоху середньовічної готики”.

1. Левая Т. Н. Пауль Хиндемит : Жизнь и творчество / Левая Т. Н., Леонтьева О. Т. – М. : Музыка, 1974. – 290 с.
2. Павлишин С. Музыка двадцатого століття : навч. посіб. / С. Павлишин. – Львів : БаК, 2005. – 232 с.
3. Холопов Ю. Н. О трех зарубежных системах гармонии: Музыка и современность. Вып. 4 / Ю. Н. Холопов. – М. : Музыка, 1966.
4. Холопов Ю. Н. Музыкально-теоретические системы / Ю. Н. Холопов. – М. : Композитор, 2006.
5. Музыкальная энциклопедия. – М., 1982. – Т. 1–6.

ОБОРОННА АРХІТЕКТУРА В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ XVI – ПОЧАТКУ XVII ст.

Михайлюк Світлана,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Хом'як Л.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Століття напередодні Визвольної війни 1648–1654 рр. наповнене великими змінами в культурному житті України. Загарбання турками Балканських країн і падіння Константинополя обірвало зв'язки з візантійською культурою. Злука українських земель з Польщею посилила зближення України із Західною Європою, в архітектурі якої панували стилі ренесанс і раннє бароко, які на наших теренах накладалися на будівельну традицію часів Київської Русі.

Положення українських земель, які, ніби щит, захищали європейські країни від нападів турків і татар, підносило роль оборонного будівництва. Розвиток вогнепальної зброї та артилерії привів до запровадження в Галичині протобастіонних і бастіонних систем в укріплення замків, чим займалися іноземні інженери й архітектори, залучені королем і магнатами. У 30-ті роки XVII ст. плідно працював в Україні француз Гійом Левассер де Боплан, який проектував замки в Кременчуці, Барі, Підгірцях. Італієць Андреа дель Аква з Венеції побудував для гетьмана Станіслава Конецпольського замки в Підгірцях і Бродах [1].

Найпоширенішим явищем цієї доби стало створення міст – магнатських резиденцій (князів Збаразьких на Тернопільщині, Жолкевських і Потоцьких на Галичині та Західному Поділлі тощо). Прикладом магнатської резиденції є композиція замку в Жовкві (1594–1606 рр., архітектор – П.Щасливий за участю П.Римлянина та А.Прихильного). Мури з триярусними п'ятигранними баштами замикають великий (120x120 м) двір. Навпроти в'їзду, акцентованого надбрамною вежею, поставлено двоповерховий палац [3].

У просторовій композиції деяких міст простежуються впливи італійських проектів “ідеальних міст”. Зокрема, Жовква закладена за концептуальною моделлю з трактату Петра Катанео, виданого у Венеції (1567 р.) [2].

У Жовкві, заснованій 1594 р., композиційне об'єднання квадратного протобастіонного замку з рівною йому за розмірами (120x120 м) ринковою площею, вірогідно, маніфестувало уявне рівноправ'я феодальної та міської влади. Середмістя площею близько 15 га рівномірно розширювалося від замку. Це свідчить про те, що воно було задумане у вигляді п'ятикутника. Геометричне узгодження внутрішнього й зовнішнього розпланувань властиве й середмістю Станіслава, заснованого близько 1661 р. Місто площею 15 га набуло форми правильного шестикутника, укріпленого земляними (пізніше облицьованими каменем) валами з великими бастіонами та ровами. У 1680 р. до північно-східного полігону добудовано прямокутний замок, захищений із трьох боків своїми бастіонами.

Найпоширенішою формою міських брам в XVI–XVII ст. була баштова брама у вигляді прямокутної призми з дерев'яною або мурованою конструкцією стін. По осі башт розташовувався арковий проїзд, обабіч якого іноді влаштували додаткові приміщення для варти й сходи на другий ярус. Стилістичним вимогам доби відповідали міські брами в Жовкві, де Глинянська й Звіринська брами вирішені у вигляді тріумфальних арок з рустами та фронтонами.

Найбільш досконалою фортифікаційною системою була визнана бастіонна. П'ятикутна в плані форма бастіонів давала змогу уникати небезпечних мертвих полів, що утворювалися перед бастеями, і вести фланговий обстріл рову. У 2-й половині XVI – на початку XVII ст. ця система удосконалювалась і пройшла шлях від новоіталійського до голландського варіантів.

Досконалістю бастіонних фронтів відзначалися укріплення Станіслава – облицьовані каменем укріплення побудовані за новоіталійською системою згідно з проектом архітектора Ф.Короссіні під керівництвом Ш.Бенуа.

Цей тип також ілюструє замок у Чернелиці на Покутті, збудований на початку XVII ст. На кутах квадрата оборонних мурів з розміром сторони близько 70 м споруджено два облицьовані каменем гострокутні бастіони та дві порожнисті башти, які за формою й розмірами нагадують бастіони.

Найповніший тип ренесансної резиденції втілений у позаміському замку в Підгірцях (1635–1640 рр.), пов'язаному з Андреа дель Аквою та Гійомом де Бопланом. Квадратний двір окреслений казематованими приміщеннями з відкритими верхніми терасами. Із трьох зовнішніх боків влаштовано облицьовані каменем сухі рови, а північна куртина розпланована по краю гори з регулярним парком на її схилах. Із нижніми казематами на північній терасі органічно пов'язаний палац, орієнтований по осі замкової брами, стилістику порталу якої пов'язують із творчістю італійських архітекторів Серліо та Скамоцці [4].

Особливості європейського стилістичного процесу влучно охарактеризував український історик Д.Антонович у нарисі “Українська культура”: “Усі європейські стилі, починаючи з романського, зароджувалися в італійців або французів, але їх переймали інші народи – німці, англійці, іспанці, чехи, поляки, українці – й здебільшого загальні форми мистецької творчості перетворювали, оживлювали прикметами національного генія, причому ці прикмети переходили від одного стилю до іншого; крім того, вносилося дещо свого оригінального, і в той спосіб і німці, і англійці, і українці мають своє національне мистецтво” [5].

У зазначений період зросла роль панства в суспільному житті Речі Посполитої, що зумовило масове будівництво й модернізацію замків – магнатських садиб, та появу пишно оздоблених ренесансних палаців і дворів.

1. Асеев Ю. С. Історія української архітектури / Асеев Ю. С., Вечерський В. В., Годованюк О. М. [та ін.] ; за ред. Тимофієнка В. І. – К. : Техніка, 2003. – 472 с.
2. Крвавич Д. П. Українське мистецтво : навч. посіб. : у 3 ч. / Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. – Львів : Світ, 2005. – Ч. 3.
3. Лесик О. В. Замки та монастирі України / О. В. Лесик. – Львів : Світ, 1993.
4. Овсійчук В. А. Українське мистецтво другої половини XVI – першої половини XVII ст. : Гуманістичні та визвольні ідеї / В. А. Овсійчук. – К. : Наукова думка, 1985.
5. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР : иллюстрированный справоч.-каталог : у 4 ч. – К. : Будівельник, 1985. – Ч. 3.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЖАНРУ ФОРТЕПІАННОГО ЕТЮДУ В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Блинчук Мар'яна,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Романюк Л.Б.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Будь-яка сфера людської діяльності пов'язана з технікою її здійснення. Цей термін розглядається видатними представниками науки і культури як набуття майстерності в найвищому значенні цього слова. У цьому сенсі вона безпосередньо характеризує також і галузь фортепіанної музики. Історія розвитку світового піаністичного мистецтва наочно свідчить, яким чином видозмінювався зміст цього поняття протягом усієї еволюції фортепіанного виконавства, як паралельно з еволюцією жанру фортепіанного етюд, спочатку призначеного лише для формування технічних навичок, трансформувався його художньо-естетичний зміст і методична спрямованість. Упродовж тривалого часу вітчизняні й зарубіжні вчені-музикознавці займалися дослідженнями у сфері фортепіанної музики та методики удосконалення виконавської техніки. Однак нині питання еволюції етюд як жанру світової професійної музичної культури залишається актуальним. Саме це зумовило звернення до даної проблематики.

Об'єктом дослідження є фортепіанне музичне мистецтво Західної Європи як мистецький феномен. *Предметом* розгляду обрано жанр етюд як вагомий компонент фортепіанної творчості західноєвропейських композиторів. *Метою* дослідження є осмислення еволюції жанру фортепіанного етюд від періоду його започаткування до XX ст. у контексті розвитку фортепіанного виконавського мистецтва Західної Європи. Поставлена мета передбачає виконання низки завдань, серед яких: прослідкувати історичні етапи зародження й розвитку жанру фортепіанного етюд як технічну вправу; обґрунтувати яскраве переосмислення жанру етюд в епоху Романтизму; оцінити значення етюд в мистецькій спадщині композиторів Західної Європи.

Жанр етюдів стає відомим ще з XVI ст. Як етюди слід розглядати музичні твори, що не мали назви “етюд”, але були спрямовані на розвиток техніки гри. Ще до XIX ст. інструментальні “вправи” та інші дидактичні музичні матеріали були дуже різноманітними, часто поза будь-якою системою встановлених жанрів. Зокрема вправи, розміщені у збірнику “30 вправ для клавесина” (1738 р. – рік створення) Доменіко Скарлатті не особливо відрізняються від інших його клавірних робіт. Саме Д.Скарлатті вважають одним із перших подвижників жанру етюдів. Він створив у середині XVIII ст. сотні екзерсисів, відомі у наш час як сонати. У цих творах Скарлатті розробив усі технічні прийоми сучасного йому клавірного виконавства у зв’язку з їх образно-емоційним боком. Однак родоначальником жанру фортепіанного етюдів прийнято вважати композитора Муціо Клементі, який був блискучим віртуозом. Він одним із перших розкрив звукові можливості фортепіано й переваги його перед клавесиною. Найпопулярнішою його працею є збірка етюдів “Сходи до Парнасу”.

Водночас етюди наступника Клементі Й.Гуммеля були все ж суто технічними вправами. Проте загалом творчість Гуммеля є важливою ланкою в розвитку фортепіанної музики, спрямованою від стилістики віденських класиків до естетики романтиків. Майстром у сфері розвитку виконавської техніки був Карл Черні (1791–1857), автор понад тисячі фортепіанних етюдів, об’єднаних у цикли та спрямованих на розвиток різних видів технічної майстерності. Всесвітньою популярністю користується його “Школа біглості пальців”.

Значний вклад у жанр етюдів в XIX ст. зробив Франц Шуберт – австрійський композитор, один з основоположників епохи романтизму в музичному мистецтві, автор понад 100 етюдів, важливою особливістю яких є набуття романтичних рис, у зв’язку із чим попереднє уявлення про етюд уже не було актуальним. Однодумцем Шуберта був Роберт Шуман; найвідомішим зразком етюдного жанру в нього є “Симфонічні етюди”, що виникли під враженням від творчості Н.Паганіні. Назва етюдів означала насамперед те, що за своєю глибиною та масштабністю вони виходять за рамки бравурних варіацій і цим близькі до симфонічної музики. Етюди Фредеріка Шопена були одними з перших, які посіли міцну позицію в концертному репертуарі піаністів. Техніка їх виконання була новаторською, а художній рівень надзвичайно високим. В етюдах Шопен блискуче розкриває можливості інструменту та відсуває дидактичні завдання на другий план. Ференц Ліст створив чимало етюдів, що вирізняються масштабністю, яскравістю та глибоким художнім змістом. Серед них найвідомішими є роботи з колекції “Етюди вищої майстерності”, так звані “трансцендентні”. Вони так само, як шопенівські, варіюються в складності використовуваної техніки.

Неможливо оминути “французьку” еволюцію жанру етюдів. Перші французькі фортепіанні етюди мали інструктивний характер, техніка тлумачилась як гімнастична вправність пальців, відокремлена від музично-художніх завдань. Така стилістика притаманна етюдам Ж.Л.Адана, П.Ф.Боелі, А.Бертіні та ін. Концертні етюди набули поширення у 30–40 роки XIX ст. – час захоплення мистецтвом віртуозів. Їх називали “романтичними”, “мелодичними”. Серед композиторів цього періоду були Ш.Алькан, Е.Прюдан, А.Ш.Літольф та ін. В останній третині XIX ст. у французькому мистецтві виникає музичний естетизм як одна з

національних ознак, що відображена в яскравій виразності, вишуканому звукописі. Саме такі етюди К.Сен-Санса, Ж.Роже-Дюкасса, К.Дебюссі.

Отже, еволюція жанру етюд є тривалим процесом, відображеним у великій кількості композиторів, кожен з яких зробив свій вклад у його розвиток. Родоначальниками жанру є Д.Скарлатті й М.Клементі, у творчості яких етюд уперше з'являється як технічна вправа. В епоху Романтизму жанр етюд переосмислюється й виходить на концертну естраду. Цьому сприяла творчість Ф.Шопена й Ф.Ліста, що піднесли її на найвищий мистецький рівень, та композиторів І.Крамера, І.Мошелеса, І.Гіллера, К.Черні, Ш.Алькала, С.Тальберга, Р.Шумана, І.Брамса, К.Дебюссі та інших. Вклад цих композиторів у жанр фортепіанного етюд важко переоцінити. Таким чином, можливо, буде потрібно чимало історичного часу, щоб еволюція жанру фортепіанного етюд знову прийшла до своєї яскравої кульмінаційної вершини, демонструючи світові піаністичного мистецтва нові художньо-творчі горизонти.

1. Алексєєв А. Д. Історія фортепіанного мистецтва : підруч. для вищ. муз. навч. закл. : у 3 ч. / А. Д. Алексєєв. – М. : Музика, 1967. – Ч. 2. – 301 с.
2. Алексєєв А. Д. Французька фортепіанна музика кінця XIX – початку XX ст.: Каміль Сен-Санс, Сезар Франк, Клод Дебюссі, Моріс Равель / А. Д. Алексєєв. – М. : Вид-во Акад. наук, 1961. – 220 с.
3. Кашкадамова Н. Історія фортепіанного мистецтва XIX сторіччя : підруч. [для студ. вищ. муз. навч. закл.] / Н. Кашкадамова. – Тернопіль : АСТОН, 2006. – 608 с.
4. Конен. Історія зарубіжної музики. Вип. 3. – М. : Музика, 1975. – 533 с.
5. Мильштейн Я. И. Ф. Лист. 1 ч. / Я. И. Мильштейн. – М. : Гос. муз. изд-во, 1956. – 539 с.

“ОЛЕКСАНДР МИШУГА – КОРОЛЬ ЛІРИЧНИХ ТЕНОРІВ” ЕНРІКО КАРУЗО

Боднар Віталія,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Стефанюк М.П.,
старший викладач.

Народився Олександр Пилипович Мишуга 7 (20) червня 1853 року в селі Новий Витків Радехівського повіту на Львівщині. Батько привчав своїх дітей до співу, прищеплював любов до народної пісні. Вчитися співу О.Мишуга почав у професора **В.Висоцького**, ще будучи учнем семінарії. Із класу В.Висоцького, окрім Мишуги, вийшли такі співаки, як С.Крушельницька, Ю.Манн, А.Дідур, А.Некар, М.Левицький та ін.

Мишуга 24 травня виїжджає в Мілан. Навчається у професора **Джованні**. Голос Мишуги зміцнів і став повністю підвладним співакові.

З великим успіхом виступає Мишуга в Мілані, Ніцці, Турині, Флоренції та ін. містах. І всюди слава, визнання. Довідавшись про незвичайні успіхи Олександра в Італії, дирекція Львівського театру запропонувала контракт на сезон 1883–1884 років. Він радо погодився. Польська преса високо оцінює мис-

тецтво співу і гри Олександра Мишуги. Вона ставить його в один ряд з найкращими співаками тогочасної доби, такими як Е.Карузо, М.Баттістіні, Ф.Шаляпін. Незважаючи на успіхи, Мишуга наполегливо працює над собою. Кілька разів виїздить до Парижа, де вчиться у професорів **Джованні** та **Сбрілья**, бере консультації в лікарів-лярінгологів. Усе це допомагає йому стати першокласним співаком-актором. Покинувши Варшаву, О.Мишуга весь час виступає як гість-гастролер. Слава про нього швидкокрилою чайкою несеться по всій Європі.

Особливості вокального мистецтва Мишуги добре окреслив С.Чарнецький – український поет і театральний критик: “Коли Карузо заливав блиском сили й металу, то Мишуга чарував, а враження, яке викликала його гра, то була тайна експресії, настрою, переконуючої сили, гіпнозу і дечого, що виривалося з-під всякого аналізу. У цьому було щось, про що говорив великий Еверарді: не звук співає – співає душа!”.

Талант прославленого артиста був справді нев’яничим, голос його не піддавався руйнівній дії часу й до самої смерті звучав молодо, свіжо, соковито, а все завдяки невтомній праці співака над собою. Мишуга був патріотом свого народу. Він приїжджав на концерти до Києва, Львова, Полтави, Чернігова, Харкова. У 1883 р. відбувся дебют молодого співака в театрі міста Форлі в ліричній опері Ф.Флотова “Марта”. Він отримує десятки привабливих пропозицій з найкращих театрів Європи.

О.Мишуга славився не лише як великий співак, а й як знаменитий професор співу. Головним завданням співу він вважав не лише розвиток голосу як фізичного матеріалу, а й розвиток його рухливості, податливості, здатності бути надійним засобом вимови, співу слів, тексту. О.Мишуга не тримав у секреті свого методу постановки голосу, якого він дійшов шляхом власних дослідів та експериментів, а, навпаки, допомагав своїм учням оволодіти цим методом. Успіхів Олександр Мишуга досяг на педагогічній ниві, працюючи у Львові, Варшаві, Мілані, Римі, Стокгольмі й Києві. У 1904–1911 (з перервами) викладав у Музично-драматичній школі М.Лисенка в Києві, якій надавав значної фінансової підтримки. Він виховав цілу плеяду прекрасних співаків, серед них відомі наші Михайло Микиша, соліст Большого театру, професор Київської консерваторії, Марія Тессейр-Донець, народна артистка УРСР, професор Київської консерваторії; Софія Миревич – заслужений діяч мистецтв РРФСР, колишній професор Ленінградської консерваторії, Марія Гребінецька, а також Ірена Строчковська, Яніна Королевич-Вайдова, Євгенія Штрассерн, Ванда Рашковська, Майя Чінберг та багато інших.

Вагомий слід залишила після себе й меценатська діяльність Мишуги. З його допомогою вийшла у світ збірка Івана Франка “Зів’яле листя”. Перший том фундаментального дослідження “Українське мистецтво” теж побачив світ завдяки допомозі Олександра Мишуги Полтавському музею, який підготував цю працю. Здійснював матеріальну допомогу театру М.Садовського, українській газеті “Рада”.

Допомагав студентам і погорільцям, дитячим притулкам, різним товариствам і лікарням. А на схилі літ усе своє майно та гроші Мишуга заповів Вищому музичному інституту імені М.Лисенка у Львові, де заснував кілька стипендій для малозабезпечених студентів.

Поруч з іменем Соломії Крушельницької сяло ім'я Олександра Мишуги в сузір'ї найбільших співаків світу, таких як Енріко Карузо, Тіто Руффо, Федір Шаляпін.

Олександр Мишуга був не лише оперним співаком, а й видатним педагогом, великим патріотом своєї землі, свого народу. Життя – коротке, а мистецтво – вічне (Ірена Чехович).

Життєвий шлях О.Мишуги закінчився 9 березня 1922 року на чужині, у німецькому місті Фрайбурзі. У 1964-му прах співака перевезли на батьківщину й поховали в рідному Виткові, під старими липами, які він часто з ніжністю згадував.

1. Олександр Мишуга : Спогади, матеріали, листи / авт.-упоряд. М. Головащенко. – К. : Музична Україна, 1971.
2. Соломія Крушельницька : Спогади. Ч. 1 / авт.-упоряд. М. Головащенко. – К. : Музична Україна, 1978.
3. Жишкович М. Вокально-педагогічні принципи Валерія Висоцького / Мирослава Жишкович. – К., 2004.
4. Головащенко М. На вершині слави / М. Головащенко // Музика. – 2003. – № 3. – С. 26–28.
5. Головащенко М. Пісень дивних чародій / М. Головащенко // Жовтень. – 1971. – № 3. – С. 116–127.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОДРУКІВ ГАЛИЧИНИ XVI–XVIII СТОЛІТЬ

Плотнікова Вікторія,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Прокопів П.М.,
доцент.

Українська книжкова гравюра XVI–XVIII ст. віддавна привертала увагу дослідників. Не згасає інтерес до неї і в наші дні – як у вчених, так і в широкого кола шанувальників давньої культури.

Характерною рисою українського давнього друкарства на Галичині є те, що воно було передусім пов'язане зі Львовом. Але одночасно в різних кінцях краю діяло багато друкарських осередків, що видавали книги українською, польською, латинською, єврейською, вірменською мовами. На галицькій землі в різний час діяли лише чотири друкарні: Стрятинська – у 1603–1606 роках, Крилоська – у 1606 році, Угорцівська та Унівська.

Об'єктом дослідження є богослужбові видання на теренах Галичини, що датуються XVI століттям.

Невід'ємною складовою частиною давньої друкованої книги, особливо літургійної, стали орнаменти (набірні, які друкувалися з вилитих подібно до шрифту орнаментальних елементів, і гравійовані – відбиті з дереворитних або мідьоритних кліше), а також зображення (спершу виключно дереворитні, пізніше й мідьорити – відбитки з мідних кліше). Орнаменти не були просто прикрасою, тим більше зображення не були тільки ілюстрацією, а поясненням тексту. Адже сакральним об'єктом, якому належало провідне місце в таїнствах і обрядах, була книжка в ці-

лому, у нерозривній єдності тексту, який читали й слухали в церкві, і зорового ряду. Текст, зображення, церковний спів мали глибоко символічне значення, причому не зосібна, а в їх поєднанні. Саме тому таку велику увагу давні друкарні надавали мистецькому вигляду друкованих книг, особливо літургійних.

Особливе значення в друкованій книзі посів титульний аркуш. Неодмінні атрибути титульної сторінки – назва книжки, набрана великими літерами, і вихідні дані, обрамлені дереворитною оздобною рамкою – “фортою”, яка в ранніх виданнях має вигляд архітектурного порталу.

Важливу роль в оформленні книги й далі відігравали заставки – орнаментальні композиції, що вміщувалися перед початком розділів. Спершу в заставках були дуже поширені орнаментальні мотиви, узяті із західних ренесансних ініціалів, утім, у деяких заставках дослідники вбачають властивий українській рукописній книзі рослинний орнамент, у якому традиції народного мистецтва поєднуються з елементами західного ренесансного декору.

Видання Стрятинської друкарні відзначаються доволі високою друкарською технікою. “Службник” (1604) прикрашений художнім титулом, великою кількістю заставок, образних ініціалів, кінцівок, гербом і шістьма фігурними гравюрами в тексті. “Требник” (1606) цікавий передусім своїми заставками, які дивовижно перегукуються з народним орнаментом, з візерунками вишивок, декоративних розписів.

Стародрук, на основі якого ведеться дане дослідження, є Восьмигласником, і містить у собі піснеспіви (тропарі, кондаки, канони та ін.), поділені на вісім наспівів чи “гласів”. Отже, служби повторювалися раз на вісім тижнів.

Видання надруковане церковнослов'янською мовою, якою здавна друкувалися головні богослужбові книги, у два кольори (чорний і червоний). До сьогодні книга збереглась у кількості 462 сторінки, що вміщують 2 гравюри за сюжетом “Розп'яття” та “Старозавітна Трійця”, що повторюються двічі.

Стародрук щедро оздоблений заставками й кінцівками, що зустрічаються у федорівських виданнях “Апостола”. Композиції заставок напрочуд розмаїті: в одних у центрі вазон з гільцем, завитки якого стеляться по боках, а в інших – картуші, стилізовані плоди й квіти.

Гравюра “Розп'яття”, що є зразком іконографічної схеми серед галицьких гравюр, зустрічається в оздобах Євангелія 1636 року, виданого у Львові. Спокійне та врівноважене “Розп'яття” виконане майстром ієродияконом Георгієм. Його твори зустрічаються у виданнях Братської львівської друкарні – Євангеліях (1636, 1644, 1690 і 1743 pp.), Октоїхах (1639 та 1644 pp.).

Оживляючи канонічну сцену, дотримуючись класичної іконографії, художник зміг уникнути штучності та театральності. На відміну від типових галицьких гравюрних “Розп'ятть”, у творі дещо вище піднято лінію горизонту, що додатково заспокоює композицію. Тло відіграє в цілому не останню роль. Персонажі “Розп'яття” непропорційні. Так, непропорційно довгі руки в Христа й Іоана Богослова, завеликі кисті рук у сотника. Анатомічні неточності не руйнують пластичної гармонії дереворізу, сцена не позбавлена графічної живописності. Різкий за характером штрих підсилює світлотіньову розробку. Розміри цієї гравюри становлять 88 × 110 мм.

Інша гравюра “Старозавітна Трійця” датується 1638 роком. Тема Трійці була однією з найдавніших у християнському мистецтві. Єдиною незмінною частиною Старозавітної Трійці є зображення трьох ангелів.

Розвиваючи традиції митців книжкової мініатюри, майстри українських стародруків уписали яскраву сторінку в історію вітчизняної культури, створивши книги, що є справжніми художніми шедеврами.

1. Запаско Я. Пам’ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні. Кн. 1 (1574–1700) / Я. Запаско, Я. Ісаєвич. – Л. : Вища шк. Вид-во при Львів. ун-ті, 1981. – 135 с.
2. Огієнко І. І. Історія українського друкарства / Огієнко І. І. – К. : Либідь, 1994. – 448 с.
3. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ісаєвич Я. – Львів, 2002.
4. Стасенко В. Христос і Богородиця у дереворізах кириличних книг Галичини XVII століття / Володимир Стасенко. – К. : Астролябія, 2003. – С. 200.

РОМАН ЧЕРКАШИН: АКТОР, МАЙСТЕР І ПЕДАГОГ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

Ступчук Любов,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицан Н.В.,
доцент.

Трапляються серед нас люди, основне покликання яких – бути камертоном... Вони покращують все довкола яскравим світлом своєї особистості, а коли йдуть від нас, залишають по собі світлу й чисту пам’ять. До таких людей належав Роман Олексійович Черкашин – актор театру “Березіль”, режисер Харківського театру ім. Т.Шевченка, педагог Харківського інституту мистецтв ім. І.Котляревського.

З’ясувати внесок Романа Олексійовича Черкашина у творчу спадщину театрального мистецтва в аспекті становлення його як актора, режисера, педагога, майстра художнього слова стало темою нашого дослідження.

Народився Р.Черкашин 16 березня 1906 р. у м. Старокостянтиніві на Волині. Родина Черкашиних була освіченою та інтелігентною, проте до театру відношення не мала. Захоплення театром виявилось в клубному драмгуртку м. Красилів, яким керували актори російського театру В.Доморадський та О.Нертовська. Самі вони відкрили обдарування і творчі здібності юнака.

Так, у 1925 р. Р.Черкашин вступає на російське відділення акторського факультету Музично-драматичного інституту ім. М.Лисенка м. Київ, очолюване відомими режисерами О.Смірновим та О.Смірною-Іскандер. У 1926 р. перейшов на курс Гната Ігнатовича, актора й режисера мистецького об’єднання “Березіль”. А в 1928 р. уперше вступає на підмостки театру “Березіль”.

Перші п’ять років роботи в театрі поряд з керівником Лесем Курбасом стали визначальними для формування творчої особистості Романа Черкашина.

Він багато й жадібно читав, вивчав філософію, літературу, історію. Все це формувало в ньому образне мислення, творчу уяву, власне світосприйняття.

Акторський дебют Р.Черкашина на березільській сцені відбувся у виставі “Алло, на хвилі 477”, де він виконав музично-ексцентричну роль. Наступні ролі молодого актора: поручик Ледоховський у “Заповіті пана Ралка” В.Цимбала, французький моряк Жан у “Невідомих солдатах” Л.Первомайського, провокатор Каштан у “Плацдармі” М.Ірчана, американський мільйонер Форд у “Народженні Велетня”, учитель Калинович у виставі “Хазяїн” І.Карпенка-Карого. Черкашин наполегливо працював над кожною роллю, надзвичайно проникливо і вдумливо опрацьовував текст, скрупульозно відшліфовував кожне слово ролі, тому характери були яскравими, колоритними, вражали глядача майстерністю та вишуканістю.

У 1947 р. йому було присвоєно звання Заслуженого артиста України. Проте періодичні загострення хвороби легенів заважали активно працювати на сцені. Окрім того, у цей час арештовують Курбаса. Все це стає поштовхом для Черкашина спробувати свої сили в режисурі. Разом з Крушельницьким він здійснює постановку драми “Дай серцю волю – заведе в неволю” М.Кропивницького (1936 р.), яку являє в новій несподіваній трактовці – етнографічно-побутову мелодраму він трансформує в народну соціальну драму. Переконливі, повнокровні характери героїв, майстерна розробка мізансцен, масштабні масові сцени стають складовими успіху вистави.

Визначними постановками Р.Черкашина в співдружності з М.Крушельницьким у довоєнний період стають також: “Гроза” О.Островського (1938 р.), “Євгенія Гранде” за О. де Бальзаком (1940 р.), “Пушкінська вистава” 1937 р. Вищезгадані постановки стали провідними виставами в репертуарі Харківського театру ім. Т.Шевченка і засвідчили особистість Романа Черкашина як талановитого, плідного й різнопланового режисера та актора.

Початок війни зруйнував усі плани, театр перебазовується на воєнний лад. Постійні гастролі на фронті, імпровізаційні виступи, бесіди з бійцями у військових частинах відкривають у Черкашині нову грань його таланту – він стає читцем. “Кожен виступ в умовах прифронтової зони – згадує Роман Олексійович – імпровізація та невичерпний багаж емоцій: люди сміялись і плакали, стискали в гніві кулаки, зітхали в смутку... Такі щирі прийоми публіки, постійний інтерес до мого читання, зміцнили у мені віру в потрібності і важливості жанру” [1, с.45].

Після війни Черкашин не полишає виконавську майстерність, тому, коли йому запропонували викладати у виші, маючи за плечима невичерпний багаж досвіду, він стає педагогом. І цим започатковує нову сторінку своєї діяльності.

Працюючи в Харківському театральному інституті, він викладає техніку сценічного мовлення, створює власну методику викладання техніки художнього читання. Його перу належить серія підручників: “Художнє читання: техніка та логіка мови” (1955 р.), “Робота читця над художнім твором” (1958 р.), “Відрізне читання” (1960 р.), “Художнє слово на сцені” (1989 р.). За його словами підручник – це “...компас, що вказує напрям, поради митцеві в тому, як зробити ефективною дію живого художнього слова на сцені” [2, с.15].

На очолюваній ним кафедрі сценічної мови педагог виховав не одне покоління драматичних акторів, які нині працюють на провідних сценах України, навчав “розкривати і доносити до глядача ідейну сутність і естетику твору через свої особисті бачення образів і ставлення до них” [3, с.135].

Підводячи підсумок, з упевненістю можна сказати, що життя Р.Черкашина було плідним, довгим і завжди гідним. Він утвердився в мистецтві як режисер, актор, читець, один із засновників театральної педагогіки. Його посібники плачуть живе емоційне слово, дають можливість молодому актору оволодіти технікою мовлення та досягнути шлях до високої майстерності – діяти словом на сцені.

1. Дальський В. М. Театральними шляхами / В. М. Дальський. – К. : Мистецтво, 1981.
2. Черкашин Р. О. Художнє слово на сцені : навч. посіб. / Р. О. Черкашин. – К. : Вища школа, 1989. – С. 322–323.
3. Баженов Н. М. Выразительное чтение / Баженов Н. М., Черкашин Р. А. – Х. : Вид-во Харків. держ. ун-ту ім. М. В. Горького, 1960.

МУЗИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ДО ВИСТАВИ “СОЛОДКА ДАРУСЯ” ЗА ОДНОЙМЕННИМ РОМАНОМ МАРІЇ МАТІОС У ПОСТАНОВЦІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ І.ФРАНКА

Василюк Тарас,
II курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Олексюк Г.В.,
викладач.

День 16 листопада 2008 року увійшов в історію прикарпатського театру, як прем'єра вистави “Солодка Даруся” за однойменним романом лауреата Національної премії України імені Т.Шевченка М.Матіос. Дипломна робота випускників Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника під керівництвом Заслуженого артиста України Р.Держипільського викликала неабиякий резонанс у театральних колах, про що, зокрема, свідчить і номінація вистави на здобуття Національної премії України імені Т.Шевченка. Значною мірою своїм успіхом вистава завдячує вдалому музичному оформленню. Саме музична складова вистави “Солодка Даруся” в постановці Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені І.Франка і стала об'єктом цього дослідження. Мета наукової розвідки – проаналізувати роль музики в названій постановці.

Режисер Ю.Завадський зазначив, що “...музика допомагає нам відчувати те, що в театральному побуті називають атмосферою спектаклю, те, що сприймається як внутрішнє зерно, недоказана суть... те, що зароджується в душі і продовжує рости і розквітати в свідомості та серці...” [1, с.7]. Музичне оформлення вистави – важлива складова постановки, а до такого небуденного спектаклю, як “Солодка Даруся”, потрібно було щось більше, аніж набір народних пісень і фонограм, адже автентика спектаклю полягає в незвіданих глибинах буковинської

душі, а не в банальній демонстрації сільського побуту й фольклору. Саме тому Р.Держипільський запросив до співпраці у створенні музичної партитури вистави лауреата Національної премії України імені Т.Шевченка Н.Половинку. Н.Половинка – співачка, актриса, автор унікальної методології роботи з голосом, відома своїми музичними експериментами у сфері давніх українських духовних наспівів – ірмосів. Саме на цих древніх наспівах і буковинському фольклорі побудований загальний музичний фон вистави. Ірмоси Половинки – це концентрація чистої енергії, підйом актора на новий рівень чутливості, його душевне оголення. Польське інтернет-видання “Nasze slowo” у своїй рецензії на виставу звернуло увагу на те, що великим козиром спектаклю є музичний супровід: співи у постановці відомої актриси й співачки Н.Половинки виражають весь діапазон людських емоцій. Завдяки йому можна почути звуки, які оточують мовчунку Дарусю: гомін, белькотіння, завивання, бурмотіння. Це зводить спектакль до набагато глибшого – майже ритуального – рівня сприйняття [2].

У виставі глядач має нагоду почути все, що відбувається навколо, вухами самої німої Дарусі: за тривожними ритмами її заплутаного внутрішнього світу стають ледве чутні голоси сільських вулиць, пісенні переливи буковинських обійсть. Переплетення народних гуцульських співанок і урочистих хоральних переливів створює подвійну атмосферу спектаклю: суєтливий сільський ритм життя і, на противагу йому, спокійне й відлюдне існування Дарусі. Журналістка Ірина Славінська в інтернет-виданні “Українська правда” зазначила: “Наталя Половинка наситила твір акапельним виконанням старовинних українських пісень, відтворивши автентичний і дещо містичний музичний образ гуцульської дійсності” [3].

Музика допомагає зосередити увагу саме на тому аспекті відображених на сцені подій, які намагається підкреслити режисер. У “Драмі щоденній” актори, стоячи в колі, відмежовують божевільну Дарусю від зовнішнього світу. Перша частина вистави – це безмовне спілкування німої Дарусі з її окремим мікросвітом: спокійним, а від того глухим батьком, із жорстоким і вельми суворим привидом минулого в образі маленької Даринки, але замість розпачливого хрипкого крику болю ми можемо почути тільки спокійні й мелодійні співи символічного кола односельчан, адже пісня – відкрита струна й звучить переконливіше за стогони і крики.

У другій частині вистави, “Драмі попередній”, пісенна нитка поступово виводить нас із стану самозаглиблення і знайомить з побутом буковинських горян. На сцені з’являється Іван Цвичок, а музична палітра доповнюється таким впізнаваним, іноді навіть трафаретним елементом гуцульської культури – дриomboю. Сакральний інструмент налаштовує глядачів на відповідну частоту сприйняття, прив’язує події на сцені до конкретного місця дії. На відміну від “Драми щоденної”, у другій частині ми спостерігаємо за подіями уже з позиції стороннього глядача, а музика передає не так внутрішній світ героїні, як ставлення режисера до подій на сцені. У “Драмі попередній” переважає сюжетна музика, надаючи подіям жанрового забарвлення.

“Драма найголовніша” містить найнасиченішу сюжетну лінію. Упродовж усієї частини музика виконує різноманітні драматургічні функції: то відходить на другий план, підтримуючи дію, то стає активним виразником конфлікту. Запальне

гуцульське весілля й урочиста Літургія, катування Мотронки й розмова Дарусі з емгебістом, народні наспіви та стилізовані в етностилі інструментальні теми служать каталізатором сприйняття історії нещасної сім'ї Михайла й Мотрони Ілащуків. Зі смертю Мотронки сюжетне коло замикається, і неспішні хоральні наспіви знову асоціативно підводять нас до емоційної атмосфери “Драми щоденної”.

Музика в “Солодкій Дарусі” є не тільки супроводом, а наскрізною драматургією, взаємопов’язаною з драматургією постановки. Музична драматургія вистави є важливим засобом образотворення та вираження конфлікту, стала потужним підтекстом літературної першооснови.

Отже, можна зробити висновок про неймовірну важливість музичного супроводу у даній виставі й глибоке осмислення цієї драми Р.Держипільським та Н.Половинкою. Молодим акторам вдалося “витягнути” прихований, глибинний, не передбачений теоретиками, але важливий для М.Матіос жанр “здавленого крику”, того, що постійно проривається в книзі. “Солодка Даруся” зуміла перерости з явища мистецького в явище суспільно-політичне, а Івано-Франківський театр відкрив для себе нову сторінку з новими перспективами.

1. Козюренко Ю. И. Музыкальное оформление спектакля / Ю. И. Козюренко. – [Б. г.] : Советская Россия, 1979. – 7 с.
2. Режим доступу : <http://nslowo.pl/content/view/1770/94/>.
3. Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/culture/2009/12/2/34614/>.

ОКСАНА ЗАТВАРСЬКА – КОРИФЕЙ ГАЛИЦЬКОЇ СЦЕНИ

Москалик Віра,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицан Н.В.,
доцент.

19 листопада 2011 року на сцені Івано-Франківського академічного обласного музично-драматичного театру ім. І.Франка був започаткований обласний конкурс молодих акторів Оксани Затварської, першої на Прикарпатті заслуженої артистки УРСР, організатором якого став Інститут мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

Тому метою нашої роботи стало дослідження етапів становлення Оксани Затварської як актриси, громадського діяча, людини, відданої мистецтву театру та слова.

Оскільки Оксана Затварська добре співала й танцювала, то спочатку заявила себе як актриса легкого опереткового жанру, який до того ж вимагав неабиякої праці. З успіхом творила своїх героїнь у “Циганському бароні” – стару циганку Чірпу, в “Корневільських дзвонах” – Серполет, у “Пташнику з тирою” – Христину-поштарку, виступала в опереті “Барон Кіммель” та опері М.Аркаса “Катерина” за поемою Т.Г.Шевченка, після якої грала у всіх наступних шевченківських виставах (“Титарівна”, “Мати-наймичка” і “Гайдамаки”).

У пам'яті глядачів залишилися й не менш переконливі драматичні образи, створені Оксаною Затварською, серед яких найбільш концентровано трагічною була роль Маври у виставі “У неділю рано зілля копала” за однойменною п'єсою О.Кобилянської. Ніхто краще Затварської не виконав би цю складну, глибоко трагічну роль, адже за словами критиків, “вона народилася і виросла серед чарівної краси карпатських гір <...>. Вона знає життя, побут, психологію і дух верховинців, знає ту жорстоку соціальну дійсність <...> актриса тому з такою задушевністю, теплотою і щирістю ліпить образ Маври” [1]. “Уміння передати м'яко, грудним голосом трагічні місця, її багата мелодія мови, тонкі нюанси фрази заставляють сказати: тут можна повчитися і любителям сцени, читцям і професіоналам. Широкий класичний жест допомагає їй передати велику скорботу Маври, що зносить удари долі” [2].

Багато зусиль О.Затварська докладає для створення образу Нори у виставі “Ляльковий дім” за Г.Ібсенем. Актриса зуміла гармонійно поєднати зовнішній вигляд Нори з її внутрішнім світом і особливо тонкий психологічний процес переродження молоді жінки-ляльки в людину, здатну на сильні, глибокі почуття, окрашені трагічними барвами.

Безсумнівною творчою удачею актриси було виконання ролі Палагни у виставі “Тіні забутих предків”. Затварська чітко і яскраво доносить до глядача прагнення й думки своєї героїні. “Сцену ворожби, залицяння до Івана артистка проводить з добрим художнім смаком і відчуттям міри” [3].

У своєму першому театральному сезоні в Івано-Франківському муздрамтеатрі серед ряду головних ролей, виконаних О.Затварською, була Магдаліна Романівна з драми О.Корнійчука “Сторінка щоденника”. “Образ дружини художника, – пише “Прикарпатська правда”, – відзначався пластичною викінченістю, типовістю рухів і поведінки на сцені” [4].

У числі перших на Україні колектив Івано-Франківського театру здійснив постановку п'єси “Неосвячене кохання” за мотивами повісті М.Коцюбинського “На віру”. Для заслуженої артистки О.Затварської, що зіграла роль матері Насті, стару Явдоху, яку терміново ввели вже тоді, коли весь спектакль був майже готовий, нелегко було освоювати за короткий час цей складний образ. Колегам доводилося бачити, як на репетиціях актриса по декілька разів поверталася до однієї і тієї ж сцени, розмовляла з режисером, скрупульозно вишуквала вдалий жест або потрібну інтонацію.

Кожен новий образ виношувала вдома, на вулиці, навіть відпочиваючи, ніколи з ним не розлучалася. Актриса тонко відчувала зал, володіла глядачем: разом з нею всі плакали і сміялися, збуджувались і завмирили.

А на фестивалі румунської драматургії у Москві за найкраще виконання ролі мадемуазель Куку з комедії М.Себастьяна “Безіменна зірка” тільки О.Затварську з-поміж акторів Радянського Союзу, які теж виконували цю роль, нагородили почесною грамотою за підписом міністра культури Є.Фурцевої.

Але актриса не зупинялась на досягнутому, прагнучи творчого вдосконалення, наполегливо вивчала трактовки й погляди світових театральних велетнів. Перебувала в постійному пошуку нових стилів. Зокрема, велику увагу приділяла художньому слову, яке супроводжувало її впродовж усього життя. У ро-

боті над художнім словом, образом і пошуком сценічної правди їй допомагала студія та вперта робота над собою. З глибоким переосмисленням “входила” в роль, у характер, в епоху й побут. В її грі не було нічого зайвого, але й нічого не потребувало домислу.

Понад 150 ролей умістило в собі щире серце артистки, 150 різних характерів, темпераментів, ритмів.

Крім того, у колективі театру очолила осередок УТТ (Українське театральне товариство). Це стимулювало театральне життя: підтримувалися творчі зв'язки з іншими театрами, запрошувались театральні критики, мистецтвознавці, відправлялись актори у творчі відрядження. Як депутат обласної ради Оксана Затварська запропонувала на сесії збудувати нове приміщення для великого драматичного театру – фактично, з її ініціативи й був збудований обласний муздрамтеатр, який ми відвідуємо сьогодні.

Діяльність Оксани Затварської – яскравий приклад служінню театру. Вона засвідчила невичерпність творчих можливостей акторського мистецтва. Не грала на сцені, а жила і діяла в образах, швидко входила в психологічний стан своїх героїнь. І як результат – ми бачили на сцені прекрасні акторські творіння чудового майстра театру.

І хоча сьогодні Оксані Затварській вже 90, вона залишається вірною театру й поетичному слову, підтримує молодь, зустрічається та спілкується з акторами, передаючи їм безцінний спадок: велику любов і жертвність мистецтву служіння театру.

1. Стеф'юк В. Нев'януча троянда / В. Стеф'юк // Радянська Гуцульщина. – 1964. – 21 січ.
2. Литовченко Е. // Заполяр'є. – 1968.
3. Антоненко Є. // Прикарпатська правда. – 1961. – Липень.
4. Кулик М. // Прикарпатська правда. – 1965.

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСИПА ЗАЛЕСЬКОГО В АСПЕКТІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО

Тимків Віта,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Карась Г.В.,
кандидат педагогічних наук, професор.

Історичні процеси останніх десятиліть ХХ століття актуалізували завдання концепційного перегляду художніх надбань національної культури України. Нині, коли наша країна розбудовує свою незалежність, до неї поступово повертаються імена незаслужено забутих діячів музичної культури діаспори, їхній творчий доробок. Серед них – ім'я композитора, музикознавця, диригента й педагога Осипа Залеського (1892–1984). Формування особистості митця-патріота, відданого національній справі, відбувалося на початку ХХ ст. у Галичині, Відні та Чехо-Словаччині. Освіта, здобута юнаком у Львові (філософський відділ університету, де він вивчав музикологію у проф. А.Хибінського; Вищий музичний

інститут ім. М.Лисенка), поглиблювалася у Відні – в університеті та Музичній школі Кайзера, де юнак вивчав музикологічні предмети у професора Г.Адлера, Р.Валляшека й доцента Е.Веллеша та гармонію і гру на фортепіано у Л. і В.Кайзерів, а науку композиції і контрапункту – у професора Боскетті (1914–1916). Немаловажну роль у формуванні О.Залеського відіграли студентські молодіжні організації. Навчаючись у Відні, він був одним із найактивніших членів українського молодіжного товариства “Січ”, що мало неабиякий вплив на формування особистості митця.

Горнило Першої світової війни привело О.Залеського спершу до австрійської армії, пізніше до Української Галицької Армії, з рештками якої опинився в таборі для інтернованих у Німецькому Яблонному (Чехо-Словаччина). Тут він брав участь у культурно-мистецькому житті полонених, став засновником і редактором рукописної газети “Голос Табора”.

У 1920–1940-х роках О.Залеський розгортає активну педагогічну й музично-громадську діяльність у Галичині (Чортків, Станиславів). Насамперед його заслугою було створення у 1921 р. на базі існуючої музичної школи у Станиславові філії Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка у Львові. О.Залеський став директором Інституту й учителем теоретичних предметів. Окрім того, він був організатором і водночас учасником музично-концертного життя міста, організатором курсів для диригентів сільських хорів. Як видавець О.Залеський відновив музичне видавництво “Ліра”, яке разом із М.Гайворонським заснував у Львові ще в 1913 році, й видав декілька своїх збірок пісень, тут же він почав видавати журнал “Музичний вісник”. У 1930-х рр. його педагогічна праця протікає в Ерфурті, що в Тюрінгії (Німеччина), у м. Ярославі над Сяном.

Плідна діяльність О.Залеського за межами України розгортається після Другої світової війни на території повоєнної Німеччини та США (від 1950 р. у Боффало, штат Нью-Йорк). За його ініціативою в останньому було створено мистецький клуб “Наша хата”, хори. О.Залеський продовжував займатися ното-виданням – його власне видавництво під назвою “Ukrainian Music Publishing” діяло в Боффало (1951–1975). Основним призначенням видавництва був друк власних музичних творів. Як нам удалося встановити, таких випусків було не менше 25-ти. Основною сферою діяльності О.Залеського була педагогічна: він – організатор відкриття курсів українознавства та суботньої школи; упродовж десяти років був інспектором Шкільної ради в Боффало, Рочестері й Сиракузах; за старанням О.Залеського в Боффало створено Учительську громаду (1951 р.); філію Українського музичного інституту (1955 р.).

У багатогранній композиторській творчості митця переважала вокально-хорова музика: ним написано ряд оригінальних різножанрових творів для різних типів хорів (десь близько сорока опусів) на слова відомих українських поетів; опрацьовано пісні Українських Січових Стрільців для хору (три в’язанки (по п’ять пісень у кожній) для різних видів хору; близько п’ятнадцяти солоспівів і романсів у супроводі фортепіано, які різноманітні за тематикою, поетикою, характером). Композитор є автором ряду інструментальних творів для фортепіано, скрипки й віолончелі, зокрема ним написано невеликі п’єси, об’єднані циклом “Фортепіанові мініатюри”, та цикл колядок і щедрівок для голосу в супроводі фортепіано.

Проаналізувавши композиторську творчість О.Залеського, більшість творів якого були видані накладом автора, ми приходимо до висновку, що вона є різноманітною за жанрами, оскільки в нього є твори й патріотичного, і ліричного характеру; написані вони для хорових колективів різних видів, сольного співу, інструментального виконання (на фортепіано, скрипці, віолончелі), музичного театру. Твори композитора часто виконувалися на сцені й завоювали неабияку популярність у слухацької аудиторії.

Митець плідно працює в теоретичному й історичному музикознавстві. Він пише: “Погляд на історію української музики” (Львів, 1916), яка випередила першу історію української музики М.Грінченка; укладає “Музичний словник” (1925); “Короткий нарис історії української музики” (Видавництво “Америка”, Філадельфія, 1951), пише підручники “Загальні основи музичного знання (Теорія музики)” (Нью-Йорк, 1958), “Музичний диктант” (вправи та пісні для вивчення музичної грамоти), які видав автор самостійно у Боффало (1961); “Малу українську музичну енциклопедію”, яка була надрукована в Мюнхені (1971 р.). Його перу також належать більше сотні публіцистичних статей у газетах Галичини та діаспори.

Отже, багаторічна й багатогранна педагогічна й музично-громадська діяльність Осипа Залеського в Україні та за її межами принесла українській спільноті велику користь, сприяла розбудові системи національної музичної освіти, загальному розвитку музичної культури.

РОЛЬ ТЕАТРУ В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

Ражик Олександр,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицак В.С.,
заслужений діяч мистецтв України.

Роль театру в життєдіяльності суспільства й особистості надзвичайно різнобічна. Він є не лише формою художнього відображення дійсності, джерелом задоволення естетичних потреб, відчуттям естетичної насолоди, але і своєрідним соціальним інститутом, покликаним оптимізувати соціальні взаємини. Театр за своїм призначенням покликаний бути посередником між особистістю й суспільством, відображати соціальні й художні потреби і того, й іншого.

Суспільство на різних етапах свого розвитку більшою чи меншою мірою усвідомлювало значення театральних дійств, їх вплив на членів суспільства. Тому увага до театру в різні часи була досить вагомим.

Ще стародавні обряди й ритуали як прообраз театру “виконували надзвичайно важливу соціальну функцію – згуртування членів спільноти, консолідацію їхніх зусиль на досягнення певної мети і, що чи не головне, формування відчуття приналежності до Цілого” [5, с.343].

Вагомим соціально-виховним впливом володів театр Стародавньої Греції. Він став “полігоном, де художньо моделювалися і випробовувалися схеми по-

кращення людини і світу” [5, с.345]. Осмислення театру як важливого засобу соціального регулювання почалося ще з античних часів, насамперед видатними мислителями Платоном та Аристотелем.

На соціально-виховній ролі театрального мистецтва наголошував видатний реформатор театру Б.Брехт, творець так званого “епічного театру”. Театр, на його думку, повинен бути не тільки засобом розваги, естетичної насолоди, відпочинку, але й могутнім способом формування та самоформування людини [2].

Сучасна російська дослідниця О.Коханая зазначає, що соціалізація молодого покоління в епоху масової культури й глобалізації є досить гострою проблемою, посприяти вирішенню якої може театр, зокрема театр для дітей, підлітків та юнацтва. Соціолог стверджує, що соціальна затребуваність такого типу театру в житті юного покоління є більш ніж очевидною, бо саме в цьому віці людина моделює свою картину світу, і театр має сприяти визначенню адекватної життєвої моделі, формуванню самостійно мислячої, активної, соціально адекватної особистості [4].

Театр “засобами культури” сприяє налагодженню соціальних процесів тільки в тому разі, коли він є промоутером інновацій у культурі, піднімаючи публіку до свого художнього й соціально-культурного рівня, відтворює і формує творчий потенціал суспільства.

Сьогодні, на жаль, театр мімікрує в пошуках свого місця в суспільстві, починає формально відповідати на виклики поп-культури, субкультури, яка себе досить активно проявляє через засоби масової інформації. А через це український театр утрачає одну з основних своїх місій – актуальність, своє місце суспільної лабораторії. Всі великі театральні явища світового театру тому й стали великими, що через них театр знаходив свою неповторну мову в суспільстві в певний історичний момент, і це було пов’язано з вибухом драматургії, режисури й театру як цілісного явища, і тоді ми починаємо говорити про Мольєра, Шекспіра, французьких символістів, українських корифеїв – усі вони були цілісним явищем, яке стало класичним прикладом.

Театр цікавий тоді, коли він може показати цілий спектр ситуацій, у яких опиняється людина й соціальні групи, і показувати сучасному суспільству моделі таких взаємин. Театр – це такий інструмент, який завжди був лабораторією, в якій вивчалися взаємини між людьми.

Проте не все так песимістично, в Україні є театри, які “не в скалі сидять”, підбиваючи “бабки” після попсових спектаклів за п’єсами Рея Куні, як пише О.Вергеліс у газеті “Дзеркало тижня”. А які, навпаки, “греблі рвуть” – кожен на своєму посту й на своєму художньому рівні. І якщо скласти умовний рейтинг таких театрів, то в першу чергу сюди увійдуть такі театри, як театр Радуги Політкару “Київ. Модерн Балет”, театр “Дах” Влада Троїцького, вождь у “вигнанні” Андрій Жолдак, Івано-Франківський театр і його директор Ростислав Держипільський, про якого говорять як про надію, про наше чергове світле – сценічне майбутнє [2].

Отже, значення театру в житті суспільства досить різнобічне. Він є не тільки джерелом естетичної насолоди, але й виконує функції своєрідного соціального інституту, який покликаний гармонізувати, удосконалювати життя соціуму,

утверджувати високі смисли людського буття. Надзвичайно важливою є роль театру для налагодження повноцінного спілкування людей, насамперед дітей та молоді, особливо у нинішній період надмірного занурення юного покоління у світ віртуальних взаємин. Участь у театральних дійствах забезпечує простір самовираження, психологічного захисту, що робить театральне мистецтво важливим чинником профілактики різноманітних девіацій соціальної поведінки.

Такі ідеї про соціально гармонізуючу роль театрального мистецтва вказують на необхідність більш активного використання засобів театру у формуванні особистості, на впровадження театральних методик у сучасну соціально-педагогічну практику.

1. Брехт Б. Театр. Пьеси. Статті. Высказывания : в 5 т. / Бертольт Брехт. – М. : Искусство, 1965. – Т. 2. – 511 с.
2. Вергеліс О. Ті, що греблі рвуть. “Інший” український театр (спроба рейтингу) / О. Вергеліс // Дзеркало тижня. – 2011. – 26 берез. – С. 1, 13.
3. Доманська О. Соціокультурне функціонування українського театру / О. Доманська // Вісник книжкової палати. – 2005. – № 9. – С. 40–41.
4. Семашко О. М. Соціологія театру / О. М. Семашко // Соціологія мистецтва / О. М. Семашко. – Львів, 2005. – С. 139–161.
5. Шульга Р. Соціокультурний вимір художнього життя в Україні / Р. Шульга // Культура. Суспільство. Особистість : навч. посіб. / [за ред. Л. Скокової]. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2006. – С. 339–361.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ВОКАЛЬНИМИ АНСАМБЛЯМИ

Коско Марія,
IV курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Ярошенко І.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Найвідповідальнішим завданням, що стоїть перед загальноосвітньою школою, є виховання всебічно розвинутої молодшої людини, гідної нашого народу, нашої Батьківщини. Естетичне виховання учнів здійснюється в школі на уроках музики, а також на позакласних заняттях у музичних гуртках і студіях. Учителі прищеплюють дітям любов до музичного мистецтва, розвивають їхній художній смак, виявляють нахили, формують музичні здібності.

Одним з найбільш масових і доступних видів музичної діяльності дітей є спів. Виконуючи різноманітні за тематикою пісні, діти через утілені в них образи пізнають навколишній світ, знайомляться з героїчним минулим нашого народу, відчують велич і красу сьогодення.

Спів є дієвим засобом виховання дітей. Він об'єднує їх у єдиний дружний колектив, організовує й дисциплінує, а головне – розвиває музикальність дітей, пам'ять, мислення, мовлення, сприйняття та інші психологічні процеси.

Вокальне мистецтво – найбільш демократичне з усіх видів мистецтв і має великий естетичний вплив на слухачів, що вимагає від виконавця високого професійного рівня майстерності, культури та ерудиції. Щоб досягти цього рівня,

треба інтенсивно комплексно розвивати учня у виконавському й культурно-естетичному напрямах. У вокальному колективі потрібно постійно проводити роботу з метою розвитку дитячих голосів. Кожний вокальний ансамбль потребує індивідуального підходу, що очевидно, бо скільки співаків, стільки особливостей.

Заняття в класі вокального ансамблю потребують чуйного ставлення до партнера, необхідності підкорення індивідуальної творчої волі загальній виконавській меті. Співаки усвідомлюють такі поняття, як ансамблевий слух, ритм, вокалізація, інтонування, динаміка, інтерпретація, напрацьовуючи їх у поступовому вивченні й засвоєнні педагогічного репертуару.

Невід'ємною частиною вокальної роботи є виховання здатності емоційно передавати музичні думки й виразно вимовляти словесний текст під час співу. Все це досягається за допомогою комплексу вокальних вправ, добору репертуару з урахуванням вікових вокальних можливостей співаків, регулярного контролю за станом співацького апарату й рівнем засвоєння вокальних навичок кожним співаком, за вокальною позицією й виразністю співу під час навчання та концертного виконання різних творів.

Виховання вокальних навичок повинно відбуватися в комплексі. Наприклад, працюючи над дикцією, потрібно в той же час стежити за диханням дітей і якістю відтвореного звуку. Розвиток співацьких навичок проходить у тісному зв'язку з розвитком музичного слуху й ритму.

Складним і важливим моментом у роботі з вокальними ансамблями є вироблення правильного співацького дихання, адже від цього залежить якість звучання, чистота інтонування, характер атаки, чіткість артикуляції.

Поряд з виробленням у дітей співацького дихання і правильного звукоутворення, необхідно працювати над розвитком артикуляційного апарату й чіткої, виразної дикції. Діти повинні знати, що інтонаційно чітка й виразна вимова тексту під час співу є необхідною умовою художнього виконання та свідченням високої виконавської майстерності колективу.

Найважливішою умовою вокального звучання є точне за висотою виконання всіх звуків у співі, виховання стійкої співочої інтонації.

Якісне інтонування – наслідок двох факторів: розвитку музичного слуху співаків та оволодіння певними вокально-технічними навичками. Інтонація часто залежить і від особливостей фактури виконуваного твору, але найвирішальнішим фактором, від якого залежить вокальна інтонація, є слух керівника ансамблю. Ансамбль співає так, як чує його керівник.

Спів, окрім вокальних умінь і навичок, потребує оволодіння специфічними для колективного співу навичками строю та ансамблю. Поняття мелодичного строю дуже близьке до інтонації. Гармонічний стрій залежить від мелодичного строю кожної партії. Нестійкі інтервали несприятливі для строю, а тому важливо виховувати у співаків відчуття ладового тяжіння.

Репертуар – найважливіший засіб творчого життя колективу, це його обличчя, його візитка. Не чувши звучання вокального ансамблю, але знаючи його репертуар, можна певною мірою судити про творче обличчя колективу, його виконавські можливості. Крім того, репертуар повинен стати основою музично-естетичного виховання учнів, формувати їх естетичні та моральні якості. У дитин-

стві все почуте, побачене сприймається так безпосередньо, емоційно, тому важливо не упустити цей момент і дати можливість дитині більше слухати й самій виконувати музичні твори.

Для того, щоб репертуар мав виховний вплив, він завжди повинен бути доступним, відповідати вимогам часу, а головне – відповідати віковим особливостям дітей як за змістом, так і за можливостями подолання вокально-хорових труднощів з урахуванням голосового навантаження та загального діапазону.

У шкільних вокальних ансамблях діти набувають навичок музичного виконавства, що дозволяє їм творчо проявляти себе у мистецтві. Робота над кожним новим твором сприяє накопиченню творчого досвіду, зростанню професійної майстерності виконавців, формує артистичну індивідуальність, що стане важливою основою майбутнього творчого життя.

1. Вісник Прикарпатського університету. Серія : Музикознавство. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – Вип. III.
2. Євтушенко Д. Г. Питання вокальної педагогіки / Євтушенко Д. Г., Михайлов-Сидоров М. І. – К. : Мистецтво, 1963.
3. Єгоров О. О. Теорія і практика роботи з хором / О. О. Єгоров. – К. : Держвидав, 1961.
4. Знаменська О. В. Культура мови у співі / О. Знаменська. – К. : Держвидав, 1956.
5. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва / М. В. Микиша. – К. : Музична Україна, 1985.

ОПІЛЬСЬКА ТРАДИЦІЙНА ЖІНОЧА СОРОЧКА ХХ ст. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СІЛ ГАЛИЦЬКОГО ТА РОГАТИНСЬКОГО РАЙОНІВ)

Романів Софія,
V курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дундяк І.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Опільська вишиванка – це феноменальне явище в українській народній культурі другої половини ХІХ – початку ХХ століття. На Опіллі, як і по всій Україні, існували свої локальні відмінності вишиванки. Найпоширенішими були такі типи жіночих сорочок: з плечовими вставками та із суцільновикроєними рукавами. За призначенням сорочки поділяли на святкові (обрядові) та повсякденні. Головною ознакою обрядової сорочки можна вважати те, що вона обов'язково була “додільна”, тобто шилася суцільно з одного матеріалу. Повсякденну сорочку не прикрашали, інколи оздоблювали манжети (“дуди”) та комір. У селах Галицького району (Куничі, Бовшів, Настащин, Слобода) побутував крій із суцільним рукавом. Вишивка припадала по всій частині рукава. Горловину обметували гарусною ниткою та збирали на шнурочок з китицями (кутасиками). У селі Підгороддя Рогатинського району жінки носили довгі додільні полотняні сорочки. Пазушку розрізали спереду. Комір сорочки робили виложений. Рукави були різної форми, переважно з уставками. Інколи жіночі сорочки

прикрашали “призбирками”. Рукав викінчувався манжетом. Сорочка оздоблювалася вишивкою (на уставках, комірі й на манжетах).

Були поширені сорочки з викладеним коміром, коміром-стійкою або взагалі без коміра, з круглим або чотирикутним вирізом горловини. Сорочка до підтички мала такі деталі: станик, плечики, рукави та “підтичку”. Зустрічаються також короткі жіночі сорочки до підтички, що часто одягали окремо від підтички. У станику робили три вирізи: для пазухи та на рукави. Поділ сорочки обов’язково виднівся з-під іншого одягу. Наявність підтички характерна для повсякденного одягу й викликана практичними міркуваннями. Конструкція рукава сорочки складалася з трьох частин: основна частина шилася з усієї ширини полотна і зшивалася на внутрішньому боці; ластка – трикутний або квадратний шматок грубішої тканини, який підшивався в піхвову частину рукава для зручності при підніманні рук; дуди (манжети) – поздовжні неширокі смуги тканини, які стягували нижній край рукава біля зап’ястя рук. Також зустрічаються сорочки, у яких низ рукава оброблений густими зборочками завдяки оздоблювальним швам і стягуванні тканини до ширини, що дорівнювала обхвату зап’ястя. Такий низ рукава завжди прикрашався вишивкою. Часто під час пришивання рукава до уставки вгорі посередині залишали невелику відстань, яку збирали зигзагом і утворювали так звані “пухлики”.

Локальна художня своєрідність опільського святкового вбрання виявляється, насамперед, у характері оздоблення рукавів сорочки. Метричне розташування ромбовидних елементів вишиваного поля та ритм горизонтальних складок підкреслено довгих рукавів сорочки створюють враження багатства їх декору. Визначальними є колірна гама та художні ефекти фактури в системі оздоблення. Аналіз музейних колекцій засвідчує перевагу 3-х основних типів композиційного заповнення. 1-й – найпростіший. Широка або вузька орнаментальна смуга, що розміщується на уставці. Вона являє собою гірлянду з квітів, листя, пуп’янків, виноградної лози. Може бути обрамлена вузькими гірляндами з обох боків і доповнена мережкою. Або одна чи кілька смужок геометричного орнаменту. 2-й – більш складний. Уставка густо заповнена квітковими мотивами, сплетеними в гірлянду. Площа рукава щільно орнаментована поздовжніми смугами. Чергування горизонтальних і вертикальних ліній урізноманітнює композицію.

У 30-х роках у селах Кринос, Стриганці побутували дівочі сорочки, рукави яких пошиті з тканої орнаментованої червоними і чорними смугами тканини. Мотив цієї вишивки – ромби, гачки, ламані лінії та геометризовані розетки. Техніка вишивання цього орнаменту – “гладь”. Колір вишивки чорний та білий. Орнамент уставок повторюється внизу на рукавах. Відмінною ознакою вишиванок Опілля був композиційний прийом оконтурювання рослинною орнаментальною смугою кольорових мережаних швів, які поєднували уставку зі станом та рукавом. Виділявся також і орнаментальний прийом викінчення манжетів. Також дуже часто опільські жіночі вишиті сорочки оздоблювали на грудях довгою, майже до пояса, вишитою орнаментальною смугою. Кожен елемент вишиванки виконував визначену утилітарну й естетичну функцію, зумовлену призначенням, сезонністю, віковими особливостями людини.

Отже, традиційна жіноча сорочка Опілля кінця XIX – другої половини XX ст. мала свої локальні та художні відмінності. Виходячи з варіантів крою, широко побутували сорочки з плечовими вставками та із суцільновикроєними рука-

вами, “додільні” та “до підтички”. Найпишніше прикрашали весільні сорочки. В оздобленні використовували рослинний та геометричний орнамент. Крім традиційного чорного, вишневого, широко вживалися червоний, жовтий, зелений, синій, білий, фіолетовий, оранжевий, рожевий кольори. Художня досконалість вишиванки досягалася завдяки використанню природних матеріалів, простоті й відпрацьованості конструкцій та форм, багатству видів техніки й композицій прикрас та оздоблень, єдності конструктивних, технологічних і художніх прийомів.

1. Білан М. С. Український стрій / Білан М. С., Стельмашук Г. Г. – Львів : Фенікс, 2000. – 328 с.
2. Косміна О. Ю. Українське народне вбрання / О. Ю. Косміна. – К. : Балтія-Друк, 2006. – 63 с. : іл.
3. Матейко К. І. Український народний одяг / К. І. Матейко. – К. : Наукова думка, 1977. – 224 с.
4. Ніколаєва Т. Історія українського костюма / Т. Ніколаєва. – К. : Либідь, 1996. – 174 с.
5. Тимків Б. Художні ремесла Давнього Галича / Б. Тимків // Галич і Галицька земля у державотворчих процесах України. – К. ; Галич, 1998. – 154 с.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ У ТВОРЧОМУ ДОРОбКУ ГІТАРИСТА ЛЕО ВІТОШИНСЬКОГО

Бульбан Іванна,
ІІІ курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дутчак В.Г.,
кандидат мистецтвознавства, професор.

Лео Вітошинський (1941–2008) – видатний культурно-громадський діяч української діаспори в Австрії, всесвітньовідомий гітарист, музикознавець і педагог. Його життєвий шлях та творча діяльність вже частково досліджувались вітчизняними музикознавцями [2], проте теоретичні і практичні засади інтерпретації в гітарному виконавстві ще потребують узагальнень. Фрагменти автобіографії, музикознавчі і педагогічні роздуми Л.Вітошинського зібрані в книзі “Мистецтво гри на гітарі” (2006) [1].

Формування Л.Вітошинського як митця відбувалося в родині, що мала тісні зв’язки з Україною. А професійну музичну освіту він отримав у Віденській музичній академії, у класі відомої іспанської гітаристки Луїзи Вальтер, а пізніше на заняттях з видатними музикантами ХХ ст. – Андреса Сеговія та Нарсісо Йепеса. Впродовж багатьох років Л.Вітошинський викладав гітару в консерваторії міста Грац (Австрія). Протягом 70–80-х рр., після блискучого виступу на міжнародному конкурсі, він багато концертує як соліст та в ансамблі з вокалістами, скрипалями в країнах Європи та Америки.

Л.Вітошинський у своїй діяльності поєднував талант виконавця, педагога і вченого-музикознавця. Для виховання в учнів інтересу до інтерпретації маєстро застосовував власну теорію, де в тлумаченні музичних творів місце виконавця розглядається в послідовності “теза (музика), антитеза (інструмент), синтез (інтерпретатор)” [1, с.233].

Гектор Берліоз казав, що “гітара – це маленький оркестр”. Значно збагатили палітру звукових барв й ефектів інструмента у своїх програмних творах такі відомі гітаристи, як Штефан Рак, Лео Брауер, Нікіта Кошкін та ін. Це спри-

яло значному розширенню перед інтерпретатором простору звукоутворення. Чим багатшими є звукові уявлення, тим різноманітнішим стане саме виконання.

Прогнозування недоліків виконавства Л.Вітошинський сформулював у вигляді “*Семи смертних гріхів*” гітариста. Першим із них можна назвати “музичний туризм у невідповідному спорядженні”. Автор мав на увазі необхідність ознайомлення виконавця із творчістю композитора, музичною практикою його епохи, звучанням інструментів, композиторськими техніками тощо.

На *другому* місці серед смертних гріхів – недоречне використання у виконанні “волі” та “сваволі”. У класичних творах свобода виконавця полягає в тому, щоб у рамках відомих і давно визначених правил інтерпретації ввести власну артикуляцію, динаміку, агогіку, власні звукові барви. Усі ці виразові засоби слугують музичній риторичі. Великий простір свободи розкривається перед виконавцем в імпровізаційних за викладом каденціях.

У якості *третього* “гріха” автор називає “ворожість до власного тіла”. Життєво важливий принцип економії, за методикою Л.Вітошинського, набагато більше втілює тіло рухливе, але рухливе адекватно до музики. У цій гнучкій рухливості в принципі не може виникнути напруження м’язів.

“Втратою душі” автор назвав *четвертий* “гріх”. Грати бездушно нічим не виправдано.

“Неправильно застосовувана агогіка” – це *п’ятий* великий “гріх”. Агогічно-темпові потрібно відчувати. Важливою передумовою в цьому є метрична пульсація, яку виконавець повинен відчувати як внутрішній другий голос. Із втратою пульсації музика втрачає й те напруження, яке надає найбільшій привабливості агогіці.

До *шостого* “гріха” Л.Вітошинський відносить “гріх супроти духа музики”. Для багатьох музикантів текст оригіналу – головний і недоторканий елемент. Але коли йдеться про інтерпретацію, постають питання темпу, динаміки, артикуляції, на які текст не дає жодної відповіді. Вияв особистісного ставлення є допустимим і навіть подекуди бажаним.

На прикладі *сьомого* “гріха”, названого автором “мачизмом великого пальця”, розглядається вузькоспеціальна сфера гітарного виконавства.

Розгляд засобів виконавської техніки, роботи над звуком, втілення авторського задуму демонструється на багатьох майстер-класах митця. Вітошинський показує, що спрямованість до повного втілення музичного твору веде до проблеми поєднання теоретичних та методичних завдань. Митець узагальнює: “Таким емпіричним шляхом я дійшов висновку, що добра аплікатура повинна бути орієнтована на три чинники: вона мусить відповідати загальним музичним закономірностям, задовольняти вимоги звучання і, врешті-решт, бути придатною для виконання” [1, с.192].

Дослідження мистецької спадщини Л.Вітошинського засвідчує, що він був активним учасником європейського, зокрема українського виконавського руху. Протягом життя через мистецьку діяльність і роздуми він піднявся до вершин філософії музики в розробці проблем інтерпретації творів, у впровадженні наукової систематизації здобутків виконавського мистецтва. Своім завданням він вважав підняття рівня виконавської культури до філософських сходинок внаслідок прищеплення любові до культурних цінностей, взаємодії мистецтва і науки.

Л.Вітошинський – визнаний у світі професійний гітарист, педагог і вчений. Творча діяльність митця поряд із творчістю представників різних національних гітарних шкіл потребує ширшого вивчення та популяризації в Україні.

1. Вітошинський Л. Про мистецтво гри на гітарі / Лео Вітошинський ; переклад Л. Мельник. – Львів : БаК, 2006. – 284 с.
2. Шульгіна В. Творча спадщина Лео Вітошинського. Пам'яті видатного митця / В. Шульгіна, С. Шман // Мистецтвознавчі записки. – 2010. – № 17.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАСТОСУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Парцей Оксана,
VI курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Мельничук С.І.,
кандидат технічних наук, доцент.

У результаті технічної еволюції відбулися кардинальні зміни в усіх сферах людської діяльності, у тому числі і в мистецтві. Нові технології зробили значний вплив на художнє середовище. Почала відбуватись активна міграція творчого потенціалу в інформаційний простір інтернету. Проте в мистецтві України, на відміну від зарубіжжя, інтернет не є ще таким популярним, а кількість мистецьких інтернет-ресурсів є недостатньою для наших користувачів. Під “українськими мистецькими Інтернет-ресурсами” маємо на увазі сайти з інформацією про мистецтво в Україні і її митців, сайти візуального мистецтва, образотворчого, декоративно-ужиткового; сайти теоретичного та практичного характеру, у даному разі ті, які дотичні до сучасного мистецтва.

Сьогодні переважна кількість цих ресурсів – іміджеві. На цих сайтах особливо важливим є резервування місця в інтернеті, а їхнім основним завданням є не інформаційне наповнення, а декларування факту існування певного художника, галереї, організації, події тощо. Іміджеві сайти виконують функцію першого кроку в опануванні нового простору й дають змогу зрозуміти, якої саме інформації бракує в мистецькому інтернеті.

Для продуктивного розвитку й появи нових типів інтернет-ресурсів потрібно врахувати потреби й інтереси різнопланових відвідувачів. Якщо користувачів мистецьких сайтів умовно поділити, отримаєм дві групи – представників мистецтва та споживачів. За результатами проекту “Мережа сучасного українського мистецтва” (здійсненого за сприяння ЦСМ у Києві), найбільш популярною є інформація, корисна й необхідна для професійної діяльності: про участь у мистецьких заходах в Україні й за кордоном, конференції, практикуми, резиденції тощо; про досвід фандрейзингу, про події в Україні і світі, для орієнтування у мистецькому просторі; про можливості організації виставок по Україні та співпраці з художниками, менеджерами; обмін досвідом в оргсправах; про можливості та способи реалізації мистецького продукту; теоретичні дослідження.

Сьогодні існують такі сайти, на яких можна знайти деякі з вищезгаданих категорій інформації. Наприклад, портал soviart.com представляє відоме неза-

лежне мистецьке об'єднання – Асоціацію художніх галерей України (заснована 1995 року, до неї входять 35 незалежних галерей). Цей сайт містить багату інформацію про діяльність Асоціації: виставки, навчальні курси, публікації, а також про новий проект – Музей сучасного українського мистецтва.

А ось на мистецько-літературному порталі “Захід-Схід” можна знайти новини й аналітику практично з будь-яких видів мистецтва. Він може знадобитися як любителям поезії, прози або драматургії, так і прихильникам образотворчих технік – живопис, графіка, фотографія теж представлені досить широко. Тут також міститься інформація про нові видання, наукові дослідження, рецензії і критика, андеграунд, містико-філософська тематика, а також художня галерея.

Також нещодавно в інтернеті з'явилася нова соціальна мережа для творчих людей My-ArtMap, створена для того, щоб об'єднувати людей, що мають стосунок до мистецтва.

Варто зазначити ще одну дуже характерну рису неорганізованості теперішніх українських мистецьких ресурсів, це – їх представлення в інтернеті. На одні ми натрапляємо абсолютно випадково, інші доводиться шукати на різних пошукових серверах, вітчизняних та зарубіжних (їх є близько 60-ти). Це змушує витратити багато часу і знеохочує користувачів відвідувати ці сайти, і не дає знання про існування окремих, дійсно, вартих уваги ресурсів. Дотепер не існує жодного професійного мистецького порталу, який би містив максимальну кількість українських інтернет-ресурсів із системою пошуку щодо них. Узагалі, серед українських мистецьких сайтів майже немає посилань на споріднені сайти, не те що на українські, але й на іноземні. Потрапляєш у закритий простір (неприродний для інтернету), без можливості руху далі. Щодо представлення українських ресурсів на міжнародному рівні, наприклад, на Yahoo, чи Alta Vista, також спостерігаємо, що українського мистецького продукту є продемонстровано дуже мало.

В інтернеті сьогодні представлені практично всі основні ділянки культурно-мистецького життя України. Втім, різні аспекти української культури чи творчого життя висвітлені в інформаційному просторі доволі нерівномірно. Наприклад, представлено недостатнім чином традиційне народне мистецтво, натомість представники актуального сучасного мистецтва (представники молодшого покоління митців) використовують інтернет набагато інтенсивніше.

Оскільки інтернет є важливою й невід'ємною частиною сучасного життя, то митці також повинні бути активними користувачами всесвітньої мережі, у першу чергу для демонстрації свого доробку широкому загалу, а оскільки інтернет-комерція зараз активно розвивається, то це ще й хороший шанс для реалізації своїх творів.

1. Асоціація художніх галерей України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.soviart.com.ua>.
2. Мистецько-літературний портал “Захід-Схід” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zahid-shid.net>.
3. Сайт Art Project [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.googleartproject.com/ru>.
4. Соціальна мережа My-ArtMap [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://myartmap.de/ru>.
5. Українські культурні дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/2007_analiz_5_7.php.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

ВИКОРИСТАННЯ ДИХАЛЬНИХ ВПРАВ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Майко Олександр,
IV курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Фотуйма О.Я.,
кандидат психологічних наук, доцент.

В умовах сьогодення одним з основних завдань фізичної культури є вивчення індивідуальних особливостей формування дитячого організму з метою подальшого вдосконалення морфофункціональних систем у контексті забезпечення високого рівня соматичного здоров'я.

Дослідження функцій дихання є важливою складовою загальної оцінки стану здоров'я та розвитку дітей. Контенгент дітей, вік яких відноситься до періоду статевого дозрівання (пубертатного) також є періодом активного розвитку дихальної системи, тому саме показники зовнішнього дихання були базовими в дослідженні.

Актуальною та науково обґрунтованою є проблема використання дихальних вправ у фізичному вихованні з метою впливу на морфофункціональні показники підлітків. Саме відсутність чіткої концепції щодо цього питання зумовила вибір теми науково-дослідної роботи.

Мета дослідження – розробити комплекси дихальних вправ та експериментально перевірити їх вплив на розвиток функціональних резервів зовнішнього дихання у підлітків.

Завдання дослідження:

1. Вивчити соматотипологічні відмінності показників зовнішнього дихання в дівчат та хлопців підліткового віку.
2. Встановити взаємозв'язки показників зовнішнього дихання з конституційними особливостями організму підлітків.
3. З'ясувати вплив спеціальних комплексів дихальних вправ на функціональні резерви зовнішнього дихання підлітків.

У роботі були використані теоретичні й практичні методи:

- 1) аналіз науково-методичної літератури;
- 2) педагогічне тестування з використанням державних тестів;
- 3) соматоскопія за Е.Г.Мартіросовим та Хітом-Картером;
- 4) спірографія за допомогою комп'ютерної системи Spirocom;
- 5) педагогічний експеримент;
- 6) методи математичної статистики (t-критерій Стьюдента).

До педагогічного експерименту було залучено 108 школярів (53 хлопці і 55 дівчат) 12–15 років Івано-Франківської школи-ліцею №23.

Аналіз антропометричних показників дозволив констатувати, що середньонормативні показники маси тіла мають більше половини (51,09%) обстежених, у третини дітей (26,37%) спостерігається надмірна маса тіла, а в 17,03% – дефіцит маси тіла.

За даними нашого дослідження, 42,30% дітей мали довжину тіла, яка відповідала нормі для даного віку. При цьому для 6,04% учнів характерним було перевищення верхньої межі, а для 14,83% – низький рівень довжини тіла.

Встановлено, що у 20,32% обстежених обхват грудної клітки відповідає середньостатистичним показникам вікової норми. У 25,82% його величина була нижче середньої й тільки в 10,43% учнів школи досягла високих значень.

За допомогою апарату SPIROCOM з'ясовано, що життєва ємність та одnoseкундний об'єм форсованого видиху найменші в дівчаток 12-ти років, збільшення значень даних показників відбувається у два етапи: 13 років і в 14–15 років. У хлопчиків дані спірометричні показники мають мінімальне значення в 13 років, їх збільшення відбувається також у два етапи: в 14 і 15 років.

Після організації констатувального дослідження нами розроблено програму для дітей 13–14 років, котра була впроваджена на заняттях з фізичної культури, а саме при проведенні підготовчої частини заняття. Формувальний експеримент тривав протягом 9 місяців. До нього було залучено експериментальну групу – у кількості 27 дітей (15 дівчаток і 12 хлопчиків). Контрольна група – 28 дітей (15 дівчаток і 13 хлопчиків) займалася за звичайною програмою фізичного виховання. В основу програми покладено комплекси вправ дихальної гімнастики, релаксаційні вправи, які були чітко дозованими для обраного контингенту осіб.

Структуроване проведення дослідження дозволило стверджувати, що після формувального експерименту показники дихання у дівчаток і хлопчиків підліткового віку мають численні статистично значущі кореляційні зв'язки з переважною більшістю тотальних та парціальних розмірів тіла. Зокрема встановлено, що форсована життєва ємність хлопчиків корелює з масою, довжиною тіла, обхватом грудної клітки.

Проведений кореляційний аналіз дав змогу встановити гендерні особливості зв'язків антропометричних і соматотипологічних характеристик з показниками дихання в практично здорових підлітків і підтвердити той факт, що окремі антропометричні характеристики мають більш сильні зв'язки з певними спірометричними параметрами, ніж інші.

У підлітків обох статей після проведення формувального експерименту простежуються достовірні зміни діяльності організму. Спостерігаються численні кореляції життєвої ємності з антропометричними розмірами тіла.

1. Апанасенко Г. Л. Эволюция, биоэнергетика и здоровье человека / Г. Л. Апанасенко. – С. Пб. : МГП Петрополис, 1992. – 123 с.
2. Николаев В. Г. Конституциональный подход в оценке здоровья человека / В. Г. Николаев // Вопросы спортивной и медицинской антропологии. – 1990. – № 3. – С. 80–81.

ЕМОЦІЙНА ПІДГОТОВКА ДЗЮДОЇСТОК

Гунда Христина,
IV курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Курилюк С.І.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Бурхливий розвиток жіночих видів боротьби викликає необхідність проведення наукових досліджень щодо виявлення найбільш ефективних способів досягнення спортсменками високих спортивних результатів без негативних наслідків для їхнього здоров'я. Актуальність цієї проблеми проявляється не тільки в значному розширенні програми спортивних змагань для жінок, а й в істотному зростанні спортивних досягнень як на всеукраїнському, так і на міжнародному татамі. Відомий фахівець жіночого спорту Л.Федоров, характеризує основні теоретико-методологічні положення оптимізації змісту і структури навчально-тренувального процесу спортсменок, зазначав, що провідною ланкою для поступального зростання їх майстерності є спортивне тренування, і в його особливість входить така важлива форма підготовки, як психологічна.

Необхідно відзначити, що в більшості наукових працях фахівці в основному зупиняються на медико-біологічних аспектах підготовки спортсменок у рамках мезоциклів тренувального процесу, зумовлених впливом оваріально-менструального циклу (ОМЦ).

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз емоційної складової процесу підготовки дзюдоїсток.

Бурхливий розвиток жіночих видів боротьби не вимагає довгих і безпредметних суперечок про користь чи шкоду для організму жінки занять цими видами спорту, а викликає необхідність проведення спеціальних досліджень щодо встановлення найбільш ефективних способів досягнення спортсменками високих спортивних результатів без негативних наслідків для їхнього здоров'я. Для спортивної діяльності характерні:

а) яскраві й сильні емоційні переживання, глибоко захоплюючі особливості спортсмена й мають значний вплив на його діяльність; уміння володіти своїми емоціями й протидіяти тим, які мають астеничний характер;

б) розмаїття емоційних переживань, що охоплюють найрізноманітніші за якістю емоції – від простих фізичних відчуттів, до глибоких моральних, в основі яких лежить спільність інтересів, що згуртовують спортивний колектив у єдине ціле;

в) динамічність емоційних станів під час спортивних змагань, швидкі зміни почуттів, протилежних за своїм характером. Цьому сприяє й динамічність самих спортивних змагань, що проходять з великою інтенсивністю й часто супроводжуються швидкими і різкими переходами від поразки до перемоги.

Науковці зазначають, що всі типи емоційних переживань спортсменів рідко проявляються одноманітно. Як правило, вони без помітних граней переходять з одного в інший, утворюючи органічну єдність, посилюючи або стримуючи один одного. Поза сумнівами, є факт їх сильного, глибокого впливу на особистість спортсмена.

Психічна втома при заняттях дзюдо часто накопичується під впливом різних факторів: перетренованості, високому рівні відповідальності, прагнення до перемоги будь-якою ціною, тиску тренера-викладача й батьків та ін.

Емоції виявляються у визначених психічних переживаннях, кожному відомих із власного досвіду. Будь-яка людина знає, що таке емоції, проте описати й пояснити їх не завжди здатна.

Основним завданням емоційної підготовки є підвищення толерантності (упевненості в собі, стійкості до певних факторів) і позбавлення від фрустрації (страху, невпевненості).

Встановлено, що настрій, емоції являють собою зовнішнє відображення фізичного стану. Найчастіше згаданими симптомами серед жінок є дратівливість, гнів, різка зміна настрою, головні болі, депресія, неухважність, занепокоєння, хвилювання, які виявляються в емоційних станах дзюдоїсток.

Тренер, який добре знає своїх вихованок, уже за зовнішніми ознаками поведінки може визначити зрушення в його емоційній сфері. Якщо завжди жвавий у присутності тренерів спортсмен став замкнутим, то це означає, що він знаходиться в стані важких психічних переживань, пов'язаних з виступом на майбутніх змаганнях.

У спортсменок, що займаються боротьбою дзюдо, немає значних відмінностей в агресивності порівняно з чоловіками (хоча в деяких наукових дослідженнях указується на підвищення рівня тестостерону та зниження естрогенів при заняттях цим видом боротьби, тобто посилення маскулатури), а серед спортсменок, які займаються дзюдо, є тенденція до більшої агресії жінок.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в поглибленому вивченні емоційної підготовки дзюдоїсток.

1. Родионов А. В. Психология физического воспитания и спорта : учеб. для вузов / А. В. Родионов. – М. : Академический проект, Фонд “Мир”, 2009. – С. 5.
2. Родіонов А. В. Психологічні моделі в управлінні комплексною підготовкою / А. В. Родіонов, В. Ф. Сопов, В. Н. Непопалов // Спортивний психолог. – 2007. – № 1. – С. 6–13.
3. Шумілін А. П. Мотивація в структурі результативності змагальної діяльності дзюдоїстів : дис. ... канд. пед. наук / А. П. Шумілін. – Красноярськ, 2003. – 150 с.

РОЗВИТОК СПОРТИВНОЇ ГІМНАСТИКИ НА ПРИКАРПАТТІ

Нога Тарас,

V курс, факультет фізичного виховання і спорту.

Науковий керівник – Беляк Ю.І.,

кандидат педагогічних наук, доцент.

Гімнастика (від грец. “гімназо” – навчаю, треную) – система тілесних (фізичних) вправ, яка склалася у Давній Греції за багато віків до нашої ери. За свій історичний розвиток, виконуючи різноманітні функції в суспільстві, гімнастичні системи зазнали істотних змін. Сьогодні гімнастика продовжує посідати одне з провідних місць у системах фізичного виховання розвинених країн. Особливе

місце відведено їй і в українській системі фізичного виховання. Досягнення українських гімнастів відомі у всьому світі. Серед них відзначились і гімнасти Прикарпаття. Ці досягнення свідчать про формування певних традицій прикарпатської школи гімнастики, вивчення й узагальнення яких заслуговують уваги. Визначення позитивних і негативних тенденцій у розвитку гімнастики на Прикарпатті дозволило оцінити й проаналізувати певні історичні етапи її існування, що, на нашу думку, буде сприяти подальшому розвитку не тільки гімнастики, але й усього спортивного руху в цьому регіоні.

Передумовами розвитку гімнастики на Прикарпатті слід уважати традиції української гімнастики, які почали закладатися в другій половині ХІХ ст. і досягли свого розквіту у ХХ столітті. У цей період гімнастика відіграла важливу роль у становленні фізичної культури серед українців, а перед Другою світовою війною цей вид спортивної діяльності широко був представлений у спортивних товариствах “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Сокіл-Батько” й “Луг”. Значною мірою гімнастика була поширена в школах Галичини, в яких навчалася українська молодь [1]. У 30-ті роки сотні юнаків і дівчат беруть участь у популярних тоді гімнастичних святах, демонструючи гімнастичні піраміди. Перші змагання з гімнастичного багатоборства серед секцій “Сокола-Батька” відбулися у Львові 7 квітня 1937 року. Подібне окружне гімнастичне свято, організоване гніздом “Сокола”, відбулося в Станіславові 5 вересня 1937 року, яке можна вважати початком розвитку сучасної спортивної гімнастики на Прикарпатті.

З 1939 року, коли Прикарпаття відійшло до складу Радянської України, гімнастичний рух підпорядковувався радянській системі фізичного виховання. Радянська влада використовувала спорт як ідеологічну зброю проти капіталізму, у зв'язку із цим спорту приділялася значна увага. Першим осередком розвитку гімнастичного спорту на Прикарпатті став технікум фізичної культури, нині коледж ФВ. Станіславський технікум фізичної культури створений 6 червня 1940 року. У 1949 році технікум став базовим навчальним закладом всесоюзного значення. Саме в Івано-Франківську розроблялися навчальні програми й методики викладання спеціально-теоретичних і практичних дисциплін, у тому числі і з гімнастики, для 25 технікумів Радянського Союзу. У цей час був створений педагогічний колектив однодумців, які зміцнили й продовжують примножувати авторитет навчального закладу не тільки в Україні, але й поза її межами.

Вагомою подією в розвитку спортивної гімнастики стало відкриття на Прикарпатті першої ДЮСШ. Станіславська ДЮСШ була заснована 1946 р. Заняття зі спортивної гімнастики проходили в спортивному залі ДСТ “Іскра”. 1947 р. міський відділ освіти виділив для спортивної школи приміщення в СШ №2, а 1956 р. під гімнастичний зал був виділений костел. 1971 р. була споруджена сучасна гімнастична зала, обладнана всім необхідним на той час для підготовки висококваліфікованих гімнастів. На базі Івано-Франківської ДЮСШ почали проводитися всеукраїнські та всесоюзні змагання і навчально-тренувальні збори. Це стало поштовхом до розкриття нових гімнастичних талантів Прикарпаття: К.Ватугін – майстер спорту СРСР з акробатики, Н.Столярова – майстер спорту СРСР зі спортивної гімнастики. Б.Шор – майстер спорту зі спортивної гімнастики, член збірної команди УРСР, неодноразовий чемпіон першостей УРСР і призер чемпіонату СРСР зі спортивної гімнастики 1972 р.

У 1980 р., урахувавши високі досягнення в спорті, Державний комітет з фізичної культури і спорту України надає Івано-Франківській ДЮСШ статус спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи олімпійського резерву зі спортивної гімнастики [2].

Вагомий вклад у розвиток спортивної гімнастики на Прикарпатті внесла діяльність працівників районних осередків ДЮСШ “Авангард” виробничого об’єднання “Хлорвініл” м. Калуш, та ДЮСШ №1 м. Коломия, які існують з 1947 р.

За період свого розвитку прикарпатська школа гімнастики підготувала численну кількість МС, КМС та тисячі спортсменів-розрядників. Найвагоміші досягнення прикарпатських гімнастів приходяться на останнє десятиліття. Серед них виступи Д.Згоби – ЗМСУ, чемпіонки Європи (2007) у вправах на брусах, та фіналістки Олімпійських ігор у Пекіні (2008), а також Я.Дем’янчук – чемпіонки Європи у вправах на колоді (2009), абсолютної чемпіонки України (2009), чемпіонки країни у вправах на брусах (2010).

За часів Радянської України Прикарпаття неодноразово приймало Всесоюзні та республіканські змагання з гімнастики. У період незалежної України кількість таких змагань збільшилась. Розширились і міжнародні зв’язки. Гімнасти Прикарпаття виїжджають на змагання у Францію, Польщу, Бельгію, Німеччину, Угорщину. Традиції, якими багата прикарпатська гімнастика, свідчать про позитивні тенденції її розвитку. Поряд з вихованням спортсменів високого класу велика увага в регіоні приділяється загальному фізичному розвитку підростаючого покоління, популяризації ідей гімнастичного руху.

1. Вацеба О. Нариси з історії Західноукраїнського спортивного руху / О. Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
2. Рихлюк С. П. Прикарпаття гімнастичне : історичний нарис / С. П. Рихлюк, Л. О. Голіневич // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. IV. – С. 106–110.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ СТАВЛЕННЯ РІЗНИХ ГРУП СУСПІЛЬСТВА ДО ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Петрів Ірина,
IV курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Аравіцька М.Г.,
кандидат медичних наук, доцент.

На сучасному етапі розвитку світової спільноти питання інтеграції людини з особливими потребами в суспільне життя, а також зміни самосвідомості суспільства щодо громадянина на візку, глухої чи незрячої людини досить актуальні. Кількість осіб з особливими потребами постійно зростає, хоча причини і наслідки інвалідності можуть бути різними: зумовленими як неоднаковими соціально-економічними обставинами, так і різним ступенем забезпечення державою добробуту своїх громадян. Нині можна говорити про глобальний характер проблеми інвалідності – в усьому світі ті чи інші можливості обмежені прибли-

зно в кожній десятій людині (650 млн людей), з них майже 470 млн осіб працездатного віку [1, 2]. Для України проблема соціального захисту інвалідів є особливо значущою у зв'язку зі стійкою тенденцією до зростання частки інвалідів у загальній структурі населення. Якщо на початку 90-х рр. минулого століття загальна чисельність інвалідів в Україні становила близько 3% усього населення, або 1,5 млн осіб, то в 2008 р. їх чисельність дорівнювала 2,65 млн осіб, у тому числі 122,6 тис. дітей-інвалідів, тобто частка осіб цієї категорії в загальній структурі населення становить 5,3% усього населення, відповідно їх кількість зросла майже в 1,6 рази [1, 2].

Люди з функціональними обмеженнями у вітчизняному суспільстві відчувають негативний вплив багатьох соціальних проблем, пов'язаних з освітою, працевлаштуванням, медичним та немедичним обслуговуванням, матеріально-технічним та інформаційним забезпеченням повноцінної інтеграції у суспільне життя. Кожна із цих проблем є темою для ґрунтовного вивчення задля удосконалення діючої системи соціальної допомоги, фізичної реабілітації, захисту і забезпечення осіб з функціональними обмеженнями. Значну частину вирішення цих питань забезпечують фахівці фізичної реабілітації, тому знання ними не тільки медичних, але й соціальних та психологічних потреб інвалідів є дуже важливим фактором повноцінної реабілітації.

Мета роботи – дослідити суспільні та особисті взаємовідносини між здоровими людьми та особами з особливими потребами.

Під час дослідження було проведено анкетування мешканців м. Івано-Франківськ та Івано-Франківської області, які представляють різні вікові категорії і, відповідно, різні соціальні верстви суспільства. До першої групи увійшли 149 студентів (особи віком $20,1 \pm 1,8$ років), до другої – 122 особи працездатного віку ($40,8 \pm 5,0$ років), до третьої – 87 пенсіонерів ($62,5 \pm 4,1$ років). Окрему категорію опитаних склали особи з особливими потребами (70 інвалідів віком від 16 до 45 років). Серед них були люди з різними захворюваннями, які належали до різних груп інвалідності. Оцінивши результати опитування, диференціюючи вік респондентів, виявляли різницю у ставленні до досліджуваної проблеми людей різних вікових та соціальних груп.

Опитування проводилось за анкетами А.М.Шипіциної, І.І.Мамайчук (2001), розроблених для з'ясування становища інвалідів у соціумі [3]. Метою проведення анкети 1 було визначення оцінки поінформованості суспільства щодо проблеми інвалідності. Анкета 2 дала можливість проаналізувати ставлення суспільства до інвалідів. Анкета 3 була призначена для інвалідів: їм пропонувалося оцінити ставлення до себе з боку суспільства, своє життя і життя здорових людей.

Згідно з результатами опитування, поінформованість людей щодо проблем інвалідності є низькою. Засоби масової інформації не висвітлюють належним чином відомості про труднощі, які виникають в осіб з особливими потребами. Громадяни, у свою чергу, теж не проявляють особливого зацікавлення проблемами інвалідів.

Проведене анкетування виявило, у загальному, позитивне ставлення здорових людей до осіб з особливими потребами. Громадяни виявляють готовність допомагати інвалідам з різними нозологіями. Проте відрізняється ставлення до осіб з психічними порушеннями, помітною є упередженість до них.

Готовність людей до інтеграції інвалідів у суспільство визначається положенням, яке інвалід займає у соціумі. Люди не готові сприймати особу з особливими потребами як вчителя дитини, лікаря, багато хто не бажає бачити інваліда своїм колегою. Проте позитивним є те, що люди не заперечують, щоб дитина-інвалід була однокласником дитини, готові допомагати інваліду по сусідству, родичу. Переважна більшість висловились за необхідність надання пільг інвалідам та створення для них державної програми працевлаштування.

Особи з особливими потребами відмітили, що частіше зустрічають позитивне ставлення з боку оточуючих, рідше – байдужість і негатив. Проте рівень якості власного життя інваліди оцінюють як дуже незадовільний. Вони відчують соціальну незахищеність, непристосованість навколишніх умов для їхньої життєдіяльності, часто виникають труднощі у спілкуванні з оточуючими. Особливо часто непорозуміння виникають зі сторонніми людьми, що свідчить про низький рівень інтеграції інвалідів у суспільство.

Отже, проблеми інвалідів в Україні потребують вирішення, зокрема шляхом розробки і впровадження у практичну діяльність фізичної реабілітації та органів соціального захисту програм щодо інформованості різних верств суспільства стосовно проблем осіб з особливими потребами для їх повноцінної соціальної інтеграції.

1. Сінчук О. Правові засади реабілітації інвалідів в Україні / О. Сінчук // Вісник ПФУ. – 2007. – № 12. – С. 22–23.
2. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів // Міжнародні стандарти повноцінної життєдіяльності. – К. : Амос, 2006. – 58 с.
3. Шипицина Л. М. Детский церебральный паралич / Л. М. Шипицина, И. И. Мамайчук. – С. Пб. : Дидактика Плюс, 2001. – 272 с.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОЖИРІННЯМ У СПЕЦМЕДГРУПАХ

Фединяк Назар,

V курс, факультет фізичного виховання і спорту.

Науковий керівник – Полатайко Ю.О.,

доктор біологічних наук, професор.

У багатьох економічно розвинутих країнах світу майже 50% населення має надмірну масу тіла, при цьому у 30% з них спостерігається ожиріння. В Україні сьогодні надмірну масу тіла мають 35–36% українських чоловіків, 41% жінок і 15–16% дітей. Характерні для сучасного суспільства малорухливий спосіб життя, нераціональне харчування зі збільшенням кількості рафінованих продуктів, постійні психологічні стреси призводять до росту ожиріння серед осіб будь-якого віку, особливо серед молоді і дітей.

У сучасній науково-методичній літературі детально розроблені методики профілактики та корекції ожиріння, важливими складовими яких є фармакотерапія та дієти. Водночас фізична активність залишається на другому плані через необхідний тривалий період для досягнення результату.

Мета роботи – розкрити вплив ожиріння на організм дітей, виявити ефективні методи та засоби його профілактики в умовах спеціальних медичних груп.

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу даних літератури пояснити негативний вплив ожиріння на організм дітей.

2. Перевірити ефективність експериментального чинника як додаткового засобу лікування та профілактики ожиріння дітей спеціальних медичних груп.

3. Обґрунтувати технологію організації занять фізичної культури в спеціальних медичних групах.

Методи дослідження: аналіз сучасної наукової літератури, соматометричне обстеження (маса тіла, зріст), медико-біологічні тести (динамометрія, ЧСС, АТ, ЧД, ЧСС після 20 присідань за 30 с), констатувальний і формувальний експерименти, методи математичної статистики.

На підставі проаналізованої наукової літератури можна констатувати, що ожиріння характеризується розладом жирового, вуглеводного, водно-сольового обмінів речовин. Яке у свою чергу негативно впливає на стан здоров'я і тривалість життя дитини, призводить до ранньої індивідуалізації молодого організму через різноманітні спричинені ним хвороби: атеросклероз, цукровий діабет, ішемічні хвороби серця, жовчно- і сечокам'яна хвороби, захворювання опорно-рухового апарату, гіпертонія, проблеми дерматології та шлунково-кишкового тракту. Впливаючи не тільки на фізіологічні системи організму і викликаючи косметичні дефекти, ожиріння спричиняє різноманітні психологічні порушення, які негативно впливають на формування адекватної самооцінки, психічного розвитку дитини.

Раціональне використання запропонованої програми занять із плавання до курсу фізичного виховання учнів хворих на ожиріння та надмірну масу, які займаються у спеціальних медичних групах, у рамках урочних та позаурочних занять дає змогу позбутися надмірної маси тіла, а також покращити загальний стан здоров'я та рівень фізичної підготовленості. Заняття плаванням дають можливість чинити потужну протидію функціональним порушенням організму загалом. Під час занять плаванням в організмі відбуваються позитивні зміни, які активізують його захисні та пристосувальні механізми, спрямовані на розширення резервів та підвищення рівня соматичного здоров'я учнівської молоді.

Результати впровадження програми з плавання у фізичне виховання учнів спеціального медичного відділення хворих на ожиріння I-го ступеня та надмірну масу засвідчили свою високу ефективність, всі отримані дані підтверджують значне позбавлення наявних порушень в організмі учнів старшого шкільного віку. Запропонована методика плаванням дала змогу забезпечити ріст функціональних можливостей та тренуваності серцево-судинної, дихальної та м'язової систем організму. Про це свідчать зниження показників індексу маси тіла Кетле (6,6%), зменшення часу відновлення в пробі Мартіне (14,5%), зростання сили кисті (7,9%), зменшення ЧСС у спокої (4,88%), частоти дихання (9,8%) та артеріального тиску (систоличний – 5,4% та діастолічний – 1,7%).

Результат занять з учнями спеціального медичного відділення залежить від вміння та знань вчителя щодо організації роботи та підготовки до неї. При ком-

плектуванні учнів до занять із фізичного виховання важливо, щоб учні були приблизно однакового рівня фізичної підготовленості, а також при наявності суміжних перенесених захворювань. Методично правильно організовані заняття з урахуванням індивідуальних особливостей, віку, статі, стану здоров'я, інтересів учнів дають можливість отримати не тільки позитивні результати з точки зору фізичного розвитку, але і виробити стійку мотиваційну основу для занять фізичною культурою для реабілітації та зміцнення стану здоров'я, і в такий спосіб досягти підвищення, психічної, соціальної, духовної та фізичної працездатності.

1. Апанасенко Г. А. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму / Г. А. Апанасенко, Л. Н. Долженко // Теорія і практика фізичного виховання. – 2008. – № 4. – С. 152.
2. Мегедь В. В. Диференційований підхід до учнів спеціальної медичної групи на заняттях із фізичної культури / В. В. Мегедь // Основи здоров'я і фізична культура. – 2005. – № 4. – С. 54–57.

СТАН СКЛЕПІНЧАСТОГО АПАРАТУ СТОПИ У СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Федорів Іван,
V курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Попель С.Л.,
кандидат медичних наук, доцент.

Стопа є унікальним органом людського тіла, особливості якого притаманні виключно для біологічного виду *Homo sapiens*, відсутні в інших тварин (навіть у вищих приматів) і пов'язані з вертикальним положенням тіла, як способу пересування у просторі [1; 4]. Саме цей факт обумовлює специфічні вимоги до склепінчастого апарату стопи (САС). Він має свої анатомічні, біомеханічні та фізіологічні особливості, які визначають його індивідуалізацію [3]. Його стан залежить від віку, статі, ваги тіла, професійної діяльності, характеру та інтенсивності занять спортом тощо [4]. Ці фактори визначають в основному ступінь та діапазон функціонального запасу міцності (ФЗМ) суглобово-зв'язково-м'язового компоненту стопи. Сприяють розширенню, фіксації та збереженню ФЗМ цілий ряд специфічних і неспецифічних факторів, серед яких чинне місце належить конструктивним особливостям спортивного взуття (СВ) [1; 4]. Систематичні заняття спортом передбачають підвищення навантаження на САС [3]. Тому із загальнобіологічної, педагогічної та оздоровчо-профілактичної точки зору актуальність розробки методик оцінки САС та індивідуального підбору СВ важко переоцінити [1; 2].

Мета роботи – вивчити ефективність планто-динамографічного дослідження як метод підбору СВ.

Всього обстежено 30 студентів чоловічої статі віком 22–24 років. Із них 10 чол. систематично займалися легкоатлетичними видами спорту, 10 – силовими видами спорту, контрольну групу склали 10 чоловік, які не займалися спортом.

Стан САС без взуття незалежно від групи студентів характеризується певним, виключно індивідуальним рівнем пружно-еластичних властивостей [2; 3]. Збільшити чи зменшити їх можна тільки за допомогою підбору СВ. Встановлено, що в легкоатлетичних видах спорту студенти намагаються підібрати СВ для максимального використання еластичної складової САС, у силових – “жорстку”, або фіксовану складову, а студенти-неспортсмени – пружно-еластичну [1; 2]. При цьому всі вони з точки зору ергометрії зводяться до використання чи погашення енергії пружно-ударної деформації, яка закономірно виникає при різноманітних рухах.

У відповідь на посилене фізичне навантаження коефіцієнт кореляції між різними антропометричними ознаками стопи збільшується. При цьому адаптація стопи виражається в рівнозначній зміні двох її параметрів: довжини і висоти склепіння, а кореляційна залежність найбільш виражена на поштовховій чи “робочій” стопі. Із збільшенням спортивного стажу коефіцієнт кореляції зменшується і кожен розмір стопи одержує все більшу незалежність від іншого. Різниця в коефіцієнті кореляції, очевидно, обумовлена специфічними особливостями в роботі рухового апарату, зокрема м’язів нижніх кінцівок у даному виді спорту. Ці особливості САС у спортсменів, які займаються в різному СВ необхідно враховувати для планування режиму тренувань з метою виділення періодів для розвантаження суглобово-м’язового апарату.

Поєднана методика планто-динамографічної оцінки опорної реакції при різних видах постановки стопи залежно від типу спортивного взуття дає нові, математично і функціонально обґрунтовані дані про характер пружно-еластичних деформацій САС спортсменів.

Ці дані, які будуть отримані у спортсменів високої кваліфікації, можуть послужити у встановленні еталонних нормативів при індивідуальному підборі СВ та рівня інтенсивності фізичного навантаження.

1. Бабік А. Дослідження морфофункціонального стану склепіння стопи в студентів різного віку / А. Бабік, Д. Яковенко, Т. Ковбаса // Матеріали VIII наук.-метод. конф. – К., 2007. – С. 63–66.
2. Бехтерева И. С. Сравнительная оценка некоторых методов исследования стопы у спортсменов / И. Бехтерева // XII международная конференция морфологов, физиологов, биохимиков. – Тбилиси, 2010. – С. 110–114.
3. Букалов М. М. Исследование физического развития, особенностей телосложения и состояния опорно-двигательного аппарата / М. М. Букалов. – М. : ФиС, 2009. – С. 12–40.
4. Вреден Р. Р. К вопросу о величине индекса свода стопы у спортсменов / Р. Р. Верден // XX Юбилейная научная конференция КазГИФК. – Алма-Ата, 2005. – С. 74–75.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕКТРІВ ДЕЯКИХ АЛГЕБР АНАЛІТИЧНИХ ФУНКЦІЙ БАНАХОВИХ ПРОСТОРІВ

Петрів Галина,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Загороднюк А.В.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

Нехай A – банахова алгебра. Гомоморфізм $\varphi : A \rightarrow \mathbb{C}$ називається характером алгебри A (φ – лінійний мультиплікативний функціонал). Множина характерів алгебри A позначається $M(A)$. Множину $M(A)$ ще називають спектром алгебри A .

Підмножина I комутативної комплексної алгебри A називається ідеалом, якщо I є лінійним підпростором в A і $(\forall x \in A), (\forall y \in I) [xy \in I]$. Якщо $I \neq A$, то I називається власним ідеалом. Власний ідеал, який не міститься у жодному більшому власному ідеалі є максимальним ідеалом.

Між множиною характерів алгебри A та множиною максимальних ідеалів існує взаємно-однозначна відповідність.

Теорема. Нехай A – комутативна банахова алгебра з одиницею.

1. Кожний максимальний ідеал I алгебри A є ядром деякого ненульового комплексного гомоморфізма $\varphi : A \rightarrow \mathbb{C}$.

2. Ядро кожного ненульового комплексного гомоморфізма φ є максимальним ідеалом алгебри A .

Нехай X, Y – банахові простори над полем \mathbb{C} . Відображення $P : X \rightarrow Y$ називається n -однорідним поліномом, якщо існує симетричне n -лінійне відображення $A : X^n \rightarrow Y$ таке, що для всіх $x \in X$ $P(x) = A(x, \dots, x)$. Через $\mathcal{P}(^n X, Y)$ будемо позначати простір n -однорідних поліномів з X в Y . Якщо $Y = \mathbb{C}$, то $\mathcal{P}(^n X, \mathbb{C}) = \mathcal{P}(^n X)$.

Нехай U – відкрита підмножина в X . Відображення $f : U \rightarrow Y$ називається голоморфним або аналітичним, якщо $\forall a \in U$ існує куля $B(a, r) \subset U$ і послідовність поліномів $P_m \in \mathcal{P}(^n X, Y)$ таких, що

$$f(x) = \sum_{m=0}^{\infty} P_m(x - a),$$

і ряд рівномірно збігається до $x \in B(a, r)$. Послідовність (P_m) однозначно визначається через f і a .

Відображення $f : U \rightarrow Y$ називається G -аналітичним або аналітичним за Гато, якщо для всіх $a \in U$ і $b \in X$ відображення $\lambda \rightarrow f(a + \lambda b)$ є аналітичним у відкритій множині $\{\lambda \in \mathbb{C} : a + \lambda b \in U\}$.

Теорема. Відображення f є аналітичним $\Leftrightarrow f$ є G -аналітичним і неперервним $\Leftrightarrow f$ є G -аналітичним і локально обмеженим.

Позначимо через $H(U, Y)$ простір всіх аналітичних відображень з U в Y (при $Y = \mathbb{C}$ маємо $H(U)$). Якщо $U = X$, то $H(X, Y)$ – простір цілих аналітичних відображень.

Нехай $f \in H(U, Y)$, $x \in U$ і B – одинична куля в X . Радіус рівномірної збіжності $\rho_x(f)$ функції f в точці x визначається як супремум тих $\lambda \in \mathbb{C}$, що $x + \lambda B \subset U$ і ряд Тейлора функції f в околі точки x збігається рівномірно на множині $x + \lambda B$. Радіус обмеженості f в точці x визначається як супремум тих $\lambda \in \mathbb{C}$, що f є обмеженою функцією на множині $x + \lambda B$.

Теорема. Радіус рівномірної збіжності функції f в точці x збігається з радіусом обмеженості f в x .

Позначимо через $H_b(X, Y)$ простір цілих аналітичних відображень, що є обмеженими на обмежених множинах. У випадку, якщо $\dim X = n < \infty$, то $H(X) = H_b(X)$.

Розглянемо алгебру цілих аналітичних функцій обмеженого типу $H_b(X)$ на банаховому просторі X . Тоді $M_b(X)$ – множина характерів алгебри $H_b(X)$. Для $\varphi \in M_b(X)$ в [1] було введено поняття радіус-функції $R(\varphi)$, як інфімум всіх r , таких, що φ є неперервним відносно топології рівномірної збіжності на кулі радіуса r . Радіус-функцію можна обчислити за формулою

$$R(\varphi) = \limsup_{n \rightarrow \infty} \|\varphi_n\|^{\frac{1}{n}}, \quad (1)$$

де φ_n є звуженням φ на простір n -однорідних поліномів $\mathcal{P}(^n X)$ і $\|\varphi_n\|$ – норма в $\mathcal{P}(^n X)$.

Позначимо через Hl_1 множину всіх аналітичних функцій, для яких ряд

$$\sum_{k=0}^{\infty} |c_k| r^k$$

збігається $\forall r$, де $c = (c_1, c_2, \dots, c_n, \dots) \in l_1$. Для довільної функції $f \in Hl_1$ визначимо норму

$$\|f\|_r = \sum_{k=0}^{\infty} |c_k| r^k. \quad (2)$$

Продовжуючи ідею з [1], означимо радіус-функцію комплексного гомоморфізма $\varphi \in M(Hl_1)$, $R(\varphi)$, як інфімум всіх r , таких, що φ є неперервним лінійним функціоналом на нормованому просторі з нормою (2).

Теорема. Нехай $\varphi \in M(Hl_1)$. Тоді $R(\varphi)$ можна обчислити за формулою (1), де $\|\varphi_n\|$ – норма в просторі $\mathcal{P}(^n l_1)'$.

Розглянемо алгебру $H_{uc}^\infty(rB)$, яка є алгеброю обмежених аналітичних функцій на rB , які є рівномірно неперервними. Тоді $M_{uc}(rB)$ – множина максимальних ідеалів алгебри $H_{uc}^\infty(rB)$. У статті [1] наведено теорему, яка дозволяє знайти спектр даної алгебри за допомогою радіус-функції $R(\varphi)$.

Теорема. Для кожного фіксованого $r > 0$ компакт $\{\varphi \in M_b: R(\varphi) \leq r\}$ збігається із спектром алгебри $H_{uc}^\infty(rB)$.

1. Aron R. M. Spectra of algebras of analytic functions on a Banach space / R. M. Aron, B. J. Cole, T. W. Gamelin. – J. Reine Angew. Math., 1991.
2. Rudin W. Functional Analysis / W. Rudin. – McGraw-Hill : New York, 1973.
3. Mujica J. Complex Analysis in Banach Space / J. Mujica. – Amsterdam ; New York ; Oxford : North-Holland, 1986.

АВТОМОДЕЛЬНІ РОЗВ'ЯЗКИ ГІПЕРБОЛІЧНИХ СИСТЕМ ДРУГОГО ПОРЯДКУ

Шавранська Руслана,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Казмерчук А.І.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Розглянемо задачу Коші для системи

$$u_t + A(u)u_x = 0, \quad u \in R^2 \quad (1)$$

з початковою умовою

$$u|_{t=0} = u_0(x) \quad (2)$$

Нехай система (1) гіперболічна, а $u_0(x)$ – кусково-гладка функція.

Відомо ([1]), що для деяких систем (1) автомодельні розв'язки відсутні.

А саме для системи

$$\begin{cases} u_t + h(u,v)_x = 0 \\ v_t + l(u,v)_x = 0, \end{cases} \quad (3)$$

де

$$h = 3 \ln u + v, \quad l = 2/u,$$

у якої ударна адіабата $B(u_1, v_1)$, тобто множина точок u_2, v_2 , що при деякому $\omega \in R^1$ задовольняють співвідношення

$$\omega(u_1 - u_2) = h(u_1, v_1) - h(u_2, v_2),$$

$$\omega(v_1 - v_2) = l(v_1, v_1) - l(u_2, v_2)$$

є обмеженою множиною на площині (u_2, v_2) . Тому легко вказати такі значення u_-, v_- і u_+, v_+ , щоб система (3) не мала автомодельного розв'язку задачі про розпад розриву, а саме розв'язку виду

$$u = u\left(\frac{x}{t}\right)$$

$$v = v\left(\frac{x}{t}\right),$$

що задовольняє початкову умову

$$u(x, 0) = \begin{cases} u_+, & x > 0 \\ u_-, & x < 0, \end{cases}$$

$$v(x, 0) = \begin{cases} v_+, & x > 0 \\ v_-, & x < 0. \end{cases}$$

Узагальнимо результат роботи [1]:

Теорема: Нехай функції $\phi(u)$, $s(u)$ задовольняють умови

$$\phi(u) > 0, \phi(u) < 0, \phi(u) > 0, s(u) > 0, s(u) > 0, s(u) < 0,$$

$$|s(u)| \leq C(|u|^k + 1) \quad \forall k > 0.$$

Тоді для системи (3) з

$$h(u, v) = \phi(u) + v, \quad l(u, v) = s(u)$$

відсутній автомодельний розв'язок.

При доведенні використовуються ідеї та методи роботи [1–3].

1. Боровиков В. А. УМН / В. А. Боровиков. – 1969. – Ст. 250.
2. Гельфанд И. М. УМН, 14 / И. М. Гельфанд. – 1959. – Ст. 2, 87; УМН, 15. – 1960. – Ст. 6, 59.
3. Рождественский Б. Л. УМН / Б. Л. Рождественский. – 1960. – Ст. 584.

ПРО КІЛЬЦЯ ІЗ НІЛЬПОТЕНТНИМИ ДИФЕРЕНЦІЮВАННЯМИ

Мацьків Марія,

V курс, факультет математики та інформатики.

Науковий керівник – Артемович О.Д.,

доктор фізико-математичних наук, професор.

Ініціатором дослідження властивостей диференціювань був Р.Дедекінд більше, ніж 120 років тому. З того часу в цьому напрямі напрацьовано багато різних результатів.

Нашим завданням було охарактеризувати нільпотентні диференціювання первинних кілець.

Надалі R завжди буде первинним кільцем, якщо не сказано про інше, Z буде центром. Важливо зазначити, що центр первинного кільця R не містить елементів, які є дільниками нуля в R . Звичайно, для $x, y \in R$ символ $[x, y]$ позначає комутатор $xy - yx$.

Елемент $a \in R$ називається нільпотентним, якщо існує таке натуральне число n , що $a^n = 0$. Найменше n з такою властивістю називається індексом нільпотентності елемента a .

Кільце R називається редукованим, якщо для будь-якого $a \in R$ з того, що $a^2 = 0$, випливає, що $a = 0$.

Кільце R називається вільним від 2-скруту, якщо для будь-якого $x \in R$ вірна імплікація: $2x = 0 \Rightarrow x = 0$.

Відображення $d : R \rightarrow R$ є диференціюванням кільця R , якщо виконуються такі умови:

$$3) d(x + y) = d(x) + d(y) \text{ для будь-яких } x, y \in R;$$

$$4) d(xy) = d(x)y + xd(y) \text{ для будь-яких } x, y \in R.$$

Таке відображення називається комутуючим диференціюванням, якщо

$$[d(x), x] = 0$$

для всіх $x \in R$.

Зрозуміло, що нульове відображення:

$$0_R: R \ni x \rightarrow 0 \in R$$

є диференціюванням кільця R .

Множина всіх диференціювань позначається символом

$$\text{Der}(R) = \{d : R \rightarrow R \mid d - \text{диференціювання}\}.$$

Кільце R називається диференційно тривіальним, якщо воно має тільки нульове диференціювання, тобто $\text{Der}(R) = \{0_R\}$.

Приклад:

Знайдемо множину всіх диференціювань кільця цілих чисел Z , тобто $\text{Der}(Z)$:
 $0 \in Z \Rightarrow 0 + 0 = 0 \Rightarrow d(0) = d(0 + 0) = d(0) + d(0) \Rightarrow d(0) = 0$ для всіх $d \in \text{Der}(Z)$.

$$1 \in Z \Rightarrow 1 = 1 * 1 \Rightarrow d(1) = d(1 * 1) = d(1) * 1 + 1 * d(1) = 2d(1) \Rightarrow d(1) = 0.$$

$$0 = 1 + (-1), 0 = d(0) = d(1 + (-1)) = d(1) + d(-1) = d(-1) \Rightarrow d(-1) = 0.$$

Візьмемо: для будь-якого $n \in Z \Rightarrow$

$$n = 1 + \dots + 1, n > 0 \Rightarrow d(n) = d(1 + \dots + 1) = d(1) + \dots + d(1) = 0.$$

$$n = 0 \Rightarrow d(n) = d(0) = 0.$$

$-n = (-1) + \dots + (-1) \Rightarrow d(-n) = d(-1) + \dots + d(-1) = 0$
 для будь-якого $d \in \text{Der}(Z)$. Таким чином, $\text{Der}(Z) = \{0_Z\}$.

Нехай $a \in R$. Тоді відображення $d: R \rightarrow R$, визначене за правилом

$$d_a(x) = [a, x],$$

є диференціюванням на R і називається внутрішнім диференціюванням на R , породженим елементом a .

Опираючись на роботу, зроблену різними дослідниками про диференціювання первинних і напівпервинних кілець, нами досліджено декілька властивостей про нільпотентні диференціювання первинних кілець.

Продемонструємо одержані результати у вигляді таких формулювань.

Лема: Нехай R – кільце, d – його диференціювання. Якщо $d^2 = 0$, то

$$2 d(a)d(b) = 0$$

для будь-яких елементів $a, b \in R$.

Наслідок: Якщо R – кільце, вільне від 2-скруту, і d – його диференціювання таке, що

$$d^2 = 0,$$

то

$$(d(R))^2 = \{0\}.$$

Наслідок: Нехай R – кільце, d – його диференціювання.

(1) Якщо кільце R редуковане, то $2d(R) = \{0\}$.

(2) Якщо R – редуковане кільце без 2-скруту, то $d = 0_R$.

Найважливішим результатом, отриманим нами про нільпотентні диференціювання, є теорема:

Теорема: Нехай R – кільце, всі диференціювання якого є нільпотентними індексу ≤ 2 . Тоді справджуються такі властивості:

17. $d \delta = -\delta d$ для будь-яких $d, \delta \in \text{Der } R$.

18. Якщо $2[R, R] = \{0\}$, то $d(R) \subseteq Z(R)$.

19. $ad(a) = d(a)a$ для будь-яких $a \in R, d \in \text{Der } R$.

20. Якщо $\text{char } R = 2$, то $a^2 \in Z(R)$ для будь-якого $a \in R$.

21. $\delta(c) d(x) = 0$ для будь-яких $c \in Z(R); d, \delta \in \text{Der } R; x \in R$.

Наслідок: Якщо R – комутативне кільце, всі диференціювання якого є нільпотентними індексу ≤ 2 , то

$$(ad(a))^2 = 0$$

для будь-яких $a \in R, d \in \text{Der } R$.

Зокрема:

1) якщо кільце R редуковане, то $ad(a) = 0$,

2) якщо кільце R область цілісності, то кільце R диференційно тривіальне.

Дана робота носить теоретичний характер. Її результати та методи можуть бути використаними в теорії кілець, а також у подальших дослідженнях диференціальних кілець і полів. Диференціальними кільцями і полями називаються кільця і поля із заданим на них диференціюванням.

1. Бурбаки Н. Алгебра / Н. Бурбаки. – М. : Наука, 1966. – Том 3 : Модули, кільця, форми.

2. Ламбек И. Кольца и модули / И. Ламбек. – М. : Мир, 1971.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОТОКІВ МАСИ У СМУЗІ З ВИПАДКОВО РОЗТАШОВАНИМ ПРОШАРКОМ ЗА НУЛЬОВОЇ ПОЧАТКОВОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ

Давидок Анастасія,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Чернуха О.Ю.,
доктор технічних наук, професор.

Під час дослідження потоків маси домішкової речовини в багатофазних тілах випадково неоднорідної структури процедура усереднення за ансамблем конфігурацій фаз може викликати значні труднощі. Тому в роботі [1] запропоновано підхід, відповідно до якого крайові задачі дифузії формулюють безпосередньо для потоку. На цій основі в цій праці розв'язана конкретна крайова задача дифузії домішки, сформульована для потоку маси, у шарі з випадково розташованим прошарком.

Нехай домішкові частинки мігрують у шарі товщини z_0 (вісь Oz спрямована перпендикулярно до поверхонь шару). Прийнято, що в початковий момент часу в тілі відсутній потік частинок і заданий нульовий розподіл концентрації в тілі. На границі $z = 0$ підтримується постійне значення потоку, а на границі шару $z = z_0$ концентрація домішкових частинок $c(z, t)$ є нульовою:

$$\frac{\partial J(z, t)}{\partial t} = D(z) \frac{\partial^2 J(z, t)}{\partial z^2}; \quad (1)$$

$$J(z, t)|_{t=0} = 0; \quad J(z, t)|_{z=0} = J_* \equiv const, \quad c(z, t)|_{z=z_0} = 0. \quad (2)$$

Тут $J(z, t)$ – випадковий потік маси, $D(z)$ – випадковий коефіцієнт дифузії. При цьому дифузійний потік на границі $z = z_0$ було додатково визначено з відповідної крайової задачі для концентрації та з використанням першого закону Фіка:

$$J_0(z, t)|_{z=z_0} = F(t) = J_* \left(1 - \frac{2}{z_0} \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{\xi_n} (-1)^{n+1} e^{-D_0 \xi_n^2 t} \right), \quad (3)$$

де D_0 – коефіцієнт дифузії в матриці, $\xi_n = \pi(2n - 1)/2z_0$.

Якщо неоднорідність структури тіла розглядати як внутрішні джерела, то крайову задачу (1), (2), (3) можна звести до інтегродиференціального рівняння з випадковим ядром:

$$J(z, t) = J_0(z, t) + \int_0^t \int_0^{z_0} G(z, z', t, t') L_s(z') J(z', t') dz' dt', \quad (4)$$

де $J_0(z, t)$ – дифузійний потік в однорідному шарі, знайдений з крайової задачі дифузії, сформульованої для концентрації мігруючих частинок, $G(z, z', t, t')$ – функція Гріна, $L_s(z, t) = (D_0 - D_1)\eta_1(z) \partial^2 / \partial z^2$, D_1 – значення коефіцієнта ди-

фузії у включенні, $\eta_1(z) = \begin{cases} 1, z \in [z_1; z_2] \\ 0, z \notin [z_1; z_2] \end{cases}$ – випадкова функція, z_1, z_2 – випад-

кові координати меж включення.

Розв’язок рівняння (4) побудований ітеруванням у вигляді ряду Неймана. Обмежившись двома першими членами цього ряду, отриманий усереднений за ансамблем можливих реалізацій структури з рівномірною функцією розподілу потік частинок у шарі

$$\begin{aligned} \langle J(z, t) \rangle = & J_0(z, t) - (D_0 - D_1) \frac{v_1}{h} \int_0^t \int_0^h z' G(z, z', t, t') \frac{\partial^2 J_0(z', t')}{\partial z'^2} dz' + \\ & + v_1 \int_h^{z_0} G(z, z', t, t') \frac{\partial^2 J_0(z', t')}{\partial z'^2} dz' \Big] dt', \end{aligned} \quad (5)$$

де h і v_1 – товщина та об’ємна частка прошарку.

Підставивши у (5) вирази для потоку в однорідному шарі та функції Гріна, отримано розрахункову формулу для усередненого за ансамблем реалізацій структури тіла потоку домішкової речовини в шарі за рівномірного розподілу прошарку в області тіла. А саме

$$\begin{aligned} \frac{1}{J_*} \langle J(z, t) \rangle_{conf} = & 1 - \frac{2}{z_0} \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{\xi_n} e^{-D_0 \xi_n^2 t} \sin(\xi_n z) + \\ & + \frac{2v_1}{z_0^2} \cdot \frac{(D_1 - D_0)}{D_0} \sum_{k=1}^{\infty} \sum_{n=1}^{\infty} \frac{\xi_n A_{kn}}{y_k^2 - \xi_n^2} \left[\frac{3}{2} e^{-D_0 \xi_n^2 t} - e^{-D_0 y_k^2 t} \right] \sin(y_k z), \end{aligned}$$

де

$$A_{kn} = \frac{\cos \left[y_k - \xi_n \right] h}{h \left(y_k - \xi_n \right)} - \frac{\cos \left[y_k + \xi_n \right] h}{h \left(y_k + \xi_n \right)} - \frac{4 y_k \xi_n}{h \left(y_k^2 - \xi_n^2 \right)} + \frac{(-1)^{k+n} 2 y_k}{y_k^2 - \xi_n^2},$$

$$y_k = k\pi / z_0.$$

Крім того, окремим випадком розглянуто задачу, коли в початковий момент часу задано сталий розподіл концентрації $C_* \equiv const$.

На основі знайдених формул, було проведено чисельні розрахунки і встановлено залежність поведінки та величини усередненого дифузійного потоку від характеристик матеріалу смуги. Зокрема встановлено, що у випадку більшого коефіцієнта дифузії домішки у прошарку ніж у матриці, дифузійний потік у тришаровій смугі майже завжди менший, ніж в однорідному тілі.

1. Чапля Є. Математичне моделювання потоків в шарі / Чапля Є., Чернуха О., Васьо Н. // Вісник Львів. ун-ту: Серія прикладної математики та інформатики. – 2011. – Вип. 17. – С. 103–115.

ФРАКТАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В КОДУВАННІ ДВОВИМІРНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Петришин Михайло,

III курс, факультет автоматизації та комп'ютерних наук,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

Науковий керівник – Горелов В.О.,

кандидат технічних наук, доцент.

Процеси перетворення форми інформації полягають у формуванні моделей образів, які відображають у більшості випадків поверхневі прояви інформації як носія матеріального об'єкта чи явища. Такі образи мають тривимірний характер та характеризуються динамікою зміни з функції часу, проте внаслідок того, що більшість із них мають поверхневий характер, можуть бути представлені за допомогою множини миттєвих двовимірних моделей із додатковим заданням глибини простору за потреби. Процедура перетворення інформації ґрунтується на квантуванні площі поверхні перетворення та кодуванні кожного із квантів. Інформаційний стан кожного кванта перетворюється із заданою роздільністю, проте аналіз кількісних характеристик квантів у цьому матеріалі не розглядається. При обробці зображень важливою операцією є масштабування, яке передбачає переобчислення мережі кодової прив'язки при зміні роздільної здатності квантів образу. Оскільки від способу розташування квантів та доступу до них значною мірою залежать затрати обчислювальної потужності та часу перетворень, вибір ефективного методу є актуальною задачею досліджень.

У практиці застосовують два основні способи кодування – одночасного паралельного та вертикального деревоподібного галуженого доступу до квантів. Проаналізуємо основні властивості та оцінимо кількісні характеристики й ефективність при застосуванні різних методів кодування повідомлень. Відомо, що первинним кодом перетворення інформації є унітарний код, кількість розрядів кодового слова якого визначається та дорівнює кількості повідомлень множини перетворення. Для поверхні площею S та роздільною здатністю δ (роздільністю кванта поверхні) кількість квантів і відповідних кожному з них кодів становить $N=S/\delta$. Згідно із властивістю повнорозрядного формування слів, кількість розрядів унітарного коду теж становить N . Кількість одиниць інформації (рис. 1), необхідної для кодування такого двовимірного джерела повідомлень, визначається інформаційною потужністю $P = N \times n = N \times N = N^2$. Іншим типом коду первинного перетворення є розрядно-позиційний код (рис. 2), кількісні інформаційні характеристики якого є порівняними з унітарним. Слід відмітити значну розрядну надлишковість кодових слів, яка зумовлена необхідністю формування повної розрядної мережі N позицій. Унітарний та розрядно-позиційний коди можуть бути застосовані в практиці тільки для первинного перетворення та локального інфообміну. Кількість розрядів можна зменшити до $n = \log_q N$ при переході до позиційних систем числень з основою q . Для двійкової системи числення, в якій функціонує комп'ютерна техніка, кількість розрядів зменшується до $n = \log_2 N$, а $P = N \times n = N \times \log_2 N$. При цьому дендрит-модель фракталу вертикального кодового доступу на площині отримує вигляд (рис. 3).

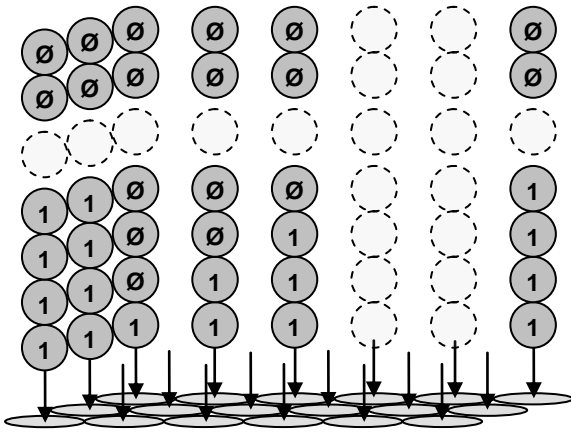

Рис. 1. Модель унітарного кодування

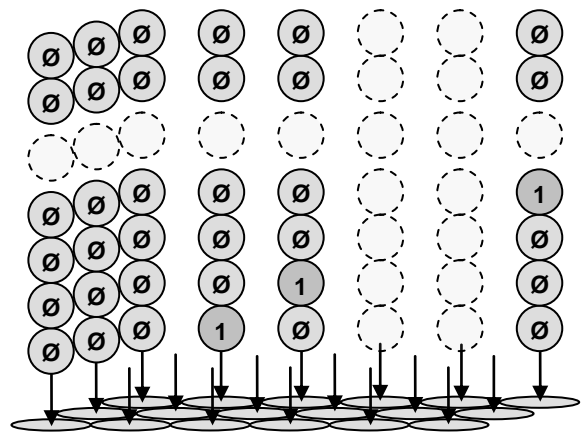

Рис. 2. Модель розрядно-позиційного кодування

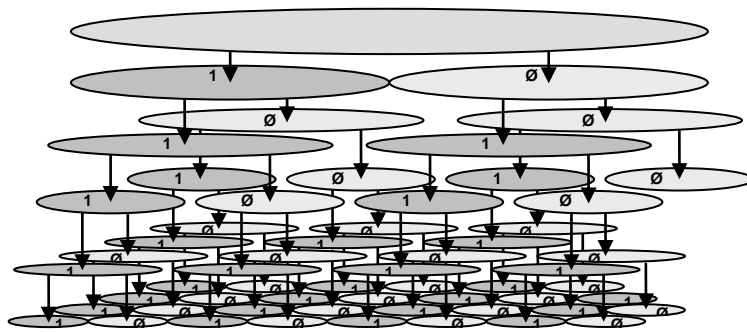

Рис. 3. Модель фракталу двійкового кодування

Як вказує класика, мінімальною надлишковістю розрядної мережі кодів слів характеризується трійкове числення. Причому фрактальні моделі не володіють недоліком асиметрії сторін квантів (рис. 4 а, б), притаманної двійковим моделям, що спричиняє до 40% локальної нерівномірності перетворення інформації в межах кванта.

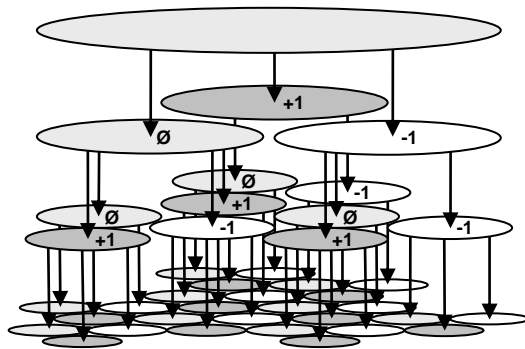

Рис. 4 а. Модель трійкового дендрит-фракталу

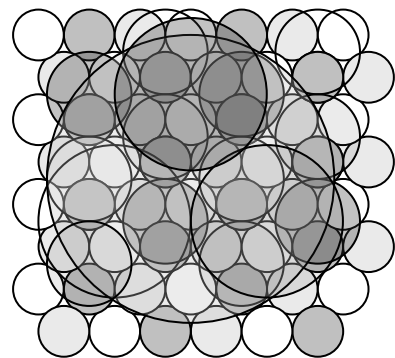

Рис. 4 б. Верхня вертикальна проєкція фракталу

Таким чином, здійснено аналіз основ двовимірного кодування позицій з допомогою дендрит-фракталів. Найменшою надлишковістю та регулярністю фракталу моделі характеризується трійкова система, що визначає перспективу її подальшого дослідження в перетворенні форми інформації.

ОПЕРАТОРНЕ ЧИСЛЕННЯ В КЛАСІ ГІПЕРФУНКЦІЙ З КОМПАКТНИМИ НОСІЯМИ ДЛЯ ГЕНЕРАТОРІВ СИЛЬНО НЕПЕРЕРВНИХ НАПІВГРУП ОПЕРАТОРІВ

Патра Марія,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Шарин С.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Нехай Ω – відкрита множина на дійсній осі. Гіперфункції на Ω визначають як елементи фактор-простору $B(\Omega) := O(V \setminus \Omega) / O(V)$, де V – комплексний окіл Ω , $O(V)$ і $O(V \setminus \Omega)$ – простори всіх голоморфних функцій на V і $V \setminus \Omega$ відповідно. Інтуїтивно гіперфункція $f \in B(\Omega)$ – це різниця граничних значень довільної голоморфної функції $F(z)$, визначеної поза Ω . Гіперфункцію, представлену за допомогою функції $F \in B(\Omega)$, позначають $f = [F]$.

Нехай $B_c(\Omega)$ – простір гіперфункцій з компактними носіями в Ω . Відомо [див. 1, 2], що простір гіперфункцій з компактними носіями з точністю до топологічного ізоморфізму є спряженим до простору $A(\Omega)$ всіх дійсних аналітичних функцій на Ω . При цьому $\forall f \in B_c(\Omega)$, $\forall \varphi \in A(\Omega)$ канонічний білінійний функціонал можна задати формулою

$$\langle f, j \rangle = - \oint_{\Gamma} F(z) j(z) dz,$$

де Γ – замкнутий контур у перетині областей визначення функції F й аналітичного продовження φ , який оточує носій f один раз у додатному напрямку.

Для побудови аналогу функціонального числення, розвинутого в роботі [3], ми використовуємо гіперфункції з компактними носіями в $[0, +\infty)$. Нехай $B_{[0, +\infty)}(\Omega) \subset B_c(\Omega)$ – простір таких гіперфункцій.

Означення. Для будь-якої гіперфункції $f \in B_{[0, +\infty)}(\Omega)$ і для будь-якої дійсної аналітичної функції $\varphi \in \mathcal{A}(\Omega)$ при $t \geq 0$, $t \in \mathbb{R}$ за допомогою канонічного білінійного функціоналу $\langle f, \varphi \rangle$ визначимо операцію кроскореляції таким чином:

$$(f * j)(t) := - \oint_{\Gamma} F(z) j(z+t) dz.$$

Твердження. Для будь-якої гіперфункції $f \in B_{[0, +\infty)}(\Omega)$ і для будь-якої дійсної аналітичної функції $\varphi \in \mathcal{A}(\Omega)$ маємо $(f * j) \in \mathcal{A}(\mathbb{W})$.

Доведення. Оскільки $\varphi \in \mathcal{A}(\Omega)$, то за теоремою Прінгшейма [див. 2] для кожної компактної множини $K \subset \Omega$ існують такі константи h і C , що $\sup_{x \in K} |\varphi^{(n)}(x)| \leq Ch^n n!$ Для функції $y(t) := (f * j)(t)$ маємо:

$$\sup_{t \in OK} |y^{(n)}(t)| = \sup_{t \in OK} |(f * j)^{(n)}(t)| = \sup_{t \in OK} |(f * j^{(n)})(t)| = \sup_{t \in OK} \left| - \oint_{\Gamma} F(z) j_t^{(n)}(z+t) dz \right|.$$

Оскільки Γ – гладка крива, то для неї можна вказати таке параметричне представлення $z = z(l) = x(l) + iy(l)$, $a \leq l \leq b$, що $z(l)$ має неперервну і відмінну від нуля на $[a, b]$ похідну. Так як Γ – замкнутий контур, то $z(a) = z(b)$. З властивостей інтеграла від функції комплексної змінної маємо:

$$\sup_{t \in \mathbb{OK}} |y^{(n)}(t)| = \sup_{t \in \mathbb{OK}} \left| \int_a^b F(z(l)) j^{(n)}(z(l) + t) z'(l) dl \right| \leq \sup_{t \in \mathbb{OK}} \sup_G |j^{(n)}(z + t)| \int_a^b |F(z(l))| |z'(l)| dl.$$

Зауважимо, що $\int_a^b |F(z(l))| |z'(l)| dl = L = \text{const} < \Gamma$. Крім того, з принципу максимуму модуля аналітичної функції існує таке $z_0 \in \Gamma$, $z_0 = x_0 + iy_0$, що

$$\sup_{t \in \mathbb{OK}} \sup_G |j^{(n)}(z + t)| = \sup_{t \in \mathbb{OK}} |j^{(n)}(x_0 + t)| = \sup_{t \in \mathbb{OK}(K+x_0)} |j^{(n)}(t)|.$$

Тому $\sup_{t \in \mathbb{OK}} |y^{(n)}(t)| \leq L C h^n n!$ Отже, $(f * j) \in \mathcal{O}(\mathbb{W})$. Теорема доведена.

У банаховому просторі E виділимо підпростір

$$D(A) = \{ \mathfrak{E}_A : \mathfrak{E}_A = \int_0^{+\infty} e^{-tA} x(t) dt \},$$

де A – генератор (C_0) – напівгрупи e^{-tA} , що діє в банаховому просторі E , $x(t)$ – векторно значна функція вигляду $x(t) : 0 \leq t \rightarrow x(t) \in E$, $x \in E$, $j \in \mathcal{O}(\mathbb{W})$. Зауважимо, що підпростір $D(A)$ є щільним в E .

Означення. Для будь-якої гіперфункції $f \in B_{[0, +\infty)}(\Omega)$ визначимо оператор $f(A)$:

$$f(A) : D(A) \rightarrow \mathfrak{E}_A \otimes f(A) \mathfrak{E}_A = \int_0^{+\infty} e^{-tA} x(f * j)(t) dt \in D(A).$$

Теорема. Для кожного $j \in \mathcal{O}(\mathbb{W})$ відображення $\Phi : f \rightarrow f(A)$ є алгебраїчним гомоморфізмом зі згорткової алгебри $B_{[0, +\infty)}(\Omega)$ в алгебру лінійних неперервних операторів над простором $D(A)$.

Доведення. Нехай $f, g \in B_{[0, +\infty)}(\Omega)$, $\lambda \in \mathbb{C}$. З властивості лінійності інтеграла випливає лінійність відображення Φ , тобто $\Phi(f + \lambda g) = \Phi(f) + \lambda \Phi(g)$.

Покажемо, що $\Phi(f * g) = \Phi(f) \circ \Phi(g)$. Для будь-якого $\mathfrak{E}_A \in D(A)$ маємо:

$$(f * g)(A) \mathfrak{E}_A = \int_0^{+\infty} e^{-tA} x((f * g) * j)(t) dt = \int_0^{+\infty} e^{-tA} x(f * (g * j))(t) dt.$$

Нехай $(g * j)(t) = y(t)$. Тоді

$$(f * g)(A) \mathfrak{E}_A = \int_0^{+\infty} e^{-tA} x(f * y)(t) dt = f(A) \mathfrak{E}_A = f(A) \circ g(A) \mathfrak{E}_A.$$

Отже, $(f * g)(A) = f(A) \circ g(A)$, що і треба було показати. Теорема доведена.

$$d(A) \mathfrak{E}_A = \int_0^{+\infty} e^{-tA} x(d * j)(t) dt = \int_0^{+\infty} e^{-tA} x j(t) dt = \mathfrak{E}_A$$

Приклад.

Бачимо, що $d(A) = I$ – одиничний оператор на щільній підмножині $D(A)$.

1. Sato M. Theory of Hyperfunctions / M. Sato // Journal of the Faculty of Science, Univ. of Tokyo. – 1959–1960.

2. Komatsu H. An Introduction to the Theory of Generalized Functions / H. Komatsu. – Department of Mathematics Science University of Tokyo, 2000.
3. Lopushansky O. V. Operator calculus for convolution algebra of Schwartz distributions on semi-axes / O. V. Lopushansky, S. V. Sharyn // Mat. Stud. – 1997.
4. Domanski P. On the Laplace Transform for Vector Valued Hyperfunctions / P. Domanski, M. Langenbruch // Mathematics Subject Classification. – 2000.

СИНТЕЗ СИСТЕМИ ЗБИРАННЯ ТА ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ НА ЗАДАНИЙ МНОЖИНІ WEB-САЙТІВ

Кравців Роман,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Малько О.Г.,
кандидат технічних наук, доцент.

Станом на березень 2012 року в глобальній мережі Інтернет опубліковано більше 640 мільйонів web-сайтів, і це число кожного місяця збільшується приблизно на 30 мільйонів [1].

Сучасні дослідження мережевого інформаційного простору вимагають об'єднання областей комп'ютерної лінгвістики, прикладної математики, а також фізики, наприклад, у плані аналогового моделювання статистичних процесів, у тому числі систем з елементами самоорганізації [2].

Основним завданням пошукової системи є швидка видача результатів, які б максимально задовольняли запит користувача. Для досягнення цієї мети необхідно заздалегідь підготувати компонент індексування, який би вибирав з документів терми (ключові слова) і записував їх у базу даних.

У будь-якій пошуковій системі можна виділити три базові частини:

Робот (robot) – система, що забезпечує перегляд (сканування) web-сайту, створення та підтримання інвертованого файлу (пошукової бази даних). Цей програмний комплекс є основним джерелом інформації про стан інформаційних ресурсів мережі.

Пошукова база даних – так званий індекс (англ. index database) – спеціальним чином організована база даних, що включає насамперед інвертований файл, який складається з лексичних одиниць проіндексованих web-документів і містить іншу інформацію про лексеми (зокрема, їх позицію в документах), документи і сайти в цілому.

Клієнт – користувальницький програмний інтерфейс для спілкування користувача з пошуковим апаратом [2].

В основу роботи всіх подібних пошукових систем покладені спеціальні алгоритми, які є модифікаціями основних підходів – моделей пошуку [4].

Отже можна виділити три головні підходи, які базуються на:

- теорії множин (булева модель);
- векторній алгебрі (векторно-просторова модель);
- теорії ймовірностей (ймовірнісна модель).

Ці підходи можуть застосовуватися на практиці і в канонічному вигляді, однак у них є спільний недолік, обумовлений припущенням, що зміст документа виражається множиною слів і стійких словосполучень – термів (англ. – Terms), які входять у нього без урахування взаємозв’язків, як “мішок зі словами” (від англ. Bag of Words), і більше того, вважаються незалежними. Звичайно ж, таке припущення веде до втрати логічного змісту, проте воно дозволяє реалізувати пошук і групування документів за формальними ознаками [3].

Булева модель базується на теорії множин та математичної логіки. Популярність цієї моделі пов’язана, насамперед, з простотою її реалізації, яка дозволяє індексувати і виконувати пошук у великому масиві документів.

У межах булевої моделі документи та запити представляються у вигляді множини термів – ключових слів і стійких словосполучень. Кожний терм представлений як булева змінна: 0 (терм із запиту не присутній у документі) або 1 (терм із запиту належить до документа).

Булева модель дозволяє індексувати і виконувати пошук в електронних колекціях великого обсягу. Проте вона має невисоку ефективність пошуку, відсутність контекстних операторів, не придатна для ранжування результатів пошуку [3].

Векторно-просторова модель забезпечує обробку запитів без обмежень їх довжини, простоту реалізації режиму пошуку подібних документів (кожен документ може розглядатися як запит). Недоліки цієї моделі пов’язані з розрахунком масивів високої розмірності і в канонічному вигляді непридатна для обробки великих масивів даних.

Основне питання, яке вирішується за допомогою цієї моделі: яка велика ймовірність того, що документ d релевантний запиту q ? Релевантність при цьому розглядається як ймовірність того, що даний документ може виявитися потрібним користувачеві. Функціонування моделі базується як на експертних оцінках, одержаних у результаті навчання моделі, так і на подальших оцінках ймовірності того, що документ є релевантним запиту, виходячи зі складу його термів [4].

Ця модель характеризується низькою обчислювальною масштабованістю (тобто різким зниженням ефективності при зростанні обсягів даних) та необхідністю постійного навчання системи [4].

Таким чином, дослідження у сфері інформаційного пошуку сьогодні досягло значних результатів. Але його розвиток на цьому не закінчується. Цей напрям дослідження має дуже великі перспективи на майбутнє, адже потреба в пошуку зростає з кожним днем.

1. March 2012 Web Server Survey. – Режим доступу : <http://news.netcraft.com/archives/2012/03/05/march-2012-web-server-survey.html>.
2. Захаров В. П. Лингвистические средства информационного поиска в интернете / В. П. Захаров. – С. Пб. : Библиосфера, 2005. – 70 с.
3. Кристофер Д. Маннинг. Введения в информационный поиск / Кристофер Д. Маннинг, Прабхакар Рагхаван, Хайнрих Шютце ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2011. – 528 с.
4. Ландэ Д. В. Интернетика: Навигация в сложных сетях: модели и алгоритмы / Ландэ Д. В., Снарский А. А., Безсуднов И. В. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. – 264 с.

МЕТОДОЛОГІЯ ДЕТЕКТУВАННЯ РУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ У ПІВТОНОВОМУ ПОЛІ

Понайда Уляна,

V курс, факультет математики та інформатики.

Науковий керівник – Горелов В.О.,
кандидат технічних наук, доцент.

Досить довгий час завдання розпізнавання розглядалося людиною з боку біологічного і психологічного аспектів. При цьому вивченню піддавалися лише якісні характеристики, які не дозволяли точно описати механізм функціонування. Отримання функціональних залежностей було, як правило, пов'язано з дослідженням рецепторів органів слуху, дотику або зору. Питання принципів формування рішення залишалось відкритим. Помилковим твердженням досліджень була думка про те, що мозок функціонує за певними алгоритмами, а отже, з'ясувавши цю систему правил, можна її відтворити за допомогою обчислювальних і технічних засобів.

Заснована Норбертом Вінером на початку ХХ століття наука, що отримала назву кібернетика (наука про загальні закономірності процесів управління і передачі інформації в машинах, живих організмах і суспільстві), дала змогу ввести в дослідження задачу розпізнавання образів кількісні методи та представити процес розпізнавання образів математичними методами.

У процесі життєдіяльності людини число прийнятих рішень незначне, але кількість визначальних чинників може бути нескінченною.

Кількість можливих рішень залежить від життєвого досвіду. Тому автоматизація ряду процесів припускає конструювання автоматичних пристроїв, здатних реагувати на безліч динамічних характеристик зовнішнього середовища, які певним чином будуть задовольняти систему реагування.

Завдяки цьому значно розширюються можливості складних систем, що виконують різні інформаційні, логічні, аналітичні завдання. Слід зазначити, що якість робіт, що виконуються людиною на робочому місці, залежить від багатьох факторів. У той же час справний автомат діє одноманітно і забезпечує завжди однакову якість. Автоматичний контроль складних систем дозволяє вести моніторинг і забезпечувати своєчасне обслуговування, ідентифікацію перешкод й автоматичне застосування відповідних методів шумозаглушення, дозволяє підвищити якість передачі інформації. Використання автоматичних систем у ряді завдань може забезпечити неможливу для людського організму швидкодію.

Таким чином, базою для вирішення завдань віднесення об'єктів до того чи іншого класу стали результати класичної теорії статистичних рішень та алгоритми, що обробляють отримані на основі експериментальних вимірювань параметри (ознаки), а також деякі апріорні дані, що описують класи об'єктів.

В останні десятиліття спостерігається зростання інтересу до нового напрямку в обробці інформації – інтелектуальному аналізу даних (Data Mining). На відміну від класичних способів аналізу, у цій області велика увага приділяється моделюванню поведінки людини, яка вирішує складні інтелектуальні завдання узагальнення, виявлення закономірностей, знаходження асоціацій і т. д. Знач-

ною мірою розвиткові цієї дисципліни сприяло проникнення у сферу аналізу даних ідей, що виникли в теорії штучного інтелекту.

У реалізованому програмному продукті отримується різницеве зображення попереднього і поточного кадрів у бінарному вигляді. Тобто все, чого немає на попередньому кадрі, але є в теперішньому, відображається на різницевому зображенні у вигляді білих пікселів, те, що не змінилось, залишається чорним.

Після обробки різницевого зображення отримується масив координат точок об'єкта чи об'єктів, які рухались, що далі підлягають кластерній обробці.

Можна виділити такі основні етапи кластерного аналізу [1–3]:

- формування системи змінних;
- визначення способу обчислення відстані між об'єктами або групами об'єктів;
- групування об'єктів;
- представлення результатів;
- визначення якості отриманого групування;

Основною і найбільш критичною проблемою реалізації такого типу задач залишається розробка оптимального алгоритму для кластеризації даних зображень у режимі реального часу [2].

Із застосуванням вказаних методів реалізовані в програмі процедури дозволять відслідковувати об'єкти довільного розміру.

Розроблений програмний продукт детектування рухомих об'єктів у півтовому полі з використанням web-камери дозволяє суттєво зменшити затрати на організацію систем відеоспостереження.

1. Гайдишев І. Аналіз та обробка даних : спеціальний довідник / І. Гайдишев. – С. Пб. : Пітер, 2001.
2. Журавлев Ю. И. Распознавание. Математические методы. Программная система. Практические применения / Журавлев Ю. И., Рязанов В. В., Сенько О. В. – М. : Фазис, 2006.
3. Олдендерфер М. С. Кластерний аналіз / Олдендерфер М. С., Блешфілд Р. К. // Факторний, дискримінантний та кластерний аналіз / за ред. І. С. Енюкова. – М. : Фінанси і статистика, 1989. – 215 с.

АСИМЕТРИЧНИЙ БРОУНІВСЬКИЙ РУХ

Король Любов,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Осипчук М.М.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

У роботі [1] було наведено приклад узагальненого дифузійного процесу на дійсній прямій з коефіцієнтом переносу $a(x) = c\delta(x)$ та одиничним коефіцієнтом дифузії, який ми далі будемо називати асиметричним броунівським рухом. Систематичний виклад теорії узагальнених дифузійних процесів можна знайти в монографії [2].

Нашою метою є побудувати та дослідити властивості двовимірного узагальненого дифузійного процесу, кожна координата якого є асиметричним броунівським рухом.

Розглядаємо двовимірний випадковий процес $\xi(t) = (\xi_c(t), \xi_d(t))'$, де $\xi_c(t)$ та $\xi_d(t)$ – одновимірні незалежні випадкові процеси, що є асиметричними броунівськими рухами з параметрами c і d , відповідно, $c, d \in [-1; 1]$.

Випадковий процес $\xi(t)$ є марківським з імовірністю переходу

$$P(t, x, \Gamma) = \int_{\Gamma} G_c(t, x_1, y_1) G_d(t, x_2, y_2) dy_1 dy_2, \quad (1)$$

де $G_c(t, x_1, y_1)$ і $G_d(t, x_2, y_2)$ – густини ймовірності переходу $\xi_c(t)$ та $\xi_d(t)$, відповідно, тобто

$$G_c(t, u, v) = (2\pi t)^{-\frac{1}{2}} \left[\exp\left\{-\frac{(v-u)^2}{2t}\right\} + c \operatorname{sign} u \exp\left\{-\frac{(|v|+|u|)^2}{2t}\right\} \right],$$

$$G_d(t, u, v) = (2\pi t)^{-\frac{1}{2}} \left[\exp\left\{-\frac{(v-u)^2}{2t}\right\} + d \operatorname{sign} u \exp\left\{-\frac{(|v|+|u|)^2}{2t}\right\} \right].$$

У формулі (1) $t > 0$, $x = (x_1, x_2) \in \mathbb{R}^2$, $y = (y_1, y_2) \in \mathbb{R}^2$, $\Gamma \in \mathbf{B}(\mathbb{R}^2)$, де $\mathbf{B}(\mathbb{R}^2)$ – борелева σ -алгебра підмножин \mathbb{R}^2 .

Доведемо, що процес $\xi(t)$ є узагальненим дифузійним та знайдемо його локальні характеристики.

Перевіряємо умову неперервності, а саме:

$$\lim_{t \rightarrow 0} \frac{1}{t} \int_{\mathbb{R}^2} |y-x|^{2+\delta} P(t, x, dy) = 0,$$

для деякого $\delta > 0$ та всіх $x \in \mathbb{R}^2$.

Із врахуванням очевидної нерівності $|a|^{2+\delta} \leq 2^{\frac{\delta}{2}} (|a_1|^{2+\delta} + |a_2|^{2+\delta})$, де $a = (a_1; a_2) \in \mathbb{R}^2$, оцінюємо

$$\begin{aligned} \lim_{t \rightarrow 0} \frac{1}{t} \int_{\mathbb{R}^2} |y-x|^{2+\delta} P(t, x, dy) &\leq 2^{\frac{\delta}{2}} \lim_{t \rightarrow 0} \frac{1}{t} \int_{-\infty}^{+\infty} |y_1-x_1|^{2+\delta} G_c(t, x_1, y_1) dy_1 \int_{-\infty}^{+\infty} G_d(t, x_2, y_2) dy_2 + \\ &+ 2^{\frac{\delta}{2}} \lim_{t \rightarrow 0} \frac{1}{t} \int_{-\infty}^{+\infty} |y_2-x_2|^{2+\delta} G_d(t, x_2, y_2) dy_2 \int_{-\infty}^{+\infty} G_c(t, x_1, y_1) dy_1 = 0. \end{aligned}$$

Отже, умова неперервності для випадкового процесу $\xi(t)$ виконується.

Знайдемо локальні характеристики $\xi(t)$. Для початку обчислимо границю

$$\begin{aligned} \lim_{t \rightarrow 0} \int_{\mathbb{R}^2} \frac{1}{t} \int_{\mathbb{R}^2} (y-x, \lambda) P(t, x, dy) \varphi(x) dx &= \lambda_1 \lim_{t \rightarrow 0} \frac{1}{t} \int_{-\infty}^{+\infty} dx_1 \int_{-\infty}^{+\infty} (y_1-x_1) G_c(t, x_1, y_1) dy_1 \varphi_1(x_1) + \\ &+ \lambda_2 \lim_{t \rightarrow 0} \frac{1}{t} \int_{-\infty}^{+\infty} dx_2 \int_{-\infty}^{+\infty} (y_2-x_2) G_d(t, x_2, y_2) dy_2 \varphi_2(x_2) = c \varphi_1(0) \lambda_1 + d \varphi_2(0) \lambda_2, \end{aligned}$$

де $\varphi(x)$ – неперервна фінітна функція, задана на \mathbb{R}^2 , $\lambda = (\lambda_1, \lambda_2) \in \mathbb{R}^2$ – довільний вектор, $\varphi_1(x_1) = \int_{-\infty}^{+\infty} \varphi(x) dx_2$, $\varphi_2(x_2) = \int_{-\infty}^{+\infty} \varphi(x) dx_1$.

Таким чином, вектором переносу процесу $\xi(t)$ є функціонал (узагальнена функція)

$$A(\varphi) = \begin{pmatrix} c\varphi_1(0) \\ d\varphi_2(0) \end{pmatrix} =: \langle c\delta_x \vec{i} + d\delta_y \vec{j}, \varphi \rangle,$$

де δ_x – δ -функція на осі Ox , а δ_y – δ -функція на осі Oy . Тут $\langle f, \varphi \rangle$ означає дію узагальненої функції f на неперервну фінітну функцію φ .

Для знаходження матриці дифузії процесу $\xi(t)$ потрібно знайти границю, де $\lambda = (\lambda_1, \lambda_2) \in \mathbb{R}^2$ – як і вище, довільний вектор

$$\lim_{t \rightarrow 0} \int_{\mathbb{R}^2} \frac{1}{t} \int_{\mathbb{R}^2} (y-x, \lambda)^2 P(t, x, dy) \varphi(x) dx = \int_{\mathbb{R}^2} (B(x)\lambda, \lambda) \varphi(x) dx,$$

де $B(x) = I$ – одинична матриця.

Отже, доведено, що двовимірний випадковий процес $\xi(t)$ є узагальненим дифузійним, вектором переносу якого є $A(\varphi) = \langle c\delta_x \vec{i} + d\delta_y \vec{j}, \varphi \rangle$, а матрицею дифузії – одинична матриця. Зауважимо, що матриця дифузії цього процесу існує не тільки в узагальненому сенсі, а і в звичайному розумінні.

Із властивостей побудованого процесу відзначимо, що поки він знаходиться в одній із координатних чвертей, він веде себе як звичайний вінерів процес. Попадаючи на одну з осей, процес одержує деякий імпульс (що визначається величиною відповідного параметра c чи d). Цей імпульс заставляє процес повернутися назад або перейти в суміжну півплощину і там залишатися, або рухатися між цими півплощинами з деякою затримкою на осі.

1. Портенко М. І. Дифузія в середовищах з напівпрозорими мембранами / М. І. Портенко. – К. : Інститут математики НАН України, 1994. – 134 с.
2. Портенко Н. И. Обобщенные диффузионные процессы / Н. И. Портенко. – К. : Наукова думка, 1982. – 208 с.

ЗАДАЧА З НЕЛОКАЛЬНИМИ УМОВАМИ ДЛЯ СЛАБКОНЕЛІНІЙНОГО ІНТЕГРО-ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ

Струтинська Олександра,
V курс, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Гой Т.П.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Дослідження крайових задач для гіперболічних рівнянь є одним з важливих і перспективних напрямів сучасної теорії рівнянь з частинними похідними. Це зумовлено передовсім тим, що такі задачі є моделями багатьох важливих процесів і явищ механіки, фізики, математичної біології, техніки [1].

В області $D = t \in (0, T), x \in \Omega$, де $\Omega = 0 \leq x_s \leq 2\pi, s = 1, \dots, p$ – p -вимірний тор, розглядаємо задачу

$$L[u] \equiv \prod_{j=1}^n \left(\frac{\partial}{\partial t} - \sum_{s=1}^p a_{js} \frac{\partial}{\partial x_s} - b_j \right) u(t, x) =$$

$$= f(t, x) + \varepsilon \int_G K(t, x, y) F(t, y, \bar{u}(t, y)) dy, \quad (1)$$

$$\left. \begin{aligned} u|_{t=0} - \mu u|_{t=T} &= \omega \int_0^T u(s, x) ds, \\ \left(\frac{\partial^j u}{\partial t^j} + \omega \frac{\partial^{j-1} u}{\partial t^{j-1}} \right) \Big|_{t=0} &= \left(\mu \frac{\partial^j u}{\partial t^j} + \omega \frac{\partial^{j-1} u}{\partial t^{j-1}} \right) \Big|_{t=T}, \quad j = 1, \dots, n-1, \end{aligned} \right\} \quad (2)$$

де $a_{js}, b_j \in \mathbf{R}$, $\varepsilon, \mu, \omega \in \mathbf{C} \setminus \{0\}$, $\bar{u}(t, x) = \left\{ \frac{\partial^{|\mathcal{Q}|} u(t, x)}{\partial t^{q_0} \partial x_1^{q_1} \dots \partial x_p^{q_p}}, |\mathcal{Q}| \leq n \right\}$, оператор L – строго гіперболічний за Петровським, функція $K(t, x, y)$ визначена в області $Q_1 = (t, x, y): (t, x) \in \bar{D}, y \in \Omega$, неперервна за змінними t, y і достатньо гладка за змінною x ; функція $F(t, y, \bar{u})$ визначена і неперервна за усіма змінними в області $Q_2 = (t, y, \bar{u}): (t, y) \in \bar{D}, u(t, y) \in S(u^0, r)$, де $S(u^0, r) = \{u \in C^n(\bar{D}): \|u - u^0\|_{C^n(\bar{D})} \leq r\}$, $u^0 \equiv u^0(t, x)$ – розв’язок незбуреної задачі (1), (2) (якщо $\varepsilon = 0$), і задовольняє в ній умову Ліпшица відносно всіх компонент вектора \bar{u} .

Вигляд області D накладає умови 2π -періодичності за змінною x на функцію $f(t, x)$ і шуканий розв’язок $u(t, x)$.

Розв’язок задачі (1), (2) шукаємо у вигляді ряду

$$u(t, x) = \sum_{k \in \mathbf{Z}} u_k(t) e^{ikx}.$$

Тоді сукупність коефіцієнтів $u_k(t)$, $k \in \mathbf{Z}$, визначається як розв’язок такої крайової задачі для нескінченної системи інтегро-диференціальних рівнянь:

$$\prod_{j=1}^n \left(\frac{d}{dt} - \sum_{s=1}^p a_{js} k_s - b_j \right) u_k(t) = f_k(t) + \varepsilon \int_G K_k(t, y) F(t, y, \bar{u}) dy, \quad (3)$$

$$\left. \begin{aligned} u_k(0) - \mu u_k(T) &= \omega \int_0^T u_k(s) ds, \\ u_k^{(j)}(0) + \omega u_k^{(j-1)}(0) &= \mu u_k^{(j)}(T) + \omega u_k^{(j-1)}(T), \quad j = 1, \dots, n-1, \end{aligned} \right\} \quad (4)$$

де $f_k(t)$, $K_k(t, y)$, $k \in \mathbf{Z}$ – коефіцієнти Фур’є функцій $f(t, x)$, $K(t, x, y)$ відповідно, $\bar{u}(t, y) = \left\{ \sum_{k=1}^{\infty} u_k^{(q_0)}(t) (ik)^{q_1} e^{iky}, q_0 + q_1 \leq n \right\}$.

За допомогою функцій Гріна $G_k(t, \tau)$, $k \in \mathbf{N}$, незбуреної задачі (3), (4) (ці функції побудові конструктивно) задачу (3), (4) зведено до еквівалентної їй системи інтегро-диференціальних рівнянь

$$u_k(t) = u_k^0(t) + \varepsilon \int_D G_k(t, \tau) K_k(\tau, y) F(\tau, y, \bar{u}(\tau, y)) dy d\tau, \quad k \in \mathbf{N}. \quad (5)$$

Якщо ряд

$$\sum_{k=1}^{\infty} G_k(t, \tau) K_k(\tau, y) e^{ikx} \quad (6)$$

рівномірно збігається в області $\bar{D} \times \bar{D}$ (його суму позначимо через $\Phi(t, x, \tau, y)$), то задача (3), (4) рівносильна інтегро-диференціальному рівнянню

$$u(t, x) = u^0(t, x) + \varepsilon \int_D \Phi(t, x, \tau, y) F(\tau, y, \bar{u}(\tau, y)) dy d\tau. \quad (7)$$

Збіжність ряду (6) у загальному випадку пов'язана з проблемою малих знаменників, бо функції Гріна $G_k(t, \tau)$ містять у знаменниках вирази

$$1 + \omega / \gamma_j(k) - \mu e^{\gamma_j(k)T} - \omega e^{\gamma_j(k)T} / \gamma_j(k), \quad j = 1, \dots, n,$$

де $\gamma_j(k) = a_j k i + b_j$, які можуть бути як завгодно малими за модулем для нескінченної кількості цілих k .

Використовуючи принцип Каччопполі-Банаха, доведено існування єдиного розв'язку рівняння (7) у кулі $S(u^0, r)$, а також його неперервну залежність від функції $f(t, x)$ для майже всіх (відносно міри Лебега в \mathbf{R}) чисел $T/(2\pi) > 0$ та для всіх достатньо малих $\varepsilon = \varepsilon(n, r, T, \mu, \omega)$ ($|\varepsilon| < \varepsilon_0$).

У цій роботі використано методи і деякі результати з [1; 2].

1. Нелокальні крайові задачі для рівнянь із частинними похідними / [Пташник Б. Й., Ільків В. С., Кміть І. Я., Поліщук В. М.]. – К. : Наук. думка, 2002. – 416 с.
2. Гой Т. П. Задача з нелокальними умовами для рівняння з частинними похідними, збуреного нелінійним інтегро-диференціальним доданком / Т. П. Гой // Мат. студії. Праці Львів. мат. т-ва. – 1997. – Т. 8, № 1. – С. 71–78.

НАБЛИЖЕНЕ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ, МАТЕМАТИЧНОЮ ОСНОВОЮ ЯКИХ Є РІВНЯННЯ ЛАПЛАСА АБО ПУАССОНА

Ріпецький Володимир, Свінціцький Андрій,
IV курс, Інституту прикладної математики та
фундаментальних наук,
Національний університет “Львівська політехніка”.
Науковий керівник – Сеничак В.М.,
кандидат технічних наук, доцент
кафедри вищої математики,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу.

За останні роки робота інженерів-програмістів, наукових працівників змінилась докорінно. Стрімке зменшення габаритів і зниження вартості сучасних ЕОМ з одночасним розширенням їх можливостей призвело до повсюдного використання комп'ютерів у різних галузях науки і техніки. Питання “Як можна сформулювати дану задачу на комп'ютері?” змушує по-новому подивитись на попередні задачі і дає змогу розглядати більш складніші.

У роботі [1] запропонована інформаційна технологія дослідження напружено-деформованого стану пружних стержнів довільного перерізу. Ефективний підхід використовує новий варіант методу Монте-Карло, в якому апостеріорні

перехідні ймовірності у схемі випадкових блукань вперше замінені апріорними. Це призводить до суттєвого прискорення обчислень, що досягається застосуванням спеціального обчислювального шаблону у формі симплекс-елемента. Вдале поєднання ймовірнісних ідей методу Монте-Карло і барицентричних координат симплексу звільняє від необхідності складати і розв'язувати великі системи лінійних алгебраїчних рівнянь. Традиційне нанесення сітки скінченних елементів на досліджувану область також стає непотрібним, досить передбачити обертання симплекса, який транслює граничну інформацію у досліджувану точку. Розроблені математичні моделі і написані ефективні та зручні в користуванні комп'ютерні програми, що реалізують алгоритми способу обертання симплексу (СОС). Розроблена й описана технологія комп'ютерної реалізації СОС на прикладах стаціонарної температурної задачі [2] та задачах кручення пружних стержнів складного перерізу [3].

Задача побудови стаціонарного поля температур всередині деякої області при заданій температурі на границі цієї області зводиться до розв'язування задачі Діріхле для рівняння Лапласа.

Виклад основних результатів комп'ютерного аналізу задачі про стаціонарний розподіл температур у квадратній пластині подається в [4]. Ця задача з геометрично простою областю приваблива тим, що на ній можна порівняти різні обчислювальні методи і прослідкувати за перевагами й недоліками кожного з них.

Практично таку ж точність, що і методи скінченних різниць (МСР) послідовних зміщень (МПЗ) і дає СОС, який видає на екран дисплею числові результати для будь-якої точки області. При цьому для використання стандартної програми розв'язування рівняння Лапласа в довільній області методом прискорених статистичних випробувань досить знань оператора ПЕОМ.

Розрахунки проводились на ЕОМ за допомогою програми визначення напружень у стержнях довільного поперечного перетину, написаній на алгоритмічній мові Pascal. Порівняння максимальних дотичних напружень, обчислених МСР і МСЕ, дало відносну похибку 38%, хоча значення функції напружень у внутрішніх точках були однакові.

Порівняння результатів обчислень за СОС та отриманих альтернативними методами дало підставу зробити такі основні висновки: СОС визначає значення функції напружень для будь-якої кількості довільно розміщених точок або в окремій точці; числові результати знаходяться у строгій відповідності з мембранною аналогією Прандтля. Відзначимо, що процедурні підготовки і введення інформації настільки прості, що для їх виконання не потрібно спеціальних знань.

Запропоновані алгоритми і програми комп'ютерного моделювання достатньо інформативні, тому їх можна успішно використовувати при розв'язуванні задач, математичною основою яких є рівняння еліптичного типу, що виникають в інших прикладних задачах, наприклад, під час розв'язуванні задач з гідродинаміки, теплопровідності, теорії пружності.

1. Сенічак В. М. Прогресивна інформаційна технологія дослідження напружено-деформованого стану пружних стержнів довільного перерізу / В. М. Сенічак // Сучасні проблеми математики : матеріали міжнар. наук. конф. Ч. 3. – К. : Ін-т математики НАН України, 1998. – С. 77–79.

2. Сенічак В. М. Комп'ютерна діагностика температурних полів в областях складної форми / В. М. Сенічак // Математическое моделирование : сб. науч. тр. / НАН Украины, Ин-т математики. – К., 1996. – С. 209–212.
3. Сенічак В. М. Программа решения уравнения Пуассона в произвольной области методом ускоренных статистических испытаний / Сенічак В. М., Хомченко А. Н. ; ФАП ИПС АН Украины. – К., 1993. – 25 с. – инв. № П6412.
4. Шуп Т. Решение инженерных задач на ЭВМ: Практическое руководство / Т. Шуп. – М., 1982. – 238 с.

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ

Ольга Ткачук,
 II курс, Львівський національний
 університет імені І.Франка.
 Науковий керівник – Ткачук В.М.,
 кандидат фізико-математичних наук, доцент.

За 2 500 років свого існування поняття про математику змінювалося і збагачувалося. Спочатку це була повністю практична дисципліна, пов'язана з обчисленнями. У древньому Єгипті за допомогою математичних розрахунків передбачали астрономічні події, проводили землемірні роботи, виділення і перерозподіл рівних земельних наділів сім'ям. У стародавньому Вавілоні розрахунки були достатньо розвиненими, математики вміли навіть розв'язувати квадратні рівняння і розумілися на позиційних системах числення. Але знання про них дійшли до європейців набагато пізніше, і не прямо, а через арабську математику, яку араби, у свою чергу, запозичили в древній Індії.

Великий внесок у розвиток математики здійснили греки. Загальновідомий вклад Евкліда в розвиток геометрії. Його аксіоматичним описом планіметрії користувалися математики впродовж багатьох століть, не дивлячись на те, що зараз у системі аксіом Евкліда знайдено неточності. Але його підхід до побудови наукової теорії (аксіоми – логіка – теореми) дає можливість здійснити аксіоматичну побудову будь-якого розділу науки, і в цьому головна особливість математики як науки. Грецьким математикам належить також ідея логічного доведення.

Практичні потреби людства стимулювали появу і розвиток інших розділів математики, які поступово абстрагувалися і ставали все більш теоретичними. Необхідність складати і розв'язувати рівняння для різних потреб людини стимулювали появу різних розділів математичної науки – теорію функцій, диференціальне та інтегральне числення, теорію чисел, різні алгебри і т. д. Розділ математики, який займається створенням та обґрунтуванням численних алгоритмів для розв'язування складних задач різних галузей науки, дістав назву “прикладна математика”, головне завдання якої – знаходження розв'язку задачі чисельними методами із заданою точністю. В історії прикладної математики умовно можна виділити 3 етапи.

Перший етап почався 4 тисячі років тому і тривав до початку наукової діяльності І.Ньютона. Прогрес науки в той час був зумовлений необхідністю обчислювати площі та об'єми, конструюванням найпростіших механізмів, що стимулювало розвиток азів алгебри та геометрії на основі арифметики. Як не див-

но, але точність обчислень у ті давні часи була досить високою, тому що вихідні дані містили мало цифр і обчислення велися без заокруглень.

Другий етап розвитку прикладної математики починається з появи праць Ньютона, які дали можливість розв'язати задачі, що зводилися до звичайних диференціальних рівнянь та до системи алгебраїчних рівнянь. З ними були пов'язані практичні задачі з розрахунку механічних конструкцій, задачі геодезії та астрономії. На цьому етапі використовувалися різні обчислювальні засоби: таблиці, арифмометри, логарифмічна лінійка, які дуже пришвидшили процес обчислень і вплинули на точність результату. Але все ж таки обчислення були дуже довгими і займали інколи не тільки тижні, але й місяці. Перевірка правильності результату також була довгою.

З 40-х років ХХ століття починається третій етап розвитку прикладної математики, який триває дотепер. Великою мірою каталізатором стрімкого збільшення швидкості обчислювальних процесів став воєнно-промисловий комплекс. Їх задачі вимагали недоступних для людини швидкостей розрахунків і зумовили появу електронно-обчислювальних машин. Можливість проводити обчислення великого об'єму розширило можливості з розв'язку нового класу задач, у тому числі і в частинних похідних. Тому з появою ЕОМ пов'язані розробки нових чисельних методів, які оперують великою кількістю даних, а це є стимулом для подальшого розвитку прикладної математики [1].

За останні 50 років у "чистій" математиці відбувся надзвичайно могутній і складний для розуміння ривок вперед. Якщо вченим вдасться так само розвинути і прикладну математику, то її розвиток може вплинути на інші науки і навіть змінити наше уявлення про них. Математика розростається в ширину і в глибину, і різні її розділи проникають один в одного. Вчені вважають, що для вивчення вже означених математичних об'єктів потрібно сотні років. Обчислювальна математика все більше проникає в прикладну математику та інформатику (до речі, про останню, як науку, 30–40 років тому ніхто не знав), і математична мова цих наук стає все більш спільною. У зв'язку із цим змінюється трактування "сили математичного результату". Чиста математика вивчає властивості математичних об'єктів, прикладна математика орієнтована на використання математичних обчислень за межами математичних дисциплін, в інших галузях науки і техніки, а інформатика займається реалізацією математичних розрахунків на ЕОМ. Однак не можна провести чітку межу між цими науками – вони все тісніше переплітаються в процесі свого розвитку. Прикладом такого розмежування на чисту і прикладну математику служить розповідь Б.Г. Міркіна, доктора технічних наук, професора про так звану малу теорему Ферма. У студентські роки він вважав її зразком абстрактної математики без найменших шансів на практичне застосування і говорив, що зміст цієї теореми виражає "нікому не потрібні властивості нікому не потрібних простих чисел". Звичайно, тоді ніхто не міг припустити, що ця теорема стане основою електронної торгівлі, яка забезпечує безпеку кодування трансакцій при здійсненні купівлі-продажу через мережу Інтернет [2].

1. Калиткин Н. Н. Численные методы / Н. Н. Калиткин. – М. : Наука, 1978. – 512 с.
2. Миркин Б. Г. История и методология прикладной математики и информатики / Б. Г. Миркин. – Режим доступа : <http://www.scribd.com/doc/40147324/>.

ФІЗИКА

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

ПОШИРЕНІСТЬ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Возняк Тарас,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Юрах Г.Ю.,
кандидат медичних наук, доцент.

Відсутність шкідливих звичок – один з компонентів ЗСЖ. Пияцтво, куріння, вживання психотропних та наркотичних речовин значною мірою підривають як фізичне, так і психічне здоров'я людини, негативно впливають на соціальну адаптацію, активність, навчання, процеси мислення, уваги, пам'яті та ін. [1]. Найпоширенішою шкідливою звичкою є вживання спиртних напоїв, а етиловий спирт є легкодоступним легалізованим наркотиком, який можна придбати в довільній кількості [2; 3].

Дані літератури щодо поширення пияцтва й алкоголізму (від 1,5 до 4% залежно від регіону України) [3] стосуються в основному людей зрілого віку і базуються на даних статистичних звітів наркологічних диспансерів. Однак далеко не всі хворі алкоголізмом звертаються за допомогою до спеціалістів, а якщо і звертаються, то в останній стадії захворювання, а тому вказані цифри фактично не відображають реальної ситуації. Дослідницький проект ESPAD [3] репрезентує учнівську молодь 15–17 років і спрямований, здебільшого, на з'ясування визначальних чинників стосовно першого залучення до вживання спиртного та впливу соціального оточення на поведінку підлітків.

Враховуючи вищесказане, з метою встановлення відношення до алкоголю студентської молоді проведено наше дослідження. Опитування проводили серед студентів заочної та денної форми навчання різних факультетів та інститутів нашого університету (250 осіб). Використовували метод анонімного тестування за Рязанцевим. Даний тест розроблений на основі 25-річної праці лікаря-нарколога, апробований у клініці, і є достатньо достовірним для проведення масових опитувань. У роботі використані матеріали опитування студентів, які навчалися у вузі в різні роки: I група – 2006 рік, II група – 2012 рік.

За результатами тестування виділено такі градації: “тверезники”, п'ють помірно, мають ознаки алкоголізму I-ї чи II-ї стадії. Підрахунок проводили окремо для осіб чоловічої та жіночої статі.

Серед осіб жіночої статі, які навчалися в університеті в 2006 році, кількість “тверезників” складала 45,1%; тих, що помірно вживають спиртні напої – 42%; з ознаками алкоголізму I-ї стадії – 11,3%, II-ї стадії – 1,6%. Через 6 років кількість “тверезників” зменшилася до 31,7%, проте приблизно на 72% зросла кількість жінок з першою стадією алкоголізму, та у 3,6 рази збільшилась кількість осіб з ознаками алкоголізму II-го степеня.

Серед осіб чоловічої статі у 2006 році тверезників було близько 8%, тих, що п'ють помірно, – майже 14%, більше половини всіх юнаків мали ознаки I-ї стадії алкоголізму і спостерігався досить високий відсоток (27,5%) студентів з ознаками алкоголізму II-ї стадії. Сьогодні (у 2012 році) виявлено зменшення кількості алкоголь-залежних з I-ю стадією приблизно в 1,7 раза та незначне зменшення числа осіб з ознаками II-ї стадії алкоголізму (з 27,5% до 23,5%).

Серед студентів заочної форми навчання, значна частина яких є сімейними та працюють, частка алкоголь-залежних осіб є нижчою (30% проти 65%), хоча віковий діапазон їх ширший (від 20 до 35 років). Очевидно, що не вік людини є вирішальним у формуванні її відношення до спиртного, а стиль життя: відсутність обов'язків, бездіяльність, надлишок вільного часу, самотність тощо.

Таким чином, результати нашої роботи засвідчують, що:

1) дані офіційної статистики не відображають реальної картини щодо поширеності алкоголізму та пияцтва;

2) за короткий термін (6 років) спостерігається стрімкий ріст алкоголізму серед молодих жінок – майбутніх матерів, що створює загрозу для генофонду нації;

3) сучасна ситуація щодо відношення до спиртного молоді є тривожною і потребує кардинальних загальнодержавних заходів.

1. Бенюмов В. М. Вред алкоголя, никотина и наркотиков : пособ. для учителя / В. М. Бенюмов, О. Р. Костенко, К. М. Флоренсова. – К. : Рад. шк., 1989. – 125 с.
2. Лебедь Р. Українська молодь п'є алкоголь, щоб розслабитися / Р. Лебедь // Укр. правда. – 2012. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/inozmi/bbc/2012/03/20/6961041>.
3. Рівень поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 2011 / [О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т. В. Боднар, Ю. П. Галіч та ін.] ; Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К. : Обнова, 2011. – 176 с.

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ ФЛОРИ І ФАУНИ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО НПП

Яновська Ірина,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Яцик Р.М.,
кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник.

Карпатський національний природний парк (КНПП) як об'єкт природно-заповідного фонду (ПЗФ) завдяки гетерогенності території, багатому рослинному покриву має важливе значення для збереження різноманітності флори і фауни не лише в Україні, а й в усій Центральній та Східній Європі [1; 2].

Рослинність КНПП виділяється особливою різноманітністю і природною цінністю. Флора судинних рослин Карпатського НПП нараховує 1 105 видів, що становить 54,9% всієї флори Українських Карпат [2]. Раритетна компонента флори парку становить: 80 видів з Червоної книги України, 3 види з Європейсь-

кого Червоного списку, 3 – з Червоного списку МСОП, 1 – з Додатку 1 Бернської конвенції, біля 60 видів є карпатськими ендеміками і реліктами.

Дослідження рідкісних і зникаючих видів рослин Карпатського національного природного парку свідчать про активне антропогенне навантаження на природну рослинність, що викликає багато негативних наслідків.

КНПП розташований у східній частині північного макросхилу Українських Карпат на території Яремчанської міськради і Верховинського району. За даними лісовпорядкування 2003 року, його загальна вкрита лісом площа складає 33 998,3 га, які розподілені в межах 12-ти природоохоронних науково-дослідних відділень (ПОНДВ). Близько 30 відсотків лісів (11,4 тис. га) віднесено до заповідної зони, основна частина (67,8% або 26,0 тис. га) є в зоні регульованої рекреації, господарська зона складає 2,5% (861 га), а найменшою є зона стаціонарної рекреації – всього 0,3% або 107 га.

Вивчаючи місцезнаходження особливо цінних флористичних об'єктів, нами обстежено природне куртинне (12 шт.) зростання вільхи чорної (територія Яремчанського ПОНДВ, квартал 6, виділ 15, площа 0,10 га). Вік рослин 60 р., середня висота – 25 м, середній діаметр – 32 см. Стовбури прямі, крони густі, яйцевидні або циліндричні. Кора на стовбурі темно-бура. Листки зворотньо-яйцеподібні або круглі, з виїмкою зверху листка. Плодоносять через 1–2 роки. Коренева система поверхнева.

Виявлено зростання деревовидної форми тиса ягідного (Яремчанське ПОНДВ, квартал 6, виділ 13). Вік дерева – 120 років, висота – 7,5 м, діаметр – 18 см. Рослина рідкісна, висаджена ще за часів Австро-Угорської імперії, росте дуже повільно. Живе до 1 000–1 400 р. Вічнозелене, використовується для озеленення міст та виготовлення меблів, так як має дуже гарну текстуру деревини. На території Івано-Франківської області масове зростання тиса ягідного знаходиться на території ДП “Коломийське ЛГ” (урочище Княж-Двір). Вид є реліктом і занесений до Червоної книги України в 1994 році.

Цінність представляють також мікропопуляції сосни звичайної реліктового походження. Дрібні острівні мікропопуляції цієї породи збереглися тут ще з післяльодовикового періоду в екстремальних умовах – на кам'янистих розсипищах і сфагнових болотах.

Фауна ссавців на території парку налічує понад 50 видів, більше 35% з них становлять комахоїдні і рукокрилі. Ряд комахоїдних представляють вісім видів: кріт, їжак, звичайна, мала та альпійська бурозубки, білозубка білочерева, звичайна і мала кутори. Рукокрилі представлені десятьма видами, в основному дендрофілами. Ряд гризунів нараховує 18 видів.

Білка карпатська з характерним чорним забарвленням поширена по всій території парку. У широколистяних лісах живуть горішникові й лісова соні. Для хвойних лісів характерна лісова соня. З родини тушканчикових зустрічається лісова мишівка. Родина мишиних об'єднує шість видів: лісову, жовтогорлу, польову, маленьку і хатню миші та сірого щура. Найбільш чисельним видом є жовтогорла миша. З родини норицевих тут живуть: лісова, мала водяна, підземна, темна і снігова нориці. Є на території парку і хижаки – вовки, лисиці та ведмеді. Родина кунових нараховує вісім видів. Найкрупнішими представниками

родини є видра. Зустрічаються лісова і кам'яна куниця. З дрібних кунових – ласка, горностай та тхір лісовий. До родини котячих відносяться рись та європейський лісовий кіт, які зустрічаються в глухих місцях парку. Є тут і парнокопитні – дика свиня, благородний олень і європейська козуля. Остання найбільш чисельна. У кінці вересня – на початку жовтня, коли в горах стоїть холодна, ясна та безвітряна погода, проходить гін в оленів.

1. Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини / (за ред. Приходько М. М., Парпана В. І.). – Івано-Франківськ, 2000. – 272 с.
2. Природно-заповідний фонд Івано-Франківської області : (Реєстр-довідник) / Держуправління екологічної безпеки. – Івано-Франківськ, 1995. – 95 с.

ЕРОЗІЙНА ДЕГРАДАЦІЯ ТЕМНО-СІРИХ ОПІДЗОЛЕНИХ ҐРУНТІВ ЗАХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Володимир Гутинюк,
V курс, магістр, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Волощук М.Д.,
доктор сільськогосподарських наук, професор.

В останні десятиріччя стан ґрунтового покриву Західного Лісостепу Івано-Франківщини набув загрозливого характеру. З кожним роком збільшується площа деградованих ґрунтів – змитих, розмитих, заболочених, кислих, простежується тенденція зниження гумусу – вмісту поживних речовин. Значно зросли площі забруднених ґрунтів пестицидами та іншими речовинами.

Під час проведення досліджень нами використовувались картографічні, польові, лабораторні, порівняльно-географічні методи дослідження.

У природному відношенні Західний Лісостеп Івано-Франківщини займає північно-східну частину області, в яку входить: Рогатинський район, північна частина Галицького, незначна північно-східна частина Тисменицького р-ну, весь Тлумацький район, більша частина Снятинського та східна Коломийського району загальною площею – 242,4 тис. га.

Основними формами рельєфу є долино-балкова гідрографічна мережа, біля 75% зайняті схилами різної довжини, крутизни, експозиції, на вододільне плато приходять 15–20%, ґрунтотвірними породами є осадові лесовидні суглинки.

Складні природні умови сприяли формуванню різних типів і підтипів ґрунтів: сірих, світло-сірих, темно-сірих, чорноземів, а в тальвегах балок лучні і лучно-болотні ґрунти. Фоновими (найбільш поширеними) ґрунтами, які займають понад 60% території дослідження, є темно-сірі.

Під впливом антропогенних і природних чинників на території дослідження активно розвиваються деградаційні процеси: ерозія ґрунту, зсуви, заболочення та ін. Площа слабозмитих ґрунтів становить 45,9%, середньозмитих – 16,1%, сильнозмитих 12,1%, розмитих – 2,8%. Площі земель, що зазнають ерозійних процесів по адміністративних районах області становлять у загальному всього 85,8 тис. га сільськогосподарських угідь, 70,1 тис. га ріллі, з них слабозмитих 27,2 тис. га, середньозмитих 23,8 тис. га, сильнозмитих 12,9 тис. га.

Унаслідок прояву ерозійних процесів змінилися потужності гумусового слабоелювіального (He) та ілювіального (Ie, I) горизонтів. Нижня межа ілювіального горизонту Ie в незмитих ґрунтах знаходиться на глибині 71 см, у слабозмитих на глибині 50 см, тобто ерозією змито 12 см гумусового слабоелювіального горизонту He. У середньозмитих ґрунтах межа між горизонтами Ie та I знаходиться на глибині 30 см, змито 41 см ґрунту, а в сильнозмитих таку межу прослідкувати не вдасться, оскільки в оранку залучений ілювіальний перехідний горизонт Ip. Зі зростанням ступеня еродованості в орному шарі збільшується вміст грудкуватих та брилистих агрегатів, що зумовлює погіршення структури. Цьому сприяє застосування важкої сільськогосподарської техніки.

В основних темно-сірих ґрунтах змінився перехід між гумусовим елювіальним горизонтом (орним шаром) і горизонтами, що знаходяться нижче. Замість характерного поступового переходу спостерігається різкий перехід на глибині оранки. Помітні зміни і в забарвленні горизонтів. Зі зростанням ступеня еродованості ґрунтів забарвлення горизонтів змінюється від темно-сірого (у незмитих ґрунтах) до бурого і палевого (у сильнозмитих ґрунтах).

Еродованість ґрунтів призводить і до підняття лінії закипання від НСІ. Так, у незмитих та слабозмитих ґрунтах закипання немає, у середньозмитих воно простежується з глибини 55 см, а в сильнозмитих закипання з поверхні.

Вміст гумусу в профілі темно-сірих опідзолених ґрунтів знижується до ґрунтоутворної породи. В еродованих ґрунтах вміст гумусу в орному горизонті зменшується відповідно до збільшення ступеня еродованості ґрунтів. Якщо в орному шарі темно-сірих опідзолених незмитих ґрунтів вміст гумусу становить 2,65%, то в слабозмитих – 1,96%, у середньозмитих – 1,10%, у сильнозмитих 0,92%.

Величина рН сольового в орному горизонті темно-сірих опідзолених ґрунтів становить 6,0, реакція ґрунтового розчину слабокисла. Із глибиною значення рН сольового поступово зростають. Аналогічний профільний розподіл значень рН водного, величина якого в орному горизонті становить 7,0, а в материнській породі – 8,5, що характеризує реакцію ґрунтового розчину як нейтральну і середньолужну. Значення рН сольового та рН водного зростають зі збільшенням ступеня еродованості ґрунтів.

Висновки:

- Складні природні умови Західного Лісостепу Івано-Франківщини сприяли формуванню неоднорідного ґрунтового покриву, який представлений опідзоленими ґрунтами ясно-сірими та темно-сірими, чорноземами опідзоленими, лучно-болотними, торфово-болотними та різними різновидами еродованих ґрунтів.
- Інтенсивне використання силових земель в 70–80-ті роки призвели до активного розвитку деградації ґрунтів (змиву, розмиву, заболочення).
- Виявлена пряма залежність поширення еродованих земель з крутизною, довжиною та експозицією схилів.
- Встановлено, що ерозійні процеси значно впливають на агрохімічні, водно-фізичні й агрофізичні показники ґрунту.

1. Волощук М. Д. Трагедія деградації земель: шляхи відновлення їх родючості та охорони / М. Д. Волощук, В. І. Косар // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Серія: Біологія. – 2010. – Вип. XII. – С. 142–149.

СТАН ТА ФОРМУВАННЯ ІМУНІТЕТУ В ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ

Копанчук Дарина,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Воробель А.В.,
кандидат медичних наук, доцент.

До центральних органів імунної системи відносять тимус і кістковий мозок. Всі клітини імунної системи походять зі стовбурових клітин кісткового мозку, які диференціюються в лімфоцити, гранулоцити, моноцити та інші.

Отже, актуальною проблемою у вивченні особливостей імунітету є дослідження, в якому функціональному стані та як формується імунна система в дітей різного віку.

Мета роботи – дослідити стан імунної системи та її формування в дітей різного віку. Важливим є відношення кількості нейтрофільних гранулоцитів до кількості лімфоцитів у периферичній крові протягом усього періоду дитинства, що свідчить про стан імунної системи.

Завдання роботи: визначити кількість лімфоцитів, нейтрофілів у периферичній крові в дітей у період новонародженості, на IV-й день життя, на першому місяці життя, на IV-му місяці життя, на IV-му році життя, у підлітковому віці.

Об'єкт дослідження – периферична кров у дітей різного віку.

Підраховано кількість нейтрофілів і лімфоцитів у 18-ти мазках периферичної крові в дітей різного віку.

Практичне значення роботи. Дослідження імунної системи в дітей різних вікових груп дозволить скерувати профілактичні заходи в попередженні інфекційних хворіб саме на ту вікову категорію дітей, де стан імунітету є критичним.

Наукова новизна роботи. У дітей на IV-й день життя виявлено однакову кількість нейтрофілів і лімфоцитів у периферичній крові (“первинний перехрест”). “Другий перехрест”, коли кількість нейтрофілів і лімфоцитів однакова, виявлено в дітей у 4-річному віці. У цьому віці діти дуже вразливі до інфекційних хворіб, що необхідно враховувати в практичній медицині.

Як показали результати дослідження, у новонародженого в периферичній крові виявлено 65% нейтрофільних гранулоцитів та, 30% лімфоцитів (рис. 1).

У дитини на IV-й день життя виявлено “перший перехрест”, коли кількість нейтрофілів і лімфоцитів становила 45%, тобто була однакова (рис. 1).

На IV-му місяці життя кількість нейтрофільних гранулоцитів дещо збільшилась, а кількість лімфоцитів зменшилась (рис. 1).

У 4-річному віці виявлено вирівнювання кількості нейтрофільних гранулоцитів та лімфоцитів і становила 45,5% і 44,5% відповідно (“другий перехрест”) (рис. 1).

У 4-річному віці кількість нейтрофільних гранулоцитів становила 60,5%, а лімфоцитів – 28%. Такі ж показники спостерігаються в дорослих (рис. 1).

Висновки

1. Як показали результати дослідження, перший критичний період розвитку імунобіологічної реактивності виявлено в дитини в 4-денному віці, коли кількість нейтрофілів і лімфоцитів була однаковою і становила 45% (“перший перехрест”).

2. У 4-річному віці імунна система дитини дуже вразлива – кількість нейтрофілів і лімфоцитів становила 45,5% і 44,5% відповідно (“другий перехрест”).

3. У 14-річному віці співвідношення нейтрофілів та лімфоцитів було таким, як у дорослих.

4. Без знання співвідношення кількості нейтрофілів і лімфоцитів у лейкоцитарній формулі є неможливою попередження інфекційних хворіб у дітей.

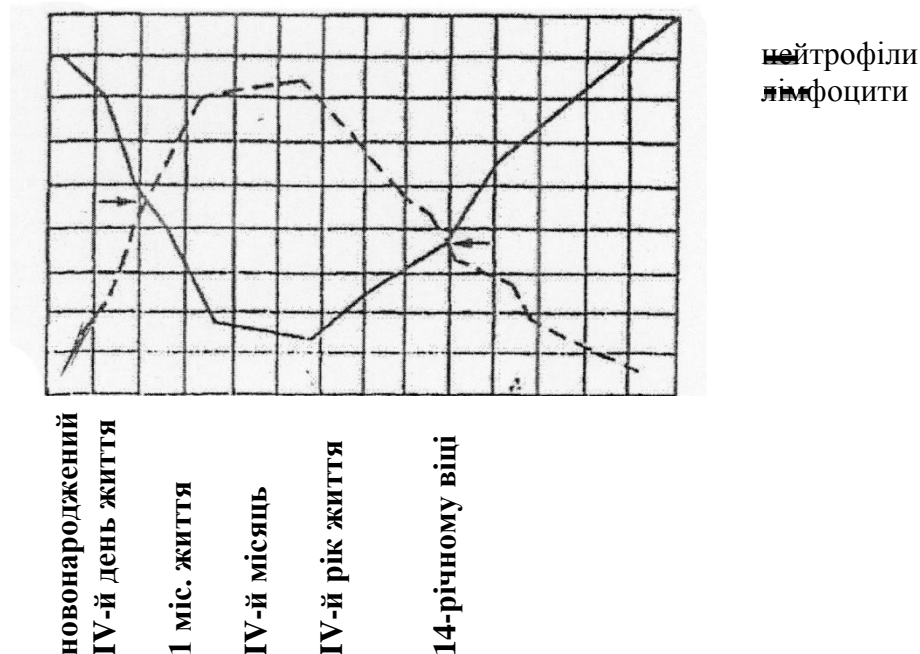

Рис. 1. Дослідження критичних періодів розвитку імунологічної реактивності дітей

1. Андрейчин М. Клінічна імунологія : монографія / М. Андрейчин, Н. Чоп'як. – Тернопіль, 2004. – 346 с.
2. Воробель А. В. Основи гематології : монографія / А. В. Воробель. – Івано-Франківськ : Видавництво “Плай” ЦІТ Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2009. – 149 с.
3. Энциклопедия семейного врача : в 2 т. / под ред. А. Е. Ефремова. – К. : Здоровья, 1995. – 548 с.

ТОРФОВО-БОЛОТНІ ҐРУНТИ ПРИКАРПАТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Козак Ірина,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Волощук М.Д.,
доктор сільськогосподарських наук, професор.

Торфові ґрунти – важливий компонент екологічних систем. Вони відіграють особливу роль у регуляції природних процесів і в стабілізації якості довкілля.

До групи торфових ґрунтів належить більше 20 різних видів. Залежно від глибини торфового горизонту ці ґрунти поділяються на болотні (не мають торфового горизонту), торф'янисто-болотні, торфово-болотні і торфовища.

Торфово-болотні ґрунти – це інтразональні ґрунти, які зустрічаються в усіх природних зонах. В Україні площа торфових ґрунтів становить близько 1 млн га, у зоні Прикарпаття – 137 тис. га. Через відсутність належного догляду за осушувальною мережею, деградацію ґрунтів раціонально використовується близько 25%, а решту займають низькопродуктивні угіддя. Такий стан осушених земель зумовлений низькою експлуатацією осушувальних систем та вторинним заболочуванням ґрунтів. Місцями торфові ґрунти стали переосушеними, особливо в літній період, а в передпосівний збільшились площі перезволожених земель.

Торфово-болотні ґрунти також характеризуються активною повітро- і водопроникністю, але найчастіше зайвим вмістом вологи. Оскільки структурно торфові ґрунти являють собою губку, яка добре вбирає, але і легко віддає воду, то необхідно покращувати їх структурний склад, підвищуючи вміст твердих часток.

З елементів живлення рослин ґрунти містять велику валову кількість азоту (0,61–2,8%). Переважна більшість фосфору перебуває в органічно зв'язаних формах. Нагромадження його відбувається за рахунок біологічної вбирної здатності і залежить також від потужності торфового горизонту. Хоч калій у торфово-болотних ґрунтах не входить до складних органічних сполук, валовий вміст його у верхніх горизонтах становить 0,23–0,63%. Рухомого калію ґрунти містять дуже мало.

Отже, для високопродуктивного використання торфових ґрунтів під посіви сільськогосподарських культур чи як органічне добриво необхідно враховувати їх фізико-хімічні властивості, особливо низький вміст рухомого калію і мікроелемента міді.

Через різку зміну клімату і збільшення тривалості спекотних періодів виникають згубні пожежі, що важко піддаються гасінню. Спрацювання торфових ґрунтів і часті пожежі на них призводять до катастрофічних втрат торфової маси, забруднення довкілля.

Найбільш ефективний шлях – використовувати як земельний фонд низинні торфові ґрунти. Проте в такому випадку треба мати на увазі ряд проблем, які при цьому виникають. Зміна водно-повітряного режиму, посилення аерованості верхнього шару активізують мікробіологічну діяльність, що посилює мінералізацію органічної речовини.

Торфово-болотні ґрунти потребують забезпечення двостороннього регулювання водного режиму при їх меліорації для того, щоб попередити надмірний розклад, мінералізацію та гідрофобізацію, а також вітрову ерозію.

Важливо забезпечити оптимальний рівень поживного режиму. У перші роки використання потрібно стимулювати вивільнення азоту з органічної речовини, а в подальшому – оптимізувати; необхідне обов'язкове внесення фосфорних, калійних та мікродобрив, особливо міді.

На торфово-болотних ґрунтах ефективним заходом є збагачення орного шару мінеральними частинками (піском, суглинком, глиною, мергелем), завдяки чому підвищується щільність та відповідно знижується осідання торфу, посилюється процес гуміфікації і закріплення гумусових речовин у профілі ґрунту, зменшується небезпека вітрової ерозії та загорання торфу.

Спрацювання органічної речовини була і залишається однією з найбільш актуальних проблем землеробського використання осушуваних земель. Їх відносять до найбільш небезпечних в екологічному відношенні ґрунтів. Це примушує шукати нові методи і застосовувати нові шляхи для збереження та підтримки на достатньому рівні потенційної родючості цих ґрунтів.

Окремо стоїть проблема використання торфово-болотних ґрунтів сільськогосподарського фонду. Можна запропонувати частину з них, яка деградувала, втратила родючість і непридатна для вирощування сільськогосподарських культур, ренатуралізувати, штучно створивши різноманітні біоценотичні чи водноболотно-ландшафтні конструкції, що адаптовані до даного типу земельної території. Частину ренатуралізованих торфово-болотних земель, яким притаманні важливі екологічні функції, раціонально включати до земель природоохоронного фонду як рекреаційні, науково-пізнавальні і ноосферо цінні об'єкти.

Більшу частину торфово-болотних ґрунтів заради їх збереження необхідно використовувати під високопродуктивні сіяні лучно-пасовищні угіддя.

На вторинно заболочених торфово-болотних ґрунтах, навіть за умов високої родючості, не завжди рентабельно відновлювати (реконструювати) дренажну мережу, а вигідніше вирощувати адаптовану до конкретних умов гідрофільну рослинність, яка щорічно здатна давати значний приріст сировинної фітомаси. На нашу думку, цей напрям є перспективним і його актуальність зростатиме з часом адекватно вичерпуванню та подорожчанню невідновних викопних енергоносіїв.

1. Трускавецький Р. С. Торфово-земельний ресурс України (концепція комплексного використання) / Трускавецький Р. С., Ситник В. П. – Харків, 2010. – 72 с.
2. Трускавецький Р. С. Підвищення родючості і охорона осушених земель : довідник / Трускавецький Р. С., Прістер Б. С., Мостовий М. М. – К. : Урожай, 1993. – 136 с.

ЕРОЗІЙНА ДЕГРАДАЦІЯ ДЕРНОВО-ПІДЗОЛИСТИХ ПОВЕРХНЕВО-ОГЛЕЄНИХ ҐРУНТІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПЕРЕДКАРПАТТЯ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Стасюк Тетяна,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Волощук М.Д.,
доктор сільськогосподарських наук, професор.

Серед деградаційних процесів, які проходять за останні роки на ґрунтах Передкарпаття, водна ерозія займає провідне місце. Деградація ґрунтів, у тому числі пов'язана з водною ерозією, відсутність процесів їхнього відтворення стали однією з головних проблем сьогодення. Ерозійні процеси призводять до того, що землеробство на схилових землях стає малорентабельним. Виявлення причин водної ерозії, розробка заходів щодо її запобігання, підвищення продуктивності еродованих земель є актуальним завданням.

Ґрунти Передкарпаття за генетичною природою є унікальними і привертають особливу увагу до їх вивчення. Найбільш поширеними (фоновими) ґрунтами є дерново-підзолисті поверхнево-оглеєні.

В адміністративному відношенні Передкарпаття розташоване в межах Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей і простягається з північного заходу на південний схід смугою завширшки понад 40 км та завдовжки до 300 км. Йому притаманні розчленований ерозійний рельєф, помірно теплий і вологий клімат.

Пересічна річна кількість опадів становить 710 мм, гідротермічний коефіцієнт сягає 1,82. Видовжені межиріччя чергуються з широкими терасованими долинами та улоговинами. Передгірний рельєф ускладнений густою сіткою ярів, балок і річкових долин.

Саме значна кількість опадів та їх інтенсивність спричиняють стік і змив ґрунтів.

Ерозія ґрунтів – це результат складної взаємодії природних факторів і господарської діяльності людини.

Фактори, які спричиняють ерозію ґрунтів, поділяються на дві групи. До першої групи належать фактори, які формують поверхневий стік води: клімат, геоморфологія місцевості та рельєф. До другої – ті, які визначають рівень еродованості ґрунтів, його динаміку в часі та просторову варіабельність (фактор ґрунту), ступінь захисту рослинності, господарську діяльність людини.

В умовах Передкарпаття ерозійними процесами охоплено близько 31,7% сільськогосподарських угідь. Середньорічний змив ґрунту становить щороку на території до 3,5 млн тон ґрунту, в якому містяться 68 тис. тон гумусу, азоту – 3,4 тис. тон, фосфору – 3,0 тис. тон, калію – 47,5 тис. тон. Крім втрат гумусу та поживних речовин верхнього шару ґрунту, спостерігається погіршення фізичних, хімічних і біологічних властивостей ґрунтів, різко знижується стійкість ґрунтової системи до антропогенного впливу.

Виявлено, що за час з 1960 р. по 2010 р. площа еродованих орних земель збільшилась на 27,2 тис. га, або на 46,2%, посилюється і ступінь змитості ґрунтів, кількість сильнозмитих ґрунтів зросла на 71,2%, середньозмитих – на 40,3%, слабозмитих – на 27,3%.

За різними оцінками в Центральному Передкарпатті на 2010 рік нараховується близько 74,5 тис. га земель, які зазнали ерозії, до 10 тис. га земель, що потребують вилучення з інтенсивного використання, переведення їх під природні кормові угіддя.

Встановлено, що середньорічний модуль змиву ґрунту із сільськогосподарських угідь знаходиться в широких діапазонах – від 8,7 т/га (Богородчанський район) до 59,5 т/га (Рогатинський р-н) і в цілому по регіону складає 28,2 т/га. Небезпечними в ерозійному відношенні є схилі землі Галицького, Тлумацького, Богородчанського, Тисменицького та Коломийського районів.

Визначено, що величина схилового стоку і змиву більшою мірою залежить не тільки від морфометричних показників рельєфу, а і від гранулометричного складу ґрунту.

Ерозійні процеси призводять до зменшення ґрунтового профілю. Це простежується на поверхні ілювіального горизонту, який у середньому залягає в незмитому ґрунті на глибині 47 см, у слабозмитому – 39 см і в середньозмитому – 27 см. Таким чином, профіль слабозмитого ґрунту зменшений на 8 см, а се-

редньозмитого – на 20 см, порівняно з незмитим різновидом. Зменшення ґрунтового профілю викликає також зміни хімічного складу орного шару ґрунту.

Результати дослідження властивостей дерново-підзолистих ґрунтів Передкарпаття вказують на їх низьку протиерозійну стійкість.

Для зменшення і попередження розвитку ерозійних процесів, підвищення та відновлення родючості ґрунтів необхідно впроваджувати заходи: організаційно-господарські, агротехнічні, лісомеліоративні, які мають бути зональними, обґрунтованими та економічно ефективними.

1. Стационарное изучение плоскостного смыва в Передкарпатье / [Болух О. И., Канаш А. П., Кит М. Г., Кравчук Я. С.]. – Львов : Выща шк., Изд-во Львов. ун-та, 1986.
2. Панас Р. М. Рациональное використання та охорона земель : навч. посіб. / Панас Р. М. – Львів : Новий Світ 2000, 2008. – 352 с.
3. Паньків З. П. Дерново-підзолисті поверхнево-оглесні ґрунти Північно-Західного Передкарпаття / Паньків З. П., Позняк С. П. – Львів : Меркатор, 1998. – 132 с.
4. Охорона ґрунтів : навч. посіб. / [Шикула М. К., Ігнатенко О. Ф., Петренко Л. Р., Капшик М. В.]. – К. : Знання, 2001. – 398 с.
5. Шикула М. К. Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві / Шикула М. К. – К. : ПФ “Оранта”, 1998. – 680 с.

БІОІНДИКАЦІЙНА ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК ЗА ЖИТТЄВИМИ ПОКАЗНИКАМИ АКАЦІЇ БІЛОЇ (*ROBINIA PSEUDOACACIA L.*)

Гулейчук Марія,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Миленька М.М.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Розвиток міст пов'язаний із формуванням особливого урбанізованого довкілля з комплексом специфічних екологічних чинників, які негативно впливають на біоценотичний покрив та здоров'я людей [1]. Покращення екологічного стану урбоекосистем можливе лише за умови об'єктивної оцінки їх сучасного стану та впровадження біоіндикаційних досліджень до обов'язкової програми екологічного моніторингу [4; 5]. Тому актуальним завданням сучасних біо-екологічних досліджень є оцінка перспективності застосування міських рослин-інтродуцентів як індикаторів екологічного стану.

Метою роботи було дослідити різнорівневу біоіндикаційну перспективність акації білої (*Robinia pseudoacacia L.*) в умовах урбоекосистеми Івано-Франківська.

Об'єкт дослідження – чутливість *Robinia pseudoacacia L.* до дії урботехногенних чинників.

Предмет дослідження – комплекс фізіолого-біохімічних та морфологічних показників стану рослин в умовах міста.

Дослідження проводили протягом 2010–2012 рр. у межах шести ландшафтно-географічних районів (ЛГР) урбоекосистеми Івано-Франківська (північний,

північно-східний, центральний, південний, південно-східний та північно-західний), які відрізняються характером та інтенсивністю урботехногенного навантаження. Як фонову обрано умовно екологічно чисту територію, схожу за природно-кліматичними умовами – селище Рожнятів [5]. Аналізували площу листкових пластинок, рівень їх некротизації та стан фотосинтетичної системи. Стан генеративної системи оцінювали за часткою незрілого насіння у стручках акації. Відбір зразків листя і плодів здійснювали в кінці вегетаційного періоду (серпень-вересень) з гілок одного порядку галузження, розташованих на висоті 1–2 м над поверхнею ґрунту (аналізували 3–5 дерев у кожному ЛГР) з підвітряного боку дерева за стандартною методикою [4]. Визначення площі листкових пластинок дослідних особин деревних рослин здійснювали ваговим методом із модифікацією Л.В.Дорогань [2]. Концентрацію пігментів визначали за допомогою спектрофотометричного методу [2]. Математичну обробку отриманих даних проводили варіаційно-статистичним методом із використанням програми Excel.

Одержані результати вказують на зміну аналізованих морфометричних параметрів листків деревних рослин міста, порівняно з фоновією територією. Загальною тенденцією є зменшення розмірів листкових пластинок. Мінімальні відхилення аналізованих показників від фонових значень відмічено в південному районі урбоекосистеми, екологічна ситуація в межах якого є найбільш сприятливою. Середнє значення площі листової пластинки тут складає 8 см², при контрольному значенні – 14 см²; довжини і ширини листка – 4,6 і 2,1 см відповідно при 5,1 та 3,3 см на фоновій території. Послідовне достовірне зменшення морфометричних параметрів відбувається: південно-східний → центральноміський → північний → північно-східний → північно-західний.

Проведені дослідження показали статистично достовірні зміни кількісного складу пластидних пігментів у листках *Robinia pseudoacacia L.* на всіх досліджених ділянках відносно фонових значень. Для виду характерним є зниження суми пластидних пігментів у ряді районів урбоекосистеми: південний → південно-східний → північний → північно-західний → центральний → північно-східний.

Найвищий відсоток недорозвинених насінневих зачатків виявлено в північно-східному (зона впливу промислових емісій хімічного виробництва фірми “Барва”), у центральному, північно-західному та північному мікрорайонах Івано-Франківська.

Отже, під час дії комплексного впливу урбогенних факторів в акації білої виникає низка змін на органному й молекулярному рівнях. Встановлено зменшення площі листкових пластинок, зміну листового індексу, зростання частки несформованого насіння та зміни кількісного складу фотосинтетичного пігментного комплексу. Найбільш сприятливими екологічними умовами, порівняно з іншими районами дослідження, характеризуються південна та південно-східна частини урбаністичного комплексу. Усі аналізовані параметри рекомендовані до застосування в практиці біомоніторингових досліджень. Максимальною інформативністю відзначаються частка несформованого насіння та сума пластидних пігментів.

1. Кучерявий В. П. Урбоекологія / В. П. Кучерявий. – Львів : Світ, 2001. – 440 с.
2. Руденко С. С. Основи загальної екології : практичний курс / Руденко С. С., Костишин С. С., Морозова Т. В. – Чернівці : Рута, 2005. – Ч. 1. – 320 с.
3. Ліханов А. І. Аномалії листків деревних рослин в умовах Донбасу / А. І. Ліханов // Екологія та ноосферологія. – 2003. – Т. 13, № 1–2. – С. 162–168.
4. Маргайлик Г. И. К методике отбора листьев древесных растений для сравнительных морфолого-анатомических и физиологических исследований / Г. И. Маргайлик // Ботан. журн. – 1961. – Т. 50, № 1. – С. 89–90.
5. Миленька М. М. Використання деревних видів для діагностики екологічного стану довкілля урбанізованих територій / М. М. Миленька // Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків : УкрНДДЛГА, 2008. – Вип. 114. – С. 111–114.

ФЛОРИСТИЧНЕ ТА ЦЕНОТИЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ ДОЛИНИ РІКИ БАБЧЕ (ПЕРЕДКАРПАТТЯ)

Кисляк Марія,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Шумська Н.В.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Метою роботи є вивчення рослинності долини ріки Бабче (Передкарпаття, притока Бистриці Солотвинської), і для досягнення мети ми поставили перед собою завдання описати рослинність і флору долини ріки Бабче, провести систематичний та еколого-ценотичний аналізи, виявити лікарські й декоративні рослини. Об'єктом дослідження є долина ріки Бабче, а предметом дослідження – рослинність долини ріки Бабче.

Досліджувана територія представлена лісовою, лучною і болотною рослинністю. Тут виявлені такі асоціації як лісові, мезофільні, вологі та заболочені. Лісові асоціації представлені *Picetum (abietis) vaccinosum (myrtillis)*, *Fageto (sylvaticae)-Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae)*, *Piceetum (abietis) musci*, *Piceetum (abietis) lusulosum (pallescens)*. Мезофільна рослинність представлена асоціаціями *Agrostidetum (tenui) poosum (pratensis)*, *Festucetum (pratensis) cynosuroidesum (crispum)*, *Cynosuroidesum (crispum) brizoidesum (mediae) ma Festucetum (pratensis) trifoliosum (repentis)*. Вологі й заболочені луки представлені асоціаціями *Deschampsietum (caespitosae) holcosum (lanati)*, *Deschampsietum (caespitosae) agrostoidesum (tenui)*, *Caricetum (vulpinae) scirposum (sylvaticae)* та *Caricetum (acutae) calthosum (palustris)*.

Флора долини ріки Бабче дуже різноманітна за своїм складом, адже рослини, виявлені на її території, належать до п'яти відділів, які за кількістю видів розміщені в такому порядку: Magnoliophyta (152 види), Рynophyta (5), Polypodiophyta (3), Equisetophyta (1), Lycopodiophyta (1). Абсолютна більшість флоронаселення Передкарпаття представлена покритонасінними. На досліджуваній території виявлено 165 видів, які належать до 130 родів і об'єднуються в 48 родин. Провідними родинами за кількістю видів є Asteraceae – 20, Fabaceae – 14, Rosaceae – 13.

За класифікацією І.Г.Серебрякова на досліджуваній території за кількістю видів переважають трав'янисті рослини (полікарпики – 68,5%, монокарпики – 19,4%), друге місце займають дерева – 7,3%. Найменшу частку становлять кущі – 4,8%.

Згідно з аналізом флори за місцями зростання видів переважають ті, що ростуть на луках (34,5%) та біля дороги (24,9%); на полях видів дещо менше – 17%. Найменш різноманітними є ліс – 13,3% та узлісся – 10,3%.

Аналіз за флороценотипами показав, що частка лучного флороцено типу становить 35,2%, рудерального – 32,7%, неморального – 19,4%, гігрофільного – 8,5% і найменше бореального – 4,2%.

За відношенням до узагальненого вмісту мінеральних солей у ґрунті в складі флори долини ріки переважають мезотрофи – 63,33%, майже наполовину менше становлять евтрофи – 30,67%, частка оліготрофів становить – 4,67% і тільки два види (1,33%) належать до олігомезотрофів.

За відношенням до режиму зволоження переважають мезофіти (136 видів або 82,4%), майже десятину видів становлять гігрофіти (16 видів або 9,7%), мезоксерофіти становлять 3,1%, частки ксеромезофітів і гігромезофітів – по 1,8%, і тільки два види (1,2%) належать до мезогігрофітів.

За вимогами до режиму освітлення розподіл видів такий: 5,4% (або 9 видів) належать до групи сціофітів, 72 види (43,6%) – до групи факультативних геліофітів, але найбільшу частку становлять геліофіти (51%, або 84 види).

Флора лікарських рослин долини ріки налічує близько 80 видів, що належать до 35 родин [1]. Найбагатшими родинами на лікарські рослини є Asteraceae – 11, Rosaceae – 8, Lamiaceae – 8. Багатими на вітаміни є всі плодово-ягідні рослини. Фітонцидні рослини, у тому числі і бактерицидні, це – *Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka., *Carpinus betulus* L., *Mentha longifolia* Hunds., *Majanthemum bifolium* (L.) F.W. Schmidt., *Pinus sylvestris* L., *Rhodococcum vitis-idea* (L.) Avror.

У флорі долини ріки Бабче виявили 5 видів рослин, занесених до Червоної книги України: *Larix polonica* Racib, *Leucojum vernum* L., *Gladiolus imbricatus* L., *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *Dactylorhiza majalis* P. F. Hunt et Summerhayes [3].

Флора та рослинність території дослідження в цілому репрезентує флору Прикарпаття [2]. Виявлено помірний синантропний вплив, про який свідчить наявність третини видів синантропного елемента. Разом з тим, наявність видів, занесених до Червоної книги України, свідчить про добру збереженість у природному стані окремих осередків рослинності.

1. Мінарченко В. М. Лікарські судинні рослини України (медичне та ресурсне значення) / В. М. Мінарченко. – К. : Фітосоціоцентр, 2005. – 324 с.
2. Ткачик В. П. Флора Прикарпаття / В. П. Ткачик. – Львів : Вид-во Наук. т-ва ім. Шевченка, 2000. – 248 с.
3. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобконсалтинг, 2009. – 900 с.

ВПЛИВ МІКРОБНИХ ПРЕПАРАТІВ НА РІСТ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ РОСЛИН ГІРЧИЦІ БІЛОЇ ТА ГІРЧИЦІ ЧОРНОЇ

Калуський Василь,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Волчовська-Козак О.Є.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Агроекологічні переваги вирощування гірчиці в Україні, її медико-біологічні властивості, висока рентабельність виробництва продукції сприяють подальшому розвитку ринку збуту, переробці та підвищенню прибутковості культури. Враховуючи різнобічне народногосподарське значення гірчиці білої (олійна, технічна, кормова, сидеральна, медоносна) й невибагливість до агрофону, вона останнім часом привертає увагу вчених і виробників як сировинна база для поповнення рослинних ресурсів у сільському господарстві.

Як показали дослідження ряду наукових установ України, одним з ефективних засобів підвищення врожайності сільськогосподарських культур є використання бактеріальних препаратів. Нині мікробні препарати створено для більшості видів сільськогосподарських культур, визначено умови їхнього ефективного застосування, проведено низку заходів, необхідних для рекомендації їх у виробництво, включно з виробничою перевіркою. Однак ці препарати ще не знайшли свого застосування у вирощуванні такої важливої культури, як гірчиця.

Метою експериментальних досліджень було вивчення впливу азотфіксуювальних (діазофіту) та фосформобілізуючих (альбобактерину) препаратів бактерій на ріст і розвиток рослин гірчиці білої та гірчиці чорної, і врешті-решт на продуктивність посівів цієї важливої сільськогосподарської культури.

Науково-дослідна робота проводилась на дослідних полях у с. Микитинці Івано-Франківського інституту агропромислового виробництва та в лабораторних умовах на базі відділу біохімічної оцінки насіння хрестоцвітих культур цього ж інституту.

У процесі виконання наукової розробки проведені дослідження з доцільності та ефективності застосування бактеріальних препаратів під час вирощування гірчиці, їхній вплив на врожайність та якість насіння цієї стратегічно важливої культури.

Під час експериментальних досліджень було встановлено, що мікробні препарати впливають на формування структури рослин гірчиць. У більшості випадків вони покращують її, збільшуючи кількісні показники вегетативної та генеративної частин рослин. Так, при інокуляції насіння гірчиці білої кількість пагонів на одній рослині збільшувалась на 5–14%, кількість насінин в одному стручку – на 8–12%, вага насіння з однієї рослини – на 14–37%; а при інокуляції насіння гірчиці чорної суттєво зростали кількість пагонів, стручків і насіння на одній рослині. Найкращі результати отримано при бактеризації рослин альбобактерином.

Діазофіт достовірно збільшує приріст сирової та повітряно-сухої зеленої маси рослин гірчиці білої на 4 і 7% відповідно, а при застосуванні альбобактерину лише спостерігається тенденція до наростання вегетативної маси рослин. Пози-

тивний вплив бактеріальних препаратів на формування зеленої маси гірчиці чорної не доказаний.

Бактеріальні добрива збільшують урожай насіння гірчиць. На фоні діазофіту й альбобактерину рослини гірчиці білої утворювали більше насіння на 9 і 21% відповідно, а рослини гірчиці чорної – на 5 і 6% відповідно. Найбільший урожай отримали на ділянках, де застосовували альбобактерин.

Таким чином, внесення бактеріальних препаратів у ґрунт покращує мінеральне живлення, ріст і розвиток рослин, що врешті-решт впливає на зростання продуктивності посівів. Мікробні препарати дають надбавку до урожаю як зеленої маси, так і насіння рослин гірчиці чорної та гірчиці білої, що є екологічно та економічно вигідно.

1. Архипенко Ф. М. Гірчиця як олійна та кормова культура / Ф. М. Архипенко, М. В. Войтовик, О. Л. Оксимець. – К. : Нора – прінт, 2000. – Вип. 1. – С. 48–51.
2. Дятлова К. Д. Микробные препараты в растениеводстве / К. Д. Дятлова // Соросовский образовательный журнал. Биология. – 2001. – № 5. – С. 4–18.
3. Методи біохімічного дослідження рослин / [Єрмаков А. І., Арасимович В. В., Ярош М. П. та ін.]. – Л. : Агрпроміздат, 1987. – 430 с.
4. Мікробні препарати у землеробстві. Теорія і практика / [В. В. Волкогон, О. В. Надкернична, Т. М. Ковалевська та ін.]. – К. : Аграр. наука, 2006. – 312 с.
5. Тихонович И. А. Микробиологические аспекты плодородия почвы и проблемы устойчивого земледелия / И. А. Тихонович, Ю. В. Круглов // Плодородие. – 2006. – № 5 (32). – С. 9–12.

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПРИРОДНИХ РОЗСОЛІВ СЕЛА РОСІЛЬНИ (БОГОРОДЧАНСЬКОГО РАЙОНУ) НА ЖИТТЄВІ ПОКАЗНИКИ *SECALE CEREALE L.* ТА *HORDEUM SATIVAM JESSEN*

Канюк Христина,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Сельський В.К.,
кандидат геолого-мінерологічних наук, професор.

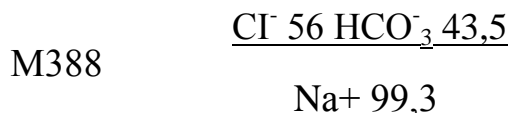
Одним із видів забруднення, що чинить тривалий стресовий вплив на екосистеми, є засолення ґрунтів, спричинене як природними, так і антропогенними факторами [2]. Територія села Росільни характеризується наявністю покладів калійних та кухонних солей, які розчиняються підземними водами та при малій потужності четвертинних відкладів виходять на поверхню у вигляді джерел розсолів [3]. Цей природний чинник зумовлює засолення ґрунтів цієї території. Ґрунти с. Росільни інтенсивно використовуються в сільському господарстві. Традиційною культурою при цьому є жито озиме та ячмінь ярий. Це зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Мета роботи: а) дослідити хімічний склад розсолів с. Росільни; б) вивчити їх вплив на морфологічні особливості жита озимого (*Secale Cereale L.*) та ячменю ярого (*Hordeum Sativam Jessen*); в) зробити висновки щодо вирощування цих сільськогосподарських культур на ґрунтах досліджуваної території. Предмет дослідження – зміна біологічних особливостей *Secale Cereale L.* і *Hordeum*

Sativam Jessen у результаті дії розсолів різної концентрації. Об'єкт – біотоксичний вплив розсолів на проростки жита озимого і ячменю ярого.

Хімічний аналіз розсолів полягав у кількісному визначенні головних катіонів, аніонів (методи: Мора, гравіметричний, прожарювання сухого залишку) та загальної мінералізації розсолів (метод випаровування) [1]. Дослідження проводили при експозиції на водному середовищі (висівали 100 насінин) та на ґрунті (30 насінин) за дії різної концентрації розсолів (25%, 50%, 75%, 100% і контроль – чиста кринична вода). Під час дослідження визначали такі кількісні та якісні ознаки: енергію проростання та схожість насіння, висоту стебла та кореня проростків [4]. Також аналізували комплекс морфометричних ознак: індекс кореня (ІК), індекс пагона (ІП), індекс проростання насіння (ІПН) [5].

У результаті проведення хімічного аналізу визначено кількість головних катіонів та аніонів (Cl^- 109,34 г/л; HCO_3^- 84,81 г/л; SO_4^{2-} 0,85 г/л; Na^+ 191 г/л; K^+ 1,189 г/л; Ca^{2+} 0,108 г/л). Хімічно-іонний склад розсолів описується формулою Курлова:

У цій формулі наведене відсоткове співвідношення катіонів та аніонів. Отже, дані розсоли належать до категорії хлоридно-гідрокарбонатно-натрієво-содових вод із загальною мінералізацією 388 г/л.

Встановлено, що вплив розсолів різної концентрації має диференційний вплив на схожість та енергію проростання *Secale Cereale L.* та *Hordeum Sativum Jessen*. Інтенсифікація впливу різної концентрації розсолів на схожості жита озимого при триденній експозиції відбувається у ряді: контроль (схожість – 90%) > 25% розсолів (46%) > 50% розсолів (16%) > 75% розсолів (1%) > 100% розсолів (0%); а ячменю ярого – 25% розсолів (схожість рівна 74%) > контроль (56%) > 50% розсолів (4%) > 75% розсолів (0) = 100% розсолів (0). Отже, досліджені рослини характеризуються належністю до різних категорій соленості: ячмінь ярий відзначається меншою галофобністю, порівняно із житом озимим.

Морфометричні параметри проростків як *Secale cereale*, так і *Hordeum Sativum* достовірно відрізняються від контрольних значень та характеризуються стрімким спадом ІК, ІП, ІПН зі збільшенням концентрації розсолів. При цьому ячмінь ярий характеризується вищими значеннями аналізованих параметрів. Величина індексу проростання насіння жита озимого в контролі при 25%, 50%, 75%, 100% концентраціях розсолів становить відповідно 100%, 6,3%, 0,21%, 0,03%, 0. А ячменю ярого – 100%, 50,2%, 7,3%, 0,13%, 0.

Отже, ячмінь ярий є більш адаптованою культурою до впливу високих концентрацій природних розсолів, а тому може використовуватись, як с/г-культура в місцях виходу природних розсолів на поверхню та неглибокого їх залягання. Жито озиме є перспективним індикатором солених місцезростань та може використовуватись як біотестор сольового забруднення ґрунтів.

1. Верста О. М. Методичний посібник з аналітичної хімії / О. М. Верста, Т. З. Червінка. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника, 2005. – 171 с.

2. Назаренко І. І. Засолені ґрунти, солончаки / І. І. Назаренко, С. М. Польчина, В. А. Нікорич // Ґрунтознавство. – К : Знання, 1999. – С. 134–139.
3. Сельський В. К. Солі Івано-Франківщини та історія їх видобутку / В. К. Сельський // Вісник Прикарпатського національного університету. Сер. Біол. – 2011. – Вип. 15. – С. 142–178.
4. Терик О. І. Ріст рослин : навч. посіб. / О. І. Терик. – Львів : Видавний центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 247 с.
5. Teaca C. A. Toxicity assay assessment / Teaca C. A., Bodirlau R. // Bioresources. – 2008. – Vol. 3 (4). – P. 1130–1145.

ПІМПЛИНИ (ICHNEUMONIDAE: PIMPLINAE) ПЕРЕДКАРПАТТЯ

Варга Олександр,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Сіренко Ф.Г.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Іхневмоніди – одна з найбільших родин серед комах і, за різними літературними даними, налічує від 60 до 100 тис. видів. Це важлива група ентомофагів, які відіграють ключову роль у регуляції чисельності багатьох шкідливих видів комах і, таким чином, можуть використовуватись у біометоді.

Ця група комах в Україні практично не досліджена. Єдині дані про поширення їздців-пімплін на її території наведені в роботах Мейєра та Каспаряна [1; 2].

Дослідження проводили протягом 2009–2010 рр. на двох стаціонарах на території Богородчанського району, які є типовими локалітетами *Pimplinae* для Передкарпаття:

1. Урочище “Діброва” – лісовий масив, який знаходиться за 5 км на Пд.-Зах. від смт Богородчани. Географічні координати: 48° 46’ пн. ш., 24° 30’ сх. д., 350 м. н. р. м.

2. Урочище “Мочари” – лісовий масив, який знаходиться за 5 км на Пн.-Сх. від смт Богородчани. Географічні координати: 48° 50’ пн. ш., 24° 34’ сх. д., 310–315 м. н. р. м.

У результаті – відловлено та проаналізовано 105 екземплярів їздців-пімплін. Відлов комах здійснювали за допомогою стандартного ентомологічного сачка методом “косіння” в основному в польовій трав’янистій рослинності, а також на окремих деревних видах: дубі звичайному (*Quercus robur*), черемші (*Prunus padus*), ліщині (*Corylus avellana*).

Визначення комах проводили за [1].

За результатами проведених досліджень у фауні Прикарпаття виявлено 28 видів їздців-пімплін, які належать до двох підродин: *Tribe Pimplini* та *Tribe Ephialtini*.

Систематичний список їздців підродини *Tribe Pimplini* родини *Pimplinae* Прикарпаття налічує 9 видів: *Apechthis compunctor* (Linnaeus, 1758), *Apechthis rufata* (Gmelin, 1790), *Apechthis quadridentata* (Thomson, 1877), *Itopectis alternans* (Gravenhorst, 1829), *Itopectis maculator* (Fabricius, 1775), *Itopectis viduata* (Gravenhorst, 1829), *Pimpla contemplator* (Muller, 1776), *Pimpla melanacrias* (Perkins, 1941), *Pimpla rufipes* (Miller, 1759).

Підродину *Tribe Ephialtini* на Прикарпатті формують види: *Acrodactyla carinator* (Aubert, 1965), *Acropimpla pictipes* (Gravenhorst, 1829), *Dolichomitus agnoscendus* (Roman, 1939), *Dolichomitus mesocentrus* (Gravenhorst, 1829), *Dolichomitus pterelas* (Say, 1829), *Dolichomitus tuberculatus* (Geoffroy, 1785), *Endromopoda detrita* (Holmgren, 1860), *Iseropus stercorator* (Fabricius, 1793), *Scambus buolianae* (Hartig, 1838), *Scambus nigricans* (Thomson, 1877), *Scambus pomorum* (Ratzeburg, 1848), *Scambus sagax* (Hartig, 1838), *Polysphincta tuberosa* Gravenhorst, 1829, *Tromatobia ovivora* (Boheman, 1821), *Tromatobia ornata* (Gravenhorst, 1829), *Zaglyptus varipes* (Gravenhorst, 1829), *Zaglyptus multicolor* (Gravenhorst, 1829), *Zatypota percontatoria* (Muller, 1776), *Zatypota albicoxa* (Walker, 1874).

1. Каспарян Д. Р. Подсемейство Pimplinae / Д. Р. Каспарян // Определитель насекомых европейской части СССР. Т. III : Перепончатокрылые. Ч. 3 : Семейство Ichneumonidae / Медведев Г. С. (ред.). – Ленинград : Наука, 1981. – С. 41–97.
2. Мейер Н. Ф. Паразитические перепончатокрылые сем. Ichneumonidae СССР и сопредельных стран / Н. Ф. Мейер. – Л., 1934. – Т. 3. – 271 с.

**ПРИРОДНІ ПЛІВКОУТВОРЮЮЧІ КОМПОЗИЦІЇ
ДЛЯ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ**

Струмінська Олена,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Курта С.А.,
кандидат технічних наук, професор.

Відомо, що якість насіння та зерна нерідко знижується під впливом екологічних факторів, ураження патогенною мікрофлорою та інших чинників. Шлях до вирішення цієї проблеми полягає у різних прийомах впливу на процес проростання, стимулювання росту і розвитку паростків, їх захисту від несприятливого впливу навколишнього середовища в процесі післяжнивної та передпосівної обробки насіння [1; 2].

Метою роботи є дослідження ефективності плівкоутворення природних водорозчинних полімерних композицій, технології нанесення та товщини покриття і швидкості розчинення його з поверхні насіння, а також дослідження їх впливу на проростання та урожайність сільськогосподарських культур.

Об'єкт дослідження – передпосівна і післяжнивна обробка насіння та зерна с/г культур одержаними полімерними композиціями та технологія їх приготування.

Предмет дослідження – плівкоутворюючі композиції на основі натрій карбоксиметилцелюлози та ксантанової смоли, їхні фізико-хімічні та агротехнічні властивості.

Для досягнення позитивного результату вперше запропоновано використання нових водорозчинних полімерних сполук природного походження зі зменшеною концентрацією речовин. Для цього додатково вводити в композицію мінеральні добрива та мікроелементи в розчиненому вигляді для підвищення якості насіння та стимулювання їх росту. Як плівкоутворювачі нами використані такі природні полімери-полісахариди, як натрій карбоксиметилцелюлоза та ксантанова смола.

Були приготовлені 0,1–0,5% розчини вказаних полімерів, які знаходились у в'язко-текучому, а не гелеподібному стані, що є необхідним для утворення полімерної плівки мінімальної товщини, що не перевищувала 30–45 мкм, при якій вона містила всі необхідні мікроелементи та мінеральні добрива і розчиняється з достатньою швидкістю з поверхні зерна та насіння під час проростання.

Необхідна кількість компонентів (добрив та мікроелементів) взята, виходячи з розрахунку, потрібного для ефективного росту і продуктивності рослин.

Використання цих розчинів дозволяє отримати на 15–50% вищий врожай, що є досить помітним для кукурудзи, сої, ріпаку, пшениці та підтверджується розрахованим приростом врожайності цих культур на дослідній ділянці в Ботанічному саду та дендропарку “Дружба” університету та по Україні, у порівнянні з контрольними ділянками необробленого насіння [3].

За допомогою використання одержаних композицій для обробки насіння вказаних культур, порівняно з контрольною необробленою пробою, досягається

значне зменшення кількості внесених добрив, що не перевищує 10–20 кг/га, замість 100–250 кг/га при традиційному внесенні мінеральних добрив у ґрунт. Крім того, стимулюється проростання і прискорюється розвиток рослин на початкових стадіях їх росту навіть у складних агротехнічних та кліматичних умовах.

Застосування плівкоутворюючих композицій підвищує ефективність пестицидів за рахунок поліпшення їх зчеплення, дозволяє поєднувати обробку з іншими біологічно-активними речовинами, порівняно з напівсухим протравленням, і характеризується кращими санітарно-гігієнічними умовами в період обробки насіння, його транспортування, сівби та є абсолютно безпечними для навколишнього середовища і ґрунту [4].

1. Блінов Н. П. Деякі мікробні полісахариди і їх практичне застосування / Н. П. Блінов // Успіхи мікробіології. – 1982. – 53 с.
2. Диндорого В. Г. Инкрустирование семян полевых культур и перспективы его внедрения в производство / Диндорого В. Г., Страна И. Т. // Теория и практика предпосевной обработки семян : сб. науч. трудов. – К., 1984. – С. 32–42.
3. Полімерна композиція для передпосівної обробки насіння / [Курта С. А., Миронюк І. Ф., Куцела О. Я., Федорченко С. В., Курта М. С.] ; заявка: u 2009 04832 від 18.05.2009. Патент України на корисну модель № 45057 від 26.10.2009 ; опубл. 26.10.2009, Бюл. № 20.
4. Курта С. А. Природні полімерні плівкоутворювачі для передпосівної обробки насіння / Курта С. А., Струмінська О. О. // Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Серія Хімія. – 2011. – Вип. XIII. – С. 122–129.

ВИВЧЕННЯ ТЕПЛОТВОРНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МОТОРНИХ ПАЛИВ

Кардаш Любов,
ІІІ курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Курта С.А.,
кандидат технічних наук, професор.

У зв'язку із зменшенням природних запасів, зростанням ціни на нафту, газ та суттєвим зростанням вартості традиційних моторних палив надзвичайно актуальним є зменшення розходу використання бензину і дизельного палива в карбюраторних та дизельних двигунах за рахунок збільшення коефіцієнту корисної дії двигунів, що можуть перевищити 30% для бензинових і 40% для дизельних двигунів.

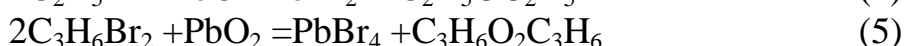
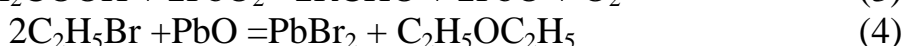
Ціллю роботи є пошук більш інтенсивних та ефективних способів згорання-окислення моторних палив-бензинів і дизельного палива за рахунок введення в їх склад додаткових окислювачів і прискорювачів горіння.

До моторних палив висуваються такі вимоги: максимально повне згорання паливно-повітряної суміші (ППС) без виникнення детонації на всіх експлуатаційних режимах роботи двигуна; відсутність або мінімальне нагароутворення; відсутність корозії деталей при контакті з бензином і ППС; стабільність якості при транспортуванні, перекачуванні, збереженні та видачі, а також низька температура застигання; здатність до фільтрування і відстоювання; екологічна безпека.

Раніше, коли в якості антидетонатора, що підвищував октанове число бензинів, застосовували тетраетилсвинець та отримували так званий етильований бензин, викиди якого з двигунів несли велику небезпеку для здоров'я та й для автомобілів також. При високих температурах у молекулах цієї речовини легко рвуться зв'язки Pb–C з утворенням радикалів:

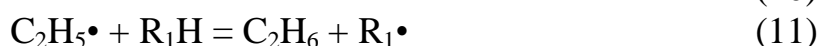
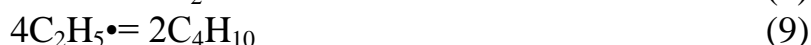
Атоми свинцю легко окисляються киснем до оксидів PbO і PbO₂, які ефективно руйнують гідропероксида, що утворювались при детонації палива з утворенням малоактивних сполук (альдегідів, спиртів, ефірів):

Типовим прикладом вільнорадикальної ланцюгової реакції є реакція окиснення вуглеводнів. Вона починається з того, що молекула кисню відриває від молекули органічних сполук атом водню, а гідропероксидний радикал, утворений на стадії ініціювання в результаті реакції, перетворюється в радикал R• з неспареним електроном на атомі вуглецю, так що радикал HO₂• далі в реакції не бере участі:

У радикала R• є декілька варіантів. По-перше, він може рекомбінувати з іншими радикалами, у тому числі зі схожими на нього, а по-друге, може відривати атом вуглецю від молекули вихідної речовини:

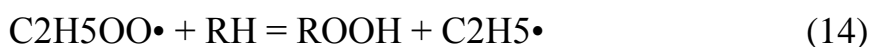

І, на кінець, він може приєднуватися по подвійному зв'язку молекули кисню:

Дев'яту реакцію можна не брати до уваги, оскільки вірогідність зустрічі двох активних радикалів дуже мала, так як їх концентрація незначна. Одинадцята реакція призводить тільки до обміну атомом водню. А ось у результаті тринадцятої реакції утворюється пероксидний радикал RO₂•, який разом з радикалом R• веде ланцюг реакції окислення-згорання палива, оскільки саме вони постійно народжуються під час реакції.

Продуктів рекомбінації буде небагато, а основним продуктом ланцюгової реакції стане гідропероксид ROOH, який іноді вдається отримати з високим виходом:

Зв'язок O–O в гідропероксиду відносно слабкий (більше ніж вдвічі слабший зв'язку C–O в спиртах). При його розриві утворюються відразу два радикала – RO• і OH•, які ініціюють нові ланцюги. Виходить, що продукт реакції, гідропероксид, одночасно прискорює її. Нашим завдання є пошук таких генеруючих

радикалів та кисню речовин, які, на нашу думку, прискорюватимуть процес повного окислення-горіння моторного палива та збільшують ККД автомобільного двигуна.

1. Гейтс Б. К. Химия каталитических процессов / Б. К. Гейтс. – М. : Мир, 1981.
2. Гуреев А. А. Производство высокооктановых бензинов / Гуреев А. А., Жаров Ю. М., Смидович Е. В. – М. : Химия, 1981.
3. Moseley C. G. Eugene Houdry, Catalytic Cracking, and World War II Aviation Gasoline / C. G. Moseley // Journal of Chemical Education. – 1984.
4. Маслянский Г. Н. Каталитический риформинг бензинов / Г. Н. Маслянский. – Л. : Химия, 1985.

ЗНОШУВАННЯ МЕТАЛІЧНИХ ПОВЕРХОНЬ ПРИ МАЩЕННІ ПОЛКОМПОНЕНТНИМИ КОМПОЗИЦІЯМИ НА ОСНОВІ ХІМІЧНО МОДИФІКОВАНОЇ РІПАКОВОЇ ОЛИВИ

Ломпас Іванна,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Сіренко Г.О.,
доктор технічних наук, професор.

Рослинні олії є перспективними як самостійні мастильні матеріали, так і як дисперсійне середовище для композиційних рідких і пластичних мастил та рідких палив.

За останні 15–20 років різко зросла зацікавленість науковців і споживачів практичним застосуванням рослинних олій, тваринних жирів, продуктів і відходів їх переробки як базових мастил і присадок до мінеральних олив [1; 4].

Систематичні дослідження, які присвячені вивченню антифрикційних та інших властивостей рослинних олій, присадок та пластичних мастил на їх основі, вельми нечисельні, і до того всього майже не вивчені механізми їх дії, процеси хімічної модифікації металевих поверхонь тертя та зношування, властивості плівок, що утворюються на таких поверхнях.

Мета дослідження полягала в тому, щоб знайти залежність зношування поверхні сталі від взаємного впливу компонентів хімічно-модифікованої ріпаккової оливи.

Дослідження антифрикційних властивостей олив під час мащення пари тертя сталь-сталь проведені на чотирикульовій машині тертя: кульки зі сталі ШХ-15 (HRC 60–65) діаметром 12,7 мм. Показник властивостей – середній діаметр плями зносу за час $\tau=4$ год при нормальному навантаженні на 3 кульки $N=300$ Н (на одну кульку $N_i=123$ Н), число обертів верхньої кульки 1 440 за хвилину (частота обертання $f=24$ с⁻¹), число повторних дослідів 3.

У роботі використано центральний композиційний рототабельний план другого порядку для чотирьох факторів [3; 5]: масового вмісту сірки (S) (X_1), вмісту дифенілтіосечовини (ДФТС) (X_2), вмісту трифенілфосфіну (ТФФ) (X_3), вмісту бензотриазолу (БТА) (X_4). Як функція відгуку Y_1 вибраний діаметр пля-

ми зносу (мм) (для пари сталь ШХ-15-сталь ШХ-15). Модель експерименту – поліном 2-го порядку. Гіпотезу про значущість коефіцієнтів моделі перевіряли за допомогою критерію Стюдента [2] (незначущі коефіцієнти порівняно з помилкою експерименту відкидали з рівнем значущості $\alpha=0,05$), адекватність моделі на рівні дисперсії відновлення з рівнем значущості $\alpha=0,05$ перевіряли за допомогою критерію Фішера [2; 5].

Після реалізації плану експерименту та статистичного аналізу отримано адекватне рівняння в кодових величинах факторів у вигляді:

$$Y_1=0,674 - 0,026X_1 - 0,026X_2 + 0,053X_4 + 0,06X_1X_2 - 0,04X_1X_4 + 0,0798X_3X_4 - 0,038X_2X_4 - 0,049X_1^2 + 0,02X_2^2 \quad (1)$$

Аналіз одержаних рівнянь за допомогою інваріантів означення центру фігури та виду поверхні [5] показав, що для діаметра плями зносу залежності функції відгуку від трьох факторів при фіксованому значенні четвертого фактора мають вигляд двопорожнинних гіперболоїдів.

При виборі оптимальних параметрів побудовано двовимірні перерізи функції відгуку (1) при фіксованому значенні двох факторів, що дає змогу одержати уявлення про закономірності зміни критерію оптимізації при варіюванні факторів. Для цього, зафіксувавши кожен з факторів на певному рівні (-2; 0; +2), визначено координати нового центру S, кут повороту нових осей координат α і перетворено одержане рівняння регресії (1) в канонічні.

Встановлено, що мінімальні значення діаметра плями зносу спостерігаються при низькому вмісті сірки (1–2%), а також при її високому вмісті та низькому вмісті ДФТС. Функція відгуку не залежить від фактора X_2 при $S(\text{ДФТС}) > 1\%$ і низькому вмісті сірки та при $S(\text{ДФТС}) < 1\%$ і високому вмісті сірки. При високих значеннях вмісту ДФТС (>2%) та сірки (>6%) діаметр плями зносу від фактора X_1 не залежить.

Встановлено, що мінімальні значення функції відгуку характерні для композицій з низьким вмістом БТА і високим вмістом ТФФ або, навпаки, з низьким вмістом ТФФ і високим вмістом БТА. Максимальні значення діаметра плями зносу **характерні при низькому вмісті БТА і ТФФ.**

Встановлена відсутність впливу ТФФ на діаметр плями зносу при вмісті БТА 0,7%.

1. Дмитрієва Т. В. Властивості технологічних композицій на основі поліоксипропіленгліколів і ріпакового масла / Дмитрієва Т. В., Сироватка Л. О., Бортницький В. І. // Композиційні полімерні матеріали. – 2003. – Т. 25, № 1. – С. 66–71.
2. Зажигаяев Л. С. Методы планирования и обработки физического эксперимента / Зажигаяев Л. С., Кишьян А. А., Романиков Ю. И. – М. : Атомиздат, 1978. – 232 с.
3. Налимов В. В. Статистические методы планирования экстремальных экспериментов / Налимов В. В., Чернова Н. А. – М. : Наука, 1965. – 340 с.
4. Теплотехнічні, триботехнічні і технологічні характеристики мастильних матеріалів на основі нових базових олій / Л. М. Кириченко, В. І. Кириченко, В. П. Свідерський, В. В. Ковтун // Проблеми трибології. – 2002. – Т. 1. – С. 34–38.
5. Тихомиров В. Б. Планирование и анализ эксперимента / В. Б. Тихомиров. – М. : Легкая индустрия, 1974. – 262 с.
6. Химмельблау Д. Анализ процессов статистическими методами / Д. Химмельблау. – М. : Мир, 1973. – 412 с.

ТУРИЗМ

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Кирик Світлана,
ІІІ курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Остап'юк Н.І.,
кандидат економічних наук, асистент.

На сучасному етапі в Україні досить стрімко розвиваються підприємства готельно-ресторанного бізнесу, загострюється конкурентна боротьба. У зв'язку з цим проблема мотивації працівників індустрії гостинності стає все більш актуальною. Проаналізувавши нинішню ситуацію, можна прийти до висновку, що час мотивації, заснованої лише на грошовому заохоченні, поступово відходить у минуле. Тому сьогодні досить гостро постає проблема удосконалення існуючих моделей мотивації. Значний внесок у розвиток теорії і практики мотивації трудової діяльності зробили Ф.Тейлор, Ф.Гілберт, Г.Емерсон, М.Фоллет, а також О.Шелдон, А.Файоль. Відомими авторами сучасних теорій мотивації на Заході стали А.Маслоу, Ф.Гецберг, Л.Портер, Е.Лоулер, Д.Мак-Грегор та ін.

Мотивація – це сукупність усіх мотивів, які мають вплив на поведінку людини [1, с.97]. Мотивація дозволяє вирішити такі завдання, як стабілізація колективу, зростання результативності праці та зацікавленості в мобільності (перш за все професійній), забезпечення систематичного зростання кваліфікації [2, с.42].

Безперечно, перше, що цікавить потенційних працівників при влаштуванні на роботу, – розмір заробітної плати. Але проходить час, і новий співробітник розуміє, що заробітна плата – це ще далеко не все. Психологічні аспекти ставлення керівництва готелю до співробітників, корпоративний дух, можливість вдосконалюватися та навчатися на роботі, система пільг і привілеїв для співробітників – дуже часто все це стає більш привабливими факторами, ніж заробітна плата.

Під час вивчення практики різних готелів набрався цілий список цікавих способів мотивації персоналу, стимулювання та різних привілеїв для персоналу: святкування днів народжень співробітників, подарунки для дітей співробітників, харчування співробітників у готелі по собівартості, пільги (знижки) на послуги готелю (СПА, салон краси, фітнес-клуб, басейн, пральня, хімчистка), опублікування подяки окремим співробітникам чи всьому колективу на сайті готелю, тиждень безкоштовного бізнес-ланчу в ресторані готелю тощо [3, с.64–65].

Один з найбільш дієвих мотивів творчої праці – просування по службі. Велике значення має і можливість придбати акції готелю, що створює для працівника враження співвласника [4, с.275].

Як приклад вдалої мотивації працівників розглянемо практику російського готелю “Shelfort” (м. Петербург). У міні-готелі основні мотиваційні фактори співробітника визначаються під час прийому на роботу. Для оперативного персоналу прибиральниць, порт'є, адміністраторів тут немає перспективи кар'єрного росту. Тому для даної категорії персоналу головними мотивуючими фак-

торами повинні бути: розмір заробітної плати, соціальний пакет, транспортні витрати, режим роботи, психологічна атмосфера в готелі. У готелі заохочується особиста ініціатива і виконання будь-яких завдань (за пропозицію реклами готелю, залучення гостей у заклади харчування і т. д. працівники отримують певну плату). Крім бонусів, у готелі існує система штрафів [5, с.36–37].

Сьогодні багато підприємств індустрії гостинності розробляють серйозні комплексні програми мотивації персоналу. Досягнення значних економічних результатів діяльності підприємства багато в чому залежить від правильного вибору форм і методів мотивації працівників.

1. Нечаюк Л. І. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент / Л. І. Нечаюк, Н. О. Телеш. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 348 с.
2. Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу : навч. посіб. / Г. Б. Мунін, Ю. О. Карягін, Х. Й. Роглев, С. І. Руденко. – К. : Кондор, 2008. – 460 с.
3. Малиновская С. Блат по-советски? Корпоративные привилегии! / С. Малиновская // Отель. – 2011. – № 1. – С. 64–65.
4. Роглев Х. Й. Основи готельного менеджменту : підручник / Х. Й. Роглев. – К. : Кондор, 2009. – 408 с.
5. Малиновская С. Делать правильные вещи гораздо важнее, чем делать вещи правильно! / С. Малиновская // Отель. – 2009. – № 6 – С. 36–37.

МАРКЕТИНГ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

Остапів Юлія,
магістрантка, Інститут туризму.
Науковий керівник – Чорна Л.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Питання підготовки майбутніх фахівців із туризму є предметом численних досліджень вітчизняних учених. Це зумовлено певними факторами, з-поміж яких основним виступає пошук шляхів реалізації окресленого Законом України “Про туризм” завдання розробки конкурентного на внутрішньому та зовнішньому ринках турпродукту. Вагомим інструментом вирішення цього завдання є удосконалення практичної підготовки майбутніх фахівців, що може стати дієвим засобом розв’язання ключового протиріччя між вимогами туристичної індустрії до рівня підготовки фахівця та домінуючим теоретичним началом у процесі навчання в університеті.

Метою дослідження є розкрити потенціал об’єктів туристичної індустрії для формування в майбутніх фахівців навичок просування туристичного продукту. Предмет – маркетингова діяльність туристичних фірм. Об’єкт дослідження: туристичний оператор “Надія” та туристична агенція “Довіра ІФ” міста Івано-Франківська.

Досягнення мети передбачає розв’язання ряду завдань, зокрема: вивчення та порівняння програм виробничої і технологічної практик із програмами навчальних дисциплін із курсу “Маркетинг у туризмі” ОКР бакалавра; досліджен-

ня й аналіз маркетингової діяльності туристичних фірм; визначення шляхів удосконалення практичної підготовки задля формування навичок просування туристичного продукту.

У процесі дослідження встановлено, що такі навчальні дисципліни, як “Основи маркетингу”, “Маркетинг в туризмі”, “Рекламна діяльність в туризмі”, забезпечують формування знань і вмінь просування туристичних продуктів. Вивчення цих предметів здійснюється впродовж сьомого і восьмого семестрів, при цьому виробнича практика передує вивченню профільних дисциплін.

Аналіз маркетингової діяльності туристичних фірм – туристичного оператора “Надія” та туристичної агенції “Довіра ІФ” м. Івано-Франківськ показав, що типовими та найбільш поширеними PR заходами, які використовують обидві фірми для популяризації своїх продуктів є: проведення днів “відкритих дверей”, співпраця із ЗМІ, проведення різного роду акцій, проморолики, розробка власних сайтів [1, с.5].

Разом із тим прослідковуються певні відмінності в діяльності вищезазначених фірм. “Надія” займається спонсорством та організовує семінари [3]. Прикладом таких семінарів є презентація готельно-туристичного комплексу “Надія” або семінар про зимові Карпати. Останній такий захід був виїзним, він відбувся в м. Одеса, де учасники мали змогу ознайомитись з організацією автобусно-екскурсійних турів до Карпат, індивідуального відпочинку, дитячого зимового відпочинку в регіоні, екскурсійних маршрутів Прикарпаттям і зимових турів. Організація семінарів підвищує рейтинг фірми, а також сприяє розширенню їх географічних можливостей на національному ринку.

Туристична агенція “Довіра ІФ” випускає власну газету, де в короткому інформаційному форматі подається цікава інформація про акції, їх учасників, а також представництва мережі агенцій по Україні. Окрім того, агенція друкує статті в місцевих журналах, з жовтня минулого року працівники фірми відповідають за рубрику про туризм та відпочинок у місцевому журналі “VERSAL” [2, с.78]. Така діяльність позитивно впливає на популяризацію фірми. Ще один метод просування продукту “Довіри ІФ” заслуговує уваги. Фірма організовує зустрічі для споживачів та преси, під час яких ознайомлює їх з різноманітними можливостями відпочинку.

Проаналізувавши промоційну діяльність вищезазначених фірм, можна прогнозувати можливість формування таких практичних навичок під час проходження виробничої практики студентами на цих підприємствах: вміння працювати з каталогами; організовувати та аналізувати ефективність проведених PR заходів; розробляти рекламно-інформаційні матеріали; співпрацювати із пресою та іншими засобами масової інформації; створювати позитивний образ підприємства; працювати з клієнтами.

Вважаємо, що з метою удосконалення практичної підготовки студентів необхідно переглянути термін проведення практики на четвертому курсі задля ефективного закріплення теорії маркетингу практичною діяльністю; заключити договір із вищезазначеними фірмами для того, щоб студенти на їх базі набували практичного досвіду; розробити графік проходження практики на вищезазначених фірмах так, щоб кожен студент отримав можливість підвищити свій рівень практичної

підготовки; розширити обсяг тем навчальної дисципліни “Маркетинг в туризмі” та розглянути доцільність її вивчення в сьомому та восьмому семестрах.

1. З репортером по Європі // Репортер. – 2011. – № 29. – 12 листоп. – С. 5.
2. Слободян Т. Домініканська республіка: смарагдовий рай / Тетяна Слободян // VERSAL. – 2011. – № 10. – С. 78.
3. Семінар по зимових Карпатах в місті Одеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://karpaty-tour.com/ukr/novyny/2011/10/28/>.

РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКІВ ОПІЛЛЯ

Лисий Ігор,
IV курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Клапчук В.М.,
доктор історичних наук, професор.

Опілля – це унікальний етнографічний регіон, який розміщений на території Західної України. Він є західним продовженням подільського етнографічного ареалу, що входить у зону Прикарпаття. Однак сьогодні це поняття більш відоме в географії, ніж в етнографії. З етнографічного погляду ця територія досі маловивчена, хоч уже сам її простір, розміщення між Волиню та Прикарпаттям становлять чималий науково-пізнавальний, зокрема історико-етнографічний та культурний інтерес, оскільки опільській землі притаманна багата культурна спадщина, своєрідна обрядовість, незліченна кількість звичаїв тощо.

Опілля – це край багатих національних традицій, високого рівня культури, колиска патріотизму та батьківщина багатьох талановитих та працьовитих людей. Тут на кожному кроці – подих історії, яка писалася мечем і вогнем, горем та радістю протягом багатьох віків. Це середовище унікальної культури, яка поєднує в собі найрізноманітніші прояви людської життєдіяльності, починаючи з найдавніших часів і закінчуючи сьогоднішнім. Всі ці історико-культурні аспекти надають надзвичайний колорит опільському краю, сприяють його культурному розвитку та удосконаленню на сучасному етапі.

Особливої туристичної привабливості опільській землі надають численні об'єкти історико-культурної спадщини, які включають у себе незліченну кількість дерев'яних і кам'яних церков, пам'ятників, замків і фортець, цінних в архітектурному плані громадських споруд тощо. Серед цього переліку можна виділити замки і фортеці, оскільки саме вони виступають основним ключем до минулого, до тих героїчних часів, коли наші предки боролися проти загарбників. Тому пам'ятки оборонного зодчества мають неабияку історичну цінність, а відповідно і туристичну.

Замки – це особлива складова туристичної привабливості Опілля, однак сьогодні їх використання для рекреації є обмеженим через надзвичайно малу чи взагалі відсутню кількість інформації про них. Якщо і проводяться дослідження замків Опілля, то вони здебільшого поверхневі і дуже рідко стосуються аспекту їх рекреаційного використання. Вивчення можливостей включення наявних замків і фортець на території опільського краю в спеціалізовані туристичні мар-

шрути є пріоритетним завданням сьогодні. Зважаючи на досить значну кількість замкових споруд на території цього історико-етнографічного регіону можна без сумніву сказати, що саме замки є одними з основних об'єктів туристського зацікавлення, оскільки людину завжди тягнуло до чогось глибоко історичного, чогось невідомого та незвіданого, яке б заворожувало та притягувало водночас.

Наявність на Опіллі численних зразків оборонного зодчества дає цьому етнографічному регіону неабиякі можливості та передумови для розвитку культурно-історичного туризму. І це, безперечно, істинна правда. Однак суть полягає не тільки в тому, як ми можемо використати їх у туристичній галузі, вона полягає в тому, як ми представимо ті чи інші фортифікаційні споруди рекреантам, донесемо їм всю необхідну інформацію. Досить часто (а це зазвичай відбувається в більшості випадків) унікальні замки та фортеці зовсім не відомі туристам через надзвичайно низький рівень їх розрекламованості або ж через поганий стан збереженості. Так, деякі замки були зруйновані під час численних воєнних дій, які відбувалися на наших землях у різні історичні епохи, деякі поступово втратили своє оборонне значення і під впливом часу перетворилися на жалюгідні руїни, деякі були знищені через невміле, а більшою мірою вандалське поводження з ними тогочасної людини. На жаль, саме така тенденція проявлялася в ті часи на території Опілля. Цю негативну особливість можна виправити, розробивши ряд проектів, які б на підґрунті відповідних наукових досліджень давали комплексну оцінку стану збереженості замків, можливостей їх відновлення та туристичного використання тощо.

Для ефективного рекреаційного використання замків слід приступити до осмислення проблеми створення владно-управлінських та фінансово-господарських передумов насамперед для збереження історичних замків і замкових комплексів Опілля – одних з найцінніших і найвиразніших пам'яток соціокультурних надбань краю. Це дозволить створити необхідні умови для розвитку замкового туризму, а разом з тим покращити багато економічних показників (наприклад, збільшити доходи місцевих бюджетів, залучити інвестиції як іноземні, так і українські тощо).

Величезні перспективи має шлях музейно-анімаційного відродження найвеличніших фортифікацій Опілля, які є загальнонаціональним надбанням і повинні бути доступними для широких верств відвідувачів, передусім молоді. До таких можна віднести замки в Бережанах, Старому Селі чи Свіржі. Відбудова цих фортифікацій, розміщення в них експозиції, яка б відтворювала картини минулого й оголошення цих фортифікацій скансенами – є одним із найпріоритетніших шляхів туристичного відродження більшої частини опільських замків і фортець. А поживавленню туристичного інтересу до них має сприяти якісне інформаційно-рекламне просування та проведення різнобічних історико-театралізованих фестивалів, змагань й анімаційних шоу тощо.

Розташовані на Опіллі різноманітного роду фортеці та замки є свідками минулого, які просто стоять непорушно в камені, але водночас можуть дуже багато розповісти нам. Слід лише прислухатися до них, побачити їх. Тому пориньмо в минуле славного Опілля, ознайомлюючись з численними замками та фортецями, які століттями були тими форпостами, що боронили наш край від загарбників і де творилася наша історія!

АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ БОЙКІВЩИНИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Кузьменко Леся,
V курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Гуменюк Г.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Краєзнавчі екскурсії збуджують інтерес населення до пізнання рідної країни, її історико-культурних та природних пам'яток. Бойківська дерев'яна архітектура вже тепер займає визначне місце в історії світової архітектури своєю оригінальністю й багатоваріантністю будівельних типів. Кожний із цих типів має свій особливий образ. Найбільше визначився мистецькими якостями ступінчасто-пірамідальний тип бойківської церкви з трьома вежами [2, с.69]. Важливими об'єктами туризму на Бойківщині можуть бути унікальні дерев'яні храми, споруджені в XVII–XVIII ст., яких нині налічується 23. В архітектурному плані вони привабливі й не мають аналогів у світі.

Об'єктом дослідження виступає Бойківська архітектура, яка здавна відзначається високим мистецтвом і своєрідністю.

Предметом дослідження є вивчення можливостей використання архітектурного потенціалу Бойківщини в екскурсійній діяльності. Слід акцентувати увагу на дослідженні екскурсійних маршрутів, перспективах і проблемах розвитку екскурсійної справи цього регіону та напрямках їх подолання.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному аналізі архітектури Бойківщини, дослідженні проблем і перспектив розвитку екскурсійної діяльності.

Сьогодні Бойківщину вважають своєрідним заповідником найцікавіших зразків народної церковної архітектури. Це підтверджується не тільки великою кількістю однотипних збережених храмів, а й історичними джерелами [1]. Як вже було зазначено, бойківські храми тридільні й триверхі. Цей тип храму ніде в Європі і у світовій архітектурі не має таких оригінальних форм, як в Україні, зокрема на Бойківщині. Сьогодні на Бойківщині налічується понад 250 дерев'яних храмів. Серед них найбільше збудованих у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. і тільки зрідка трапляються церковні споруди XVII–XVIII ст. До унікальних найбільш визначних пам'яток бойківської дерев'яної архітектури належать: церква святого великомученика Пантелеймона в м. Сколе (XVI ст.), церква св. Параскеви XVII ст. у м. Сколе, церква Успення Пр. Богородиці в с. Нижнє Синьовидне (1903), церква Пр. Трійці (1842) у с. Крушельниця, церква св. Арх. Михаїла (1663) у с. Ісаї, церква св. Миколи (1739) у м. Турка, церква св. Арх. Михаїла (1745) у с. Ужок Великоберезнянського району, церква св. Миколи (1655) у с. Гусне, церкву Покрови Пречистої Богородиці (1645) у с. Кострино [3, с.6]. Для всіх них, як вже зазначалося вище, властиві одні й ті самі творчі підходи, художньо-архітектурні вирішення, тому в загальних рисах вони подібні. Нині по території Бойківщини розроблено низку туристичних маршрутів, що дозволяють ознайомитися із цікавими об'єктами й красою карпатського краю.

На основі проведених досліджень можемо зробити висновки, що етнографічний район Бойківщина вирізняється багатством архітектурних пам'яток, що дає потужні можливості для розвитку тут туризму та екскурсійної діяльності. Розвивається в межах Бойківщини сільський туризм, де туристи можуть ознайомитися з особливостями життя бойків, відчутти атмосферу сільського життя, познакомиться з культурою, звичаями й традиціями Бойківщини. Проте розвиток галузі гальмують недостатня підтримка з боку держави, зокрема, недосконалість законодавчої системи в галузі туризму, недостатнє фінансування, результатом чого є часто незадовільний стан туристичної інфраструктури та ін. Тут майже на кожному кроці зустрічаються витвори мистецтва, створені працею українського народу. Отже, Бойківщина – багатий самобутній край, де можливо й потрібно розвивати туристичну галузь, яка має всі перспективи стати пріоритетною.

1. Бойківщина : історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1983. – 304 с.
2. Данилюк А. Г. Народна архітектура Бойківщини: Житлове будівництво / А. Г. Данилюк. – Львів : Українські технології, 2004. – 168 с.
3. Сирохман М. П'ятдесят п'ять дерев'яних храмів Закарпаття / М. Сирохман. – К. : Грані-Т, 2008. – 88 с.

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ВНЗ ДЛЯ ПОСЛУГ ГОСТИННОСТІ

Фоміна Сніжана,
IV курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Гуменюк В.В.,
кандидат економічних наук, доцент.

Нині актуальною є практика залучення матеріально-технічної бази ВНЗ для створення підприємств гостинності. Особливо актуальною є така практика в закладах, які спеціалізуються на випуску дипломованих спеціалістів в галузі туризму й готельно-ресторанної справи. Адже в такому разі студенти матимуть потужну тренувальну базу при університеті, а університет покращить свою матеріально-технічну базу.

Для організації послуг гостинності при ВНЗ ми можемо використовувати таку базу:

- приміщення гуртожитків у літній час для розміщення туристів;
- надання послуг харчування в кафе й кафетеріях при ВНЗ;
- приміщення конференц-залів для організації та проведення різноманітних наукових конференцій і семінарів;
- інші приміщення, які можна переобладнати для відпочинку туристів.

Створення готелю на базі ВНЗ має ряд переваг. Однією з найважливіших є те, що даний заклад гостинності буде приносити дохід, який можна буде витратити на покращення матеріальної бази закладу. Низькими цінами й приємним обслуговуванням ми зможемо привабити до себе безліч клієнтів. Студенти ж отримують безцінний досвід роботи, без якого зараз так важко влаштуватися

на роботу після випуску. Отже, як результат, – прибуток для покращення ВНЗ, студенти з реальними практичними навиками й знаннями та задоволені клієнти. Також на базі ВНЗ даного готелю можна буде проводити спеціальні тренінги для працівників цієї галузі, а інші приміщення використовувати для проведення бізнес-зустрічей і конференцій [1, с.379].

Хороший приклад впровадження цієї ідеї в життя ми можемо побачити на базі 2-х закладів в Україні, хоча й у них цей засіб розміщення не відіграє фінансову роль, а лише роль “тренувального табору” – це Київський університет туризму, економіки і права та Західноукраїнський економіко-правничий університет.

Подібний підхід забезпечує умови для проведення навчальної практики, подальшого закріплення теоретичних знань та ознайомлення студентів зі специфікою майбутньої спеціальності, формування первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних і спеціальних дисциплін, проте для розширення компетентності студентів за рахунок опанування ними технологічних операцій основного, обслуговуючого й допоміжного технологічних процесів та організації туристичної діяльності, їхньої адаптації до умов виробництва необхідна продуктивна практика на підприємствах [3, с.81–82].

Освітній заклад і надалі виступає єдиним ініціатором організації виробничої практики, він визначає сферу зайнятості студентів, координує їх діяльність на виробництві та оцінює набуті практикантами вміння після її закінчення. Проте, як засвідчує досвід, навіть при налагодженій системі співпраці між підприємством та університетом практика зводиться тільки до закріплення студентів на виробництві чи вивчення ними моделей досвіду окремо взятого відділу. Фактично все зводиться до того, що в плані практики дотримується тільки певна кількість годин, які відведені для практичних занять, але відсутнє якісне осмислення студентом вивченого матеріалу і його випробування в реальних умовах. Такий спосіб організації практичної підготовки не закладає основи професійної майстерності майбутнього спеціаліста й вимагає докорінної зміни сталих прийомів її проведення [2, с.429–430].

Отже, надання послуг гостинності при ВНЗ із туристичним спрямуванням служить могутньою базою для практики, яка охоплює всі ланки професійної діяльності, сприяє розвитку технічних, професійних і комунікативних навичок студентів. За таких умов відбувається цілісне усвідомлення студентом змісту його майбутньої діяльності, яке формується на основі власних практичних дій під керівництвом не лише обізнаних викладачів, а й досвідчених професіоналів. Суттєвою перевагою такого виду практичного навчання є проведення консультацій, обміну думками між усіма учасниками навчально-науково-виробничого комплексу з питань виховання справжнього професіонала.

1. Мунін Г. Б. Управління сучасним готельним комплексом : навч. посіб. / Г. Б. Мунін, А. О. Змієв, Г. О. Зінов'єв [та ін.] ; за ред. проф. Дорогунцова С. І. – К. : Ліра-К, 2005. – 520 с.
2. П'ятницька Н. О. Організація обслуговування у закладах ресторанного господарства / Н. О. П'ятницька. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 584 с.
3. Чорна Л. В. Організація якісної практичної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму / Л. В. Чорна // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 124. – С. 80–85.

ЗАКЛАДИ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ (СХІДНА ГАЛИЧИНА) У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Вульчин Тарас,
IV курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Клапчук В.М.,
доктор історичних наук, професор.

Українські Карпати з їх неповторними оздоровчо-відпочинковими кліматичними умовами, унікальним історичним минулим та етнокультурними особливостями є ідеальним простором для відпочинку та організації туризму.

До цієї частини України відносяться гірські райони Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської областей та південно-східний регіон сучасної Польщі.

Важливою складовою туристичної інфраструктури, враження від якої загалом визначають рівень задоволення у відпочивальників про той чи інший туристичний регіон, є система закладів розміщення. Оскільки нині розвиток туризму на цій території набув популярності, система закладів розміщення стає більш розвиненою, саме це спонукало нас до дослідження перших закладів розміщення тут туристів.

Протягом століть, знаходячись під чиеюсь владою – чи то польською, чи то австрійською, край стратегічно розглядався й фактично розвивався як курорт. Розвиток туризму розпочався тут ще із середини XIX ст. Зводилося чимало водолікарень, пансіонатів, санаторних будинків та вілл для розміщення відпочивальників, які приїжджали не тільки з Прикарпаття, а й з усієї Польщі чи Європи [1].

У краї розвивалися активний туризм, що мав відповідну інфраструктуру, забезпечувався основними атрибутами – житлом, харчуванням та транспортом. Слід зазначити, що рівень транспортної інфраструктури, як і сфера послуг, були ще на досить низькому рівні.

На теренах Східної Галичини заклади розміщення туристів набули значного розвитку ще в другій половині XIX ст. Однак Перша світова війна спричинила занепад матеріальної бази туризму, у 1920-ті рр. вона поступово відроджується, а вже всередині 1930-х рр. досягає свого апогею [2].

За даними Кадастру готелів, пансіонатів, санаторіїв та інших закладів тимчасового розміщення туристів Польщі у міжвоєнний період, у країні було загалом 98 заїздів на 684 місць, 384 готелів на майже 13,5 тис. місць та 1 764 пансіонатів на майже 22 тис. місць. Загалом у Польщі діяло 2 246 закладів для туристів на 23,7 тис. номерів та 35,8 тис. місць. Загалом, ці заклади могли щорічно приймати до 13 млн туристів.

1931 р. у Станиславівському воєводстві (у межах сучасної Івано-Франківської області) нараховувалося 28 пансіонатів на 714 номерів та 1 117 місць, а станом на 2000 р. їх було (санаторіїв і пансіонатів) лише 19, однак більшою удвічі загальною місткістю (2 189 місць) [3].

Окрім курортних лікарень, санаторіїв і пансіонатів з лікуванням туристів, що відвідували Карпати, могли прийняти й численні готелі Галичини.

Загалом на теренах Галичини діяло 195 готелів і пансіонатів готельного типу в 45 населених пунктах, де було 4 605 номерів (у середньому – 23,6 на один готель) загальною місткістю 7 625 місць (у середньому – 38 місць на один готель).

На окремих курортах було більше готелів, ніж у воєводських центрах: у Ворохті їх функціонувало 7, тоді як у Станиславові – лише 3; у Закопане – 46, а в Кракові – 15; паритет Трускавцю склав Львів (по 11).

Лише 10 готелів мали 1-місні номери з ваннами, 48 готелів не мали 1-місних номерів; у 50 готелях 2-місних номерів не було.

Вартість номера з утриманням коливалася від 3 до 18,5 зол. Майже половина готелів надавали послуги лікувальних купелей, 65 готелів мали гаражі [4].

У зв'язку з розвитком матеріальної бази туризму створювалися нові робочі місця для місцевого люду. Однак задля підвищення рівня обслуговування в закладах розміщення та харчування була потреба у кваліфікованому персоналі. Підготовкою кадрів для готелів і пансіонатів займалися спеціальні тримісячні курси в Моршині. Там окремо проводилася робота з власниками цих закладів, а окремо навчали покоївок, кельнерів та кухарок.

1. Витошинський Я. Спомини з моїх прогульок / Я. Витошинський // Наша Батьківщина. – 1937. – № 11.
2. Клапчук В. М. Туризм і курортне господарство Галичини : монографія / В. М. Клапчук ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ : Фоліант.
3. ДАІФО, ф. 369 “Станиславівський міжкомунальний союз по курортно-туристичним сплавам “Карпати Східні, 1936–1939”, оп. 1, од. зб. 15 “Збірник лекцій про курортні місцевості Станиславівського воєводства”. – 154 арк.
4. Луцький Я. В. Історія туризму в Галичині до 1939 року / Я. В. Луцький // З історії вітчизняного туризму : зб. наук. ст. – К. : ФПУ, 1997.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Мицько Василь,
V курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Шикеринець В.В.,
кандидат наук з державного управління, доцент.

Управління людськими ресурсами є одним із найважливіших напрямів у діяльності туристських організацій і вважається основним критерієм її економічного успіху. І якщо раніш головна увага приділялася розвитку й удосконаленню технічного прогресу, упровадженню прогресивних технологій і модифікації організаційних структур, то нині зроблений крок у бік людського чинника – іншими словами, сутність і ефект бізнесу визначають люди.

Людський чинник стає головним фактором, а витрати на персонал, на його розвиток вважаються першочерговими інвестиціями для розвитку туристичного підприємства.

Таким чином, ключовий аспект складового бізнесу є управління кадрами. Воно формує сприятливе середовище, у якому реалізується трудовий потенціал, розвиваються спроможності, люди одержують задоволення від виконаної роботи й суспільного визнання своїх досягнень.

Правовий аспект здійснення управління персоналом, як і організацією в цілому, є дуже важливим для досягнення цілей. Кожне управлінське рішення повинно ґрунтуватися на основі права.

Вихідними даними для розробки системи роботи з персоналом є: Загальна декларація прав людини, Конституція України, Цивільний кодекс, Кодекс законів про працю, система управління підприємством, плани економічного та соціального розвитку підприємства [1].

Основні завдання правового забезпечення: правове регулювання трудових відносин, що складаються між роботодавцем і найманим робітником; захист прав і законних інтересів працівників, що впливають із трудових відносин; дотримання, виконання й застосування норм чинного законодавства у сфері праці, трудових відносин; розробка й затвердження локальних нормативних актів організаційного, організаційно-розпорядницького й економічного характеру; підготовка пропозицій про зміну чинних або скасування застарілих і тих, що фактично втратили силу, нормативних актів.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що для туристичних підприємств стає одним із найголовніших завдань на шляху до їх становлення формування системи управління персоналом.

Проте проблеми управління персоналом у туристичних підприємствах спеціально не вивчалися, в існуючих наукових працях ці питання досліджувалися фрагментарно або в рамках ширшої управлінської проблематики, без комплексного підходу. Таким чином, дослідження проблем організаційно-правових засад управління персоналом у туристичних підприємствах набуває особливого змісту й актуальності [2].

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України й узагальнень практики його реалізації визначити сутність і систему управління персоналом туристичних підприємств, а також виробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення організаційно-правових засад управління в цій сфері.

Отже, ефективному управлінню підприємством, тісної взаємодії всіх підрозділів і служб, виключенню дублювання в роботі сприяє розробка нормативних документів, що регламентують діяльність, і чітко визначають функції, права, обов'язки кожного підрозділу, а також окремих виконавців з урахуванням специфічних особливостей їх діяльності.

1. Грішнова О. А. Оцінювання персоналу: сучасні підходи до забезпечення ефективності / О. А. Грішнова, О. О. Наумова // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2005. – Т. 2 : Управління персоналом в організаціях. – 435 с.
2. Волгин А. П. Управление персонала в условиях рыночной экономики : учебник / А. П. Волгин. – М., 1992. – 293 с.

THE IMPORTANCE OF INTERNSHIP FOR FUTURE TOURISM SPECIALISTS

Шава Ольга,
V курс, Інститут туризму.
Науковий керівник – Чорна Л.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

This research is dedicated to the problem of internship which is considered to be an integral component of present day future specialists' training in different branches of science including tourism.

As hospitality and tourism are two fast growing industries in the world, it is of paramount importance for the universities to internationalize the programs and curriculums to prepare and equip students for challenges of globalization. For this reason, tourism students' internship as a way to master work power skills, including English has been chosen a subject for this investigation.

The research aim is to reveal how students' internship affects their future progress. The tasks can be outlined as following: to reveal the importance of internships, to point out the countries offering internship programs, to investigate students' internship impact on their communication skills. Such methods of research as data collection, analysis and comparison have been used.

Internship programs in tourism are known for giving students the opportunities to apply their knowledge in real world environment. They greatly increase the chances that a student will gain full time employment after graduation.

International internship programs allow students to learn about time management, discipline and gain effective communication skills [2, p.396]. A number of studies have shown that there are six attributes that employers are looking for. These attributes are: motivation; leadership skills; oral communication skills; experience of working and interpersonal communication skills [4]. All these attributes may be gained while serving an apprenticeship abroad.

Today there are many various programs all over the world that students can use for getting an international communicative experience. The most popular and hosting English speaking countries for providing an apprenticeship are: the United States of America, Canada, Australia and New Zealand. All the countries offer internship in such specializations as: tourism, hotel and restaurant business, economics, information technology and cooking [1; 3].

The research showed that a special internship program to developing tourism working abilities and social skills has been designed in the USA. It is financed by US AID and is meant to teach future entrepreneurs, community organization leaders, lawyers and specialists of tourism industry to work in a professional surrounding, perceive a new foreign experience and gain skills of team working.

Another stage of our investigation was dedicated to the Institute of tourism students' participation in internship programs abroad. 45 students have recently been questioned to prove the efficiency of cross-cultural internship and show the dynamics of communicative and language skills development. The respondents served their

apprenticeship in such countries as: The USA, Germany, Greece, Canada, Turkey and England.

Analysis of the results received after the internship shows that due to hearing native accents in recipient countries there's a significant increase of such language oriented skills as: speaking (dialogues and monologues) in 26 and 11% and understanding (listening in 15% and reading in 4%). Communicative competence is developed due to contextualized projects and special assignments. While on practice students communicate with foreigners and improve their motivation, work on their social skills, extend the vocabulary and accuracy both consciously and subconsciously.

Therefore we can state that education is not enough to allow graduates to perform at a higher level. In the real world environment, analytical skills are not enough. So, in order to improve future specialists' professional competence they are to be supported with cross-cultural internship opportunities.

1. Міжнародні освітні програми та освіта за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unistudy.org.ua/>.
2. Наумова Н. Г. Засоби відтворення фахової діяльності у полікультурному середовищі / Н. Г. Наумова // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – 2011. – Вип. 96 (1). – С. 395–398.
3. Освіта за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.studentland.ua/ru/country/canada/change_prog/Canadian_Internship.html.
4. Профессиональное и деловое общение в сфере туризма : учеб. пособ. для вузов / Т. И. Власова, М. М. Данилова, А. П. Шарухин ; Балт. междунар. ин-т туризма. – С. Пб. : ДАРК, 2005. – 288 с.

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Руско Надія. ГАЛИЦЬКИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО ІКОНОПІСУ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: РЕЛІГІЄЗНАВЧО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	3
Малецька Ольга. СЕРЕДНІЙ КЛАС У СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	5
Раковецький Святослав. ПРОБЛЕМА ВІДЧУЖЕННЯ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ У ФІЛОСОФІЇ Е.ФРОММА.....	7
Мартинишин Анастасія. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПРАКТИЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	9
Машанов Олександр. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ТЕОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕНЕ ДЕКАРТА.....	11
Безденко Юлія. ВІЗУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРЕДМЕТНОМУ ПОЛІ ЕТНОСОЦІОЛОГІЇ.....	12
Клід Дмитро. ДИНАМІЧНА МОРАЛЬ ТА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ АКСІОСФЕРИ У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ.....	14
Пашкевич Сергій. КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА.....	16
Пожар Оксана. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СІМ'Ї.....	18
Величко Інна. МОРАЛЬНИЙ СМИСЛ ЛЮБОВІ.....	20
Зьола Ольга. ФОРМУВАННЯ УЯВИ ШКОЛЯРІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	21

ІСТОРІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

Шиян Іванна. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНДРІЯ МЕЛЬНИКА: ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ.....	24
Строкош Уляна. ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІПОЛЯРНОГО СВІТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	25
Вацеба Христина. БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ (1991–2010 рр.).....	27
Скрипник Ірина. НАСЛІДКИ ВСТУПУ ПОЛЬЩІ ДО ЄС.....	29
Бойчук Христина. ТОПОНІМІКА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО НАДВІРНЯНИЦІНИ.....	31
Паньків Тетяна. ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КНЯЗЯ АДАМА ЄЖИ ЧАРТОРИЙСЬКОГО.....	33
Гринечко Мар'яна. ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЗМІН ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	34
Гавриш Іванна. ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ ГАЛИЧИНИ (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.).....	36
Чуловська Христина. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕОРІЙ ДЕМОКРАТІЇ.....	38
Великочий Діана. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВІДКИ ТА ІНШИХ ТАЄМНИХ СЛУЖБ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ.....	40
Антоняк Микола. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ОКТАВІАНА АВГУСТА.....	42

Процюк Іван. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УРЯДУ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	44
Волошин Катерина. РАДА ЄВРОПИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	46
Галайчук Ірина. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В 1939–1941 рр.: ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ.....	48
Вагилевич Віта. НАРОДНА ДЕМОНОЛОГІЯ НА СХІДНІЙ БОЙКІВЩИНІ ХІХ–ХХ ст.	50
Медвідь Ірина. ДИПЛОМАТІЯ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ В ПЕРІОД ПІВНІЧНОЇ ВІЙНИ (1700–1709 рр.).....	52
Данилюк Іван. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМИНИ НА ПОКУТТІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.	54

ФІЛОЛОГІЯ

Верлата Анна. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІФОЛОГЕМ У РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО “САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ”	56
Хороб Соломія. ПАРАДИГМА ЖАНРУ: АНТИУТОПІЯ ТАРАСА АНТИПОВИЧА “ХРОНОС”	58
Букатчук Христина. СИНХРОНІСТИЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПОЕЗІЇ СТАНІСЛАВА ВИШЕНСЬКОГО.....	60
Стецик Христина. НАДДНІСТРЯНСЬКІ ДІАЛЕКТИЗМИ В МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ М.ЯЦКОВА.....	62
Щербій Наталія. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	64
Іванюк Мар’яна. “З ХАЛУПИ” ЯНА КАСПРОВИЧА ТА “ГАЛИЦЬКІ ОБРАЗКИ” ІВАНА ФРАНКА: ТИПОЛОГІЯ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ....	67
Андрейчук Віра. ОРІЄНТАЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ ВАЦЛАВА СІРОШЕВСЬКОГО НА ТЛІ РОМАНУ “КОХАННЯ САМУРАЯ”	69
Яслик Володимир. СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА.....	72
Вільчинська Христина. КОНЦЕПТ “МІСТО” ТА ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ В.ПІДМОГИЛЬНОГО “МІСТО” І Т.КОНВІЦЬКОГО “МАЛИЙ АПОКАЛІПСИС”).....	74
Стецька Ірина. ГОТИКА В РОМАНІ ІВАНА ФРАНКА “ПЕТРІЇ І ДОВБУЩУКИ”	76
Карп’юк Ольга. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА МОДЕЛЬ “ТЕМНИЙ – СВІТЛИЙ” У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА.....	78
Стрільчик Богдан. НАРОДНІ МОВИ В ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ ТА ЛІТУРГІЇ.....	80
Ідзьо Мар’яна. МОВНИЙ ОБРАЗ ЛЕКСЕМИ <i>РУКА/РЕКА</i> В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ.....	82
Машталер Олесь. СИМВОЛІКА ЯК СТИЛЬОВА ДОМІНАНТА ЛІРИКИ ДАРІЇ МЕЛЬНИКОВИЧ-РИХТИЦЬКОЇ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “МАГІЯ ВОГНЮ”).....	84
Грицак Надія. ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВЧАННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ	86
Орнат Наталія. ЕСТЕТИКА БАРОКО У ТВОРАХ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ “1313” ТА “СОН ТІНІ”	89
Байляк Оксана. НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНІЙ МОВІ В.СИ-	

МОНЕНКА: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	91
Ягнич Марія. ЛАТЕНТНИЙ ЗМІСТ ЕЛІПТИЧНОГО РЕЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ МАЛОЇ ПРОЗИ М.КОЦЮБИНСЬКОГО).....	93
Абрамович Людмила. НОС КАК ОБОБЩЕННЫЙ ГРОТЕСКНЫЙ ОБРАЗ В ОДНОИМЕННОЙ ПОВЕСТИ Н.В.ГОГОЛЯ.....	95
Дубко Наталья. ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ТЕМЫ ЖЕНСКОГО ПАДЕНИЯ В РУССКОЙ И УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРАХ.....	97
Книшук Діана. МОДЕЛЮВАННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ДІЄСЛІВ ПІШОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ.....	99
Василюк Христина. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ У ТВОРІ МАРКА ЛЕВІ “СІМ ДНІВ ТВОРІННЯ”.....	102
Лошак Ольга. ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЛАКУНИ В АНГЛІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА “RECREATIONS”, “THE MOSCOVIAD”, “PERVERZION”.....	104
Шкабара Василина. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФРАНЦУЗЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	105

ЕКОНОМІКА

Гаргат Наталія. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬГОСПВИРОБНИЦТВА В КАРПАТСЬКОМУ МАКРОРЕГІОНІ.....	108
Говзан Мар'ян. ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	109
Лукан Олександра. ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	112
Крива Юлія. ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ, СКЛАД ТА ПОДАННЯ.....	114
Зінюк Ліліана. МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ТА ЇЇ МІСЦЕ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	116
Лиско Мар'яна. УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННОЮ КОМЕРЦІЄЮ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ.....	118
Шпак Андрій. РОЗВИТОК ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ... ..	119
Холєвчук Надія. МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ РЕГІОНУ.....	121
Петришак Тарас. ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	123

ПРАВОНАВСТВО

Сигидин Мар'яна. ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ.....	125
Кривенчук Вероніка. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ГЕНДЕРУ.....	127
Сторожук Андрій. РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	129
Стельмах Тетяна. ЗМІСТ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУЦІЇ.....	131
Данишук Михайло. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА.....	133
Турані Марта. МЕДІАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	135
Садівська Леся. ПОРЯДОК НАДАННЯ В КОРИСТУВАННЯ МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ.....	136

ПЕДАГОГІКА

Бабінська Олександра. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ.....	139
Цоцко Ольга. НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	141
Заїка Олександра. МЕТОДИКА АВТОРСЬКОЇ ОБРОБКИ ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОМПОЗИЦІЙ ДЛЯ ЇХ ПОСТАНОВКИ В МОЛОДШІЙ ШКОЛІ.....	142
Чехович Наталія. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ТЛУМАЦЬКОГО РАЙОНУ.....	144
Панчак Ірина. ТОПОНІМІКА КОЛОМИЙСЬКОГО РАЙОНУ (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ЛІСНИЙ ХЛІБИЧИН).....	146
Бойко Марина. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ.....	148
Зубів Галина. ЗУСИЛЛЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯКОСТЕЙ СІМ'ЯНИНА: ПРОБЛЕМИ Й ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ.....	150
Лисечко Тетяна. ІГРОВІ ПРИЙОМИ ЗАСВОЄННЯ НОТНОЇ ГРАМОТИ НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	152
Васильків Леся. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (ЗА В.О.СУХОМЛИНСЬКИМ).....	154
Несторук Оксана. ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	156
Климович-Веркалець Марія. РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	158
Біланчук Світлана. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ ОПЕРИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	160
Гладиш Романія. МУЗИКА ЯК ЗАСІБ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	162
Мацук Наталія. ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	164
Бедрій Христина. МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В СІМ'Ї.....	166
Антонюк Ігор. ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦІВ ВАСИЛІЯН У ГАЛИЧИНІ (кін. XVIII–XIX ст.).....	168
Кравців Тетяна. ОСВІТА В АРГЕНТИНІ.....	170
Юзич Тетяна. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ОСНОВА ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	172
Петрів Віра. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОСІДНАННЯ РІЗНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У 1 КЛАСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	174

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Калинчук Юлія. ТРИПІЛЬСЬКА ТРАДИЦІЯ В ІНТЕР'ЄРІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ЖИТЛА XIX – ПОЧАТКУ XX ст.	177
Боб'як Діана. ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО У ВЕСІЛЬНОМУ ОДЯЗІ СЕЛА КОСМАЧ кін. XX – поч. XXI ст.	179

Яремак (Гарбуз) Мар'яна. СОЦІОНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТИПІВ ВИКОНАВСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	181
Радко Юрій. СИМФОНІЧНО-ОРКЕСТРОВЕ ТРАКТУВАННЯ БАЯНА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	183
Кіндрат Надія. ВІХИ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БОЖЕНИ АНТОНЕВИЧ.....	185
Асатрян Маріамь. ХАЧКАРНЕ МИСТЕЦТВО ВІРМЕНІЇ ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ.....	186
Божак Антоніна. ЕЗОТЕРИКА В МИСТЕЦТВІ. ЕЗОТЕРИЧНИЙ ЖИВОПИС ЕНДРЮ ГОНСАЛЕЗА.....	189
Семчук Ірина. ВИКОРИСТАННЯ ОПТИЧНИХ ІЛЮЗІЙ У ДИЗАЙНІ.....	191
Сеник Роман. ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ТЕНОРА В СУЧАСНІЙ ВОКАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ.....	192
Плетяк Анна. “LUDUS TONALIS” – ЗРАЗОК КОНСТРУКТИВНО-ПОЛІФОНІЧНОГО МИСТЕЦТВА ПАУЛЯ ГІНДЕМІТА.....	194
Михайлюк Світлана. ОБОРОННА АРХІТЕКТУРА В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ХVІ – ПОЧАТКУ ХVІІ ст.	196
Блинчук Мар'яна. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЖАНРУ ФОРТЕПІАННОГО ЕТЮДУ В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ.....	198
Боднар Віталія. “ОЛЕКСАНДР МИШУГА – КОРОЛЬ ЛІРИЧНИХ ТЕНОРІВ” ЕНРІКО КАРУЗО.....	200
Плотнікова Вікторія. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОДРУКІВ ГАЛИЧИНИ ХVІ–ХVІІІ СТОЛІТЬ.....	202
Ступчук Любов. РОМАН ЧЕРКАШИН: АКТОР, МАЙСТЕР І ПЕДАГОГ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА.....	204
Василюк Тарас. МУЗИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ДО ВИСТАВИ “СОЛОДКА ДАРУСЯ” ЗА ОДНОЙМЕННИМ РОМАНОМ МАРІЇ МАТІОС У ПОСТАНОВЦІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ І.ФРАНКА.....	206
Москалик Віра. ОКСАНА ЗАТВАРСЬКА – КОРИФЕЙ ГАЛИЦЬКОЇ СЦЕНИ.....	208
Тимків Віта. КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСИПА ЗАЛЕСЬКОГО В АСПЕКТІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО.....	210
Ражик Олександра. РОЛЬ ТЕАТРУ В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА.....	212
Коско Марія. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ВОКАЛЬНИМИ АНСАМБЛЯМИ.....	214
Романів Софія. ОПІЛЬСЬКА ТРАДИЦІЙНА ЖІНОЧА СОРОЧКА ХХ ст. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СІЛ ГАЛИЦЬКОГО ТА РОГАТИНСЬКОГО РАЙОНІВ).....	216
Бульбан Іванна. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ГІТАРИСТА ЛЕО ВІТОШИНСЬКОГО.....	218
Парцей Оксана. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАСТОСУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ.....	220

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Майко Олександр. ВИКОРИСТАННЯ ДИХАЛЬНИХ ВПРАВ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.....	222
Гунда Христина. ЕМОЦІЙНА ПІДГОТОВКА ДЗЮДОЇСТОК.....	224

Нога Тарас. РОЗВИТОК СПОРТИВНОЇ ГІМНАСТИКИ НА ПРИКАРПАТТІ.....	225
Петрів Ірина. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ СТАВЛЕННЯ РІЗНИХ ГРУП СУСПІЛЬСТВА ДО ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	227
Фединяк Назар. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОЖИРІННЯМ У СПЕЦМЕДГРУПАХ.....	229
Федорів Іван. СТАН СКЛЕПІНЧАСТОГО АПАРАТУ СТОПИ У СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ.....	231

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

Петрів Галина. ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕКТРІВ ДЕЯКИХ АЛГЕБР АНАЛІТИЧНИХ ФУНКЦІЙ БАНАХОВИХ ПРОСТОРІВ.....	233
Шавранська Руслана. АВТОМОДЕЛЬНІ РОЗВ'ЯЗКИ ГІПЕРБОЛІЧНИХ СИСТЕМ ДРУГОГО ПОРЯДКУ.....	235
Мацьків Марія. ПРО КІЛЬЦЯ ІЗ НІЛЬПОТЕНТНИМИ ДИФЕРЕНЦІУВАННЯМИ.....	237
Давидок Анастасія. МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОТОКІВ МАСИ У СМУЗІ З ВИПАДКОВО РОЗТАШОВАНИМ ПРОШАРКОМ ЗА НУЛЬОВОЇ ПОЧАТКОВОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ.....	239
Петришин Михайло. ФРАКТАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В КОДУВАННІ ДВОВИМІРНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....	241
Патра Марія. ОПЕРАТОРНЕ ЧИСЛЕННЯ В КЛАСІ ГІПЕРФУНКЦІЙ З КОМПАКТНИМИ НОСІЯМИ ДЛЯ ГЕНЕРАТОРІВ СИЛЬНО НЕПЕРЕРВНИХ НАПІВГРУП ОПЕРАТОРІВ.....	243
Кравців Роман. СИНТЕЗ СИСТЕМИ ЗБИРАННЯ ТА ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ НА ЗАДАНІЙ МНОЖИНІ WEB-САЙТІВ.....	245
Понайда Уляна. МЕТОДОЛОГІЯ ДЕТЕКТУВАННЯ РУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ У ПІВТОНОВОМУ ПОЛІ.....	247 248
Король Любова. АСИМЕТРИЧНИЙ БРОУНІВСЬКИЙ РУХ.....	
Струтинська Олександра. ЗАДАЧА З НЕЛОКАЛЬНИМИ УМОВАМИ ДЛЯ СЛАБКОНЕЛІНІЙНОГО ІНТЕГРО-ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ.....	250
Ріпецький Володимир, Свінцицький Андрій. НАБЛИЖЕНЕ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ, МАТЕМАТИЧНОЮ ОСНОВОЮ ЯКИХ Є РІВНЯННЯ ЛАПЛАСА АБО ПУАССОНА.....	252 254
Ольга Ткачук. З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ.....	

ФІЗИКА

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

Возняк Тарас. ПОШИРЕНІСТЬ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	256
Яновська Ірина. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ФЛОРИ І ФАУНИ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО НПП.....	257
Володимир Гутинюк. ЕРОЗІЙНА ДЕГРАДАЦІЯ ТЕМНО-СІРИХ ОПІДЗОЛЕНИХ ҐРУНТІВ ЗАХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ.....	259

Копанчук Дарина. СТАН ТА ФОРМУВАННЯ ІМУНІТЕТУ В ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ.....	261
Козак Ірина. ТОРФОВО-БОЛОТНІ ҐРУНТИ ПРИКАРПАТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....	262
Стасюк Тетяна. ЕРОЗІЙНА ДЕГРАДАЦІЯ ДЕРНОВО-ПІДЗОЛИСТИХ ПОВЕРХНЕВО-ОГЛЕСНИХ ҐРУНТІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПЕРЕДКАРПАТТЯ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ.....	264
Гулейчук Марія. БІОІНДИКАЦІЙНА ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК ЗА ЖИТТЄВИМИ ПОКАЗНИКАМИ АКАЦІЇ БІЛОЇ (<i>ROBINIA PSEUDOACASIA L.</i>).....	266
Кисляк Марія. ФЛОРИСТИЧНЕ ТА ЦЕНОТИЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ ДОЛИНИ РІКИ БАБЧЕ (ПЕРЕДКАРПАТТЯ).....	268
Калуський Василь. ВПЛИВ МІКРОБНИХ ПРЕПАРАТІВ НА РІСТ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ РОСЛИН ГІРЧИЦІ БІЛОЇ ТА ГІРЧИЦІ ЧОРНОЇ.....	270
Канюк Христина. ОЦІНКА ВПЛИВУ ПРИРОДНИХ РОЗСОЛІВ СЕЛА РОСІЛЬНИ (БОГОРОДЧАНСЬКОГО РАЙОНУ) НА ЖИТТЄВІ ПОКАЗНИКИ <i>SECALE CEREALE L.</i> ТА <i>HORDEUM SATIVUM JESSEN</i>	271
Варга Олександр. ПІМПІЛНИ (<i>ICHTHEUMONIDAE: PIMPLINAE</i>) ПЕРЕДКАРПАТТЯ.....	273

ХІМІЯ

Струмінська Олена. ПРИРОДНІ ПЛІВКОУТВОРЮЮЧІ КОМПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ.....	275
Кардаш Любов. ВИВЧЕННЯ ТЕПЛОТВОРНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МОТОРНИХ ПАЛИВ.....	276
Ломпас Іванна. ЗНОШУВАННЯ МЕТАЛІЧНИХ ПОВЕРХОНЬ ПРИ МАЩЕННІ ПОЛІКОМПОНЕНТНИМИ КОМПОЗИЦІЯМИ НА ОСНОВІ ХІМІЧНО МОДИФІКОВАНОЇ РІПАКОВОЇ ОЛИВИ.....	278

ТУРИЗМ

Кирик Світлана. МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....	280
Остапів Юлія. МАРКЕТИНГ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ.....	281
Лисий Ігор. РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКІВ ОПІЛЛЯ.....	283
Кузьменко Леся. АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ БОЙКІВЩИНИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	285
Фоміна Сніжана. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ВНЗ ДЛЯ ПОСЛУГ ГОСТИННОСТІ.....	286
Вульчин Тарас. ЗАКЛАДИ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ (СХІДНА ГАЛИЧИНА) У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	288
Мицько Василь. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	289
Шава Ольга. THE IMPORTANCE OF INTERNSHIP FOR FUTURE TOURISM SPECIALISTS.....	291

Наукове видання

Еврика – XIII

Збірник студентських наукових праць

Головний редактор	<i>В. М. Головчак</i>
Літературне редагування	<i>Н. В. Вебер, Н. С. Грицив</i>
Комп'ютерна правка, верстка	<i>О. В. Клименко</i>
Коректор	<i>Н. В. Вебер</i>

Підп. до друку 4.09.2012. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Гарнітура "Times New Roman".
Ум. друк. арк. 17,4. Віддруковано на ризографі.
Тираж 140 пр. Зам. № 90.

Видавець і виготовлювач
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1
Тел. 71-56-22. E-mail: vdvcit@pu.if.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006